

Альманах 1980

УКРАЇНСЬКОГО
СІ НАРОДНОГО
СОЮЗУ

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1 9 8 0

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК

1 9 8 0

РІЧНИК 70-ий

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”

Джерзі Ситі — Нью Йорк

Редактор: *А. Драган*
Коректор: *Людмила Волянська*
Обкладинка: *Богдан Титла*

Printed in U.S.A.

“Svoboda” — 30 Montgomery Str., Jersey City, N.J. 07302

З НОВИМ РОКОМ

Написав Богдан Лепкий

Літа ідуть.

Десятиліття
В минувість кануть, ніби ті
Зірки на небі золоті,
Що з вєгєра так ясно світять,
А згодом чикнуть в темноті, —
Були й нема!

І знову сєє
Прєсвітлє сонцє, мов квіткє
Звертають свої голівкє,
Нєназє кожнє з нїх благає:
„На мєнє, сонєзкє, світї!“
Оттак і мє до тєбє, Року
Новий, звєртаємє свої думкє,
Із гєркєю винного соку
В рукєх, вєсєлє спїванкє
Спїваємє тєбї, як Ладї,
І задурманєні й радї,
Нє знать гому, — вєсєлимєся!
А тут такє скрізь завєлєся,
Що стрєх згадатї.
Завїсть, злїсть,
Жєрутєся людє, як за кїсть
Собакє на смїттю.

Багнєтє,
Гєрмєтє, танкє, кулємєтє —
Нєрєдєм тїлькє і жєрбє,
Щоб на вїпєдєк борєтєбї
Пєклєстї як найбільшє трупє,

Завдєтї як найбільшє рєн,
І нєкувать новїх кєйдєн
Нє рукє блїжньєгє.

Ах, глупє
Твєя нєдїя, мїй тї брєтє,
Щє Рїк Новий нам мєжє дєтї,
Чєгє нє дав старий; щє вїн
Вїд Сєнє аж по синїй Дїн
Пєсїє нє зєрвєнїм полї
Чєрївєнє квіттє правдї-вєлї,
І брєтєлюбїя!

Брєхнєя!
Бє тєй, щє ждє такогє днє
Йогє нїколї нє дїждєтєся,
Вїн труп, хєг в ньєгє сєрцє б'єтєся,
Вїн спїть, хєг дївїтєся огамї,
Вїн н'єний, н'єний до бєзтєямї
Вїд самєдурєствє.

Гєрє тєму,
Щє нє порєзї свєгєгє дємє
Вїзїкує, як гєстє, долї!
Нє дєгєкєєтєся нїколї, —
Бє долю трєбє прїтягнєтї
Сїльнєю, нєвнєю рукєю.
Хтє з нєс бєжкє вєльнїм бутї,
Тєй мєсїть вїборєтї вєлю
В вєжкїм змєганнєю з вєрєгамї
І в лєутїм бєю їз сєбєю,
З своїмї вєлєснїмї грїхамї.

МАТИ ВИГНАНЦІВ

СТАТУЯ СВОБОДИ – СИМВОЛ АМЕРИКИ

Усіх, хто приїжджає до Америки через Атлантик, при в'їзді до ньюйоркського порту зустрічає могутня Статуя Свободи, здвигнена на острівці цієї ж назви за президента Гровера Клівленда в 1886-му році. Статую, яка має 152 стопи висоти і важить 225 тонн, запроєктував альзасець Фредерик Август Бартольд, як подарунок французького народу З'єднаним Стейтам Америки для увіковічнення альянсу цих двох країн під час Американської Революції та їхньої зобов'язуючої приязні. З часом ця статуя стала символом Америки.

Статуя стоїть на запроєктованому Річардом М. Гюнтом залізно-бетоновому п'єдесталі, що має 150 стіп висоти. Внутрі цього п'єдесталу є вмурована таблиця із виритим текстом сонета Емми Лазарус (1848-1887) який у вільному українському перекладі (англійський оригінал поданий під світлиною побіч) звучить:

НОВИЙ КОЛОС

*Не як бронзовий колос грецької слави,
Із завойовницько розставленими від країни до країни ногами;
Тут при наших морем обмиваних вечірніх воротах стоятиме
Велична жінка із смолоскипом, полум'я якого
Є ув'язненою блискавкою, а їй на ім'я
Мати Вигнанців. З її смолоскипу-руки
Сяє на весь світ привітання; її лагідні очі володіють
Над сполученою повітряними мостами пристанню,
що оточує міста-близнюки.
„Старинні краї, тримайте собі свою легендарну пишність!”
— кричить вона
Мовчазними устами. „Дайте мені ваші втомлені, ваші вбогі,
Ваші натовплені маси, які прагнуть вільно дихати,
Бідолашні покидьки вашого заможного суходолу.
Пошліть тих бездомних, бурями киданих, до мене,
Я підношу мою лампу біля золотих воріт!”*

THE NEW COLOSSUS

*Not like the brazen giant of Greek fame,
With conquering limbs astride from land to land;
Here at our sea-washed, sunset gates shall stand
A mighty woman with a torch, whose flame
Is the imprisoned lightning, and her name
Mother of Exiles. From her beacon-hand
Glowes world-wide welcome; her mild eyes command
The air-bridged harbor that twin cities frame.
"Keep, ancient lands, your storied pomp!" cries she
With silent lips. "Give me your tired, your poor,
Your huddled masses yearning to breathe free,
The wretched refuse of your teeming shore.
Send these, the homeless, tempest-tost to me,
I lift my lamp beside the golden door!"*

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

КОНВЕНЦІЇ УНС

Для загальної орієнтації організаційного розвитку самого Українського Народного Союзу, подаємо коротку таблицю конвенцій УНСоюзу та кількості членів і висоти загального майна, поданих в конвенційних звітах. В таблиці подаємо порядкове число конвенцій, рік, місцевість, кількість членів та суму майна. На дальших сторінках подані списки головних ексекютивних урядовців та головних редакторів „Свободи” і час їхнього урядування. На закінчення цієї частини подані фотознімки і підписи теперішніх членів Головного Уряду УНС, включно з почесними його членами.

Ч. П.	Рік	Місцевість	Членів	Майна (дол.):
1	1894	Шамокін, Па.	439	220.35
2	1895	Олифант, Па.	439	605.60
3	1896	Кармел, Па.	587	756.96
4	1897	Мейфілд, Па.	1,019	2,944.93
5	1898	Шенандоа, Па.	1,593	5,688.57
6	1900	Пітсбург, Па.	3,067	10,184.40
7	1902	Джерзі Сіті, Н.Дж.	3,384	14,252.19
8	1904	Шамокін, Па.	5,875	17,993.34
9	1906	Скрентон, Па.	7,888	23,705.34
10	1908	Філадельфія, Па.	8,795	46,071.26
11	1910	Клівленд, Огайо	14,430	100,388.87
12	1912	Вилкс Бері, Па.	14,917	140,530.46
13	1914	Боффало, Н. Й.	25,335	261,729.46
14	1917	Гаррисбург, Па.	11,891	432,012.56
15	1920	Філадельфія, Па.	12,237	586,317.98
16	1925	Рачестер, Н. Й.	18,195	1,334,415.47
17	1929	Ньюарк, Н. Дж.	21,286	2,191,786.65
18	1933	Дітройт, Міш.	20,702	3,514,382.35
19	1936	Вашингтон, Д. С.	30,335	4,489,305.96
20	1941	Гаррисбург, Па.	38,167	5,926,167.04
21	1946	Пітсбург, Па.	45,720	8,412,029.14
22	1950	Клівленд, Огайо	56,983	11,167,057.09
23	1954	Вашингтон, Д. С.	70,221	15,258,377.64
24	1958	Клівленд, Огайо	72,438	20,366,992.10
25	1962	Нью Йорк, Н. Й.	81,441	25,460,819.06
26	1966	Чикаго, Ілл.	86,059	30,985,454.98
27	1970	Клівленд, Ог.	89,107	35,477,888.15
28	1974	Філадельфія, Па.	89,119	38,811,358.43
29	1978	Пітсбург, Па.	87,655	42,225,451.51

ГОЛОВНІ ПРЕДСІДНИКИ

1. ТЕОДОЗІЙ ТАЛПАШ	(1894-1895)
2. ІВАН ГЛОВА	(1895-1898)
3. ЮРІЙ ХИЛЯК	(1898-1900)
4. о. АНТІН БОНЧЕВСЬКИЙ	(1900-1902)
5. о. МИКОЛА СТЕФАНОВИЧ	(1902-1904)
6. КОНСТАНТИН КИРЧІВ	(1904-1908 і 1917-1920)
7. ДМИТРО КАПУЛА	(1908-1917)
8. СЕМЕН ЯДЛОВСЬКИЙ	(1920-1925)
9. ТЕОДОР ГРИЦЕЙ	(1925-1929)
10. МИКОЛА МУРАШКО	(1929-1949)
11. ДМИТРО ГАЛИЧИН	(1950-1961)
12. ІОСИП ЛИСОГІР	(1961-1978)
13. ІВАН О. ФЛИС	(1978-)

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО ПРЕДСІДНИКА

1. МИХАЙЛО ЄВЧАК	(1894-1895)
2. ТЕОДОЗІЙ ТАЛПАШ	(1895-1896)
3. ОЛЕКСІЙ КУРИЛА	(1896-1897)
4. ПЕТРО СЕКЕРАК	(1897-1898)
5. ІВАН ДОБОШ	(1898-1900)
6. ОЛЕКСІЙ ПІАРШОНЬ	(1900-1902)
7. МИХАЙЛО КРАВЧИШИН	(1902-1904)
8. С. МИТРЕНКО	(1904-1906)
9. ІВАН ПАРИЛЯК	(1906-1908)
10. Т. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ	(1908-1910)
11. ІВАН МОРТОН	(1910-1912)
12. ВАСИЛЬ СУВАК	(1912-1914)
13. ІВАН ВАВЕРЧАК	(1914-1917)
14. АНДРІЙ СТЕФАНОВИЧ	(1917-1920)
15. ТЕОДОР ГРИЦЕЙ	(1920-1925)
16. МИХАЙЛО УГОРЧАК	(1925-1929)
17. ВАСИЛЬ ГРИШКО	(1929-1933)
18. ВОЛОДИМИР МАЛЄВИЧ	(1933-1937)
19. ГРИГОРІЙ ГЕРМАН	(1937-1950)
20. ІОСИП ЛИСОГІР	(1950-1954 і 1958-1961)
21. МИХАЙЛО ПІЗНАК	(1954-1958)
22. СТЕПАН КУРОПАСЬ	(1961-1970)
23. ІВАН ТЕЛЮК	(1970-1974)
24. ІВАН О. ФЛИС	(1974-1978)
25. МИРОН КУРОПАСЬ	(1978-)

ЗАСТУПНИК ГОЛ. ПРЕДС. І РЕКОРДОВИЙ СЕКРЕТАР

1. ВОЛОДИМИР В. СОХАН	(1966-1974)
-----------------------	-------------

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО ПРЕДСІДНИКА (ГОЛОВНИЙ ДИРЕКТОР) НА КАНАДУ

1. БОГДАН ЗОРИЧ	(1966-1974)
2. сен. ПАВЛО ЮЗИК	(1974-)

ЗАСТУПНИЦІ ГОЛОВНОГО ПРЕДСІДНИКА

1. МАРІЯ ЧЕРЕМШАК	(1908-1912)
2. МАРІЯ БІЛИК	(1912-1920)
3. МАРІЯ ОЛЬШАНЕЦЬКА	(1920-1929 і 1933-1937)
4. ЮЛІЯ БАВОЛЯК	(1929-1933)
5. МАРІЯ МАЛЕВИЧ	(1937-1950)
6. ГЕНОВЕФА ЗЕПКО-ЖЕРЕВНЯК	(1950-1958)
7. АННА GERMAN	(1958-1966)
8. МАРІЯ ДУШНИК	(1966-)

ГОЛОВНІ СЕКРЕТАРІ

1. о. ІВАН КОНСТАНКЕВИЧ	(1894-1895)
2. о. НЕСТОР ДМИТРІВ	(1895-1895)
3. о. МИКОЛА СТЕФАНОВИЧ	(1896-1897)
4. о. ІВАН АРДАН	(1897-1898)
5. о. АНТІН БОНЧЕВСЬКИЙ	(1898-1900)
6. ДЕНИС ПИРЧ	(1900-1904)
7. СЕМЕН ЯДЛОВСЬКИЙ	(1904-1910)
8. МИХАЙЛО УТОРЧАК	(1910-1920)
9. ІВАН КАШТАНЮК	(1920-1933)
10. ДМИТРО ГАЛИЧИН	(1933-1950)
11. ГРИГОРІЙ GERMAN	(1950-1957)
12. ЯРОСЛАВ ПАДОХ	(1958-1974)
13. ВОЛОДИМИР В. СОХАН	(1974-)

ГОЛОВНІ ФІНАНСОВІ СЕКРЕТАРІ

1. И. КУЛЬЧИЦЬКИЙ	(1904-1906)
2. Т. ЛАВОВСЬКИЙ	(1906-1912)
3. С. ЯДЛОВСЬКИЙ	(1912-1920)
4. Р. СЛОВОДЯН	(1920-1933)

ГОЛОВНІ КАСИРИ

1. ІВАН ГЛОВА	(1894-1895)
2. ЮРІЙ ХИЛЯК	(1895-1898)
3. КІНДРАТ КОТАНЧИК	(1898-1900)
4. ОЛЕКСІЙ ШАРШОНЬ	(1900-1917)
5. ВАСИЛЬ ЛЕВЧИК	(1917-1933)
6. РОМАН СЛОВОДЯН	(1933-1966)
7. ІВАН КОКОЛЬСЬКИЙ	(1966-1968)
8. ПЕТРО ПУЦИЛО	(1968-1972)
9. УЛЯНА М. ДЯЧУК	(1972-)

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ „СВОБОДИ”

1. о. ГРИГОРІЙ ГРУШКА	(1893-1895)
2. о. НЕСТОР ДМИТРІВ	(1895-1897)
3. о. СТЕПАН МАКАР	(1897-1900)
4. о. ІВАН АРДАН	(1900-1907)
5. АНТІН ЦУРКОВСЬКИЙ	(1907-1909 і 1911)
6. ОСИП СТЕТКЕВИЧ	(1910 і 1912-1919)
7. ВОЛОДИМИР ЛОТОЦЬКИЙ	(1919-1926)
8. ОМЕЛЯН РЕВ'ЮК	(1926-1933)
9. ЛУКА МИШУГА	(1933-1955)
10. АНТІН ДРАГАН	(1955-1978)
11. ВАСИЛЬ ТЕРШАКОВЕЦЬ	(1979-)

ПОЧЕСНІ ЧЛЕНИ ГОЛОВНОГО УРЯДУ (ДО 1979 Р.)

РОМАН СЛОБОДЯН, МАРІЯ ЧУЧМАН, ВОЛОДИМИР ДІДИК СТЕПАН КУРОПАСЬ, ІВАН В. ІВАНЧУК, ЯРОСЛАВ ПАДОХ, ІОСИП ЛИСОГІР, ГЕНОВЕФА ЖЕРЕБНЯК, АННА ЧОПИК, БОГДАН ЗОРИЧ, ВОЛОДИМИР ЗАПАРАНЮК І РЕДАКТОР-ЕМЕРИТ АНТІН ДРАГАН.

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Написав Степан Мусійзук

*Ликуй Вкраїно, стороно кохана,
Привіт Тобі з-за моря шлемо свій!
Ликуй Заморська Вітязино прибрана,
Що нас прийняла за своїх дітей!*

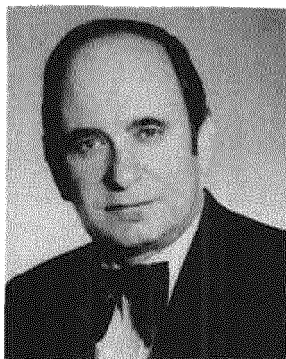
*Ми під зоряним станули прапором
І об'єднались всі, як один муж,
Під Вашингтона з'єднані прапором
В наш Український Народний Союз!*

*Наш синьо-жовтий стяг національний,
Це стяг Союзу, знам'я Свободи,
Під ним покров свій має рід наш славний,
Під ним єднались прадіди й діди!*

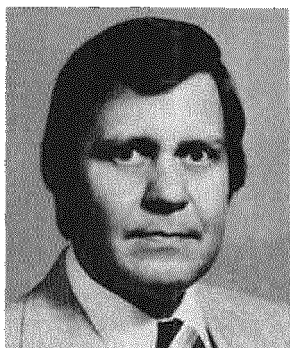
*Союз, мов сонце, з темноти нас вивів,
В його рядах старий і молодий
Док' жити буде Вашингтон і Київ,
Не згине Батько-Союз дорогий!*

ГОЛОВНИЙ УРЯД УНС 1978-1982

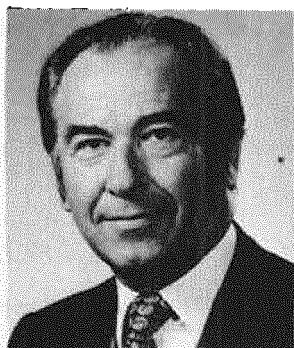
ГОЛОВНИЙ ЕКЗЕКУТИВНИЙ КОМІТЕТ

Іван О. Фліс
Головний предсідник

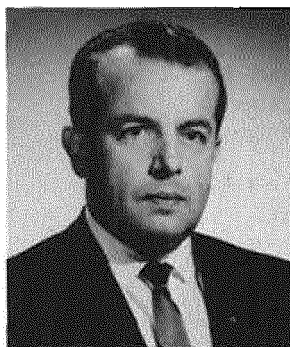
Мирон Куропась
Заступник головного
предсідника

Сен. Павло Юзик
Головний директор
для Канади

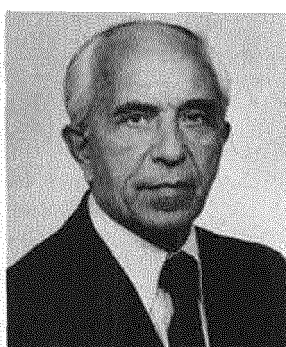
Марія Душник
Заступниця головного
предсідника

Володимир Сохан
Головний секретар

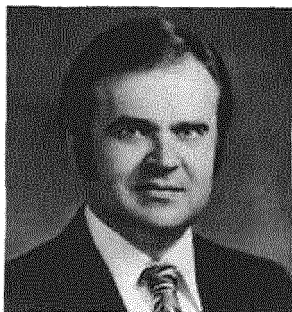
Уляна М. Дячук
Головний касир

Василь Оріховський
Головний організатор

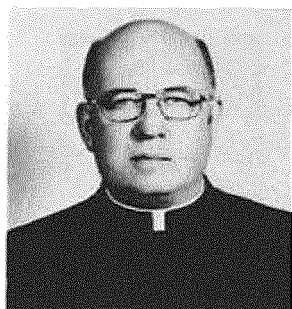
ГОЛОВНА КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ

Богдан Футей

Іван Телюк

о. митр. Степан Біляк

Богдан Гнатиук

Іван Геврик

ГОЛОВНІ РАДНІ

**Анатолій
Дорошенко**

Текля Мороз

Андрія Джула

**Аскольд
Лозинський**

Тарас Шмагала

Анна Гарас

Гелен Олек

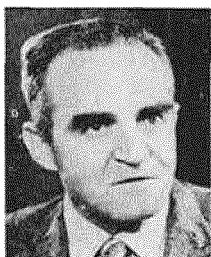

Василь Дідюк

ГОЛОВНІ РАДНІ

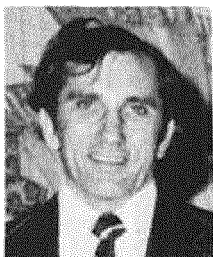
Іван Одежинський

Мирослав Кальба

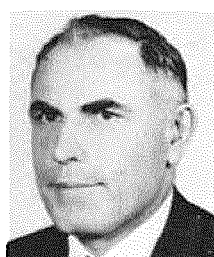
Микола Хоманчук

Роман Куропась

Михайло Сорока

Євген Репета

ПОЧЕСНІ ЧЛЕНИ

Роман Слободян

Марія Чучман

Володимир Дідик

Степан Куропась

Іван В. Іванчук

Ярослав Падох

Йосип Лисогір

**Геновефа
Жеребняк**

ПОЧЕСНІ ЧЛЕНИ

Анна Чопик

Богдан Зорич

Володимир
Запаранюк

Антін Драган
Редактор-емерит

ВИДИМИЙ ЗНАК НЕВИДИМИХ ВАРТОСТЕЙ...

Могутня, 15-поверхова Українська Будівля Українського Народного Союзу, у якій мають свої приміщення Головна Канцелярія УНС та його в-во „Свобода”.

НА ПЕРЕЛОМІ ДВОХ ДЕСЯТИРІЧ

Написав А. Драган

Кажеться, що кожне сьогодні є прологом до завтрашнього. Це відноситься однаково до особистого і родинного, як і громадсько-народного та міжнародного життя. Очевидно, що це „сьогодні” і „завтра” міряється не тільки дослівно днями, але й роками, десятиріччями та довшими періодами часу. Отже, з тієї нагоди, що цей наш Рік Божий 1980-ий є таким епілогом-завершенням десятирічного „сьогодні”, спробуймо із бодай короткої пригадки й оцінки минулого поробити деякі висновки щодо того десятирічного „завтра”, яке перед нами.

КРИЗА ДОСТОСУВАННЯ

Проминаюче десятиріччя не тільки не розв'язало і не полегшило тієї справжньої метафізичної кризи, яка заіснувала в цьому нашому сторіччі, зокрема під час і після Другої світової війни, але навпаки, ту кризу в деяких відношеннях ще збільшило.

Коротко про те, в чому полягає ця криза. Її у великій мірі характеризує редакційний коментар в „Нью Йорк Таймсі” на тему першої експлозії атомової бомби, скиненої з американського літака на японське місто Гірошиму 6-го серпня 1954-го року. „Н. Й. Таймс” тоді коментував, що протягом тієї одної ночі людство пережило тисячу років технологічного розвитку. Ясно, що людина аж ніяк не спроможна етично „перескочити” тисячу років, щоб достосуватися у цьому відношенні до розвитку технології.

Друга подібна подія була прологом до проминаючого десятирічного „сьогодні”. Була це перша висадка людини із Землі на поверхні іншої планети, Місяця, що сталося 20-го липня 1969-го року, як американський астронавт Ніль Армстронг вийшов із космічної ракети та, ставши на поверхні Місяця, сказав пам'ятні слова: один малий крок людини — величезний стрибок для людства!

Заіснування таких справді епохальних подій в розвитку технології вимагало б перевірки і потвердження або відповідних змін того, що розуміємо під поняттям метафізики, як „основної частини філософських ідеалістичних систем, яка звертає увагу на вивчення того, що лежить поза межами фізичних явищ та досліджує такі абстрактні розуміння, яких не можна перевірити спробою, як просторинь, час, душа, воля і т. ін.” — як це

окреслює метафізику І. Бойків і О. Ізюмов у своєму „Словнику чождомовних слів”.

Ця метафізична криза, чи радше криза метафізичних понять вияснює багато чого з того, що діялося і сталося у нашому проминаючому десятирічному „сьогоденні”, як і навпаки, багато чого з того, що сталося потверджує цю кризу.

У МІЖНАРОДНОМУ ЖИТТІ

До важливіших подій у міжнародному житті протягом проминаючого десятиріччя треба зарахувати зокрема безславне закінчення — можна б сказати — доби В'єтнамської війни в травні 1975-го року. Катастрафальні наслідки такого закінчення тієї війни, яку з черги можна б назвати „такою” в найгіршому розумінні, бачимо в повторюванні терору, мільйонного голодоморства та всіх тих жахів, що їх могла вдумати злочинно-звиродніла комуністична система.

Власне під час тієї горезвісної В'єтнамської війни, зокрема після її закінчення, що аж ніяк не було її кінцем, створено „теорію доміно”, мавши на увазі відому забавку, що якими „викрутасами” й не поскладати б прямовісно довгасті кісточки доміно, то повалення початкової з них обов'язково повалить усі дальші, якщо їхнє повалення зовнішньо не припиниться. Завтрішнє десятиріччя одержує цю теорію у спадщині.

Не менш важливою і далекосяжною подією в міжнародному житті протягом проминаючого десятиріччя були „зустрічі на вершинах” та остаточне не тільки закінчення ізоляції, але й включення в активну міжнародну політику комуністичної Китайської Народної Республіки із виразним спрямуванням проти Советського Союзу та колоніально-завойовницької советської політики. Можна очікувати, що й нове десятиріччя проходитиме в міжнародній політиці під впливом тієї події.

До важливіших подій того проминаючого десятирічного „сьогодення”, що становлять пролог до десятирічного „завтра”, треба зарахувати ще такі події, як єгипетсько-ізраїльське замирення, що має великий, якщо не рішальний вплив на дальший розвиток на тому Близькому Сході, що його історики і політики називають „пупом землі”, започаткування „вічної” енергетичної кризи, тісно пов'язаної власне з політикою та розвитком на Близькому Сході і дальші непевності і коливання в політиці країн „третього світу”.

Вкінці треба ще згадати про далеко не останню з важливих міжнародних подій минулого десятиріччя, що нею було підписання в серпні 1975-го року європейськими країнами, включно зі Советським Союзом, та З'єднаними Штатами Америки т. зв. Гельсінського домовлення із формальним потвердженням встановлених у висліді Другої світової війни європейських кордонів із своєрідною апробатою советських завоювань і советської домінації та доданий до того домовлення „третій кошик” відносно гарантій і пошанування прав людини.

В АМЕРИЦІ

Проминаюче десятиріччя в житті і політиці З'єднаних Штатів Америки було у великій мірі пробою і виправданням неперевершеності і непереможности американських ідеалів, не зважаючи на всілякі, часом

навіть дуже тривожні „коливання”. Очевидно, що в усіх згаданих і незгаданих міжнародних подіях, що їх зараховуємо до „прологу” майбутнього, З'єднані Стейти відіграли головну роль. У суті внутрішньому житті треба відмітити зокрема дві, своєю моральною вартістю цілком протилежні події: започатковану в червні 1972-го року сумної пам'яті „Вотергейську аферу”, яка призвела до резигнації президента Річарда Ніксона, та підготову і переведення величних святкувань 200-річчя З'єднаних Стейтів Америки в 1976-му році, що проходило під гаслом „Минулого, про яке треба пам'ятати, та майбутнього, яке треба будувати”.

СОВЕТСЬКИЙ СОЮЗ

Розвиток у Советському Союзі як у внутрішньому, так і в зовнішньому відношеннях чи не найкраще схарактеризував Леонід Плющ, перший із найбільш відомих українських дисидентів-політв'язнів, які опинилися у вільному світі, під час одного із своїх виступів на Третньому Світовому Конгресі Вільних Українців в Нью Йорку в листопаді 1978-го року. Згідно з його твердженням, базованим на фактах внутрішньої і зовнішньої советської політики, ця зміна в Советському Союзі полягає в тому, що раніше там казали: „хто не з нами, той проти нас”, а тепер це змінили на засаду: „хто не є проти нас, той з нами!”. Ця зміна потверджує у відповідній мірі міркування російського дисидента, Андрея Амальрика, автора відомих книжок „Чи Советський Союз доживе до 1984-го року” та „Недобровільна подорож на Сибір”. Можливо, що свідомість цього та бажання відвернути такий розвиток подиктували советським ватажкам покласти свій підпис під Гельсінкське домовлення із корисним для них визнанням теперішніх європейських кордонів, але — як це показує дальший розвиток — досить проблематичним для них додатком „третього кошика” із постановами про права людини, проти яких то прав почався новий, найбільш жорстокий похід, зокрема в неросійських „республіках”, власне під ширмою Гельсінкського домовлення.

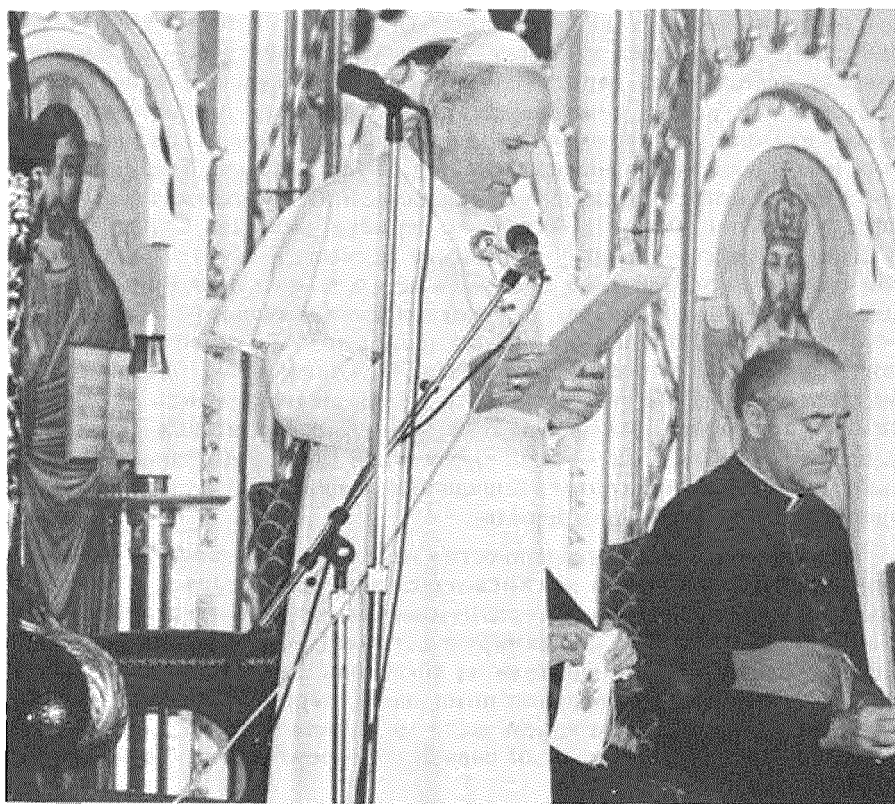
А втім, добру ілюстрацію відносин у Советському Союзі, зокрема в поневоленій ним Україні, знайде читач на іншому місці в цьому альманасі, в промовистому „Документальному оповіданні з роздумами” Гаврила Стріляного: „І чого оце я ляпаю?”

УКРАЇНА Й УКРАЇНЬСКА ДІЯСПОРА

Україна й українська діаспора протягом проминаючого десятиріччя стояли у великій мірі під знаком нового й посиленого народовбивчого походу ворога-окупанта, що відбувається під гаслом „злиття націй” з одного боку, а українського резистансу, як і активного спротиву інших призначених на загибель народів, з другого боку. Коли ж мова про українську діаспору, зокрема українські поселення в ЗСА і Канаді, то їхнє життя і активність проходили у значній мірі під знаком т. зв. дисидентів, себто — як вони самі себе називають — активних учасників правозахисного руху. Треба тільки з жалем ствердити, що ситуація, яка заіснувала в нашій громаді після звільнення та поселення між нами

Валентина Мороза, могла б стати радше негативним прологом сьогодення до нашого завтрішнього у цьому відношенні. Маймо надію і доложімо старань, щоб так не сталося.

Ці тільки дуже загальні міркування хочеться закінчити тим, що сказано на їх початку: ствердженням кризи етичного достосування до технологічного розвитку та потреби відповідної розв'язки. Під цим кутом та з тією, мабуть свідомою, думкою відбувалися в 1979-му році поїздки і виступи Папи Івана Павла II в Польщі, Ірляндії та ЗСА, під тим кутом можна розглядати й багато інших подій в міжнародному та державному житті. Було б добре і дуже на потребу, щоб і ми, українці в ЗСА та на поселеннях в інших вільних країнах, застановились і перевірили нашу ситуацію, наш порядок вартостей, беручи собі приклад не з того богомольця, який одного дня молив у Господа всіляких ласк, а другого дня дякував Богові за те, що його мольби з попереднього дня не вислухав, а з того американського вояка у В'єтнамі, який кожний день закінчував короткою молитвою: Боже, дай мені завтрішний день!

Історичні відвідини Папи Івана Павла II в українському катедральному храмі Непорочного Зачаття у Філадельфії у четвер, 4-го жовтня 1979 р. Своє слово започаткував Вселенський Архисрей українською мовою і свої відвідини закінчив молитвою „Богородице Діво” у старослов'янській мові.

Світлив Ігор Длябога

ЧАСИ МІНЯЮТЬСЯ

Написав о. д-р Юрій Шумовський

Часи міняються. Більш як 3000 літ до Різдва Христового, ще в епоху розквіту металургії, коли з примітивного доісторичного життя нової кам'яної доби неоліту культура людська стала прогресувати, а разом з нею стали формуватися суспільні та громадські устрої — структури, виникла перша назва держави, її форма й організація. З примітивних доісторичних громад, поселень, що об'єднувалися на певній території з певних етнічних груп, племен і народу, почали повставати і організовуватись перші держави на Близькому Сході, в Месопотамії. Так ми знаємо про перші й могутні держави у цій місцевості на побережжях рік Тігру і Єфрату — Сумерійську та Аккадську держави, Вавилон, Сирію, Єгипет Фінікію, гебрейську, грецьку та римську держави. Відкриття людиною в той час металургії, розвій її, продукція металевої досконалої зброї, досвід військової техніки, розвиток та удосконалення транспорту на землі і по воді — спричинилися для цих перших держав до їх могутности, завоювань нових територій і народів та колонізації їх. Винайдення тоді людиною письмового альфавету, писемности і тим зафіксування на письмі історичних подій, законодавства, релігійних приписів і доктрин, дипломатичних зв'язків — дали змогу в цей спосіб молодим державам нав'язати найближчий контакт і співдіяння поміж собою, а часто і злиття в одну більшу та могутнішу державу.

На зорі формування державности у народів світу рівночасно з'явився і спротив народів проти накиненого силою державного, і то часто монархістичного ладу, часто-густо цілком чужинецького по національності, культурі, релігії та державному устроєві. Колоніальні державні імперіялістичні сили, їх монархи чи диктатори вже тоді не в силі були подолати спротив поневолених ними націй, окремих етнічних груп чи слабших держав, і таким чином часто ми бачили в історії старого світу розвал тієї чи іншої могутньої імперії на окремі самостійні незалежні держави та країни.

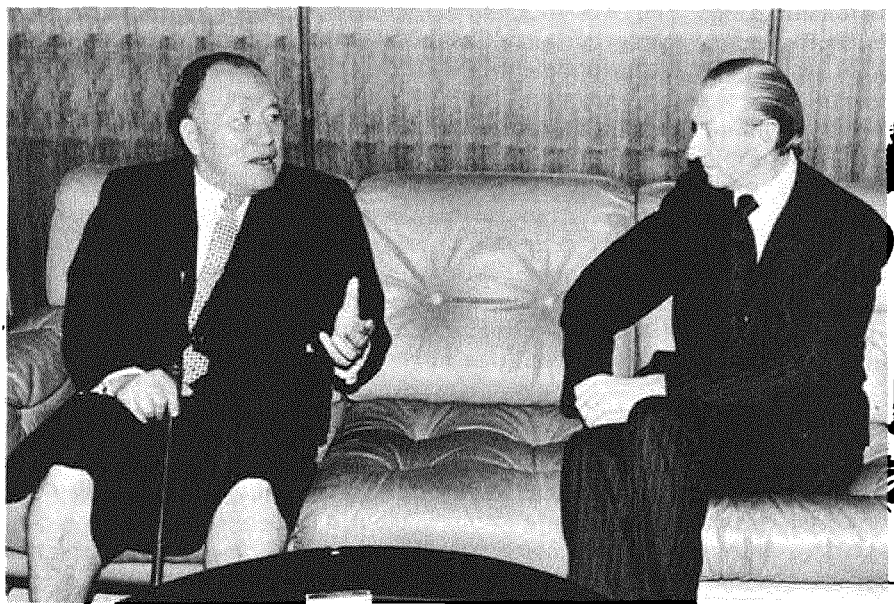
Після Першої, а особливо після Другої світової війни в нашу епоху стала сильно змінюватися карта державности у світі, коли властиво весь світ є охоплений ідеєю самовизначення, самоіснування, ідеєю незалежності, свободи і національної та державної самостійности. Британська імперія в силу соціальних, територіальних і політичних міркувань та обставин змушена була зректись своїх численних колоній. За нею збрала

це і Франція, Бельгія, Голляндія та інші колоніальні держави світу. Темпора мутантур, як говорить латинське прислів'я, — часи міняються. Сьогодні колись могутні колоніальні держави, як Англія та Франція, засідають за одним столом в ООН зі своїми колись рабами, колоніальними невільникми, а тепер незалежними державами Азії, Африки, Океанії чи Південної Америки. Сьогодні представники колишніх колоній, а тепер самостійних держав, спільно і на рівних правах обговорюють різні питання й рішення світового чи льокального, державного, політичного чи економічного характеру, в досягненні співжиття, співпраці, прав людини та взаємного пошанування.

Так, наприклад, на рівні з висококультурними державами-членами ООН, стали цілком малі і незалежні держави, як: Багама, Барбадос, Мальта, Гренада, які хоч цілком малочисельні населенням, бідні економічно отримали державну незалежність і місце для себе в ООН. Обо ще краший приклад, коли цілком примітивні, ще і дикі в культурному відношенні, як ось — народ папуа з Нової Гвінеї, з острова Фіджі, Гвіяна, Свазілянд та інших також на рівні з цілком розвиненими, досвідченими і висококультурними, як всі європейські держави чи Америка, — засідають за одним столом, мають рівні права голосу та розважають і рішають різні часами трудні й цілком їм незнані справи світового масштабу.

Чотири роки тому, а саме 15 грудня 1976 року, до ООН була прийнята країна Самоа. Острови Самоа до 1962 року адміністративно підлягали Новій Зеландії. Репрезентує державу Самоа в ООН її амбасадор Тупуа Тамасесе Леалофі IV як голова держави Самоа. Виступаючи в ООН, він виявив надію, що нації і держави ООН допоможуть його країни в

Тупуа Тамасесе Леалофі IV (зліва), президент Самоа, в розмові з генеральним секретарем Об'єднаних Націй д-ром Куртом Вальдгаймом.

економічному розвитку. Промовляючи на тому ж засіданні, представник Нової Зеландії підкреслив, що Самоа — це перша нація і країна в південному Тихому океані, що отримала державну незалежність. Дня 16-грудня 1976 року вперше перед будинком ООН повівав національний прапор такої маленької, загубленої в широкому океані новоствореної самостійної держави. Рівночасно зі вступом до ООН держава Самоа стала членом Комісії і Організації світового здоров'я та світового банку.

Цікава історія та характеристика архіпелагу Самоа, що складається з чотирнадцяти островів, з яких найбільші — це острови Уполу та Савої. Населення нової незалежної держави Самоа нараховує всього лише 130.000 осіб. У географічному відношенні Самоа розташована в районі Полінезії. Країна гориста з кількома діючими вулканами, тропічним гарячим кліматом та тропічною рослинністю. Вирощують тут кокосові пальми, банани, таро тощо. Майже все населення — самоанці або метиси. Столицею цієї країни є місто Апія. Головним заняттям самоанців було і є хліборобство та рибальство. Першими колонізаторами на островах Самоа стали англійці десь у XIX столітті, а після німці й американці з ЗСА. Найбільш жорстокою колонізацією тут була німецька, проти котрої не раз повставало місцеве населення Самоа. Під час Першої світової війни Самоа окупували новозеландські війська, а Ліга Націй віддала була цей архіпелаг під мандатне правління Новій Зеландії. Але національні патріоти Самоа не залишались у спокої та покорі окупантам і весь час, не зважаючи на так нечисленне населення, провадили боротьбу з окупантами і домагались самостійности та повної державної незалежности.

Нарешті в силу обставин та бачачи безнадійність дальшої колонізації Самоа, уряд Нової Зеландії вирішив дати волю і незалежність країні і народові Самоа. І в 1959 році був створений місцевий уряд і вироблена конституція незалежної держави Самоа. Врешті-решт першого січня 1962 року офіційно була проголошена самостійність і незалежність Самоа. Як у кожній колоніальній державі, так і в самоанців освіта була на дуже низькому рівні, занедбана. Медично-санітарний стан у країні говорить за себе, бо в 1958 році в самоанців був лише один зубний лікар та чотири лікарі-медики, тому населення користувалося з допомоги знахарів і чарівників. Однак, мистецтво самоанців заслуговує на гідну увагу. В самоанців, як і в інших островитян чи у африканських народів, дуже розвинута різьба по дереву, тканини з кори фікуса або паперово-шовкового дерева з геометричним орнаментом чорного, білого та брунатного кольорів. Ось таке характерне поняття про цю нову незалежну мікроскопічну державу Самоа, нового члена ООН.

Другою країною з мікродержав, які досягнули державну незалежність і членство в ООН, є нарід з островів Фіджі, що лежить в південно-західній частині Тихого океану. На цих островах вулканічного походження з тропічним кліматом і такою ж рослинністю живе понад 200.000 фіджійців, мова яких належить до меланезійської групи, а по релігії вони в більшості анімісти й фетишисти. Перед колонізацією цей нарід був досягнув високого культурного рівня та суспільного розвитку і мав прекрасно розвинену техніку мореплавства і гончарства. В загальному фіджійці — це рільники, які вирощують цукрову тростину, кокосові пальми тощо. Цей невеликий по своїй кількості народ зазнав був жорстокої експлуатації,

невільництва й колонізації від англійців, і тому він довший час боровся за волю і незалежність з окупантами, аж поки в останньому часі не дістав право на самостійність своєї країни і держави, не зважаючи, — повторюю, на свою мікроскопічну територію і незначну кількість населення. Сьогодні держава Фіджі — повноправний член ООН, і її державний стяг поруч стягів інших великих і малих незалежних держав і членів ООН. Державу Фіджі в ООН сучасно репрезентує його ексцеленція Рату Сер Камісесе Мара, прем'єр-міністр і міністр закордонних справ, як голова делегації в ООН.

Ще одну з таких феноменальних новоутворених незалежних і самостійних держав становить держава Папуа з Нової Гвінеї. Ця країна з найбільшого острова Меланезії складається з-понад двох мільйонів мешканців з етнічної групи папуасів. Відомий дослідник Миклуха Маклай дає в своїх творах багато інформацій про цей примітивний по культурі та соціальному й релігійному устрої народ. Так, наприклад, у той час, коли там перебував Миклуха Маклай, папуасці жили в доісторичному примітивному суспільному стані з виробництвом камінних ще знарядь. Загально папуаси — землероби, що вирощують тропічні овочі і рослини, а на самому узбережжі океану займаються ще й рибальством. Однак, не зважаючи на неписьменність, культурний примітивізм, застарілі анімістичні вірування та фетишизм, а разом і поширений канібалізм, папуаси, почувши про існування незалежних інших малих держав і народів, виборили сьогодні й для себе незалежність та державну самостійність і місце членства в ООН. Репрезентує в ООН державу Папуа, Нью Гвінея, прем'єр-міністр Сер Маорі Кікі, який є рівнож і міністром закордонних справ. У минулому році замайорів перед будинком ООН і прапор самостійної держави Папуа чи папуасів.

Так можна перелічити багато дрібних країн і держав з низьким культурним та політично-державним рівнем, що стали незалежними і самостійними державами світу і зайняли належне місце в ООН поруч інших багатих, великих та високо культурно розвинених держав. СССР і його сателіти всебічно добиваються незалежності малих країн та їх деколонізації, якщо десь ще вона існує. Таким чином народжуються малі незалежні держави при ООН, немов гриби після дощу. Але як СССР і його сателіти обурюються, коли в ООН чи в пресі торкають питання і справи незалежності України з 45-мільйоновим населенням, з народом високої стародавньої культури, з розвинутою індустрією й економікою, з дозрілою національно-державницькою свідомістю?! Недарма Советський Союз називають навіть такі держави, як Китай, імперіялістичною державою на чолі з новим „царем”, ролю котрого тепер грає Брежнєв зі своїм диктаторством і терором. Жадна держава, хоч яка велика та могутня, не існувала довго, коли тримала силою в неволі під своєю владою інші свободолюбні, але поневолені народи. Дисидентський рух на широких просторах СССР у різних поневолених Советським Союзом країнах лише розпочався. Сучасне молоде підсоветське покоління вже не може знести застарілі методи поліційного терору Сталіна, Берії чи Дзержинського, ба, але навіть самі високі достоїнники советського уряду, перебуваючи раз-у-раз за кордоном і бачачи свободне життя людей у світі, переконуються у своїх хибах, і Гельсінкські постанови щодо прав людини і самовизначення не знищити силою советському урядові.

Зараз про це говорить весь світ. І коли якась держава чи її лідер, як наприклад, ЗСА на чолі з президентом Картером, домагаються виповнення хартії Гельсінкських постанов у всіх країнах світу, які підписали ці постанови, то це не означає втручання в справи окремої держави, а лише виповнення обов'язків постанов на міжнародному форумі і співжиття. Постанови ОН про самовизначення народів, про їх вибір власного способу життя й устрою, про т. зв. деколонізацію, зобов'язують всіх членів ОН, в тому числі і перш за все таку неоколоніальну імперію, як СССР. Про це добре свідомі члени ОН з Африки, Азії та Океанії, і такий папуас чи фіджієць співчуває тим, хто добивається своїх людських прав, своєї свободи, своєї незалежності, бо вони пережили на собі це світове лихо і будуть боротися з кожним імперіялістичним колоніальним пануванням та з поневоленням людини і її духових потреб.

ДВА СВІТИ

Написав Богдан Гуцал

Світ старий і світ новий. Старий край і нова Америка. Там безнастанні війни, а тут — мир. Тут — свобода, а там — насильство. Тут — „of the people, by the people and for the people”, а там — диктатура пролетаріату. Тут — „all men are created equal”, а там — „Herren Volk” (нарід панів). Тут — співпраця всіх націй, а там — „ogniem i mieczem”. Щоправда тут і там бувають випадки смерти, але там з недоживлення, а тут з пересичення. Тут і там бувають злочини, але там з біди, а тут — з розкоші...

Там ми родилися, там виростили й там, надихавшись того всього прийшли сюди з тим своїм багажем. А тут інший світ. Там нас гнобили, а тут нема з ким і за що битись. Але ми знайшли собі ворогів таки між своїми тут — стара еміграція, а тут — інше віроісповідання; тут — новий календар, а тут — інше політичне угруповання; тут — така організація, а тут — така. А з часом прийшов ще один поділ — батьки й діти. Старий і новий світ. Тут у школах плекають у дітях почуття взаємної пошани, таланції, вчать дітей бути приятелями один одному, а вдома деякі наші батьки забороняють своїм дітям товаришувати з дітьми з іншої нашої організації, або не дозволяють своїм дітям брати участь навіть у такій невинній імпрезі, як забава в іншій організації, а навіть в імпрезах своєї парафії. бо там не все йде по їх лінії. І так непотрібними антагонізмами затруються уми й душі молодих людей, що фатально відбивається на їх вихованню й науці. Врешті той син чи дочка, наслухавшись тієї науки від старших і приглянувшись ближче до їх поведінки, приходять до висновку, що „My daddy is old fashion”, що вже можна було почути тут і там. І та вся наша мізерія має піти в спадщину новому поколінню.

УКРАЇНІ

Це — щастя,
Це — по вінця повна гаша
Моїх зуттів, що сяють і гірзять.
Я — твій листозок, Україно наша,
Я — іскра із твоїх багать.

Це — туга в серці:
Як тебе не багу,
То я — твій птах,
Що з вирію летить.
І прилезу я, кволий ги незрягий,
І упаду на тополину віть.

Це — гордість:
У твоє натхнення вігне
Додати крові власної і мук.
Я — нитка в прапорах твоїх заклизних,
І у бою твоїм — стріла і лук.

***

Огі мої
Спозивають на мальвах твоїх.
Руки мої
Оддаються роботі для тебе.
Хто сказав,
Що усе це — треба?!
Треба —
в серці тебе носити?
Треба —

матір своєю любити?
Та ж для неї — найбільша образа,
Коли це тобі — лиш обов'язок...
Назе спів із душі:

Україна...
Родить тільки любов отакі імена.
Я щасливий назватися

сином
Батьківщини,
що в цілому світі —
одна!

ВАЛЕРІЙ БОЙЧЕНКО
(Із збірки „Іскри”, Київ, 1972)

ГЕТЬМАН МАЗЕПА — КНЯЗЬ СВЯЩЕННОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Написав Теодор Мацьків

Історія українського народу така болюча і повна трагізму, що ледве чи можна знайти до неї подібну в анналах людства. Переглядаючи сторінки української історії, часом приходить на думку, як нам взагалі вдалося пережити всі лихоліття і гірку долю недержавної нації. Факт, що ми як нація могли пережити всі війни, намагання наших сусідів нас зденаціоналізувати, свідчить про внутрішню силу та загартованість.

Побіч трагічних подій і постатей є, на щастя, в нашій історії також світлі події та постаті. Згадати б великих київських князів, як Олега, що прибав свій щит на брамі Царгороду; Святослава-Завойовника, який не боявся говорити своїм ворогам „іду на ви”; Володимира Великого, який диктував умови миру Візантії; Ярослава Мудрого, який титулував себе імператором і був „тестем Європи”; Петра Сагайдачного, що вирішував битву під Хотином; Богдана Хмельницького, який творив нову епоху на сході Європи та до якого цісар Фердинанд III посилав у 1657 році римокатолицького архієпископа Петра Парчевича як надзвичайного посла для переговорів з Польщею.

До цього неповного реєстру можна додати ще один цінний епізод, а саме, 273 роки тому, 1 вересня 1707 року, цісар Йосиф I надав гідність князя Священної Римської імперії Іванові Мазепі, якого, до речі, 293 роки тому, 4 серпня 1687 року, обрано гетьманом України.

Про вибір Мазепи на нового гетьмана писала англійська, німецька і французька преса (докладніше про це знайде читач у моїй книжці п. н. „Князь Мазепа, гетьман України, в англійських тогочасних джерелах, 1687-1709”, Чикаго, 1967, по-англійськи).

Хоч прерогативи Мазепи були обмежені через т. зв. „Коломацькі статті” з 1687 року, все ж таки він виконував найвищу військову і цивільну владу в автономній Українській військовій державі — Гетьманщині. Державна форма протекторату в тому часі була доволі звичайним явищем, згадати хоча б, що балканські народи були під турецьким, Голляндія — під еспанським, Прусія — під польським, балтійські народи — під шведським протекторатом.

Не диво, що тогочасні дипломати дивилися на Мазепу, як на суверенного монарха. Наприклад, Жан де Балюз (1648-1718), французький посол у Москві, відвідав Мазепу в Батурині в 1704 році і з цієї нагоди писав:

*Johannes Mazepa
Cosaccorum Zaporoviensium
Supremus Belli-Dux.*

„... з Москви я приїхав на Україну, країну козаків, де я був гостем князя Мазепи, що виконує в цій країні найвищу владу”. Інший французький дипломат, Фой де ля Невіль (1649-1706), який пізнав гетьмана особисто, писав у своїх мемуарах: „... Цей князь не є собі звичайною людиною, але визначним мужем, який, між іншим, знаменито володіє латинською мовою”. Англійський посол у Москві Чарлз лорд Вітворт (1675-1725) занотував у своєму звіті з 10 листопада 1708 року, що Мазепа довго володів на Україні і його „влада була дещо менша від суверенного монарха”. Сучасник Мазепи, відомий англійський журналіст і автор „Робінзона Крузо”, Даніель Дефо (1661-1731), писав у своїй книжці про Петра I, що хоч „Мазепа не має королівського титулу, але має королівську владу й є рівний, якщо не перевищує в прерогативах короля Августа II”. Микола Костомаров писав у своїй праці про „Мазепу і мазепинців”, що Мазепа був свідомий своєї влади й уважав себе „за трохи меншого від польського короля”. Справді прерогативи Мазепи були на рівні самостійного володаря, а царський уряд комунікувався з гетьманом через „посольський приказ” (сьогоднішнє міністерство закордонних справ), як це слушно зауважив російський історик М. М. Богословський у своїй праці про Петра I (Москва, 1948).

Мазепа, який мав високу освіту (студіював у Могилянській академії, в єзуїтській колегії у Варшаві та військовій школі в Голландії), особистий шарм, дипломатичний досвід (польський король посилав його до гетьманів), умів здобувати не тільки серця двірських дам, але і прихильність державних мужів (серця — гетьмана Самійловича, московського царя, шведського короля), тож не даром австрійський посол у Москві Отто Плер (1692-1718) писав у своєму звіті з 8 лютого 1702 року, що „тут Мазепу високо цінять і шанують”, а віденські тогочасні газети писали про „...Його Ексцеленцію фельдмаршала Мазепу” (*Post-tagliche Mercurius*, 4 April 1705; *Wienerisches Diarium*, 25 Dezember 1708). Німецький місячник у Ляйпцігу „Европеїше Фама” з 1706 року (т. XXV) на першій сторінці помістив портрет Мазепи та його доволі довгу біографію (стор. 57-60). Навіть найстарша американська газета *The Boston Newsletter*, January 29, 1705, No 41, писала, що „...The Cossacks commanded by the famous Mazeppa, consisting of 19.000 men with a train of artillery of 36 pieces of cannons, have join'd king Augustus near Jaworow”.

Без сумніву, що Мазепа був відомий не тільки в Україні, але теж і в Західній Європі, зокрема після того, як він у 1708 році перейшов на бік шведського короля.

Мазепа, здаючи собі з того справу, що збройний спротив проти Москви закінчиться невдачею, — що означало б трагедію для України, — був лояльний супроти царя, хоч польський король кілька разів намагався перемовити його на польську сторону і це признають навіть російські історики (С. М. Соловйов, С. Ф. Платонов). Гетьман, здобувши собі довір'я в Москві, вирішив скріпити Україну внутрішньо, піднести освіту та соціально-економічні умовини, створити і скріпити сильну провідну верству, — словом, так скріпити внутрішньо Україну, щоб Москва в майбутньому не могла так легко послабити автономію на Гетьманщині. Коли ж гетьман довідався, що цар має намір зліквідувати автономію гетьманщини, козаків перевести в драгунські полки, а старшину вислати в Сибір, Мазепа вирішив перейти на шведську сторону, одначе його

наміром було зробити цю країну незалежним князівством", — писав німецький полковник у шведській армії Філіпп фон Штраленберг. Навіть такий інтриган, людина низької моралі, як Меньшіков, зрозумів політичне значення цієї події, підкреслюючи у своєму листі до царя з 27-го жовтня 1708 року, що Мазепа „сеє учинил не для одной своей особы, но всей Украины ради" (Письма и бумаги, т. VIII). Уже тогочасні очевидці, — згадати б шведських істориків Г. Адлерфельта, Г. Нордберга, німецького історика Й. Барділі, німецького посла в Москві Й. фон Кайзерлінга, згаданого англійського посла лорда Вітворта та багато інших, — не тільки що не осуджували, але прихильно ставилися до союзу гетьмана зі шведським королем. Тож даремно писав угорсько-німецький історик Йоган Христіан фон Енгель (1770-1814) в історії України і козаків (1796), що „Коли взяти під увагу обставини, в яких перебував Мазепа у відношенні до Петра I, і як останній з ним поводився, коли це все належно буде висвітлене, тоді майбутній історик зможе легше вирішити, чи на гробі Мазепа мав би бути напис Юди чи Помпея... тож шведські дослідники не будуть єдині, що оправдали зрив Мазепа з Росією". Навіть російський історик німецького походження Александр Брюкнер (1834-1872) писав у своїй праці про Петра I, що союз Мазепа зі шведським королем „не може бути більше неморальний, як союз, що два роки пізніше уклав Кантимір, молдавський Господар з царем проти султана", тому спробу гетьмана „визволити Україну з-під панування тодішньої малокультурної Москви треба уважати героїчним актом і дипломатичним майстерштюком". Проаналізувавши політику Мазепа на основі доступних їй джерел, Р. М. Гаттон, професор Лондонського університету, прийшла до висновку, що „... Mazepa's dream was to free the Ukraine from a Russian overlordship". (R. M. Hatton, Charles XII of Sweden. New York, 1968, стор. 240, 271).

До речі, цар, ліквідуючи гетьманщину, хотів задовольнити гетьмана княжим титулом. І справді, німецький дипломат на російській службі Гайнріх барон фон Гусейн († 1742) записав у своїх споминах, які з черги використав данський історик Петро ван Гавен у своїй праці про російську імперію (1747), що цар уповноважив його виклопотати у цесаря титул графа для Г. Головкина, царського канцлера, та титул князя для А. Меньшікова і Мазепа.

Пишучи свою дисертацію про українське козацтво в німецьких джерелах першої половини ХVII століття, в 1949 році я звернув увагу, що Гусейн з недостатчі грошей не викупив княжого диплому. Тоді я не мав можності розшукати цю грамоту. Будучи в 1960 році у Відні, я пішов до Австрійського державного архіву і хотів цю грамоту побачити, але, на жаль, її не було. Втративши чимало часу, я дещо зневірився і спитав урядовця, чи є ще якісь документи того часу. Він відповів, що ні, але порадив мені піти до т. зв. „Райхссадельамту", куди я і пішов. Тут, дякуючи випадкові, я знайшов лист Мазепа до цесаря, в якому на останній сторінці було зазначено, що на приказ цесаря надано 1 вересня 1707 року Мазепі гідність князя св. Римської імперії, що також міститься в офіційному реєстрі під буквою „М", том XII.

Як згадано, княжа грамота для Мазепа не переховується в Австрійському державному архіві, дармащо німецький історик М. Грітцнер бачив її в 1887 році та зробив з неї копію.

ЯКА КРАСА ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ...

У КИЄВІ В 1917 РОЦІ

(Спогади очевидця)

Написала М. Волосевич

„О, Господи, яка то страшна і тяжка річ відродження національної державности... І яка вона в історичній перспективі буде уявлятися легкою і природною, і як трудно, з якими надлюдськими зусиллями і хитрощами, з яким часом одчаєм... доводиться тягти те каміння державности і складати його” (Щоденник 16/X 1917 р. В. К. Винниченка).

Цього року припадає 63 роки російської революції і тим самим 63 роки, як український народ в огні і бурі революції відновив змагання за свою волю і незалежність з-під московського ярма, за відродження, в минулому Великої Київської Держави, а тепер у формі Української Народної Республіки.

24 лютого 1917 року в Києві газетярі підняли страшний галас по всіх вулицях міста: „Революція, революція!” — „В Петрограді страшні заколоти і страйки!” — „Військо на чолі з Волинським Гвардійським полком підтримує страйкарів” (Волинський Гвардійський полк складався з українців). — „Державна Дума веде переговори з царем”. — „По невдалих переговорах з царем Державна Дума складає новий Тимчасовий Уряд, який почав керувати революцією!” — „16 березня цар зрікся престолу на користь брата Великого князя Михаїла, але князь відмовився від корони”. — „Тимчасовий Уряд перебирає на себе керівництво революцією та призначає своїх комісарів для всієї бувшої імперії і для України!” — Всі ці новини щогодини подавали „Екстра-телеграми”, а не, як звичайно, „Утрєня” або „Вечєрня” газета чи „Последніє Новості”. Цю подію сприймає Київ і відразу включається в революційний рух, почавши великою маніфестацією з червоними прапорами, червоними кокардами на грудях та співом „Марсельєзи”, робітничого, революційного гимну й інших революційних пісень. Не забули навіть удекорувати пам’ятник забитого в Києві міністра-реакціонера Столипіна червоною величезною краваткою. Пам’ятник стояв у сквері перед Міською Думою (Міська управа).

Я тоді мешкала в самому центрі міста на коротенькій Золотоворотській вулиці, і всі співи та гру оркестрів було чути до хати, коли маніфестанти колонами проходили по Велико-Володимирській вулиці. Тоді я

виходила подивитись, а то і сама приєднувалася до маніфестантів. Цікавість гнала з дому. На другий день я пішла по Володимирській у напрямку до університету і побачила, що назустріч йде похід не з червоними прапорами, а з жовтоблакитними, та жовтоблакитними стрічками на грудях і зі співами: „Не пора, не пора“, „Вкраїно-мати, кат сконав“, „Вічний Революціонер“, „Ой гук, мати, гук“ і багато інших пісень, перед тим ніколи публічно не співаних. Я була дуже здивована, що майже всі учасники знали ці пісні і співали їх. Колону очолювали наші колишні Поступовці: С. Єфремов, Л. Старицька-Черняхівська, І. Стешенко, А. Ніковський, С. Русова, кілька осіб у військових уніформах і багато інших, яких я не пізнала. За почесними громадянами йшов хор, яким керував незабутній Олександр Кошиць. Я тоді була на першому році Київських Вищих Жіночих Курсів і належала до українського студентського земляцтва, то і я приєдналася до студентського хору.

Все це пережите мною все ще бачу перед собою, як на екрані, але рік за роком з пам'яті кадри підступно зникають, як зникають вони і зі звичайних фільмів. — Яка радість! Вчора Київ був російським містом, а сьогодні вже став українським. Всі учасники походу говорять виключно українською мовою, та і з хідників, заповнених людьми, чути також рідну мову. Коли похід підійшов по Хрещатику до Думи, то з балкону промовляв, здається, С. Єфремов. Похід зупинився і уважно слухав нову ніколи публічно не говорену промову. Не чув тільки Столипін, бо він вже лежав на землі вниз головою, але все ще з червоною краваткою. Хто витратив так багато сили, щоб скинути такий тягар до приходу української маніфестації? Мабуть це покрила ніч. Час не стояв на місці, тому свідомі українці Києва заворушилися, як бджоли на весні. Т-во Українських Поступовців виходить з підпілля, скликає збори з наміром створити „Раду“, але Іван Стешенко і Дмитро Антонович пропонують запросити до того комітету представників політичних груп і організацій, що і було зроблено. Таким чином до того комітету ввійшли С. Єфремов, барон Штейнгель, А. Ніковський і ще декілька осіб. На перших зборах Комітет ухвалив створити державну правну установу під назвою: „Українська Центральна Рада“, і вибрали позаочно головою відсутнього проф. Михайла Грушевського, який був ще на засланні. Заступником обрали Володимира Науменка. Незабаром М. Грушевський повернувся із заслання і приступив до виконання свого почесного, але трудного завдання Голови Центральної Ради. Для приміщення Центральної Ради М. Порш дістав від міста будинок Педагогічного музею, на якому став повітати жовтоблакитний прапор. Щоб підібрати склад Центральної Ради, стали стягати до Києва науковців, визначних українських громадян і по можливості високих рангами фахових військовиків. Військовики Києва також взялися до праці, щоб відновити українську збройну силу. Коли поз'їжджалися науковці та політики, Центральна Рада поповнилася необхідними для державного керування секретарями з невеличким числом урядовців. Перша відозва Центральної Ради була про відродження українського життя. До революції в Києві було лише дві українські книгарні: „Київська Старина“ на Базаківській вулиці та „Час“ на Велико-Володимирській вулиці напроти Оперного театру. Було ще дві крамниці Т-ва пасічників „Бджола“, де продавали натуральний мед, питний мед, а також безліч дуже смачного медяного печива. Ті дві крамниці були оригінально уряджені. Коли

III-й Український Військовий З'їзд у Києві, кінець жовтня 1917 року.

відчиняли двері до крамниці, то бачили дуже гарну селянську хату під стріхою. Замість зовнішніх стін були прилавки. Стіна хати окрім крамничного устаткування на подоби мисників прикрашались образами Пимоненка, Васильківського та інших українських малярів. Але найголовніше чим жив Київ, то був незабутній, незрівняний театр Миколи Карповича Садовського, який містився в Українському Народному Домі на Велико-Васильківській вулиці. Правда, був ще й клуб „Родина” на Вел.-Володимирській вулиці, але він майже весь був реквізований під військовий шпиталь. Лише дві кімнатки залишили для клубу. От і все! Не дивлячись на брак місця, в тому клубі відбувалися всі початкові наради державного відродження. Український Київ став оживати дуже жваво, не зважаючи ні на які перешкоди, і тому ще в березні була організована перша маніфестація на заклик Центральної Ради і при повній її участі. Маніфестація була дуже багатолюдна та величава. Колони за колонами йшли з сотнями жовтоблакитних прапорів під маршові і патріотичні співи. Параду приймав Голова Центральної Ради Михайло Грушевський, Володимир Винниченко та члени Секретаріату. Грушевський у своїй запальній промові закликав до негайної, впертої і самовідданої праці, щоб здобути власне самоврядування для України. Почувши той заклик, всі присутні стали на коліна, не зважаючи на холодний і мокрий брук, з присягою на вірність і боротьбу та проспівали „Заповіт” Шевченка. По цій маніфестації майже щодня відбувалися наради різних партій і організацій, щоб підготувитися до Українського Національного Конгресу. Національний Конгрес відбувався на початку квітня в Купецькому Зібранні при великій кількості делегатів. Заля і балькон були заповнені. Зацікавленим спостерігачам трудно було знайти стояче місце на бальконі. Було кілька доповідей наших визначних громадян-політиків, вони радили домагатись

наразі тільки автономії, бо до повної самостійності ще не були підготовані; а після ґрунтовної доповіді проф. М. Грушевського Конгрес ухвалив „Наказ Центральній Раді”, яким призначив наразі 150 членів від населення України, які прибули як делегати на З’їзд, та від політичних організацій. Всі постанови Конгресу були проголосовані. Окремим таємним голосуванням величезною більшістю на Голову Центральної Ради був підтверджений проф. Михайло Грушевський, заступниками — Володимир Винниченко і Сергій Єфремов, секретарями — Левко Чикаленко та Євген Онацький. Серед членів Ради обрано декілька визначних жінок: Людмилу Старицьку-Черняхівську, Зінаїду Мірну і Валерію О’Конор-Вілінську. Багато членів я знала завдяки „щасливій долі”, бо була ученицею Івана Матвійовича Стешенка і мала велику честь бути запрошеною ним до його дому ще в 1916 році і познайомитися з його дружиною Оксаною Михайлівною з дому Старицьких, сином Ігорем та донею Іриною, які були в моєму віці. Буваючи в них, я познайомилася з багатьма, як після виявилось, членами Т-ва Поступовців; а тепер вони стали першими організаторами українського державного відродження.

Центральна Рада і Уряд та населення розуміли і бачили, що дуже тяжко буде запровадити порядок і власну самоуправу без допомоги свого війська. Для того, щоб почати організацію окремого українського війська, напочатку засновують військовий клуб імені Гетьмана Павла Полуботка. Клуб очолив поручник Микола Міхновський (адвокат, добрий промовець і здібний організатор). На своєму засіданні члени клубу постановили обрати комісію, яка стала б основоположним ядром створення Першого охочекомонного полку ім. Гетьмана Богдана Хмельницького. Військова влада була ще в руках росіян — Тимчасового Уряду і „Совета солдатских и рабочих депутатов”. Свою владу вони афішували демонстративними маніфестаціями, але з кожним разом колони маніфестантів меншали, хоча серед тих людей, що стояли на хідниках і дивилися на демонстрантів, не бракувало ще їм співчуваючих.

„Совдеп”, як називали тоді цю організацію, не погоджувався ні на яку військову українську формацію. Необхідно було вдатися до хитрощів, щоб започаткувати формацію необхідного війська. Скоро трапилася нагода. Члени Українського військового клубу запропонували гарнізонувати Києва та Міський управі відсвяткувати спільно Свято Весни 1-го травня нового стилю на величезному майдані Сирець майже за містом, при Брест-Литовському шосе напроти Політехнічного інституту. Я була на цім святі. Мене запросили старшини, яким була доручена підготовка і декорація квітами, вінками і зеленню трибуни та площі. Ці старшини, Ф. Сілецький та Вдовиченко, приїхали по мене. Я радо погодилася допомогти їм. Коли вийшла на вулицю, то побачила, що нас очікує візник, на якому сидів ще один незнайомий мені старшина і держав у руках розвернутий стяг. Я запитала, що то за прапор? Незнайомий старшина відповів, що це „Мазепинський стяг” і що він привіз його з однієї сільської церкви біля Бендер (Басарабія). Дав йому один пан-отець і сказав, що старі люди йому казали, що з тим стягом ще отаман Сірко „ходив на турка”. Коли ми приїхали на Сирець і виконали своє завдання, стали очікувати маніфестантів. Десь біля години першої почали надходити і військові частини Київського гарнізону, вояки, які поприїжджали на всякі з’їзди та відпуски, організована середньо-шкільна та студентська молодь і тисячі

киян. Величезний Сирецький майдан був увесь заповнений. Нарешті трибуна ожила. З неї розносилися промови. На початку промовляли командири Київського гарнізону про велику безкровну революцію, про нову кращу будучину і давали багато всяких неймовірних обіцянок. По цих промовах повів інший вітер. Заговорили ті, що були ініціаторами того свята. Українці і генерали та старшини пригадували слухачам, хто ми і чиї ми діти. Вітали також представники Уряду та організацій. Не було тільки привітів від жіночих організацій, але в програмі свята і це було передбачене. Тому що я допомагала в удекорванні трибуни, то так і залишилася біля неї стояти. Раптом ... мене піднесли на трибуну і поставили перед фактом, що я мушу рятувати ситуацію і привітати від української жіночої організації. Я до ніякої жіночої організації не належала і навіть не знала, які в той час існували. Як я не відмовлялась і не випрошувалася, але мене таки намовили вітати від „жінки-селянки”. Щастя, що в той час довго говорив якийсь старший віком промовець і я встигла заспокоїтися і подумати, що я маю говорити. Говорила в тому ж стилі, що і мої попередники. Це був мій перший публічний політичний виступ. Наступним промовцем був поручник М. Міхновський. Його привітали щедрими оплесками. Він був відомий красномовець та добрий організатор і це Свято Весни відбувалося завдяки його спритові. Він відразу запанував над слухачами. Зумів доказати конечну потребу існування свого українського війська: „Народ, який хоче бути незалежним, мусить забезпечити себе власним військом”. Тут же відразу проголосив формуцію „Першого охочекомонного полку імені Гетьмана Богдана Хмельницького”, при тому сказав, що командиром полку обрано капітана Путника—Гребенчука і що полк дістав старовинний бойовий стяг, який доручили тут же призначеному старшині-прапороносцеві. На цей патріотичний заклик почали виходити з рядів військових частин Київського гарнізону перші охочекомонники і творити колону нового полку. В колону ставали і цивільні особи. Козацька кров не в одного заграла і поставила в ряди Першого Полку, а полк набирав все більшу і більшу кількість. Казали, що понад чотири тисячі. Такий несподіваний, спонтанний успіх заохотив організаторів йти до представника Тимчасового Уряду та „совета солдатских депутатов” домагатися дозволу формування більшої кількості полків. Під вечір упорядкувалася маніфестація на чолі з новоствореним полком і вирушила до міста. Попереду—командир полку, за ним — прапороносець зі стягом, з правої сторони прапороносця поставили мене, а з лівої — студента. Я до цієї пори пам’ятаю ту радість і гордість, якою мене вшанували.

Коли прийшли до колишнього царського палацу, де містився „Совдеп”, наша військова делегація пішла на переговори про більшу формуцію війська, а ми всі очікували наслідків, стоячи на подвір’ї палацу. Генерал Оберучаєв — представник Тимчасового Уряду, та комітет солдатських депутатів не погоджувалися ні на яке формування війська. Тоді ми всі, змучені цілоденною маніфестацією та далекою дорогою, посідали на брук подвір’я і сказали, що не підемо, поки не дістанемо очікуваного дозволу. Впертість такої кількості війська і народу, очевидно, вплинула на зміну постанови „Совдепу”, бо незабаром, на балкон вийшов генерал М. Ходорович і сказав, що справа буде полагоджена позитивно. Делегація ще зосталась, а ми розійшлися, залишивши охорону

для делегації, десь біля 12 години ночі. Москалі, як москалі, слова не додержали. Військовий Комітет, не гаючи часу, послав делегації до Тимчасового Уряду до Петрограду та до командуючого Південно-західнім фронтом генерала Брусілова. Брусілов згодився на формування полку, але з умовою, що полк виїде на фронт, а в Києві зостанеться пару сотень для охорони міста й Уряду. В липні Богданівці виїхали на фронт, але на станції Пост-Волинський (біля самого Києва) їх обстріляли кірасири і донські козаки. Шістнадцять Богданівців було забито і їх поховали на Аскольдовій могилі. Я перший раз тоді бачила традиційний козацький похорон. Попереду йшов студентський хор, за хором відпровождали похоронну валку декілька пан-отців. За священниками окремо на кожному возі, запряженому волами, стояла труна, покрита червоною китайкою, а навскіс по китайці була жовтоблакитна широка стяжка. За цією сумною валкою йшло дуже багато народу. Це були перші жертви жорстокої Московщини.

Уряд і комітети працювали без перерви, не звертали уваги на московські заборони, бо бачили, що згоди не видно. В Києві відбувалися з'їзди: селянські, робітничі, а на початку травня відбувся Перший військовий з'їзд з ініціативи Центральної Ради; організація З'їзду була доручена Клюбові ім. П. Полуботка. З'їзд відбувався в Купецькому Зібранні. Хоча то був Перший з'їзд, але делегатів прибуло багато, так що вся велика заля, бокові кімнати, балькон були заповнені. Ми, невеличка група молоді, заледве знайшли місце на бальконі. В президії були Симон Петлюра, В. Винниченко, полковник Капкан, полк. Віктор Павленко та інші, імена яких щезли з пам'яті. Кожний з членів президії був головою частини з'їзду. На з'їзді був обраний і створений Український Генеральний Військовий Комітет на чолі з Симоном Петлюрою. На цьому з'їзді я перший раз побачила і почула захоплюючі промови С. Петлюри.

Організація державного ладу йшла швидким темпом, часу не тратили, і скоро після військового з'їзду відбувся дуже численний Селянський з'їзд в оперному театрі. З'їзд вже відчував ґрунт під ногами, бо коли делегати, які повернулися з Петрограду, звітували негативну відповідь Тимчасового Уряду, то з'їзд став домагатися від Центральної Ради проголошення автономії України. Тоді Голова Центральної Ради проф. М. Грушевський сказав: „Наше свято революції вже для нас скінчилося. Україна як незалежна держава ще не збудована .. а вже над нею висить меч! Ми мусимо бути готові до оборони, бо свою долю вирішує тільки український народ. Ніхто чужий нам не допоможе! Обороняймося! Не тратьмо надії! Чи не справедливий його слова?

В той же час у столиці уряджувалося багато різних курсів: учительський, кооперативний, українознавства та адміністративні. Найбільше лишився в пам'яті ентузіаст-організатор всіх тих курсів Іванів (ім'я забула), молода, скромна, енергійна людина в сірій військовій шинелі з дешевенькою течкою під пахвою. Він завжди кудись спішив: то шукав приміщення для курсів та гуртожитків, то викладачів для курсів. За таку невтомну патріотичну працю був підступно забитий у своєму ліжку під час сну. Здавалося непомітна людина, а вийшло і незамінима.

Після закінчення Селянського з'їзду розпочався Другий військовий з'їзд також в оперному театрі. На цей з'їзд прибула ще більша кількість делегатів зі всіх фронтів і від Північного фронту до Кавказько-турецького

включно та запасових частин, розміщених по всій Росії та Сибірі. Сцена, партер, ложі, балкони — все було заповнене. Тимчасовий Уряд заборонив цей з'їзд, тому будинок опери був під охороною Богданівського полку. З'їзд відбувався урочисто і поважно. Кожний делегат розумів, що від порядку, в якому будуть перепроводжуватися наради, залежить майбутнє України. На цьому З'їзді був доповнений склад членів Генерального Військового Комітету знову таки на чолі з Симоном Петлюрою. Перед закриттям з'їзду був оголошений Перший Універсал Центральної Ради, прочитаний Володимиром Винниченком, яким ухвалено домагатись автономії України. Перший Універсал був оголошений також на Софіївській Площі при величезній кількості народу. Після проголошення Універсалу відбулася дефіляда українського війська. Всі розходилися з надією на незалежність і власне самоврядування. Після проголошення Першого Універсалу були створені генеральні секретаріати для всіх потреб державного існування на чолі з В. Винниченком. Крім того була створена з членів Пленуму Центральної Ради Мала Рада як виконавчий і законодавчий орган, що мав постійно працювати, а опрацьовані закони та інструкції давати на затвердження Пленуму Центральної Ради. Мала Рада складалася з п'ятдесяти осіб. У тім числі було декілька представників від меншостей. Пленарні сесії відбувалися рідко через комунікаційні труднощі та всякі заколоти, які створювали, самовільно покидаючи фронт, військові частини та окремі дезертири, які все на своєму шляху руйнували і нищили. Київ охороняли військові частини та нелегальна міліція. Вночі траплялися несподівані неприємні випадки: міське шумовиння гуляло.

Багато перешкод було на шляху відновлення української держави, але Мала Рада, ні на що не зважаючи, постійно засідала і творила доручене їй завдання. Ухвалений був II Універсал про співпрацю з меншостями, які живуть на терені України. Генеральні секретаріати доповнили свої уряди фаховими та канцелярійними силами. Я мала щастя вступити на працю від самого початку створення Генерального Секретаріату народної освіти до останніх днів перебування Уряду в Києві. Генеральним Секретарем був Іван Стещенко (професор художньої літератури), Товаришем (заступником) Генерального Секретаря був беззмінно проф. Петро Холодний. До Секретаріату мене прийняли на посаду секретаря, а після додали завідування столом персонального складу. Настав дуже пам'ятний, але неспокійний листопад. На початку місяця був скликаний Третій Всеукраїнський військовий з'їзд. З'їзд відбувався в цирку на Миколаївській вулиці. На кожний церковний з'їзд прибувало чимраз більше делегатів. Одночасно з нашим з'їздом до Києва стали з'їжджатися козаки на Всеросійський козацький з'їзд. Чому ж до Києва, як це Всеросійський з'їзд? А тому, що Тимчасовий Уряд дозволу на український з'їзд і на цей раз не дав і думав, що козацький з'їзд допоможе військовій Тимчасового Уряду Києва розігнати бунтівників. Тимчасовий Уряд не посоромився намовити чеський легіон, який самовільно покинувши австрійський фронт, з повним бойовим вирядом і запасами переїхав на терен Росії, допомогти їм в ліквідації Центральної Ради і Військового з'їзду. Центральна Рада довідалася про це і вислала назустріч чехам делегацію. Делегати пояснили сучасне становище України і московську зажерливість. Чехи самі прагнули волі і тому зрозуміли українські визвольні змагання і пообіцяли не

втручатися, що чесно і дотримали. Поки в Києві були суперечки з Тимчасовим Урядом, в Петрограді стався несподіваний переворот. Большевики скинули Тимчасовий Уряд і самі перебрали владу на чолі з Леніном. В Києві відразу ожив „Совет солдатских и рабочих депутатов”, що скликав свої збори, на яких винесли постанову захопити владу в свої руки. Таким чином в Києві стало три протилежні центри, які хотіли перебрати владу і опанувати місто. В місті було оголошено військовий стан. У центрі міста по вулицях ходили військові стежі без всяких відзнак, тому трудно було зорієнтуватись, хто тебе контролює. Я в той час добровільно зголосилася на працю до шпиталю, який мав обслуговувати ранених українців, тому на рукаві носила пов'язку з червоним хрестом. Це мене охороняло від контролю.

Всі делегати Третього з'їзду дістали зброю і створили полк під командою енергійного полковника Ю. Капкана. Коли Козачий з'їзд довідався про події в Петрограді, то зрезигнував зі з'їзду і виїхав на південь. З ним виїхали юнкерські (військові) школи та деякі військові частини. Штаб Військової округи, який підлягав Тимчасовому Урядові, встиг ще заарештувати членів „Совдепу”, при чому кілька осіб забито. За пару днів і Штаб Військової округи зник з Києва. В Києві запанував спокій і військовий стан було знято. Після всіх тих неприємних подій Мала Рада ухвалила III Універсал про повну автономію української держави, що „Однині Україна стає Українською Народною Республікою”. Універсал був проголошений на Софіївській Площі при участі духовенства, Голови Центральної Ради, всіх генеральних секретарів та урядовців секретаріатів, Богданівців, які повернулися з фронту до Києва, та всіх інших військових частин і великої маси народу. Настрій у столиці не був веселий, бо з усіх сторін наступали большевики.

Минуло 63 роки, а я до цієї пори тільки й живу тими споминами та надіями, які так і не здійснилися. Особливо так яскраво виринають у пам'яті урочисті події на Софіївській площі. Я пригадую таке золоте сонце, блакитно синє небо і, як на диво, завжди під час урочистостей кружляла зграя білих голубів, і здавалося, що вони прилітають, щоб нас вітати і кинути зі своїх дзьобиків гілку миру і спокою. Золоте сонце і блакить неба залишили нам жовто блакитний прапор, а голуби не відважилися чи забули кинути гілку миру, а ми його так потребували і сподівалися.

Пригадується ще один приємний спомин, це приїзд до Києва перших куренів УССів, які справили на нас незабутнє враження своїм легким маршовим кроком під спів незнаних нам нових стрілецьких пісень, зразковою дисципліною, інтелігенцією та елегантністю старшин. Вони стали добрими приятелями товариства киян.

Після проголошення III Універсалу Мала Рада стала розробляти статут та інструкції до скликання Українських Установчих Зборів, збойкотувавши Загальноросійські Установчі Збори. Українські Установчі Збори не могли відбутися завдяки хаосові, який створили частини і солдати, що покидали самовільно фронт. Залізничі були в безнадійному стані. Україна мусіла стати самостійною державою, щоб могли незалежно від Росії підписати в Бересті-Литовському мировий договір з Німеччиною й Австрією, тому оголосила свій IV Універсал, який виготовила Мала Рада і затвердила Пленарна Сесія Української Центральної Ради. Революційний стан в Україні закінчився!

„МИ ХОЧЕМО ДО КИЄВА”

Написав Олександр Палаташ

Рішення Української Народної Ради в Хусті в славних січневих днях 1919 року „Ми хочемо до Києва”, було подією, яка таїлась у підсвідомості, в надрах народних ще зі світлих часів нашої величі — Київської Русі.

Історія є процесом, в яким кожна подія чи явище має за собою генетичну лінію. Насіння наступної доби вже посіяне в добі попередній. Не було б цього коріння, цієї історичної і культурної генетичної тяглости, ніколи не було б і Березня 1939 року.

На Березень склалися цілі віки історії Закарпаття, що проходили під знаком боротьби з мадярами. Закарпаття вже в X-XI століттях входило до складу Київської Русі. Пізніше князівські міжусобиці ослабили могутню Київську Русь і вона вже не могла захистити Закарпаття від посягань угорського королівства. В наслідок цього воно в XI столітті стало здобиччю мадярів. У кінці XIII століття князь Лев Данилович I, який княжив на галицьких землях, на деякий час визволив Закарпаття від мадярів. Після поразки Угорщини в 1526 році у війні з турками Закарпаття перейшло у володіння турецьких васалів-трансильванських князів. У 1648 році на Закарпаття долетів відгомін визвольної боротьби українського народу. Закарпатські українці з радістю зустріли цю вістку, пов'язуючи з боротьбою Богдана Хмельницького свою споконвічну мрію про визволення з мадярського ярма і приєднання до України.

Ці події визвольної боротьби знайшли своє відображення в стародавній рукописній євангелії села Великих Ком'ят коло Заріччя: „Козаки гнали шляхту від ріки Дніпра і славного міста Києва аж до річки Висли. Старшому козакові було ім'я Хміль”. Збереглася також грамота Богдана Хмельницького, датована 20 лютого 1649 року, що переховується у музеї в Ужгороді.

Відрив від українських земель на сході, національний і соціальний гніт мадярів, і Закарпаття щораз то далі втрачало всякі познаки будь-якої політичної і культурної самобутности.

Майже по двох століттях на обріях з'являється палкий надхненник відродження Закарпаття Олександр Духнович (1808-1865). Він з великим ентузіазмом взявся до народної праці. Видав він українською мовою буквар, історію, географію, педагогіку, молитовник, катехизм, підручник біблії, театральні п'єси, патріотичні поезії, щоб всебічно піднести національну свідомість свого знедоленого Закарпаття. В своїх поезіях він

показує народу: „бо свої то за горами — не чужі”. Мадяри з великим невдоволенням слідували за його культурною діяльністю.

В 1848 році вибухла революція в Угорщині, яка захопила і Закарпаття... „Та і я також мусів зазнати, — пише А. Духнович, — частинно цієї сумної революції... за намовою ворогів попав у підозріння. Нещасного дня 27 квітня 1849 року вхопили мене роз'ярені мадяри й найперше замкнули в міському домі, потім того самого дня коло першої години відвели, як якогось розбійника, між чотирма гусарами й двома гарматами. Попереду йшов один відділ поляків, позаду — відділ мадярських гонведів, а по боках ескадра гусарів. На горбку дринським приступив до мене якийсь рудий поляк, якого називали капітаном. Цей чоловік вилаяв мене дуже грубими виразами, ганьбив, висміяв нещасного, обплював, а вкінці приказав стягнути з мене чоботи, щоб я йшов босий. І це було для мене найбільшою мукою! А коли по стягненні чобіт я не міг іти разом з посіпаками, вдарив врешті мене страшно в лице і відступив від мене цей рудий поляк...”

Пройждаючи Закарпаттям у 1876 році Михайло Драгоманов у своїх „Австро-руських споминах” (Львів 1892) пише, що повертаючись у Чопі на станції в гостинниці... „пригадав я мадярську і жидівську зневагу народу, темноту народу, тупість, егоїзм і слабодушність інтелігенції, — і мені стало гірко, як ніколи не було... я не бачив, як передо мною поставили вино і страву, і коли отямився, то побачив, що в мене з очей капають сльози...”

В 1896 році галицькі українці видали протест під назвою „І ми в Європі”, підписаний Іваном Франком, Володимиром Гнатюком та іншими, де читаємо: „Нищити русинів зробилося, немов патріотичним обов'язком мадярським. дармащо сповнювання цього ніби патріотичного обов'язку вело за собою економічну руїну, духовну темноту і безпомічність півмільйонної маси народу, виключало від цивілізаційного розвитку і поступу цілі обширні комітати деморалізувало і доводило до цілковитого етнічного здичіння руську інтелігенцію, а найпаче ту її часть, що з покликання свого повинна стояти на сторожі гуманности й етичних ідеалів — духовенство”.

Цю тяглість у праці для народу А. Духновича в 1900 роках продовжує наступний ентузіаст відродження Закарпаття Августин Волошин. А це була небуденна людина тихої, невтомної праці, великого ідеалізму й кришталюного характеру, що й зробило його великим і неперевершеним у новітній історії Карпатської України та поставило його на п'єдесталь Батька народу та державного Мужа взагалі.

В 1917 роках приходить йому на допомогу третій з черги в історії Закарпаття ентузіаст, молодий, повний енергії, свідомий свого історичного покликання, високої культури людина, Августин Штефан. Їх поява на шляху історичного процесу знаменувала зовсім інший підхід до проблем Закарпаття, бо хвиля історії проходила на їх очах і дала їм аж надто виразну лекцію.

Важка несправедлива зовнішньо-політична констеляція, що склалася наприкінці Першої світової війни, не дала можливості духовній соборності завершитися державно-політичною самостійністю України. Закарпаття з жахливою спадщиною мадярського поневолення опинилось у межах Чехо-Словацької держави.

Ріст української духової соборности для чехів був неменше небажаним, як і для попереднього поневолювача. „Земля без імени” — назвав Закарпаття чеський письменник Ольбрахт. Але Закарпаття вже мало своїх революціонерів-велетнів духа, Августина Волошина, Августина Штефана і цілий ряд інших народних працівників. Ці велетні духа поставили собі за найголовніше завдання — виховати нову свідому народну інтелігенцію; інтелігенцію з народу і для народу; інтелігенцію з твердим характером, горду своєю приналежністю до великого українського народу і таку, яка була б готова повсякчас боротися за нього.

Насіння, посіяне у сприятливий ґрунт, у дуже короткому часі почало давати обильні плоди. Відносно в короткому часі нове карпато-українське покоління почало пізнавати скарби українського народу і піднеслося на вищий щабель самопізнання, що й дало можливість цілковитого духового злиття з молодим поколінням усіх інших земель України.

Вже в роках 1936-38-их на маніфестаціях в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Хусті молодь Закарпаття з гордістю крокувала своїми історичними містами з піснею на устах:

*Наш веселий гомін-снів
Хай несеться в Київ-Львів!*

На обрії міжнародних відносин з'явилася примара війни. Про Закарпаття заговорили, як про один з важливих стратегічних теренів для випадів. І саме тоді в першу чергу вістря імперіялістичних комбінацій було спрямоване проти українського народу.

Віденський арбітраж з 2 листопада 1938 року говорить про віддачу частини Карпатської України; пізніше, в березні 1939 року, окунують її мадяри. Це був політичний крок Німеччини, розрахований на те, щоб коштом інтересів українського народу остаточно прихилити на свій бік Мадярщину, заспокоїти Польщу і Румунію, які тримали під своїм гнітом великі українські території, і теж це був жест у сторону Москви, яка з тривогою поглядала на маленьку Карпатську Україну. Москва і Варшава боялися, що може скластися така ситуація, коли з маленької Карпатської України буде промінювати на цілість материка ідея української державности — ідея величезної притягаючої сили. Здавалося, що весь світ з'єднався проти цього найменшого закутка землі, що насмілювався чином реалізувати ідею незалежности української держави.

І в такій напруженій ситуації Сойм Карпатської України проголосує незалежність республіки. І як висловився президент сойму і міністер шкільництва й освіти, Августин Штефан: „Карпатська Україна постала як незалежна держава конституційним шляхом, з волі одинокого компетентного чинника, з волі законодавчого сойму Карпатської України”. Другий раз довелось Хустові бути речником волі карпатської квітки великого українського народу. Хуст стає столицею Карпатської України.

Після проголошення самостійности німецький консул Гохман в імені Німеччини звернувся до українського уряду з порадою піддатися мадярам. Відповідь уряду була: „В українському лексиконі немає слова піддатися”! Молоду українську державу напали мадяри — споконвічний ворог Закарпаття. Здавалося, що в таких умовах, коли жадна країна не піднесла голосу на захист державности Карпатської України, вона негайно мала впасти під ударами хижака-напасника. Одначе сталося зовсім

протилежне. Мініатюрна українська республіка боронилася від мадярів довше, ніж Франція в 1940 році від Німеччини. Закарпаття піднесло прапор Української Карпатської Держави й скропило його кров'ю, не завагалось піти на двобій зі своїм історичним ворогом—Будапештом. Твердим кроком всіма шляхами прямували загони карпатських січовиків. Поспішали на двобій за честь і славу України. Їм не бракувало відваги, їм бракувало зброї...

Карпатські січовики потрясли світ своєю відвагою. „Нью Йорк Таймс” здивовано запитував: „Чому Січ продовжує таку безнадійну боротьбу? Чому мадярська армія зустрічає стільки перешкод у здобутті території, яку боронять вояки-аматори”? Польське „Слово народове” констатувало: „В Польщі здогадувалися, що чехи без боротьби не віддадуть своєї незалежності, а Закарпаття перейде до Мадярщини без боротьби. Тим часом січовики ще б'ються, а в Чехії не пролунав ні один постріл”.

Героїчна боротьба Закарпаття стала фактом завдяки тій генетичній тяглості, підкріпленій новітнім подувом наших провідних народних працівників. Насіння посіяне нашими Батьками: А. Духновичем, А. Волошином, А. Штефаном і цілим рядом інших народних ентузіастів дало добрий урожай. Весь народ став до боротьби без різниці партійної приналежності чи віровизнання. Здоровий інстинкт державно-творчого українства переборов всі відосередні сили, і він одним муром, плече в плече змагався за осягнення ідеалу: самостійності і соборності України.

Підсумовуючи колосальний процес підйому Закарпаття з завершенням його самостійності, треба підкреслити ту велику істину, доведену цілою нашою історією, що тільки зберігаючи національну єдність, тільки спільними зусиллями, сконцентрованими в один могутній промінь, можна здійснити наш великий і святий задум: здобути волю для України.

НЕМА-НЕМАЄ КРАЩОЇ ЗЕМЛІ...

Написав В. Гренджа-Донський

*Нема-немає кращої землі,
як той убогий клптик України,
що у Карпати стиснений... мені
здається, що найкращий він у світі.
Подивився зимою або вліті
на гори ті, що пнуться в небеса,
що зеленню покрились на граніті,
який прегарний погляд і краса!*

*То не пустелі Альп, що шкірять зуби
і холодом скрегочуть звідтіля,
але ліси і зелень — трави, зруби,
трембіти розмовляють на здаля.
З сопілкою сокира розмовляє,
пливуть з вершків потоки навздогін,
в жаркій годині вітрик повіває,
трава-шувар зростає до колін.*

*У полонинах череди пасуться,
там повно пастухів і скотарок,
пісні вітрами-горами несуться,
коломийки веселих гуцулок.
— Дівчата, гей, продайте трохи сиру! —
— Якщо умієш грати у цимбал,
то й без грошей дамо тобі вечерю,
щоб танцював скотарський наш загал. —*

*Це так на полонині... а внизу:
по берегах траву гуцули косять,
док' та коса ще мацає росу,
вони в кісьбі, обіду, ні, не просять!
Потік сріберний пісню їм гуде,
спадаючи в пінисту Білу Тису.
мале дівчатко бережком іде,
збирає ягоди в різьблену мису.*

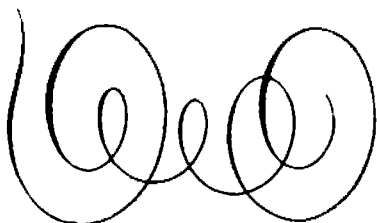
*Керманичі, дужі і молоді,
женуть дарабу Тисою-рікою.
Злякались гусенята на воді
і попливли до берега водою.
А лісоруби — легіні лісів,
ті не очорнять лісорубську славу.
В неділю — то до Рахова, Квасів,
обов'язково в танці, на забаву.*

*Дівчата так і горнуться до них —
в танок дістати хлопця-лісоруба.
Солодкі ж бо цілунки молодих!
— Ходи ж, ходи, моя дівчино люба! —*

*Отак воно бувало і буває,
прегарні люди пречудових гір!
На жаль, мене тепер туди немає
все бачити і дати на папір.
Душею тільки я тудою броджу,
бо серце вічно тягне до своїх,
де щирі люди — тут їх не знаходжу, —
де щирий плач, сердечно-щирий сміх.*

*Туди завжди думками я блукаю,
і все знаходжу стежечку нову,
прегарні, милі спогади шукаю
і тільки ними дихаю-живу...
Нема-немає кращої землі,
чи восени, весною або вліті
завжди розкішно-гарна. І мені
здається, що вона найкраща в світі!*

Братіслава, 1953.

І ЧОГО ОЦЕ Я ЛЯПАЮ?

(ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ОПОВІДАННЯ З РОЗДУМАМИ)

Написав Гаврило Стріляний

„Досягненню найважливіших економічних і соціальних завдань служить аграрна політика партії, спрямована на перетворення сільсько-господарського виробництва у високорозвинений сектор економіки. Вона є продовженням і творчим розвитком ленінського кооперативного плану в нових умовах”.

(З постанови ЦК КПРС від 31 січня 1977 „Про 60-ту річницю Великої Жовтневої революції”)

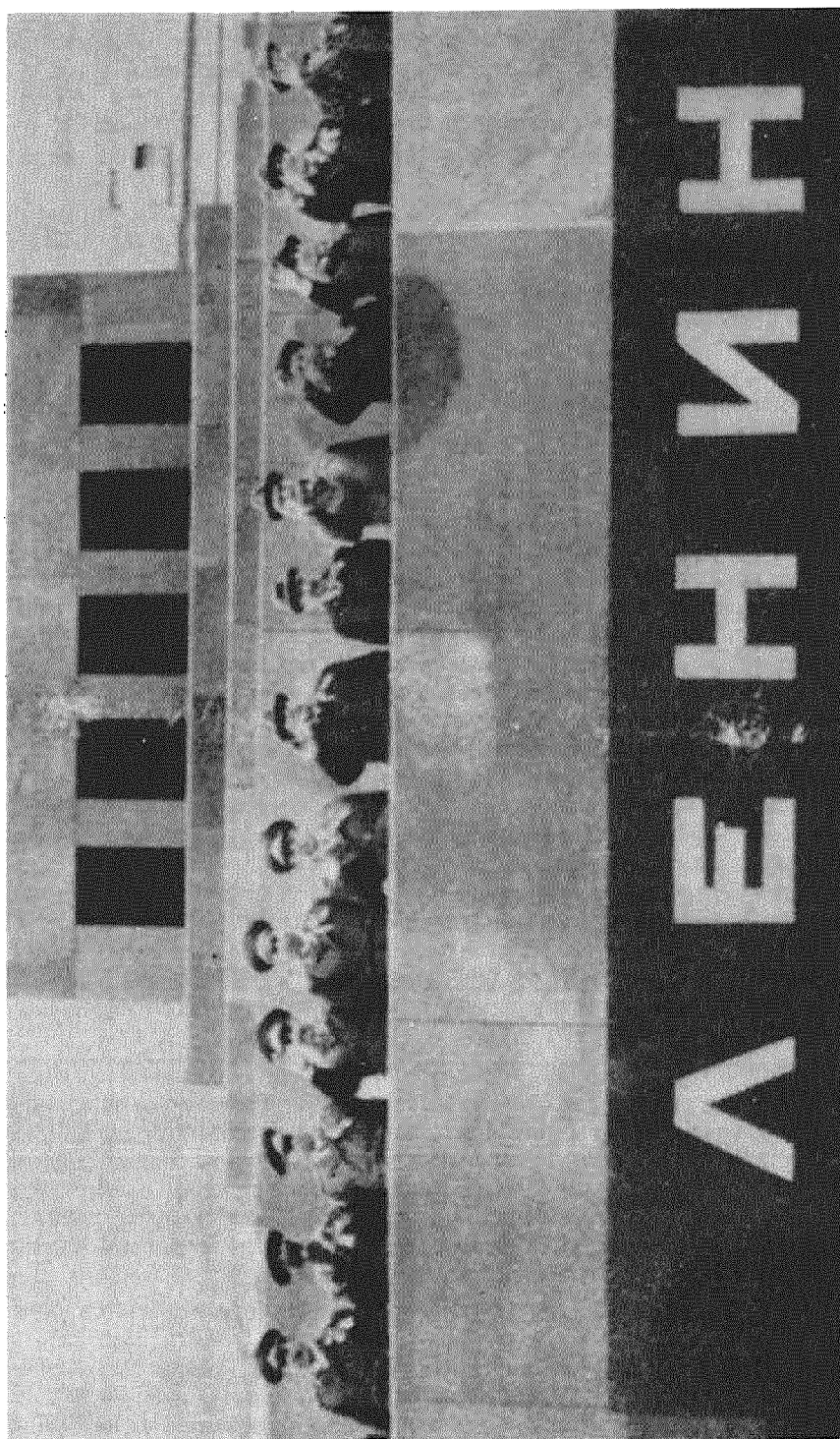
1. НА ДЕСЯТЬ РОКІВ?

У нього чудове українське прізвище.¹ Молодий, 34 роки. Кругловидий, темне коротке волосся, ніс трохи бульбою. Губи рельєфні, чітко окреслені, підборіддя роздвоєне — то ознака вольовості. Очі блакитні, щирі, уважні — в дворічній доньки Світлани, улюблениці батькової, ще чистіша блакить в очах. На статуру — не богатир, середній на зріст і в плечах не аршин, але в ході, і в рухах, і в поставі голови на кремезній шії відчувається не абияка сила. Та й то: за студентства і в армії штангу тягав, і в волейбола по плечі виплигував, і боксом та боротьбою бавився, — ще й тепер з'їдуться ото директори та голови колгоспів до району на нараду, то поки там теревені правлять перед засіданням, а чи в полі або на рибалці колеги здибалися — то одразу: „Ну-мо, давай поборемося!” — і чи всерйоз, а чи вжарти вхоплять одне одного за поперек, то він таки подолає.

---

¹ Новеля документальна. І все в ній описане — живі факти. І портрети дано живих людей. Але прізвища й географічні орієнтири я змінив. Хто-зна, де й коли побачить читача оця писанина, може, й не побачить зовсім, а тільки потрапить перед вимогливі очі „блюстителів словесности”, вони ж є трударі на ниві державної безпеки, одні — офіційних чинах, другі — секретні, треті — на громадських посадах. То чи ж маю я право наражати доброго приятеля мого на небезпеку? Шкода, певна річ, що не можу подати точну поштову адресу та ще й фотографію докинути, одразу писання набуло б більшої ваги. Та нічого не вдієш, доведеться таки маскуватися. Відбувалося все це 1976 року, а пишеться на початку 1977.

.....А на самім на верху така стара, вибачайте, пердущня засіла — гідко глянути..."

Отож, Андрію Петровичу Воякові 34 роки. То не рідкість нині. Серед його колег-сусідів одному — 35, іншому — 38. На першого секретаря райкому висунули оце недавно теж молодого директора радгоспу, 35-річного, приятеля Воякового — подекують, між іншим, ніби в області вагалися, кого ліпше поставити: першого, того хлопця, чи Вояка. Зараз скрізь така орієнтація, і то дуже добре, висувати молодь на керівні пости, та скрізь, та не всюди...

Оце вже й не годилося б одразу з перших слів від основної теми відступати, навсібіч кидатися, а таки відступлю. То тільки середнього „руководящего звена” стосується та тенденція „на омоложеніє”, а на самім на верху така стара, вибачайте, пердушня засіла — гидко глянути, а слухаєш його по телевізору, то він усе зі щелепою своєю борюкається, слова „соціалістическій” вимовити не здатен, звучить якось чи „сіфіліщический” чи — сосілішський”. А може, воно й на краще, що там трухлява старущина, принаймні через бабів та через горілку ще зайвого глупства не накоять. Та й до культу особи не встигнуть долізити, бо смерть з косою он уже за плечима. А щодо того главного, що ото із щелепою своєю завжди на трибуни воює, — то я проти нього особисто зла не таю, навпаки — добра йому зичу і років довгих і з поста щоб не скинули, як він сам свого попередника. Бо він таки дурний-дурний, а за інших своїх колег по політбюрі багато розумніший, бо хоч і намагається детантом крутити, як циган божбою, та все таки всі оті міжнародні угоди на послаблення напрожености, всі оті поступки на еміграцію (євреїв і неєвреїв) — то його таки робота, не знаю вже, чи сам відчуває, що боротися за чистоту комуністичної ідеології марна справа, чи який мудрий єврей при тому губернаторі сидить і вчасно підказує. А плешуть — новий культ, мовляв, зростає-визріває, тільки й чути про видатного діяча й мудрого лєнінця (вже потішаються дотепники, операцію оце йому робитимуть, грудну клітку розсуватимуть, бо ордени нікуди чіпляти), ще його й по-батькові, бач, Ілліч — то все пусте. Не бійтеся, людоньки, того культу — не доскочить він культу, не доживе — фізично не доживе. А от хто його місце посяде, як молодший буде (так і тягнеться рука з остраху та з перестороги перехреститися, про минувшину недалеку згадавши — „Не попусти, Господи!” — то той, може, таки й рвоне до культу. У святому писанні сказано: „Не просіте кращого царя”, від старої мудрої єврейської матері чув я те не раз, на своїй на єврейській промовляла і мені так перекладала: „Не просіте лучшего царя!”)

Скінчив Андрій Петрович агрономічний інститут, працював тут таки, в районі неподалік, управляючим радгоспу, сім років тому сюди прислали, до радгоспу імені „Комінтерну”. Господарство за розміром середнє, шість тисяч гектарів орної землі, за успіхами-показниками теж в середині дошки, на якій успішність позначена. Багатогалузеве господарство — і зернові, і овочеві, і молоко та м'ясо, і птиця. Радгосп глибинний, на околиці району, од шосе, хоч і поганенького, 10 кілометрів, і ті кілометри, як розвезе восени та по весні, то суша біда, тільки трактором та конякою.

У Вояка вродлива й розумна дружина, завідує дитячим садком. Трійко у них дітей: синові Ігорю 13, у шосту клясу ходить, Наді сім, в першу пішла, Світлані — два роки. Напрочуд гарні в Андрія Петровича дружина й дітлахи. Живуть вони у просторому світлому домі — не свій власний, радгоспний, спеціально для директора збудований: як цей поїде

— новий поселиться. Добрий дім — шість кімнат, високі стіни, широкі вікна, гарні меблі, килими скрізь по стінах і на підлозі — тут, як і скрізь у нас на Україні по селах і молодих містах, узвичаїлося скидати на порозі черевики, чи сухо на вулиці, а чи грязь, — і до кімнат іти в шкарпетках. Є й ванна в домі, і вбиральня. Подвір'я перехрещене асфальтовими доріжками, так звана „літня кухня” на подвір'ї, щоб дим-аромат до парадних кімнат не ліз та мухи б не летіли, а то власне не тільки кїхня і не літня, бо там стіни товсті і вікна подвійні, та й кімнат дві, і батареї центрального опалення — отож там і їдальня і спальня для гостей, як чимало з'їдеться. До батарей опалення — труби від котельні, спорудженої в центрі села, опалюють і контору з клубом та їдальнею, і нову, два роки тому споруджену школу, і побутокмбінат, де тим часом тільки бібліотека та гуртожиток для приїжджих, а мають відкрити ще й різні майстерні, шевську, кравецьку тощо.

Є на подвір'ї в директора і сарайчик для свиней та курей-качок; свиней не ріжуть, здають, двох вони щороку годують — самі управляються по хазяйству, Андрій Петрович з дружиною та Ігорю доручається. Батьки з ними не живуть, вони родом не звідси; а так живі батьки, хвалити Бога, і в Андрія Петровича і в Тетяни Миколаївни, і батьки і матері, — живуть собі ще й при здоров'ї міцному, і в гості приїздять і онучат до себе забирають, недалеко й мешкають, в тій самій області... Отож кабанів двох щоліта здають — по 300 карб. кожен, добрячі кабанці, по півтора центнера, до сімейного бюджету чимала добавка. Зарплата директора — 250 щомісяця, та Миколаївна 85 мас. На харчі дуже не тратяться — хліб та цукор, та дрібниці всяка, а вже й вівцю та курчат з ферми, чи яєць, чи борошна й олії, яблук, помідорів та картоплі — то вже директорові завезуть, вчасно догадається завгосп і без нагадування — безкоштовно завезуть, а директорові завезли — то й себе не зобидять, теж безкоштовно. Одежу, звичайно, купують — і дорогу, бо вдягтися й самі люблять, та й по чину положено, і діти, мов лялечки, вбрані.

Отож зібралася в директора дешиця на книжці за сім років, вирішили — автомобіля куплять, вже сплатили гроші місяців зо два тому, чекають оце, поки на район по рознарядці прийдуть „москвичі”; „жигулі” Вояк брати не хоче, надто ніжна для села, тендітна, а ціна одна, щість тисяч викинь.

Взагалі — непогано народ у радгоспі живе. Хати добрі, під шифером, кам'яні, білою цеглою обкладені — чи то своя власна, чи радгоспний будинок, як кажуть — „переселенський”, тобто радгоспом наданий новоприбулому на таких умовах, що він платитиме за нього, як, приміром, платять, за квартиру, і за вісім чи десять років той будинок стане його власністю, хоч виплатив не всю вартість. Такий будинок обходиться радгоспові в 4 тисячі 200 карб., а господар відшкодує тільки дві тисячі 300. Розумно, правда ж: аби залучити до господарства робітників? Електрика, звичайно, по всіх трьох відділах. У кожного при дворі своє господарство — город, корова, двоє-троє поросят, кролі, кури-качки-гуси. Заробіток пристойний.

От приїхали до „Комінтерну” двійко молодят, недавно побралися, він русак з Володимирських країв, вона — тутешня, Наталка і Володя. Вона дояркою пішла, він скотником. Одразу ж показали їм будинок, де житимуть, ось тільки вийдуть попередні мешканці, які рошот узяли. Тим

часом дали добру кімнату в гуртожитку, харчуються поруч в їдальні, місяць обходиться їм десь так карбованців на сотню обом, а зароблятимуть — він до 150 на місяць, та вона не менше або й більше, бо механічне доїння не прижилося в радгоспі, вручну доять, а раз вручну — то молоко дорожче, і платять дояркам більше за ту подагру, яка обов'язково разом з десятирічним стажем з'явиться. Чому не прижилося механічне, спитаєте? А воно мало де в нас приживається, хіба в показових господарствах, куди високе начальство, іноземні гості та кінохроніка їздять. Надто тонка штука, надто кваліфіковані і тверезі механіки-наладники для тієї апаратури потрібні.

Отож, кажу, добре молодята заробляють. Сотню — на харчі, а дві третини, хлоп'ята, плянуйте собі хоч на костюм з платтями, хоч на туристські подорожі, хоч на добрі меблі у нову хату, хоч на автомобіль одразу починайте збирати. Певна річ, як добре працюватимете і як Володя не питиме; дай тобі Боже, Наталко, вберегти його. втримати! Тож не жарт — молоді люди без усякої спеціальної освіти матимуть одразу на сім'ю до трьох сотень!

Багато живуть люди. Оце при мені в сусідньому селі виряджала проста рядова колгоспниця сина до армії — вдова, сама господарює й заробляє. То казала — на 1800 карбованців вирядини обійшлися! Та ще свій кабан. 140 гостей три дні пили, гуляли, у дворі над столами намет з брезенту натягнуто й електрифіковано, самогон тільки в останній день на столах з'явився, а то коньяк та *Екстру* пили. І так скрізь, то не поодинокий випадок, ніхто вже не відстане, не осоромиться.

І слава Богу! Хвала Всевишньому, бож зовсім недалеко той час, коли на рідній нашій Україні платили 20 копійок на трудодень старими грішми, себто дві копійки на нові, та півкіла хліба натурою, тобто — жив селянин виключно з того, що на городі індивідуальному вродило-наплодилося, та з того, що накрвав; а з тим індивідуальним городом чого тільки власті не виробляли, то по поріг його обчиряють, то податком таким обкладуть, що скажуться, то корів „обобществлять“, а молоко підки купи; а за вкрадене — ох, усі кради (і зараз крадуть), та вже хто попадався, то... що там казати, за жменю зерна або кошик картоплі не те дорослим — дітям по 5 років ліпили! А було те зовсім недавнечко, в нас на Україні. А в Росії — од Москви та од Ленінграду од'їд трохи — і зараз злидні. Аж не віриться. Сам давно не був, та ж гості приїздить, оповідають. І заздрість у тих оповідах і гіркота:

— Е-е, у вас тут — краса, панство, багаті!

Перепитуєш, не віриш — бути того не може, одна ж держава, централізоване ж усе, пишаємося тим, заради того революцію робили! Там недорід — звідси візьміть! рівність — так рівність, хай усім однаково! Похмуро дивиться чоловік, одмовчується.

— Поїдьте самі та подивіться, як не вірите.

Що ж воно виходить? Може, й тут, як у всьому нашому радянському суспільстві, — спершу забезпечимо „по потребності“ верхівку, партійне й державне керівництво (радянську буржуазію, як її в народі звуть), потім потроху кляси робочих-селян? Спершу дамо наїстися Молдавії та Прибалтиці, потім грузинам й узбекам, згодом українців наситимо, а там колись і до Руси дійде — першою революцією почала, останньо хай і нажереться?

Може, так воно кимось руководящим і плянується, бо якось же плянуватися повинно. Та мені ввижається, що плянування вже й немає, без руля й вітрил мотає по хвилях ту громіздку баркасину. От і врожай 76 року небачено багатий, а в Америку все таки послали купців по 7 мільйонів тонн пшенички, а сала в магазинах українського — зась, а на базарі воно — 5 карбованців (себто виходить, я оце, що маю зарплатню 120 карб. на місяць, працюю за 24 кіл сала). От розорали цілину — а сталого врожаю не досягли. От утворили на Дніпрі каскад гідроелектростанцій, зрошення провели — а віз і нині там, не стала колгоспна-радгоспна корівчина краще доїтися. А більше цілини нема. І з ким не балакав, як сам не придивлявся — підвищення тих лактацій чекати не доводиться.

Так думає і Вояк, директор радгоспу. Не відчуває він перспектив. Не має він резервів. А коли я спитав:

— Скажіть, Андрію Петровичу, ну, а от в області на нарадах, в районі — заводять мову про майбутнє? Не про ось цей урожай, а про справи, скажіть, на десять років? Де людей брати, коли їх усе меншає? Як урожай втримати, коли земельці відпочити ніколи?

Вояк подумав і чомусь дуже врочисто, ніби присягався, мовив:

— За десять років, що я тут у районі — не пам'ятаю ні разу такого розговору!

— Та бути того не може! — прохопилося в мене.

— Чесне партійне слово! — твердо і так само врочисто сказав він.

— А що ж воно буде?

— А то й буде. — І цілком переконано пояснив: — Запустеніє буде, от що буде.

А я собі вже згодом і думав: а хто ж ото плянуватиме те майбутнє на десять років? Що б ото був за дурень (чи, може, святий?) секретар обкому чи райкому, який, твердо знаючи, що його можуть скинути з того поста вкупі з його плянами десять разів на рік, та задумував би на десять років наперед? Та в нього повинна бути і є — єдина турбота: про завтра. Про завдання по надою, по оранці, по яйцю і м'ясу на завтра! Ну — на місяць, на квартал, на рік — не більше, як на рік! Далі — не згадуй, бо як не виконаєш пляну цього ось поточного року („вирішального”, „завершального”, „опреділяючого” року п'ятирічки) — то наступний рік уже не твій, не тобі його плянувати і завершати, злазь. А раз так — то висмоктуй землю цього року, здавай на м'ясо геть усю скотину цього року, а на той рік — як він ще буде твій! — якось щось придумайся. Зформувалися „временщики”, які вчепилися з усіх сил всіма п'ятьма в більця крісел, що на них сидять, присунувшись якомога ближче до державного пирога. Сьогодні даю плян — сьогодні сиджу і вгризаюся в пиріг, завтра не дам — по руках та по пиці, геть і... і найстрашніше — партквитка на стіл. І життя скінчене. Воно для простого рядового селянина-роботяги ніякий то був би не кінець, працею собі та й живи, як усі трударі, алеж для діяча, що копіркнув той номенклатурної юшки, партквитка на стіл — то загибель! То де вже тут згадувати на десятиліття.

І всі згори до низу керівники — то є временщики. Директор мусить сьогодні відрепортувати секретареві райкому, той сьогодні має доповісти в обком, той негайно шле гінців нагору, до ЦК, а там на самому на верху треба звітувати... перед ким? Перед народом! Хоча той народ і бидло безправне, але пресою-мітингами слід перед ним звітувати, і він мусить

хвалити й плескати в долоні, тож неминуче треба звітувати так, щоб дати привід для оплесків. І та звітність знизу до верхів — обертається суцільною брехнею і вичавлюванням соків вищими з нижчих.

Ні, помилково назвати їх — радянська буржуазія. Буржуй має свій капітал, свій, він умів його заробити, він відкрито поклав його на своє ім'я в банк. Наш партійний і радянський бонза не має свого нічого, покладеного в банк, хіба накрив та набудував, крадучи, як Мжаванадзе і Фурцева і всілякі дрібніші, ність їм числа. Буржуй, як його не усувай від справ, лишається при своєму капіталі. Наш керівник, усунутий від справ, — нуль, покидьок. І тим страшніший він. Бо поки він при владі — дбатиме про одне: при владі лишатися й пнутися вище, а для того — догоджати, вислужуватися, вичавлювати з підлеглих, а підлеглі не тільки люди, а й земля, і ріки, і всіляка безневинна скотина, — вичавлювати сьогодні все, що можна. Загадуватиме він на десять років?

2. Я ТУТ НЕ ВЄЧНИЙ...

То як же виходить — і Андрій Вояк теж временщик? Так. У малому маштабі — але теж. Йому інакше не можна. Кожному інакше не можна. Система така.

Суботнього дня по обіді їхали ми з ним удвох з овечих випасів — по господарству в межах радгоспу Вояк сам за кермом, шофер тільки заправляє зранку машину та подає йому до контори. Напередодні в районі начальство повідомило, що радгоспові передається звідкілясь там з відсталого й досі голодного господарства на відгодівлю 1500 овець, зараз їх у Вояка 7000. Це — восени, перед зимівлею, коли заготівлю кормів скінчено і всі норми до грама спляновані, зайвого не заготували, неможливо; хоч і добрий начебто врожай, але посівні площі під кормові культури щорік доводиться зменшувати через різні обставини. Вояк посварився з начальством і сказав, що скаржитиметься в обком, у трест, чортові й дияволові, а вівці не візьме, бо то катастрофа. І на понеділок він намітив — таки їхати до області. А тим часом ті кляті вівці не йшли йому з голови, і він на всяк випадок об'їздив своїх вівчарів.

Побували біля одної отари, біля другої, третьої. Побалакав директор з чабанами — коротко, ніяких прямих запитань не ставив, нічого серйозного ніби й не з'ясовував: чи впоруються помічники, як з окотом, чи не чути якоїсь пошести, чи часто навідуються ветеринар та зоотехнік.

Од'їхавши від четвертої отари, промимрив стиха:

— Чорта візьму я їм ті вівці!

Сказав не „чорта”, вжив інше слово — не літературне, м'яко висловлюючись...

— А як не переконаєте, примусять? — докинув я.

Він довго мовчав, крутячи бублика. Потім зронив, наче думаючи вголос:

— Кормитиму, поки кормів вистачить. А там — хай хоч і дохнуть. Скажу — я ж попереджав... Знімуть? Хай знімають...

У понеділок йому вдалося таки відбитися од тих овець. А й не вдалося б — певне, погинути він би їм не дав, якось би викрутився, бо то було б не по-людськи та й „хай знімають” тільки сказати легко. Але який настрій у

людини з явиться в наслідок отакого „временщичества”? Ти собі заготовляй, плянуй, передбачай, а ми тобі — бац! — і всі твої пляни до одного місця², а не впораєшся — турнемо геть...

Їдемо далі. Дорога врізається в поле озимини. Зійшла пшениця, зеленіє, тільки раз-по-раз серед зелені мелькають лисини по кілька соток, сірі плями, зловісні лишаї. Котимо дорогою, а лишаїв тих сірих подекуди більше, ніж зелені.

Я вже знав, чув розмови, що то загальна біда земель, де зрошувальна система споруджена абияк, без цементування корита каналів, без підводки води по трубах: землі засолонцюються. Не знаю, не добрав, у чім суть того процесу, чому вода, яка, за моєю уявою, мусить вимивати солі, натомість збільшує їхній вміст; може то не тільки для мене таємниця, а й для спеціалістів, тому воно й трапляється те солонцювання?

Директор натискає на акселератор, ніби прагне скорше проминути ту залишену озимину. Минули її.

— Ото бачили? — каже він. — Наступає солончак. У мене торік під солончаками було 900 гектарів. Цього року вже тисяча, в середньому по 100 га з'їдає. А в загальній кількості орної землі вони значаться — як було шість тисяч, так і стоїть у плянах. І з кожного отого сірого гектара я мушу взяти 32 центнери. І скільки не доказую, не вимагаю — не списують.

— А як це списувати?

— На підставі моїх даних, а не вірять Воякові — то нехай комісію присилають, самі ходять сажнем міряють. Но треба ж скласти акта — засолонцювалось тисяча гектарів, тисяча гектарів не родить, не розщитувати урожай з тої тисячі гектарів.

— Та чого ж вони ни списують?

— Хе, не так просто. Спиши — так треба ж в область сводку представляти: в „Комінтерні” поменшало землі. Як так? Солончак з'їв. А там одразу — а хто винен?. А подать сюда!.. Понятно вам?

— А хто ж справді винен?

— А піди шукай винуватого, знайди його! Той, хто орошення будував. А де він, хто будував? От і бояться, що винним зроблять того, хто ближчий — районне начальство. І мовчать.

— Ну, — а вам же як? Врожай вам і далі на ту тисячу плянуватимуть?

— Так а я ж про що? Доказував, потребував — уже й перестав. Воно мені більше других нужно?

— Так урожайність же на гектар падатиме?

— А як же, падатиме.

— Гаразд, нехай то все на бумазі — на більше гектарів урожай розкидають, на менше, він од того, кінець-кінцем, той самий і лишиться. Алеж солончаки наступають?

— Наступають.

— Землю жеруть?

---

² Вояк висловлюється точніше — „до сраки”, власне, всі так висловлюються „в житті”, тільки з трибун та в творах красного письменства вживають „одне місце”.

— Жеруть.

— А що ж робити?

— А я не знаю. Чи нові канали копати, чи старі латать, чи труби воді давать, чи гіпс кудись там гатити — я в тому не розбирався. Та й ні до чого мені розбиратися, грошей на те совхозу не виділено.

Змовк, енергійно крутонув бублика на повороті і, якось так зверхньо на мене зирнувши, голосно й шорстко промовив слова, які я вже од нього чув:

— Запустеніє буде, от що буде!

Мовчали. Вже на під'їзді до контори я спитав:

— Андрію Петровичу, ну, а... а ви ж все таки?

Він спритно здав машину на зацементовану площадку, повернув ключа в замку запалення, сидів нерухомо добру хвилину.

— А що — я? Я тут не вечний.

Повернув до мене обличчя, ми подивилися один одному в вічі. Мовчки сказав він:

„Боляче визнавати себе безсовісним отим временщиком, але помалу-потроху вже до того звук, вже менше болить”.

І спитав я його:

„А як же господарюватимуть ті, хто прийде сюди після тебе?”

І відповів він:

„А як хочуть, так нехай і господарюють. Чим я їм можу допомогти? Криком, протестами? Мене знімуть, іншого поставлять, такого, щоб уже напевне не галасував і дбав тільки про те, що велять, про оцей ось найближчий врожай, а не на десять років уперед. І солончак землю жертме, і нікому тут без мене легче не стане”.

Отак ми з ним мовчки догомоніли...

Під час тої нашої подорожі трапилася така зустріч.

Спинилися на дорозі біля озера, порослого очеретом, вантажник з будкою, вийшов з нього дядько у довгому сірому плащі з відкинутим капюшоном, у мисливських чоботях, помахав рукою. Вояк зупинився, прочинив дверці, гукнув:

— Привіт начальству!

Той відповів, поручкалися, зазирнув у машину, угледів незнайомого, покивав мені. Літній чоловігга, чисто виголене приємне обличчя. Під плащем примітив я патронташ.

— На пару слів, Петровичу.

Вони одійшли за кілька кроків, стиха погомоніли, наостанку Вояк сказав: „Ну, що за розговор!” — і вернувся в машину. Поїхали. Я спитав:

— Хто такий?

— Хороший чоловік. Дуже хороший чоловік. Заступник прокурора, Віктор Аврамович.

— Району?

— Мугу.

— На полювання приїхав?

— Мугу.

Він часто отак ствердно мугикає, особливо коли розмова за бубличком.

- А що він хотів од вас, як не секрет?
- Нє, не секрет, два мішка картошки.
- Як то, куди?
- Попросив чоловік завезти додому пару мішків картошки.
- Без грошей, чи як?
- Таж я з нього за два мішки грошей не братиму!
- А що у вас картопля якась особлива?
- Обична картошка. Запасається чоловік на зиму.

Мова у Вояка засмічена русизмами-канцеляризмами. Мені не важко їх вичистити, та не хочу. Чистої української мови нині в нас на Україні вживає тільки рафінований інтелігент, а де він, той представник вимерлого роду?

Отак з тим заступником прокурора — ані трохи не сумніваюсь, що таки справді дуже хороший чоловік. І то не випадок, то так заведено. Скаржився мені Вояк:

— Ви поміляєте, я йому кавуни пожалів! Повідомили хлопці — Віктор, кажуть, Сидорович³ скаржився: попросив, каже, у нього десяток кавунів врачам у область одвезти, жінку в лікарню поклав, — а я йому одказав! Ну, чули таке? То я їм так і сказав: передайте йому, Вояк сказав, хай не бреше! Я б йому десяток кавунів пожалів, га? А було як? Дзвоне він до мене: кавунців треба. Пожальуйста, кажу, Вікторе Сидоровичу, приїздіть чи присилайте, скільки вам? Та з тонну. Ого-о, я потилицю чухав — уже ж пізня пора, кавуни не на баштані, в коморі зерном пересипані, тонн з десяток про всяк випадок лишив. Ну, ладно, просить чоловік — треба дати, бож обов'язательно подумає: був секретарем — всього йому возили, погнали — то вже скотами дивляться. Кажу — Вікторе Сидоровичу, не можу тонну, півтонни дам. Ладно, каже, спасибі й за півтонни, дуже треба. Гаразд, кажу, присилайте, по 20 копійок кіло. І він там біля трубки кхекнув, помовчав, тоді каже — ладно, пришлю. І нема, ніхто не їде. Не хоче за гроші, не зник платити, хоч і жінці в лікарню. І бреше, бач, — Вояк йому кавуна пожалів! І чого, — скажіть, — я йому должен сто рублів совхозних грошей дарити? Я й раніше, як він першим секретарем був, по півтонни не возив йому - два десятки завезу — центнер там чи більше. Баранця Коля одвезе, жінці виграє, курчат десяток, зерна мішок, картоплю їм з „Маяка“ Зінченко всім завозе, районному начальству, в „Маяку“ піщана почва, смачна картопля; ну, яєць сотню одправиш, борошна, олії бутлю. Но не тоннами ж тобі! А тут — по 20 копійок — а де ви оце зараз кавуна вже й по рублю знайдете, а? — то він язика розпустив, бреше на мене!

Отак воно. Аналізувати не хочеться. Гидко. Ото тільки на думку спало: а якби я оце першим секретарем сидів, то приймав би — чи жінка моя — оті баранці та борошно? Я приймав би, їй-право! Так гидко чи не гидко? Таки все одно гидко. Не за себе, не за тих районних начальників, які своєю чергою мусять посилати відповідну „требу“ до області — а як же? Гидко за систему, за устрій отой соціалістичний, який злиденністю своєю матеріальною та моральною отак виховує. Вже 60 років виховує.

---

³ Віктор Сидорович — перший секретар райкому, рік тому знятий з посади.

3. ЗАПУСТЕНІЄ БУДЕ

В один із жовтневих днів, саме напередодні Дня робітника сільського господарства,⁴ напросився я посидіти зранку в директоровому кабінеті в робочі години. Зайшли на звичну командирську вранішню нараду головний агроном, головний інженер і двоє управляючих відділами. Одразу, ще не всілися, Вояк сказав:

— Да, Василю Павловичу, — до головного інженера, — там у дитсадок котьол отоплення просять, вже жінка моя вчора лаялася — холода настають, як не встановимо котьол — садок закриє, бо діти мерзнуть. Знайди там їм, придумай.

І хвилин десяток радилися всі гуртом, де і що, і як знайти.

Потім протягом години вирішували такі питання — теж гуртом, уп'ятох.

1. — Надої впади до 4,8 літра на корову, — прочитав у зведенні. — Василю Павловичу, на механізацію усі обижаяються. Барабан полагодили, на кормороздатчику — цеп порвали. Я ж лічно 160 метрів тої цепі привіз, силою вирвав у сільгосптехніці, уже на всі кормороздатчики, здається хвате! Єсть же там у тебе мастер-наладчик?

— Який к чорту наладчик, як він лізе регуліровку робити п'яний, мов чіп, ледве на ногах устоїть. Сам зараз піду налажувать.

— Докладну мені на п'янку наладчика... Так чого ж все таки надої впади, Вікторе Семенович?

— Так, Петровичу, слухайте, у мене ж із чотирьох скотників — один. Миколу в воєнкомат визвали. Хряк п'яний валяється, Дурбаль третій день п'є, сьогодні весь опухлий приліз, — як я його до худоби допущу?

Якось вирішили питання надоїв. Директор викликав секретарку, і та покликала йому місцевого главу народної дружини, присадкуватого й широкоплечого силача Володю Мороза. І дав йому директор завдання:

— Бери яку завгодно машину, паняй до Хряка — він спить дома п'яний, грузи його в машину і по акту здаси в районі в міліцію, я їм зараз продзвоню. Хай припаяють штраф і 15 суток.

Спустив вказівку спокійним голосом, без нервувань — справа звична. Щодо іншого скотника було сказано:

— Завтра Дурбаль не вийде — докладну і на увольненіє.⁵

2. До чотирьох головних командирів додалося ще двоє: два зоотехніки, головний і з першого відділу. І викликав директор скотника першого відділу Таращука.

---

⁴ Є й таке свято, громадянам не дуже відоме. Та й то: як же межі Дні Рибалки, Хеміка, Вчителя, Шахтаря, Залізничника, Міліціонера, Лісоруба, Суднобудівника, Будівельника, Радянської армії й фльоти — кого ще забув? — не вигулькнути почесному Дневі Робітника Сільського Господарства? Свято, законне свято! Привід для зайвої, законом ствердженої пиятики в неділю (ті дні припадають на неділі) й похмілля по тому на півтижня. Користь державі — прибуток горілчаного духу, приємність „алкашам” — нажлуктишся, а не скривдять, до витверезника та на 15 діб не заберуть, помилують заради свята. Вміємо ми святкувати, вміємо.

⁵ От і ще раз перепрошую читача, що занотовую висловлювання людей такою суржикованою мовою. Так вони говорять, наші люди, сьогоднішні прості українці. Чистоту мови охороняють ті, хто обстоює україністику з ідеологічних

Вояк: — Іване, чого п'яний?

Тарашук (хрипко): — Я не п'яний.

Вояк: — Та вчора був п'яний, а сьогодні робити не годен. Я так тебе зрозумів, що ти, Іване, в совхозі не хочеш робити.

Тарашук: — Неправильно ви мене зрозуміли...

І почав сам нападати: води не було — телята нічим напувати, каші телятам не варили, раціону зоотехнік не дав. Директор спитав зоотехніка. І той:

— Я скажу. Ваня місяць робив з душею, а зараз — сильно плохо на роботі робе. Напивсь перший раз — простили. Знову не виходе, телята голодні, а тут іще свіжого фуража дванадцять днів не підвозять. Дали тобі трактор — сам фураж вози раз до трактора спосібний, а тя сів й поїхав самогонку шукати. Телята скоро подохнуть, Іване!

Простили Івана Тарашука і на цей раз, уже востаннє. А командирам директор сказав після того, як спалахнула між ними суперечка з приводу того, хто ж у першу голову відповідає за ферми:

— З сьогоднішнього дня управляючі відділеннями за ферми відповідать не будуть! Ато всі вже звикли з управляючих одбивну робити. З сьогоднішнього дня за ферми відповідають зоотехніки! Ясно? Все.

Не второпав я, чи багато тут новаторства і чи воно на користь.

3. Довго гуртом вирішували питання, де взяти другу вагівницю, одна захворіла, а та сама-одна не впорається і день і ніч. Вирішили — шукати.

4. Обговорили строки закінчення оранки на зяб: до 1 листопада, як намічалось, не встигаємо, хоча б до десятого встигли.

5. З'ясували, що сівба посувається непогано.

6. Побалакали про залишену для випасу люцерну:

— Тільки дозволили випасати, так уже витоптали всю, як площадку для аеродрому.

7. Довго розв'язували питання про нехватку запчастин у гаражі — ще дві машини стали, генератор згорів у одній, а в другій помпу пробило. Негайно відрядили завгара у район до сільгосптехніки:

— Хай хоч зубами вирве — а машини щоб завтра крутили колеса!..

Зазначу, забігаючи наперед: завгар поїхав таки, не одразу, правда, а вже надвечір, а машини не крутили колеса ні завтра, ні післязавтра. Запчастини — то скрізь по всьому Радянському Союзу страшна біда.

8. На закінчення наради командири погодили питання, пов'язані із завітраним святом: чи представили управляючі кращих своїх людей до нагороди, чи забезпечать присутніх людей на урочистому вечорі.

міркувань. Вузівські та подекуди шкільні вчителі, студенти (філологи й мовники), серед письменників все частіше звучить чиста моза. Є в Києві один водій тролейбуса, який виголошує у мікрофон зупинки і дотепно-корисні поради пасажирам напрочуд присмною кольоритною мовою. А село балакає суржилом. Особливо засмічена мова бюрократичними термінами із загальнодержавного російського вжитку. Не скаже чоловік: „доповідну — на звільнення“, а скаже — „докладну — на увольнение“. Так і Вояк. Він, до речі, має той чистий український запас слів, але навіть умисно вживає запозичений з російської бюрократіяди, воно так державніше звучить. І наділять мені його чистим літературним словником — то буде неправда.

Взагалі ж питання чистоти мови нашої в нас на Україні — то проблема пекуча, і бесіду про її вирішення можна вести безконечно.

На тому нарада закінчилася, командири розійшлися.

Директор викликав помгоспа і виклав йому плян святкового вечора.

— Паняй до Товчака на рибхоз, хай дасть кіл десять риби. І його проси з жінкою, хай приїздять на свято, він не приїде — но ти проси. Привезеш рибу — курчат давай, холодне хай варять, тільки щоб не як бриндза, а то насолять наші поварихи, воно випариться, тоді в рота взять неможливо. Візьми поварам на поміч Підтиченкову, р-риби ж-жареної хай наж-жарять, сал-лат хай зад-делають, щоб було все пригот-товлено, столи накриті, люди торжественну часть одслухають, концерт подивляться — і за столи. Понятно? Роби.

Помгосп уже підвівся йти, коли згадав, що газівник Петренко три дні п'є і газу не завозить ні людям, ні в їдальню, ні в дитсадок.

— Сюди до мене Петренка!

Помгосп пішов виконувати плян торжества і їхати по рибу, тим часом зайшов електрик Толя, і було йому „спущене розпорядження”: хоча б уже на честь свята поміняти по стовпах перегорілі лампи, бо ночі темні, місяць саме сховався, та щоб люди після застолін ноги по канавах не поламали.

Увійшов Петренко. Сивухою дмухнуло на весь кабінет. Високий парубок років на 35, чисто вбраний, приємне лице.

— Три дні застольничаєш, Федю? — лагідно спитав Вояк. — М-му?

Той мовчить, вступився в підлогу. І знову директор дуже лагідно й тихо, схиливши набік голову:

— Так от здай гирличку помхозу — і к є... матері скотником. На три місяці.

Зненацька поблід, аж губи тремтять і очі штрикають.

— З руководящей должностью попрощайсь! Все, хватить! Сто двадцять рублів у карман клади, газ розвези, кожен могорича йому ставе, і паняй собі рибуку лови! Скотником, Федю! Покажеш, на що ти способен.

— Та я більше...

— Скотником! — по столу грюкнув кулаком. І взяв себе в руки, помовчав, пересівся.

— Оддай гирличку ⁶. Передай помхозу ключі і все хазяйство по акту. Та дивися, щоб недостачі не було, бо під суд, так і знай. Іди.

Роздрочив директора газівник Петренко, дуже прогнівив. Вже згодом десь за годину знову він зненацька вдарив кулаком по столу, вилаявся.

— Скотником! І я подивлюсь іще, як він на фермі робитиме, а то — в шию з совхоза! І хай тоді мати не бігає, не морочить мене — дай йому легшу роботу: в нього нерви слабі... Я предупреждав: хто на руководящих должностях бездельничає, пропивається — скотником! І назад на руководящу роботу не вернеться.

Не второпав я, правда, чому газівник — руководяща робота. Не інакше — байдикувати на тій роботі дозволяється, тому?

Покінчивши з газівником, закликав Вояк секретарку Зіну, звелів принести святковий наказ.

---

⁶ Вояк часто вживає такого вислову — „оддай гирличку”, „віддаси свою гирличку”, коли сповіщає комусь, що доведеться позбутися доброї посади. Гирличка — чабанська гирлига — тут у почоті, чабани добре заробляють і тримаються свого місця.

— Тут іще допишеш — Черненко, тільки не Н. М., а Ніколай Михайлович, з повагою треба, на пенсію стариків наших виряджаємо... Так... Тут Кремень — викинь Кременя, головних спеціалістів не треба багато до нагороди, ясно?.. Тут пишеш: „Поздравляю рабочих совхоза, специалистов, желаю крепкого здоровья и счастья в личной жизни...”

Чому — не відомо, тільки святкові накази в нас на Україні подаються теж загальнодержавною російською.

— Тут: „В ознаменованіе Дня работников сельского хозяйства приказываю...” Та не, не так усе це составлено. Поручи тому робочому — наплутає, що лучше я б уже сам усе написав. Де він є?

— Та був зранку, пішов десь...

— Ух, я йому... Нічорта поручить не можна! Подумать: 160 рублів у карман кладе — і ні за що не відповідає! А то ще загіється днів на чотири, я вже казав: полетиш і вообще і з партії! Нічого. оце ось перевибори — чорта тебе знову виберуть, побачиш! ⁷

Покрутив папірці, кинув на стіл.

— Все це треба переписати наново, безграмотно воно і не до ладу, взяв старий якийсь наказ — ну да, первомайський, ось тут зачеркнуто: „поздравляю с Первым Мая”!.. Ладно, Зінушо, я вступительну частину тобі напишу, а ти все покинь і далі сама печатай, кого представляти. Тільки ж грамотно, а то учні з наших приказів сміються, грамотности од них у школі добиваємося. Дательні падежі — якщо вручається, кому вручається. Родительні — якщо наградить, кого наградить...

Секретарка пішла, а директор викликав головбуха і заходилися довкола грошових премій. Затвердили премії в розмірі десятки — тут таки при оголошенні наказу в ковертах і вручати. А пенсіонерам, що їх на пенсію, вирішили презентувати іменні годинники. Вояк ухопив телефон, додзвонився до магазину в райцентрі і почув, що чоловічих годинників катма, розібрали до свята. Директор не розгубився, гукнув Зіну.

— Дружинник наш Мороз Володя ще не поїхав — я велів йому Хряка в міліцію одгрузить? Бистро до мене!

За хвилину з'явився дружинник Володя.

— Ти от що. Випиши грошей карбованців сто, поїжджай і, як Хряка в міліцію здаси, катуй у область, купи троє часов мужських і хай вигравірують написи...

Удвох склали вони тексти написів, і Володя пішов.

Увійшов головний агроном — вирішити, як бути з отією кукурудзою, що онде проти вікон жовтіє. Клапоть там невеличкий, комбайни вже на бригаді до наступного сезону спочивають. Руками та косами? Ніхто не погодиться, не примусиш людей. І вирішили — дати команду, хай люди для себе збирають. Для себе — руками та косами підуть.

---

⁷ Знову забіжу наперед. Були за тиждень звітні збори робочого комітету (це радгоспний осередок профспілки) і перевибори. І перебрали того самого Грицька Лук'яновича. Бо не знайшлося кращої кандидатури. А директор зрештою тільки сказав у своєму гостро критичному виступі:

— Та гляди ж, Лук'яновичу, не пий більше. Востаннє вже тебе предупреждаю. Бо як же ти до п'яниці підступишся, коли сам під балабасом ходиш?

І в залі весело зашуміло.

— Після роботи, чи як? — спитав агроном.

— Та хай коли хочуть і в роботу нехай, аби наряди виконали. А то з начальства нагряне хто, прямо з вікна гляне — чого кукурудза стоїть? А порпатимуться хоч двоє-трое — то ми тому начальству скажемо — збираємо потроху, закінчуємо, тільки предупреди, хай мовчать, що для себе.

— То може б нехай з половини, як у робоче время?

— Нехай уже все тягнуть, скільки його там, мелочовка...

Тут продзвонила⁸ з райвиконкому якась завідувача сільсько-господарською звітністю і напустилася на директора за те, що зоотехнік не надіслала звіту, а той звіт негайно треба узагальнити і сьогодні ж відправити в область. І хвилин п'ятнадцять мій Вояк викручувався й виправдувався. Почав різко:

— Та що ви мені мораль читаете, ніби мені... Ви знаєте що, ви пишійте, приймайте мери, винуваті — бийте!..

І стихився, забалакав лагідніше.

— Ні, я ізвиняюсь, ви мене правильно пойміть — я не умишленно... Да, я її зараз викличу, наганяю, вона напише об'яснітельну, розберусь і по етому вопросу, ви ж знаєте, я же отношусь з уваженієм к управленію і к вам к работнику... (Тут зовсім уже перескочив на російську)... Поздравляю вас с праздником, желаю вам крепкого здоровья и личного счастья, это главное, а если этого не будет — то вся наша суета никому не нужна... Да, спасибо, спасибо... Я вызову, потребую объяснения, приму меры и накажу — ну, она молодой еще работник у нас, но мы не игнорируем, мы с уважением. До свидания, до свидания!

Поклав трубку, закрутив головою.

— Ф-фу-у, хай їм трясця... Ця дурепа отчот не послала, та кричить на тебя, наче ти... І от же ж, всяке г... — а кричить! І ти її уговарюй, проси, я її не знаю і в очі не бачив, хто вона там така є, отчот їй подай, все зараз покинь — отчот їй вези! А настроювать проти себе — нельзя, нагадить може -ого-го, і не визнаєш потім, звідки вонь пішла...

І тут прочинилися двері, і до кабінету просунулася голова дружинника Мороза Володі.

— — Андрію Петровичу, ні одної машини нема в гаражі, щоб той... щоб Хряк везти і за часами...

Директор видивлявся на нього. Сказав безбарвно:

— Нема? Машини нема?

— Нема ні одної.

— А той... а буде?

— Та каже завгар — і не буде сьогодні.

— Мугу... А Хряк — спить?

— Аж хропе. Я ходив, дивився. Він уже до утра не встане.

Директор безтямно зорив у вікно. Махнув Морозові рукою.

— Ладно, іди. Увечорі за порядком добре сліди. Та дивись — сам не напийся заради свята.

---

⁸ „Продзвонити” — якомсь енергійніше звучить. „Я продзвоню”, „ти мені продзвони”.

— А з часами ж?
— Потім вручимо.

Двері за дружинником зачинилися. І Андрій Петрович сказав:

— Запустеніє буде, от що буде...

Знову забіжу наперед. Головний дружинник Мороз Володя напився таки. Не цієї ночі, не святкової, а наступної. Ще й так примудрився, що вчинив з кимось бійку біля самого директорового дому і валявся, аж поки розвиднілося, так таки під директоровим парканом.

А того ж дня години за дві після сидіння в кабінеті і вирішили ми проскочити на озеро з вудками — подивитися, чи не клює карась. Карась не клював, але не про те мова. Вертаючися назад, зустріли недалеко поверженого в скотники газівника Петренка Федю верхи на мотоциклі. Котив собі з вудками рибу ловити, ніби й нічого не трапилося, ще й шанобливо вклонився з мотоцикла директоровій машині.

4. КЛЯТІ ПЕРЕЖИТКИ

То страшна картина. Два тижні у жовтні 76 я отут пробув у радгоспі, і от послушайте, скільки разів директор роздирався з п'яницями. Тож усе при мені, а було ж, мабуть, і без мене.⁹

1. Другого дня по моїм приїзді завітали ми зранку на баштан, ще кавуни лежали. Нетвердою ходою прискочив до машини баштанник, зупинився на відстані, зайшов проти вітру.

— Знову п'яний? — спитав Вояк.

Мовчить, всміхається.

— З вечора не проспався чи вже зранку нализався?

Похитується, мовчить.

— Що, на Тернополь грузилися — коли поїхали, сьогодні?

— Вночі.

— Значить, до ночі тебе поїли. Скільки ж ти їм дав, хоч помниш?

— А як же! — вхопився за кишеню, потяг папірці. — Ось усе записано, розписки, накладні.

— А зверх того скільки вхопили, як ти накачався?

— Та що там вони...

— Ладно, Іване. Я оце приїхав, всі кавуни бачу. Скільки їх тут у тебе?

— Сімдесят тонн.

— Должно быть сімдесят, та нема, я глазом бачу — нема... За все одвітиш. І май на увазі: за кожний кавун — голову з тебе зніму.

Прозвучало непереконливо, і Іван дозволив собі пожартувати:

— Та голова ж одна, Петровичу, а кавунів?

2. Під час великого наряду — раз на тиждень буває з участю всіх спеціалістів — з'ясувалося, що відсутня ветеринар першого відділу Мотря Борщ.

---

⁹ Не вважай, читачу, ніби радгосп, про який пишу, то виняткове явище щодо пиятики. Скрізь так, без винятку. Запитаєте: чому не наголошують на тому кореспонденти або сільсько-господарські делегації, що туристами, а чи при обміні спеціалістів гостюють у наших селах? Ну, про те й запитувати не варто. Саме собою, що вже ж на час візити іноземних гостей якось те пияцтво припинять і прикриють. Не тільки пияцтво прикривають, а так виставити себе примудряються, що навіть спеціалісти-агрономи живуть і місяць у колгоспі тому, і два, а розібратися в справжній реальності не здатні.

— Чому нема?

— П'яна.

Ніхто не здивувався. Чийсь голос докинув:

— Та вона вже тиждень п'яна, на роботу не ходє.

Директор послав головного ветеринара — негайно щоб приставив сюди на люди свою „кадру”, мертву чи живу. Той пішов, повернувся за підгодини.

— Хата замкнена, грюкав — не відчиняє. У вікно бачу — на кроваті в чоботях валяється.

Я ту п'яногу-ветеринарку на власні очі так і не побачив. Другого дня тільки на столі в секретарки лежав наказ — саме друкувала його — про останнє попередження, догану, штраф, а вкінці погроза про „принудительное лечение от алкоголизма”.

Балакають шофери в гаражі, що оце недавнечко возили в міліцію за наказом директора — п'яниць, матір з сином з віддаленого села радгоспу, є начебто в тому селі ще одна видатна п'яниця-баба, а в третій бригаді теж одна „выдающаяся” проживає. А так загалом не пропивається жіноцтво, по празниках випиває.

Зате мужицтво...

3. Шофер директора Микола Карпович. Як не їхати йому нікуди зранку, подав директорові заправлену машину і гуляй — то вже по обіді ледве швендяє. Цей тихий, не скандалить, тільки дурний: до всіх чіпляється, хапає за барки і тягне — ось візьму в „командира” машину і поїдемо в село до тещі самогон пити.

4. За вечерею в ідальні кілька мужиків обов'язково п'яні, а то ж, як кажуть, ще не вечір, та й дирекція до ідальні навідується. Щовечора під вікнами клобу й гуртожитку — п'яні крики, матюки, співи. Ну, матюки чути не тільки від п'яних, цілий день з ранку до вечора де робота — там і матюки. І при жіноцтві, і при дітях та при дівчатах матюкаються. І жіноцтво, не соромлячись, вже й забувши геть, що він, отой вислів, означає, аби розгонисто загнути. В ідальні у клубі — не так уже часто та густо матюкаються. Зате на роботі — от вам сценка.

У гаражі з механіком сперечається шофер, підійшла саме, стала поруч молоденька дівчина, обліковець. Шофер матюкався. Механік зиркнув на мене, не на дівчину, на мене:

— Чого ти ото гнеш? Дівчина он!

Шофер теж глянув на мене — не на дівчину, а та стоїть собі, ніяк не реагує.

— Ми тут на роботі, хоч і дівчина, — сказав шофер.

Труд — справа чести, доблества й героїства...

5. В один з днів на тих двох тижнях знову сидів я в кабінеті директора. Покликав Вояк секретарку.

— Давай отих.

Увійшло п'ятеро парубків — я їх примітив ще в приймальні біля столика секретарки, тиццали якісь папірці.

— Принесли об'яснительні? — спитав директор.

Дружньо протягли ті самі папірці. Вояк узав, проглянув усі підряд, тоді розмагистно й швидко став на кожній писати резолюцію. Я дивився на хлопців. Один — худий, блідий і наче інтелігентний, другий — з тонким гарним обличчям, спокійно дивиться, обоє чисто вбрані. Інші троє — явно з перепою: в одного очі кров'ю залиті, аж згустки по білках, у другого подряпини на носі й на лобі.

— Ну, от так, друзі, — сказав директор. — Зіно, оце в приказ. Цьому — строгий вивговор з останнім предупрежденієм, чотирьох — на увольненіє. І щоб по обіді духу вашого тут не було! Оце я зараз їду в район, повернусь о четвертій — щоб жодного не стрів.

Троє мовчки й незалежно залишили кабінет — вони тут, виявляється, після того, як проштрафилися в райцентрі, потрапили під суд і дістали умовне покарання, відбували тут у „Комінтерні“ свій умовний строк, і оце вже він скінчився, та й в армію всім трьом, дома вже, мабуть, повістки лежать. Забув сказати: всі п'ятеро — шофери.

Той, що одержав догану, вклонився, дякуючи, і теж подався. А п'ятий лишився, став молити, пустив сльозу — і директор його „востанне“ простив, переписав резолюцію.

Я зазирнув у ті „об'яснителні“. Один повіз до райцентру зоотехніка і, поки чекав, зустрів друга з армії, взяв по сто п'ятдесят, потрапив до міліції. Другий саме ото й побився після свята з дружинником Володею під директоровим парканом. А троє умовно покараних серед ночі завітали до завгара з'ясувати взаємини, чимось він їх обидив, завгар-парубок дужий, ножів при хлопцях не було, та все таки троє на одного, а під балабасом було добряче.¹⁰ то завгар до них не вийшов, а на ранок написав даректорові доповідну.

Бійок кривавих, з ножами — в радгоспі, щоправда не чуть.

6. Верталися ми з райцентру. На повороті дороги чіпке директорове око в обшарпаному й закуреному хлопчині, який якийсь так відвертався і затулявся від нас, упізнало радгоспного виконроба. Зупинив машину, гукнув. Той підійшов, весь побитий, приголомшений, з диким поглядом, з міцним сивушним духом.

— Чого ви тут, Петре Максимовичу?

Той помовчав, поковтав слину, смикаючи борлаком, покліпав безтаємним оком.

— З машиною ми перекинулися.

— Де? — зовсім спокійно, без подиву.

— Та он там.

— Сідай.

Під'їхали. „ЗІЛ“, вантажений цементом, лежить горічерева, викинутий метрів за п'ять од дороги. Шофер у розпанаханому вздовж спини піджаці, весь у грязюці, цементі, ходить уздовж дороги, роздивляється якісь сліди, щось виміряє нетвердими кроками.

— Удвох були? — директор спитав.

— Удвох.

— Повезло тобі, Петре Михайловичу. І дітям твоїм. Ну, розкажуй.

Їхали з ночі, стомилися. Вже майже доїхали, ось повертати з соші на радгосп. І зайшли у чайну. І по стакану випили — вина, здається. А далі не пам'ятає. Пригадує тільки, що якісь люди возили їх кудись легковою і привезли до перекинutoї машини, яку, не інакше, хтось вкрав і перекинув, а потім ще возили їх до лікарні, а потім покинули отут серед дороги.

---

¹⁰ „Під балабасом“ — то ще один синонім до семантичного ряду „напитися“, „нап'янюватися“, „нажлуктатися“, „набратися“, „нарізатися“, „надертися“, „насмоктатися“, „нализатися“, — мабуть, іще згадається, коли посидіти, бо багато слів для означення того чудового процесу видобув наш народ із скарбниць мови своєї. „Ходити під балабасом“, „набалабаситися“ — це я тільки тут почув.

— Неубедительна версія для міліції, — резюмував директор. Повезло тобі, Петю, молися.

Потім узнав я: Петя взагалі майже і не п'є: та й шофер той серед п'яниць не числиться.

7. Не знаю тієї історії в деталях, бо чув тільки такі дві фрази:

— Чого Кулик і Черненко не вийшли на роботу? — спитав директор у управляючого другим відділом.

— Та їх же засудили. По 50 рублів і штрафу 15 суток.

Все те — на моїх очах. Протягом двох тижнів.

Заговорив я з Вояком — як же з тими п'яницями боротися, виховувати, позбавлятися їх.

— А як я їх позбавлюся, як у мене людей нема? Мені положено по штату 1200 робочих, а в мене їх — 550. От і позбавляйся, і борися. Я пишу в наказ на звільнення тільки тих, хто тут не приріс, хто временний і так чи інакше сам скоро втече. А виховувати — що я можу? Прокуратура всякою мелочовкою займатися не хоче, у суд на нього подай за прогули та за порчу імущества — він у суді викрутиться. Принудительне оте лечение — до с... воно їм, він там лічиться, а в передачах од жінки требає, щоб самогонку приносила. І взагалі у директора ж тепер ніяких прав немає, то звідки дисципліні взятися. Ото тільки в міліцію здам, хлопці там знайомі — то пострижуть на п'ятнадцять суток...

Мало не забув, іще ж чудовий випадок. Головінж доповідає директорів:

— Кочевський вчора приїхав, посилали ж на місячні курси підвищення кваліфікації електриків. Зустрічаю. — Щось ти, кажу, рано вернувся, уже курси скінчив? — Та ні, каже, тільки відсидів... — Як відсидів? — Та 15 же суток, каже, відсидів... Сміється, скинув шляпу свою моднячу — лисий, дивлюся. Що ж таке случилось, питаю? Приїхав, каже, на курси, одпразнували начало. Тепер його знову посилай, так що два строки в нього курси...

Смішки!..

Чудовий афоризм довелось почути. Проголошено було його з приводу того, що хлопці одержували оті преміяльні десятки в ковертах на честь Дня робітника сільського господарства. Літня жінка сиділа поруч мене в клубі на урочистій частині. Проводжаючи очима козарлюг-тракториста, що одержав коверта й під оплески залі попрямував до свого місця, широко всміхаючись і підморгуючи навсідіч так виразно, що ні в кого не лишалося й краплі сумніву щодо того, куди він ті гроші негайно ж пристроїть, — жінка зідхнула і мовила:

— Охо-хо, лишні гроші — лишня п'янка.

А робочих у радгоспі — 500, замість 1200, потрібних за штатом. І буде не збільшуватись, а навпаки. Бо виїздить, вмирає і сідає в тюрму більше, аніж приїздить, народжується і з тюрми виходить, це останні роки цілком переконливо довели. Візьмемо за пунктами. Ну, щодо посадки в тюрму й звільнення з неї — то тут питання зрозуміле: навіть як і повернувся до рідної оселі, то з нього після тюрми добра не жди, щоб там не писали про чудові методи нашого виправно-трудового виховання різні письменники-журналісти. Про смертність. Ну, старики вмирають — то закономірність. Так от же молодь гине, в розквіті сил! І все чомусь після армії. У радгоспі

„Комінтери” протягом двох років — троє загинуло, щойно з армії повернулися. Один напивавсь-розпивався, поки втопився, другий теж на підпитку мотоциклом у залізобетон улетів, третього — з весілля з сусіднього села вночі повертався — машиною збило. І по сусідніх селах гине отак молодь, вже я умисне випитував. І все чомусь невдовзі після армії. Збіг обставин? Чи після тої касарняної неволі безладно-безтямно воїн той за свободою женеться? Не знаю.

Щодо виїзду й приїзду. Виїздить — знову ж останні роки показали — більше, ніж приїздить. То й чом же не виїздити, якщо першого-ліпшого путящого робітника якої завгодно професії залюбки візьме отой „Маяк”, що на самій соші, і до райцентру ближчий і взагалі більш культурно-цивілізований, — людей там теж тільки подавай. Та що там „Маяк”, у райцентрі теж залюбки путящий тверезий чоловік чудово влаштується. А в область схоче — то й там на прохідних усіх підряд фабрик-заводів висять списки усіх професій, тільки давай. За офіційною нашою статистикою з так званого „Білого ТАРС-у (це заведення для номенклатурно-партійних лекторів-пропагандистів), в країні не заміщено півтора мільйона робочих місць — себто не вистачає півтора мільйона робітників. Нам хоч невеличкий процент американських безробітних, щоб мати змогу дисципліну і виробничий рівень праці піднести — так немає в нас безробіття, не було, немає і не буде, бо завжди в нас робочих рук не вистачало й не вистатиме. Не вистачає — а тим часом скільки там мільйонів молодих найактивніших робочих рук постійно перебувають в армії, безглуздо неробствує. Та повернемося до нашого „Комінтерну”.

Сидить тут і працює той, хто справді до цієї землі приріс, хто з дідів тутешній, хто патріот. Або вже непутящий, себто той самий п'яниця, якого ніде не візьмуть: такий загальний закон природного відбору, скрізь так у суспільстві, добрий артист і вчений потрапляє, зрештою, до столиці, поганенький нидіє на провінції... А патріотів усе меншає, хоч живеться — он як лепсько, он які доми, он які заробітки! А ті патріоти, що все таки лишаються (молодих маю на увазі), чомусь плодяться надиво погано. Про це шкільні справи свідчать. Оце збудував радгосп чудову простору школу — на 320 учнів у одну зміну (тут восьмирічка), а учнів до тієї школи ходить всього 160. Все. нема більше, по одній класі з першої до восьмої, і класи ті — некомплектні. Вважається, за нашими законами, комплектна класа, якщо в ній не менше 25 учнів. Поділіть 160 на 8 — то матимете тільки 20. Але в старших класах — більше учнів. І що рік — то все менше: все менше народжується, більше виїздить і ніякого демографічного вибуху на територіях „Комінтерну” не передбачається; за інші братні республіки — не знаю... У першій класі цього року так мало учнів, що загрожувало злиття першої, другої й третьої в одну класу, так звану „першу-третю об'єднану”, і набралось б у тій першій-третій аж 32 душечки. Не дивуйтеся, хто з тим не стикався, по не дуже великих селах скрізь таке зустрінеш: школа у просторій хаті на одну класу, у хатині — вчительська на одного вчителя, який і навчас різнокаліберних дітлахів віком на сім, вісім та дев'ять років програми всіх трьох класів разом: Петю перші палички виводити, а Галю за сусідньою партою вже й диктанти писати... А до четвертої прийдуть вони вже в більше, сусіднє село. А як уже той вчитель з ними впорасться, чого він їх навчить? — не питаєте.

То директор школи, аби зберегти комплект, тобто мати всі вісім кляс, а не шість (перша-третя об'єднана вважається за одну), пішов на злочин і приписав у першій і другій клясі „мертві душі” — неіснуючих Васильків, Владиків і Оксанок. Заврайдно про це знає, скрізь так діють, бо повний комплект — то не тільки окремі перша і друга, і третя кляси, то повний штат вчителів, повне їх навантаження й заробіток, нормальне забезпечення школи всім потрібним.

Отож, справжнісінькими „мертвими душами” компенсуємо ми клятї прорахунки демографії в нашу буремну цивілізовану соціалістичну епоху. Гоголь їх вигадав за поміщицько-царсько-капіталістичної доби, а ми наслідуємо. Так і є: пережитки проклятого минулого.

5. КРІПАК — ФЕРМЕР

За тиждень по тому, як сидів ото я в директоровому кабінеті під час наради командирів, відбувся в радгоспі „великий наряд”. Тут жартують: — Великий наряд, щотижневий — то в нас „КВН”. А щоденний, малий — то „13 стульев”.

„КВН”, „13 стульев” — це, хто не знає, модні й усіма люблені гумористичні телепередачі *Клуб веселых и находчивых* і *Кабачок 13 стульев*.

Це був саме отой наряд, на який директор наказував привести п'яну ветеринарку, та так її й не дочекався.

Говорили на наряді і про те, що надто висока в радгоспі собівартість продукції, що машини в гаражі стоять без запчастин, набридло представляти то скат, то карбюратор з одної на другу¹¹. Чеховистив директор головбуха, бо бухгалтерія погано рахує, не б'є тривогу, коли грошові справи вказують на прорахунки в господарюванні.

Головбух йому суперечила, доводила, що з звітністю, обліком, контролем за собівартістю в бухгалтерії все гаразд. Директор розсердився, раз і вдруге вказав головбухші на незаперечні її помилки, а тоді, зиркнувши в мій бік і притишивши голос, сказав:

— Ви думаєте, я забув, як Ви не знайшли винуватих у падежі худоби на 13 тисяч? три тисячі утримали, а на десять — нема винуватих? Там корову не дорізали, там бугая не доби́ли — а винуватих нема?

Набичився, так і штрикав злими очима.

— А як ви силос торік ро́зчитали, коли я півтора місяця на курсах в області сидів? Розтринькали весь запас, а в апрелі голодну скотину до зеленої травички на жерстянках витягували, бо ногами вже не годна була йти?

---

¹¹ Я вже зазначав: запчастини — то лихо страшне й непереможне по всій країні, по селах і по містах. Викручуються так:

— Миколо, гукає механік, — в тебе що сталося?

— Підшипник, мати його... на кардані полетів.

— Зніми з ноль-п'ятої, вона однак загоряє без генератора, поки привезуть.

— На х... тобі! — озивається шофер ноль-п'ятої. — То скільки ж я сидітиму?

Таке щодня у гаражі чути.

Знов помовчав, випалюючи поглядом всяку спробу суперечити.

— І про 59 коней, яких торік угробили, я не забув. Ви з подружкою вашою, головним ветеринаром, побоюлись відповідальності, коней з раціона зняли, бо коровам силосу не вистачало? Коров не простять, як подихнуть, а коні виздыхають — якось проскочимо? А коня соломою догодувати можна, овса туди жменю сипніть! Я вас питав уже: був овес у совхозі? Мовчите? Я вам не забув ті 59 коней!

Потім сказав мені Вояк, що головбухша з головветеринаршею прибігали після того *Клубу веселих і находчивих*, винувалися й каюлися, і дорікали йому — нащо, мовляв, згадав про ту ганьбу при сторонньому, та й ще журналісту.

А про витягнення голодної вихлялої худоби „на жерстянках” до травички та про 59 угроблених коней я в Вояка не допитався. Не бажав чоловік розповідати.

Закінчився „КВН” виразним штрихом. Коли вже всі питання вичерпалися, директор погортав ще записки, зненацька згадав:

— Да, Василю Павловичу, як там з котлом для дитячого садка. Бо жінка вчора казала — холодно стає, діти мерзнуть, грозиться — садок закріє.

Василь Павлович, головінж, запустив нігті в потилицю і сказав, що нічого не виходить, в районі обіцяють, але тим часом немає. І знову, як і тиждень тому на нараді командирів, заходилися судити-рядити, висувати пляни сотворення котла для опалення дитячого садка. І постановили: дістати все таки котел до заморозків, а тим часом попросити завідуючу якось обігріватися грубами, от тільки сажу потрусять завтра.

У полі лишилися помідори. Не поодинокі — маса, аж червоно. Гуляв я погожої жовтневої днини, добрів до того поля. Не знаю, скільки там гектарів — уже мокруватих і порепаних, щойно дозрілих і ще зеленуватих, — їх були там тонни, коли не десятки тонн.

Хотілося пити, я з насолодою з’їв з півдесятки соковитих червоних красенів — смачні, кисло-солодкі. Вкинув з десяток у рюкзак. Приніс Воякові. Він глянув і спохмурнів.

— І туди дочалапали...Загадував же главному агроному — дай команду переорати.

Я жажнувся.

— Як то — переорати? Таке добро? Андрію Петровичу, Бога бійтеся! Та дозвольте людям, хай люди підуть заберуть!

— Вже набралися люди. Хто хоче — бере, поле відкрите, сторожів нема, самі бачили.

Я продовжував бідкатися: як же так, адже по 10 копійок за склянку томатного соку платимо, а помідори такі нині в жовтні вже, либонь, на базарі по 50 копійок кіло, а то й карбованця візьмуть! Обурення свої формулював я довго, а відповів мені директор коротко:

— Нема в мене людей на ті помідори.

Я знову пустився у всякі темпераментні розумування — він перебив мене:

— Нема людей, нема!

І перескочив до іншої теми.

Вояк — добрий хазяїн. Таким я його побачив у великому складному господарюванні, таким його вважають люди, за такого мають його в

районі та в області. Чому ж дозволяє він гинути добру, багатству? Адже можна... тут я оце почну перераховувати заходи, доречність яких доводив Воякові, аж поки він не урвав моїх просторікувань лаконічним: „Нема людей”. Спорудити заводик для переробки на соки й пасту, відкрити в районі й у області ларки радгоспні для продажу овочів, повідомити жителів району й області — радгосп запрошує приїздити й безкоштовно набирати помідори, об'єднатися з сусідами для того, щоб... Все це Вояк знає, про все це він і без мене, розумника, думав. І визнав нереальним. А господар — наполягаю! — добрий. Отже? Висновки? Які висновки зробимо на честь славного 60-річчя?

Наступного дня знову світило сонечко і я знову потьопав собі в той бік до помідорового поля. І води з собою не взяв — натуральним соком червоним спрагу вгамую. А помідорового поля вже не було. Чорніла переді мною масна свіжа рілля. Подекуди на ній червоною цяткою яскравів розчавлений помідор.

А люди, каже Вояк, вже набралися помідорів, насолили, наквасили, в бутлі закатали; бутлі закати — то теж проблема: накривки оті металеві, державна їм ціна три копійки штука; з-під поли — гривеник, та ще піди дістань; і скільки пам'ятаю їх, такі ніде ніколи по магазинах і не бувало, неспроможні заводи наші велетні налагодити виробництво накривочок. Помідорів люди набралися. Людям оце восени якогось корму для худоби подай. Вояк, бач, ризиковний хлопець — то просто з-під вікон контори дозволив кукурудзу собі у двір тягати. А інші — не ризикують. Таку сцену довелося спостерігати мені в сусідній „Перемозі”.

Поле поневіченої кукурудзи: чи комбайнер був п'яний, чи комбайн несправний, тільки не зібрано, а позбавно качани, стебла повалено. І трактори з плугами насуваються, розорюють поле, загібають візочків край дороги бігцем з повними лантухами. Чому квапляться? А два трактори з плугами на збирачів насуваються, розорюють поле, загібають стебла з качанами. Баба якась поперек путі стала, руки розкинула, лається, кулаком загрозус — такий же качанистий рядок лягає під гусениці! Став тракторист, перекурив, знову рушив — йому наказ переорати.

А над бойовищем отим ще й літак пікірує, добрива силпе. Просто на людей, в один лантух качани кидають, другий — на голову нап'яли. І справді — бойовище.

Не міг голова „Перемоги” зачекати день з оранкою? Міг, нічого б не сталося. Але хтось би обов'язково капнув, що він, голова, кукурудзу не зібрав, та людям дозволив для себе розтягати. І вмажуть йому по пиці — аж загуде на весь район, а мо, вже й умазували, більш не хоче підставляти. То хай гине, а би лю д я м не ді стало ся. І це — сьогодні, напередодні славного 60-річчя. Сьогодні, коли лишається при повній силі ота жахлива наша статистика: під індивідуальними городами й садибами в нашій країні 1% землі, радгоспам-колгоспам належить 99%: і той 1% землі дає понад 30%, третину всіх харчових продуктів країни, а 99% — дві третини! Неймовірно! Страхітливе! Але — факт. І відомий всім той факт, і начальство зверху до низу — всіх заходів вживає для того, щоб завадити селянинові зібрати сало-м'ясо-яйця-овочі на тому своєму одному відсотку. Кукурудзи тобі для курей-свиней на зиму? А дзуськи, хай гине! Хай гане! А тут таки їздить по фермах, збори скликає голова сільради, закликає, зачитує з газетки:

— Хто протягом року здасть державі 500 кролів — може поза чергою придбати автомобіль „волга”. Хто 400 кролів — „москвича”, хто навіть 50 здасть — килима може купити.

М'яса немає в країні, минуло на корми голодного року маточне поголів'я винищили, аби не дошло. А сподіватися, що радгосп виростить кролів на своїх 99%, не доводиться, не вийде, надто тендітна тварюка той кріль для казенного „общественного”. Тож давай, дядьку, годуй Р-родіну отим своїм одним відсотком, а Р-родіна тобі — „волгу” поза чергою за 9 тисяч триста карбованців, де вже ти їх візьмеш — невідомо (але в дядька — є, він і сам не знає, звідки, — але знайдуться, бо то ж жилавий, розумний, хитрий з діда-прадіда дядько!). І дядько гукає тому голові сільради:

— А де комбікорм? А дерть де? З обласного центру за сто верстов на горбі тягать по 11 копійок кіло, та й там чи розживешся? А сіна на 500 кролів треба 3 тонни — ви їх дасте?

Дідька лисого він дасть, де воно в нього.

— Дозволимо на це літо викошувати по лісополосах траву, косить собі.

Красенько вам за ті лісополоси, надумалися, досі й у лісополосах ганяли та штрафували. А голова проголошує:

— Прийнято постановлення: на той рік, на 1977, кожний двір об'язан здати державі 40 кролів. Хто не дасть — будем принімать мєри, штрафувати аж до адміністративной висилки.

Отак. На 77, на ювілейний.

А як тому дворові здати ті кролі? Як вигодувати, чим? Чим годувати корову та свиней? Та хлібом печеним з магазину. Та хлібом і годують, аби хліб підвозили, і в яку ж копійку те сальце-яйце влітає! А коли все те порати? Бо день же треба в радгоспі відробити. В неділю дома порай та коли стемніє, та поки не розвиднилось. Ото і є соціальне становище нашого радянського селянина. Він, селянин, кріпак на державу-поміщика — і фермер на отому своєму присадибному одному відсотку. Наймит на державу, лятифундиста-куркуля — і примітивний убогий сам собі фермер. І на державу-землевласника він працює точнісінько, як кріпак-наймит, ще й гірше, аби день відбуті, бо в поміщика порядок був ще й бич у руці, а тут порядку чортма, а бича з руки вибито вже начебто, битися не дано права. Вдома ж у себе дядько працює як д л я с е б е. От вам і ефект того одного відсотка. І уявити собі тільки: як би він хазяйнував, які б багатющі врожаї ганяв отой наш український дядько, кріпак-фермер, коли б йому справжнє фермерування на кшталт американського! Та ріки молочні давно б текли по Україні, а береги з м'яса-сала та пампушок-марципанів!

Ні, не можна. Ідеологія комуністична не дозволяє. Задубіле від поту й крові ідеологічне веретище скрутило, скувало могутні м'язи українського селянина. І що буде?

— Запустеніє буде.

А бича з руки вибито, не дано права битися. Звеселив мене Андрій Петрович такою розповіддю.

Він і раніше хвалився, що іноді, стикаючись із п'янюгами, котрі хуліганять та ще й наскакують на нього з погрозами, а чи й з кулаками, — що він, буває, рукоприкладствує, вживає фізичних метод. І мовляв, допомагає, тим більше, що сила й боксерська хватка є. Десь він отак розправився з п'яним шоферюгою, іншим разом, не чекаючи міліції,

кулаком покарав скотника, який, озвірівши, гнався з кілком за власною дружиною, там ще когось нокаутував. В одній із численних анонімок на нього — а по кожній анонімці обов'язково приїздить як не ціла комісія, то принаймні один контролер-ревізор, ніхто нині вже й не заїкається про те, щоб анонімок до перевірки не брати, беруть усе підряд — в одній з анонімок було описано ті Воякові подвиги. І — треба ж такому статися! — потрапила анонімка до рук першого секретаря обкому. Прислали ревізора, той виявився „своїм” хлопцем, не відмовився, щоб йому негайно додому баранця з належним гарніром завезли, — розкрив ревізор перед Вояком усі карти й анонімку показав з червоною резолюцією першого секретаря: „Перевірити і в разі підтвердження найсуворіше покарати”. Стояло на полях двоє знаків питання червоним олівцем, але місце про рукоприкладство взято в червону рамку, ще й стримить червоний знак оклику. І ревізор появився: усі звинувачення — то пусте, та от бійка, кулаки на підлеглих — то суд і тюрма. Він же, ревізор, і пораду дав: поки я перевірятиму завтра інші пункти скарги, паняй до тих побитих і побалакай з ними так, щоб вони мені, коли викличу, засвідчили: ні, мовляв, він мене не бив, то брехня. Так і вчинив директор. Не було іншого виходу. В усіх своїх жертв побував і кожній жертві поставив півлітру. Та й без півлітри ті хлопці на нього б не поскаржилися, не образилися вони на свого директора за чесне і своєчасне застосування боксерських навичок. Коротше, коли викликав їх ревізор, всі троє захистили Вояка і власноручно написали пояснення про те, що директор їхній мухи в житті своєму не зобидив.

А розповів він таке:

— Торік отут до мене в кабінет плотник ввалюється, п'яний, сиділи саме в мене завгар і робочком. Ввалюється, човгає сюди до стола й хрипить: „Мене прораб до роботи не допускає”. Кажу: „Правильно він тебе не допускає, бо ти п'яний”.

— „Я не п'яний!” — „П'яний, кажу, проспись”. А ви ж поміасте: прийшов п'яний чоловік у мастерську, там циркулярка, пилюрама — в два щоти без руки останеться. „Иди, кажу, проспись”. Він отут стоїть, хрипить — „Ах ти, сука!” — „Ану не суч мені!” — я йому, а сам уже чувствую — в мозках тремтить, ось запаморочиться, озвірію, а я страшний, як озвірію, ви мене не бачили, і сила страшна десь береться. „Ах ти падло!” — він мені, він перед тим недавно до нас прийшов, без мене його прийняли, в тюрмі двічі сидів, головний агроном без мене прийняв, я вже його лаяв — пожалів, каже, просився дуже, ніхто після тюрми не бере... І от кидається він отуди, де ви стоїте, хватає стул і мене — стулом! Я отак сидів, пригнувся за стіл, і в мене над головою стул отут у стіну тільки ш-шмяк — у портрет! На цьому місці, над моїм кріслом отут портрет Косигіна висів, такий якийсь наш прем'єр-міністр на ньому миршавий та грустний, хреновий портрет, я вже його давно поміняти збирався. І він стулом я-ак дав — так у того Косигіна аж очі на лоб полізли, а скло друзками на всі боки так і бризнуло, і стул, ноги отдельно — спинка отдельно, отут шмякнувся. Робочком і завгар до нього руки простягають — та успокойсь, та що ти робиш, а він стоїть отам, розкарячився, в мене звирячим оком впивається. Я завгару — „Вийди!”! кажу, а робочкому — „Не, ти останься”, — іду до дверей і двері на ключ. І чувствую — вже не здержусь, вже звірію, вже кулаки свинцем налилися. Підходжу до нього, а він опять за стул, вже другий, і замахується і ножкою стула за оту вішалку зачепився. І тут я його

я-ак ш-шмякнув — він туди в угол. На ноги зіпнувся і знову за стул. Тут я йому як д-дав, як д-дав — страшенна с-сила в мене! — юшка тече, зуби отут йому вм'ялися, а я озвірів і сила страшенна, неділю потім кулаки боліли. Вже робочком до мене: „Петровичу, та може хвате йому?” І я його в останній раз — ш-шмяк, він головою туди в шкаф, скло вибив, рачки осів і не піднімається. Кажу робочкому: „Сідай, пиши протокол”. Наливає він мені води, подає, кажу: „Сідай, пиши протокол, чого в тебе руки мов у алькоголіка, дрижать!” Продзвонив я в міліцію, написали протокол, приїхали хлопці і забрали його. Впаяли йому 15 суток, а він же давав жалуватися, директор його избив. Но де не жалувався, куди не писав, прийдуть — я їм портрет Косигіна із сейфа, я його припрятав і до-овго беріг, і раму розбиту з осколками. Він же, кажу, на голову председателя Совета Министров руку підняв, ето ж політический інцидент! Люди заходять, люди привикли, що в кабінеті портрет вождя висить — питають, почему портрет зняли, що, питають, вже він — не він? А я їм що повинен відповідати? Я собі одхилився, за стіл пригнувся, а він же, Косигін, бідолаха одхилитися не може, на стінці висить!... І хто не приїде, скільки той не жалувався, — правильно кажуть, ти йому дав. Отак Алексей Николаевич через мене постраждав, а потім мене виручив...

Розмовляли ми.

— Прибалти обігнали нас, — сказав Вояк. — Здорово обігнали, не знаю, на скільки років, на десять чи на двадцять, бо невідомо, куди хто за ті роки сунутиметься, — ну, кріпко обігнали. Отак, як ми Росію обігнали — і балакати нічого.

— А в чому ж нас так сильно прибалти обігнали? — засумнівався я.

— У всьому. В розвітї сільського хазяйства, в строїтельстві. Да даже і в отношениях. От хоч і в тому, що приїхали ми в село на трьох „волгах”, їхній міністер сільського хазяйства з нами торік делегацією до них їздили од нашого району. Приїхали ми в село, в колхоз — нема председателя, головний агроном зустрічає, заведе в правління, веде діловий розговор. А председатеть де? Та десь по хазяйству мотається, над вечір на наряд явиться. Ніякий це показательний колгосп, обичний, середній. І нічого. А у нас? Ви собі можете представити, коли б до мене — міністер? Та я б за три дні дорогу язиком вилизував!.. Отак вони нас обігнали.

Здивував мене оповіданий епізод. Невже десь в Естонії справді таке можливе — їде делегація вкупі з міністром і ніякої їм пошани, хліба-соли, вишиваних дівчат, всякої фальшивої помпезности й традиційної п'ятки на завершення? Все отак просто й ділово, як і мусить бути в людей? Та що вони, не „совецькі”, оті прибалти?

А може міністер наскочив зненацька, не знали? Не буває такого на нашій землі. Правду каже Вояк, спробували б у нас на Україні десь не знати, що до них завітає... ба навіть не міністер, нащо вже так високо, простий собі заввідом міністерства! Та що ж там у них, у естонців отих, і ховати од чужого ока вже нічого, і сміття з хати нема? Чи боятися перестали, як хто те сміття уледить та висновки зробить? То знову ж таки — не буває такого в нашій соціалістичній країні!

А може, подумалося, то вони за наказом міністра таку інсценівочку вступнули? Розпорядився міністер:

— Привезу до вас гостей — а ви ні бучного прийому, ні зустрічі ніякої, і хай навіть голова буде відсутній, щоб усі відчули: так у нас уже все ладно та досконало, що й високі гості нас не лякають!

Ні-і, надто розумно, не буває в нас таких міністрів. І взагалі — не буває в нас такого, якби було — то вже ми були б не ми.

Дивина якась там у них прибалтиків коїться, якщо вірити Воякові.

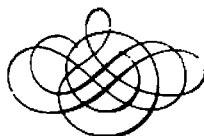
Сиділи ми увечорі, в шахи грали. Телевізор влучено. Передавали урочисту частину великого святкового засідання в одній з республік, не пам'ятаю вже, чи з нагоди якогось ювілею, чи нагородження орденом. Виступав Брежнев. Люди в залі часто підводилися й довго ляпали в долоні.

Ми позирали в телевізор, прислухалися до фраз першого керівника держави. Знову заляпали в залі, пропливли на екрані урочисто зосереджені обличчя. І Вояк промимрив, беручися за пішака

— Ляпають... І ото кожний ляпає — і думає: і чого оце я ляпаю?

А так — живуть люди у колгоспі непогано. Добре живуть люди.

(„Сучасність”, липень-серпень 1977)

НАРОД МІЙ Є!

Написав Василь Симоненко

*Де зараз ви, кати мого народу?
Де велич ваша, сила ваша де?
На ясні зорі і на тихі води
Вже горна ваша злоба не впаде.*

*Народ росте, і множиться, і діє
Без ваших нагаїв і палаша.
Під сонцем візности древніє й молодіє
Його жорстока й лагідна душа.*

*Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Поцезнуть всі перевертні й приплуди
І орди завойовників-заброд!*

*Ви, байстрюки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його волягих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!*

ЧИ МОЖНА ЇХ ВИПРАВДАТИ?

Написав М. Мельник

Я маю на думці усіх тих українських діячів культури і науки, зокрема поетів, письменників, співаків, професорів, артистів, кінорежисерів, які беруть активну участь у творенні советського народу. Чи можна їх активність у тому напрямі якимсь чином виправдати?

Деякі люди пробують це робити. Одні з них кажуть, що люди ці мусять це робити. Другі називають це реальною політикою, мовляв, співпрацюючи з російським окупантом, вони поволенки добиваються для свого народу різних користей. Треті кажуть, що ті люди тільки про людське око „засвічують чортові свічку”. В дійсності вони працюють для розвитку української культури і для добра свого народу; отже, чи не було б екстремізмом їх за ті „чортові свічки” і за „реальні політики” засуджувати? Я не думаю!

Мені здається, що коли в Україні не створиться сильна публічна опінія, яка гостро засудить тих діячів науки і культури, які є виразними коляборантами з російським окупантом, тоді український народ буде далі тратити ґрунт під ногами. Боюсь, що поступ денаціоналізації може навіть приспішитися.

Це не безпідставні побоювання. Вони є підтверджені статистикою населення і міграцій, статистикою мішаних подруж, гострим спадом кількості українських шкіл, української мови навчання, українських книжок, журналів та іншого. Вони є підтверджені теж браком сильної і широкої реакції на антиукраїнські потягнення росіян в Україні. Факт, що уряд імперії усунув Шелеста і наставив Щербицького, що він впровадив у нову конституцію поняття „советського народу” та принцип суцільної економіки цілого Союзу, та що він посилює акцію ув'язнення українців на довгі роки не за підкладання бомб, а за звичайні протести проти русифікації, вказує виразно на те, що цей уряд з можливістю якогось сильнішого народного опору покищо не рахується.

Я звертаю увагу на діячів культури і науки тому, що є основна різниця між ними і політичною верхівкою країни. Засуджувати людей, що їх росіяни наставили за політичних адміністраторів України (і я тут виразно розрізняю між політичними керівниками і аполітичними адміністраторами), є зайво. Коли глянемо на інші країни чи повернемо до давніших часів, тоді зауважимо, що кожний окупант міг без більшого труду знайти помічників з-поміж членів поневолених націй, які з найбільшим ентузіазмом, нераз у найбільш жорстокий спосіб знущалися зі своїх

земляків. Та це, здається, перший випадок у модерній історії, де окупант зумів знайти стільки діячів культури і науки, які так активно працюють над денационалізацією нації, із якої вони вийшли. Наслідки їхньої активності у творенні советського народу є багато більш небезпечні для намагань української інтелігенції втримати свою культуру, ніж акції політичних коляборантів.

Українська провідна верства повинна б виразно усвідомити, що ті люди роблять речі, які нічого спільного з комунізмом не мають. Вони без перестанку деклямують, що вони це все роблять во ім'я ідеї, але це цілком не відповідає правді. Ніяка інша комуністична партія поза кордонами імперії не робить супроти своєї національної культури і свого минулого того, що роблять ці люди.

Пригадаймо ще раз кілька яскравих і основних становищ тих людей супроти окупанта та його національної політики. Ті люди закликають український народ, а зокрема українську молодь, до готовності віддати своє життя в обороні імперії їхнього ворога. Вони дають себе вибирати на визначні пости в різних інституціях і організаціях імперії, щоб ворог міг показати на них пальцем і сказати українському народові: „От, подивіться, хто з нами!” Вони роблять публічні заяви, що мішані подружжя — це найкращий вислів комуністичного інтернаціоналізму. Вони називають колонізацію України росіянами братньою допомогою українцям. Виселювання українців поза межі України — це, на їх думку, братня допомога українців іншим національностям. Заклики до плекання української культури й мови — це фашизм, що заслуговує на довгоречинцеву тюрму. Ліквідація обов'язкового навчання української мови Хрущовим в економічній і політичній системі, яка фаворизує росіян і ренегатів та карає „націоналів”, — це вислів, мовляв, демократії, що його український народ щиро вітає. Переяславський договір — це вічна злука України з Росією. Ліквідація Української Католицької Церкви — це добровільна акція українських священників. Шевченко, Франко і Леся Українка — це поети, що закликали до вічної злуки з росіянами у „сім'ї вольній, новій”. Мазепинці, петлюрівці, бандерівці, упівці й оунівці — це не тільки зрадники України, на їх мові, але й бандити і сокирники. Українська культура і наука тепер у найбільшому розквіті, а нова конституція — це „сонячний документ”.

Яка від росіян незалежна комуністична партія могла б зайняти такого роду становище супроти культури, політики і минулого свого народу? Яка такого роду партія могла б у такий гідкий спосіб оплюгавлювати людей на міру Мазепи, Петлюри, Шептицького чи провідників і бійців найновіших визвольних змагань?

Чи в заміну за те все вони щось корисного для свого народу зробили? Деякі люди вказують на те, що там все таки передрукували твори Шевченка і час від часу надрукували культурно і політично нестворальну повість, збірку віршів чи словники. Та як можна порівняти тих кілька речей з тим, що діється в шкільництві України, в засобах інформації, у війську імперії та в адміністрації й економіці, де виразна українськість рівнозначна із засудом на професію замітача фабричних долівків. Тих кілька публікацій (порівняйте їх з публікаціями в Польщі) сповняють функцію не серйозного вкладу в українську науку і культуру, а є очевидним засобом для замилювання очей українського і не-українського загалу. Правдивим

Петро Шелест

Володимир Щербицький

показником поступу і розвитку української культури є не тих кілька публікацій із накладом однієї-двох тисяч, а арешти українських студентів, які в університеті імені свого найбільшого поета Шевченка і в столиці своєї рідної землі Києві мусять робити демонстрації, щоб домогтися викладів українською мовою. І тоді їх за те арештують і на довгі роки кидають у концтабори і тюрми.

І тому український загал повинен не заплішувати очей на дії тих людей, а чимскоріше їхні вчинки засудити. Їхня діяльність не продиктована ані насиллям, ані ідеєю, ані „реальною політикою”. Вони це все роблять задля лакомства нещасного, за посади і привілеї. Їхні платні є найкращі. Вони мають гарно влаштовані квартири, дачі й особові авта. Вони мають запевнені вакації у найкращих вакаційних оселях. Вони мають доступ до крамниць, де можуть купувати імпортований крам або товари, яких звичайний громадянин дістати не може. Вони мають доступ до готелів і ексклюзивних ресторанів. Вони мають доступ до закордонних фільмів, заборонених книжок, журналів і часописів. Вони можуть їздити за кордон і купувати там, що хочуть. Це правда, що деякі з них талановиті та часом щось гарного напишуть чи щось українського заспівають, та помимо того це не міняє справи.

ПРАВО НАЦІЇ

Написав Генріх Шахнович

Сталося так, що ми, євреї із ССРСР, знаємо інші культури, а не свою власну. Ми більше знаємо про повстання Спартака, ніж про повстання Бар-Кохби. Нам відомо в деталях галлянтні зальоти Людовика XIV, але ми не чули про героїчні походи Макавеїв. Ми не розуміємо нашої національної мови. Але це ще не все. Вихідці з України й Естонії, Білорусі і Таджикистану, ми насправді не знаємо ні української, ні естонської мови. Російська мова, культура, історія пригнічували мови, культуру, історію союзних республік, — а що вже й казати про національну самобутність національних меншостей ССРСР?

„Я російську вивчив би тільки за те, що нею розмовляв Ленін” /В. Маяковський/. Мій товариш перефразував: „Я російську не вивчив тільки тому, що нею говорив Ленін”. І ми, євреї, відчули на собі ведмежі обійми російського шовінізму більше як хто інший. Пишу це все, не докоряючи ні собі, ні іншим, бо це не наша вина, наша біда, наше горе... Потираючи на лобі звичну гулю, я не відчуваю вдовolenня від того, що в сусіда підбите око.

Більшу частину свого життя я провів на Україні, і мені, що належав до тієї національної меншини, не легше від констатації очевидного факту, що й українці належать до цієї ж категорії. Особливо це помітно у великих містах — Києві, Одесі, Дніпропетровську, Харкові; Львів — покищо інший. На вулицях ви частіше почуєте англійську мову самовпевнених студентів-негрів, ніж запхану в кут українську.

В розумінні освіченого русофіла, українська мова — це щось близьке до примітивного діалекту, на якому говорить простий нарід, і говорити ним у культурному товаристві — просто непристойно. І кремлівські сатрапи, які густо розплодилися на Україні, роблять все залежне від них, щоб не тільки зберегти, але і поглибити створене становище. Витравити з пам'яті народної все самобутньо-національне, замінити його „загальнодержавним”, тобто казенно-російським, їх директивне завдання. Й будьмо відверті: справляються з цим завданням вони дуже успішно.

22 травня — день Тараса Григоровича Шевченка. В зеленому парку, що навпроти Київського університету, стоїть пам'ятник великому Кобзареві. Стало традицією: 22 травня молодь збирається біля пам'ятника, співає українські пісні. 22 травня парк оточують підсилені наряди міліції. Ввічливо просять розійтися тих, що зібрались, — ввічливо — спочатку. А тих, що не квапляться, вже запихають у закриті міліційні фургони і везуть

відпочити „у витрезвітель”. Але й цього для влади не досить. Саме 22 травня Київ прикрашують гірлянди різнокольорових лямпочок. На площах гримлять оркестри. Танці. Виступи художньої самодіяльності. Сьогодні — „День Молоді”. Так суворо організоване міроприємство повинно протистояти стихійному, безконтрольному...

На мій київській квартирі на стіні висіла шестигранна зірка-могендовід, яка була інкрустована перлямутром. Коли в результаті шестиденної війни в 1967 році був звільнений східний Єрусалим, до мене прийшли українські друзі, принесли добру чарку, поздоровляли.

Мій друг, талановитий поет-сатирик, зосереджено дивився на шестигранну зірку. Не обертаючись сказав: „В стародавній Греції софісти дискутували на тему: яку кількість каміння можна вважати купою? Можу запропонувати більш актуальну тематику: скільки треба років, щоб загарбник уважав себе законним господарем? Від того, що Єрусалим був дві тисячі років окупований чужинцями, він не переставав бути столицею єврейського народу. Через те, що Москва 300 років була під татарським чоботом, вона не переставала бути столицею російського народу. Я запитую: Київ — столиця українського народу чи кремлівська провінція?”

Він ще раз глянув на mogenдовід і закінчив: „Ви — свою справу зробили. Нам ще треба зробити. Наші народи — єврейський і український — віками розділяла глуха стіна взаємного недовір'я і відчуження. І необхідна величезна кропітка праця, щоб зруйнувати цю прокляту стіну відчуження, яка потрібна була не тільки царським, а й „радянським” імперіалістам. І зруйнувати цю стіну можна вихованням національної свідомості наших народів, тільки через почуття неповторної гордості за свій нарід. Бо кожний народ — є єдиний і неповторимий.

Советські колонізатори, діючі за стародавнім принципом: поділай і володій! — природно будуть всіляко перешкоджати цьому процесові. Але він неминучий. Як неможливо зруйнувати перші паростки трави, що пробивається з-під землі під промінням сонця — так неможливо зупинити прагнення кожного народу до волі й незалежності. Й ці паростки нового, що вперто пробиваються через багатовікову товщу фальсифікації й брехні, вже зрими.

Хто не сліпий, хто не прикидається сліпим, — той бачить. Можна заховати в стіжку сіна голку, але ніякому політичному фіглярєві не вдалося заховати в стіжку палаючий смолоскип”.

Був, згадується випадок. Мій товариш по перу одержав гонорар. Зайшов до мене:

— Пішли, Гено, вип'ємо.

— Завжди, будь ласка.

Гонорар прийшов в ошадкасу переказом. Прийшли туди. Мій товариш виписав чек. Вибачте, чек — це по-західньому: по-советськи — ордер на випивку й закуску.

А тепер дозвольте пару слів, як кажуть в Одесі. В моєму особистому житті все було зрозуміло — п'ятий параграф: національність. Так, але не зовсім так. У нашому середовищі було зовсім інше обчислення цінностей: людина чи не людина. А воно — найважливіше. Саме — саме. Були і такі „товариші” — і ми їх знали, — при яких небезпечно розповісти найновіший анекдот: донесуть. Це їхній обов'язок. Тільки це вже інша тема і я обіцяю до неї повернутись.

Але ось у нашому малозначущому й незрозумілому для Заходу епізоді прослизнуло національне питання — п'ятий параграф — яке, як відомо, в СРСР не існує, вичерпне, якщо мене не підводить пам'ять ще в двадцятих роках.

*„За столом у нас нікто не лишній,
По заслугам каждый награжден.
Золотыми буквами мы пишем
Всенародный сталинский закон.”*

Вибачте, тепер ленінський...

Але давайте візьмемо за основу: „За столом у нас ніхто не зайвий”. Запам'ятаймо, між іншим, що мова йде не про нахлібника, а про клієнта, який прийшов перекусити за свій рахунок. Підкреслюю: за свій. Здається, не до теми? Прошу вибачення.

Тому повернімося до питання, якого, природно не існує. Звернемося до прозаїчної прози, до дрібного факту. До національності. Отже, мій друг, український поет, українець за національністю, — тепер ця обставина особливо суттєва — виписав чек, вибачте, ордер.

— Зараз, Гено, шашличок і по маленькій, — сказав він.

— Ні, — сказав я. — Навпаки. Спочатку по маленькій, а потім вріжемо по шашличку.

Ордер повернули. Разом з ордером особисто з'явився й директор ошадкаси: „Перепишіть ордер нормальною мовою!”

Ми уже смакували коньячок і шашличок і розгубилися. Не зрозуміли, не усвідомили...

Я взяв двокольоровий ордер (чорна сторона — прихід, червона — видача). Уважно перечитав. Ніби все вірно. Сума словами. Коньячок і шашлик. Чого ще?

— Вибачте, а в чому справа?

— На якій мові ви написали?

Ах, ось воно що! В столиці УССР мій товариш написав українською мовою.

— Перепишіть по-російськи, — сказав директор. На інших мовах ми документи не приймаємо.

Я мимоволі подумав: а що б воно було, якби я написав на рідній єврейській мові? /Ї я, до речі, не знаю/.

Відхиляючись, додаю: коли в сіоністському Ізраїлі, в банку, я заповнив картку російською мовою, ніяких ускладнень не виникло. Товариш з почуттям процитував:

— О, великий, о, могучий русский язык!

Директор зрадів:

— Так, ви ж знаєте! Чого ж прикидаєтесь, ніби з колгоспу приїхали. В місті Києві — так.

Моя мама в тролейбусі заговорила з сестрою на їдіш. Публіка з презирством покосилася:

— Бегдичев...

В місті Києві — так.

Заговори в трамваї по-українськи:

— Колгоспник...

Так, але не всюди так.

Згідно з уставом ССП, рекомендація для вступаючого в члени Союзу може бути написана російською чи будь-якою національною мовою. Але в такому випадку до рекомендації, що написана другорядною мовою, обов'язково повинна бути долучена копія мовою, яка „перша серед рівних”.

Українські друзі, що давали мені рекомендації, принципово написали їх по-українськи. І тут же самі переклали її на російську мову. До оригіналу була долучена копія. Оригінал був українською мовою. Копія — російською.

Процес національного відродження відбувається в усіх підневільних республіках Советського Союзу. Мій товариш, талановитий київський інженер, працював в одному з науково-дослідних інститутів. Інститутів треба було довідки з питання, в якому більше компетентні вірменські товариші. Послали запит до Ерівану...

В. І. Ленін авторитетно твердив, що саме поняття державна мова є реакційне. / Правда, заяву він зробив ще до революції, доки часи „льозунгів” ще не пройшли/. Ось чому немає потреби говорити, що лист був написаний грамотною канцелярською російською мовою.

Незабаром прийшла відповідь. Вірменською мовою. Але хто, питаємо, в Києві знає вірменську мову? А довідка, ой, як була потрібна!

І прийшлося „старшому братові” ожиріле самовпевнення — до кишені й піти на уклін до „молодшого”. Найшли по істині Соломонове рішення! Повторили запит англійською мовою. Відповідь прийшла негайно. Вона також була бездоганною англійською мовою!

Можуть заперечити — це дрібниця. Ні! В умовинах тотальної русифікації, в умовинах коли „старший брат” нецеремонно топче „молодших” це була величезна перемога гордого вірменського народу, що вимагала громадянської мужності!

У свій час советська преса голосно репетувала про освоєння цілих земель. Тепер на цю делікатну тему вже не пишуть, а говорять соромливим шепотом. Миляна банька лопнула і нечисті її бризки долетіли до Москви. Вже тепер мене цікавить не економічний аспект проблеми, не політичний резонанс, ні, — тільки національна сторона цього питання.

Колонізація Казахстану провалилась, і це було щастям для казахського народу, бо дозволили йому зберегти самотність. Ну, а коли б вдалося!

Смішно навіть подумати, що секретар райкому партії тов. Іванов почав би вивчати казахську мову, що віддав би своїх дітей у школу з казахською мовою навчання. Ніколи! Корінним жителям Казахстану довелося б вчити російську мову, щоб правильно засвоювати керівні директиви „товарища” Іванова.

Коли вся советська преса в захопленні раділа з нагоди колонізації Казахстану, то національне питання не згадувалося ні одного разу. Прокотнули. Великодержавна акула ковтнула периферійну рибку — це справа природна й закономірна.

Коли я бував часом у Москві, то мені частенько доводилось чути: кажете, ви з України? Зрозумійте, батя! Ніякої такої України не існує. Україна — це тільки перекручене російське слово „окраїна”. Ну, звичайно! Окраїна Росії. Точніше — одна з окраїн.

У зв'язку з цим хотілось би зробити невеликий екскурс у минуле.

У свій час місто Гельсінки називалося Гельсінгфорсом. Гельсінгфорс був базою військово-морської флотії російської імперії.

Російська мова окупувала місто; фінська — евакуювалась у передміські райони, на села. Для того, щоб одержати працю в Гельсінгфорсі, фін зобов'язаний був розуміти російську мову. А якщо ні, то як він може порозумітися з мічманом Івановим?

Канула в небуття російська імперія. Геніяльний демагог В. І. Ленін авторитетно завірив кожну націю про право на самовизначення. (Але треба додати, що тут же вождь з поспіхом обмовився, мовляв, воля українського народу неможлива без опіки росіян. Чому? Про це соромливо промовчано).

І так, право на самовизначення. Але, де, коли, яка нація добровільно відмовилася від права вирішувати свою долю?

Фінський нарід вирвав у большевиків непорушне право на незалежність, на відродження національної культури.

Гельсінгфорс? Закінчився фарс! Такого географічного поняття немає. А є — Гельсінки. Столиця Фінляндії. Й фінська мова закономірно заповнила площі й вулиці міста. І якщо вам хочеться жити в країні не в особі безпечного туриста, а повноправного громадянина, то вивчіть фінську мову, фінську культуру — історичне надбання нації.

Іншого шляху немає!

В давнину казали: від тернів — до зірок. Перефразувавши, можна сказати: від відродження національної культури — до національної незалежності.

СЛОВО

Написав Володимир Сосюра

*Як сурма, що кличе до бою,
Як поклик ранковий гудка,
Звучить в кожнім серці луною
Безсмертнее слово Франка.*

*Любов до Вітчизни своєї
У ньому як радісна даль,
І огненна муза Мойсея
И зі'ялого листа печаль.*

*Гостріше воно за багнети,
Ясніше за сяйво заграє —
Безсмертнее слово поета,
Що все для народу віддає.*

*Живе в ньому серце велике,
І юне воно, і нове.
Хай дні умирають без ліку,
А слово поета живе!*

*То гаснуть дерева силуети,
То знов розцвітає блакить, —
Безсмертнее слово поета
В граніті, у бронзі дзвенить.*

*Як сяйво світів над світами,
Відбите на сталі клинка,
Ти житимеш вічно між нами,
Безсмертнее слово Франка!*

ДЕЩО ПРО САМВИДАВНУ ЛІТЕРАТУРУ В УКРАЇНІ

Написав Лука Луців

Здається, що немає в світі такої літератури, яка мала б такі важливі і тяжкі умови розвитку, як наша українська література. Згадаймо нашого найбільшого поета Тараса Шевченка, який провів десять років на засланні, де йому з наказу царя Миколи I невільно було писати й малювати. Поет писав, що „він без вірші не улежить“, йому „легшає в неволі“, як він „складає вірші“, бо тоді „з-за Дніпра мов далекого слова прилітають“. Шевченко мусів писати свої вірші крадькома на мініатюрних зшитках, які ховав за халяву. Ці „захальвні книжечки“ Шевченка — один із найяскравіших документів в історії всіх часів і народів.. Вони свідчать про незломність світогляду у людей таких високих моральних засад, які мав наш великий поет” (Б. Кравців. Тарас Шевченко. Твори, том III, ст. 4).

Шевченко жив за деспота царя Миколи I, та й тепер українська література, сто кількадесять років пізніше, не має свобідного розвитку. Сотки наших письменників знищено, а ті, що живуть, мусять писати похвали для окупаційної московської влади. Коли вони того не роблять, то їх арештують і засуджують на роки тюрми й заслання. І це робить ніби комуністична влада, яка називає себе найгуманістичнішою владою у світі, хоч в дійсності вона в національній ділянці продовжує ту саму русифікацію, що була за царської деспотії, змагаючи до того, щоб з усіх народів советської імперії зробити росіян.

Українські письменники мусять видавати свої твори крадькома в так званих самвидавах, які часто також крадькома, дістаються у вільний світ, де їх перевидається. Захальвні поезії Т. Шевченка також перевидавали поза межами царської Росії, тепер це робиться із „самвидавними“ творами українських письменників та творами інших поневолених Москвою народів. І можна б запитатися, чи треба було робити революцію та знищити стільки людей, щоб замість захальвної літератури дістати самвидавну...

ІВАН ДЗЮБА

Гадаємо, що найкраще почати звітування про самвидавну літературу короткою згадкою про книжку Івана Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?“, що вийшла у вільному світі в „Сучасності“ в 1968, ст. 263. Іван Дзюба (народився 1931 року) виступив як провідний літературний

критик шестидесятників і в 1965 році переслав був свою працю першому секретареві ЦК Комуністичної партії України, членові Президії ЦК КПРУ товаришеві Шелестові П. Ю. Він у цьому зверненні писав:

„Я глибоко переконаний, що сьогодні українець, відданий справі комуністичного будівництва, має всі підстави бути неспокійним за долю своєї національності, а раз так — ніхто в світі не всилі заборонити йому про це говорити.” І хоч Дзюба кінчав своє звернення тим, що „для справи будівництва комунізму і для долі світового комуністичного руху важко знайти щось корисніше й необхідніше, як відновлення ленінської політики” (в національній ділянці) — то його праця „Інтернаціоналізм чи русифікація?” комуністичний провід гостро засудив, і автор критика, але й конструктивний проєкт іншої позитивної (національної) чистий правді і на думках самого Леніна. В нас дехто нарікає на те, що опозиціонери в Україні покликуються на Леніна, хоч і знають, що й за це тепер там карають. Невже наші патріоти хотіли б, щоб там покликувалися на М. Грушевського, Д. Донцова, чи С. Бандеру?

І. Дзюба покликався на Леніна і на советську Конституцію, і мусів, настрашений погрозами, відректися своїх поглядів. Про працю Дзюби написав відомий журналіст Степан Олійник, що це „не тільки відверта критика, але й конструктивний проєкт іншої позитивної (національної) політики. Його праця напевно стане важливим джерелом для всіх, хто вивчає радянську проблематику, а зокрема національне питання в СРСР”. Дзюба дає у своїй праці стільки матеріалу, що не можна навіть найкоротше його вичерпати в нашій статті. Він підкреслює те, що українська нація „переживає кризу” в сучасній ніби своїй державі. Доказом цього є те, що число українців зовсім не збільшується: в 1913 — 37 мільйонів, в 1926 — 37 мільйонів, і в 1959 те саме число — 37 мільйонів. А число росіян в 1913 році — 60-70 мільйонів, а в 1959 році — 114 мільйонів.

Автор на основі джерел виявляє, як в Україні урядові комуністи зменшували ті права, які мала українська мова під час українізації, а про цю українізацію „тепер навіть соромляться згадувати”, і це слово „зробили одіозним”, хоч, як пише Дзюба, це була спроба істинно інтернаціоналістської політики, накресленої прямими вказівками Леніна і схвалена Комінтерном”.

Автор заторкує в своїй праці і те, як теперішня советська Росія русифікує й інші народи, а не тільки Україну. Дзюба запитується на 206-ій сторінці своєї книги:

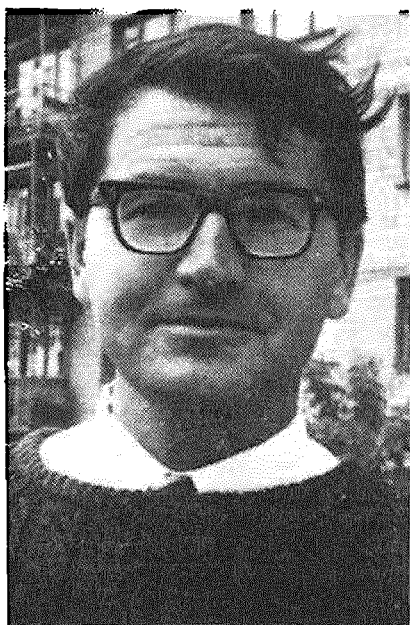
„Хто сьогодні насмілиться сказати про колонізацію Кавказу, про кров, злочини, сльози і помсту — ту правду, яку сказав Лермонтов?

Хто сьогодні насмілиться сказати про Мазепу та Войнаровського ту правду, яку сказав Рилєєв? Або хоча б те, що сказав Пушкін в „Полтаві”? Сьогодні ми повинні бубнити те, що впродовж двох сот років товкла церква з наказу Петра I: „проклятво и анафему не точию сугубо и трегубо, но и многугубо”.

Хто стане трактувати історію України так, як трактував її І. Г. Прижов або О. Герцен?

Хто розкаже про колонізацію Башкірії те, що розказав Аксаков С. Т.?

Хто повторить те; що говорили Герцен і Бакунін про політику Росії щодо України або хоча б те, що А. Луначарський говорив про Т. Шевченка?

Іван Дзюба

Валентин Мороз

Хто сьогодні вголос на всю Україну повторить слова Тургенєва: „Якби я був українцем, я особисту байдужість до своєї народності вважав би за злочин, я б не хотів бути росіянином?”

В 1861 році писав А. І. Герцен в лондонському „Колоколі”:

„Признаєм же раз и навсегда за непреложную истину, что никого не надобно ни руссифицировать, ни полонизировать”.

А сьогодні ніби вольнодумні комуністи русифікують українських дітей вже в дитячих садках, і це має бути та „воля”, що її принесла революція з 1917 року!...

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

Пишучи про Валентина Мороза, не згадуватимемо про те, що він сказав і написав вже тут, у вільному світі, де він критикує всіх і вся. Ми маємо книжку його з творами, що їх він написав на рідній землі і у в'язницях СРСР. Ось вона: Валентин Мороз: ЕСЕЇ, ЛИСТИ Й ДОКУМЕНТИ. Видавництво „Сучасність”, 1975, ст. 288. Обкладинка роботи мистця-графіка Якова Гніздовського.

Всі твори в цій книжці та всі надруковані тут матеріали — були попередньо вміщені в Самвидаві в Україні, і тут вони подані без найменших змін. Є тут ЕСЕЇ (ст. 17-142), ПОЕЗІЯ (ст. 145-169), ЛИСТИ Й ЗАЯВИ (163-175) та ДОДАТКИ (179-286).

Поезії В. Мороза були поширювані у самвидавних відписах й опубліковані частинно в „Українському віснику”, хоч вони є в більшості політично зовсім небезпечні для советсько-московського режиму. Ось візьмім вірш „СТЕП”:

*Серпень. Сонце. Повний подих.
Південь диха медом трав.
Губи Таврії гарячі
смаглий вітер лоскотав.*

*Серпень. Сонце. Дзвін прозорий.
Сохнуть стоги над Дніпром.
В теплих лапах — синій бубон.
Дзбан, овіяний теплом.*

Правда, у вірші „Вірую” є й така строфа, що її не люблять атеїсти-комуністи:

*У гromі — Бог. А ти зробиш камінням,
і Боже слово викуй на граніті,
бо камінь лиш у гromі не згорює,
і лиш на нім карбують заповіді.*

Дуже цікаві есеї В. Мороза. В есеї „Серед снігів” пише він про поетів-шестидесятників:

„Маленький гурт людей у Києві розбрикував іскри на цілу Україну, і де вони падали — відразу танув довголітній лід байдужості і нігілізму. Кожне слово їх палахкотіло одержимістю, фанатичною ненавистю до холодних і слизьких, фанатичним бажанням прискорити кінець льодовиковому періодові на Україні”.

В. Мороз стверджує, що арешти 1965-го року „не загальмували, а прискорили сучасне українське відродження. Ера Великого страху минула”, бо „репресувати декого в сучасних умовах означало створити йому ореол, зробити мучеником”.

В есеї „Хроніка опору” автор пише про те, як гуцульське село Космач довгі роки домагається іконостасу, який ще в 1963 році взяли до Києва, і обіцяли до 5 місяців повернути, а й досі цього не зробили.

Отець Романюк заохочував своїх парафіян дбати про гуцульські традиції, і за те його заарештували.

„А що ж в цьому поганого: дбати про гуцульські традиції?” — запитав о. Романюк. „Ето пахнет націонализмом,” — відповів уповноважений у справах церкви.

Все українське пахне націонализмом...”

Цікавий Морозів есей „Мойсей і Датан”, в якому автор відповідає білоруській поетесі Євдокії Лось. Є. Лось написала була, що хоч вона любить Білорусію, нею все ж керує „не національний патріотизм”, бо Білорусія для неї „вторая Москва”. Вона написала таку підлабузницьку заяву Москві:

„Луга у нас одни, и снега у нас одни, и одна у нас, почти что говорка (речь): белорусская-русская; Минск-Москва и Пинск-Москва”.

Мороз стверджує, що в деяких білорусів „приспана національна свідомість”, але це тільки „короткочасни гіпноз”, бо в душах білоруського народу „скристалізувалася білоруськість, яку знищити неможливо, як неможливо загасити вулкан сміттям”. Білорус може „дружити з росіянами, але тільки ставши на повний зріст”.

Цей есей закінчив автор словами, яких він не повинен забувати і у вільному світі:

„Добрі, чи погані наші часи, але в одному вони безперечно кращі від попередніх: люди вчать слухати опонента. Слухати всіх, зберігаючи власну точку зору. Вчимося терпимости до інакомислячого — риси, без якої неможлива ніяка демократія, без якої суспільство неминуче сповзає до тоталітаризму”.

Правдивий і дійсний Валентин Мороз є в тих творах, що надруковані в цій книжці, що ми її назвали напочатку. В його промовах тут він не говорить про те, як там терпить наш нарід, тільки повчає американських братів, як вони повинні жити, хоч сам ще не мав часу пізнати американське життя. Свою критику основує на інформаціях членів однієї партії.

ІГОР КАЛИНЕЦЬ

Ігор Калинець народився в Ходорові, Львівської області в 1939 році, в 1961 році закінчив Львівський університет, в роках 1964-1965 друкував поезії в журналах в Україні, перша збірка поезій вийшла у видавництві „Молодь” і звалась „Вогонь Купала” (1966). Друга збірка не вийшла в Україні, вона появилася без відома автора в Брюсселі 1970 року під назвою придуманою Видавництвом: „Поезії з України” (ст. ХУІ — 126). Ми маємо ще одну збірку, що її видала „Сучасність”, Мюнхен, 1971, ст. 94 під назвою „Підсумовуючи мовчання”.

Очевидно, що в поневоленій Москвою Україні не можна друкувати ось такого вірша, як „ЦЕРКВА”, який наводимо повністю:

*Тріщали предвічні зруби,
летіли гонти, як пір'я:
руйнували дерев'яне чудо
людської праці та віри.
І, вписані в лагідні гори,
востаннє хиталися бані,
вмираючи ясно і гордо,
так, як вмирають останні.
Це умирало століття,
це помирало прекрасне...
З розпуки дробилися на дровіття
золоті грона іконостасу.
І шукали між бур'янами
вічний спочинок ікони.
І плакала в недотрощеній рамі
гуцульська Мадонна.
І Юр, в невідомім двобою
втративши руку і списа,
півроззятою головою
востаннє навкруг дивився,
як довго стояв ще реквієм
і як він лягав на трави,
на осиротілі смереки
густим непрозорим трауром.*

Повища поезія взята з другої збірки творів І. Калинця, що її видавці назвали „Поезії з України”, бо на присланій збірці з України „титульна сторінка була віддерта”. Перший вірш в ній називається „Вертей”, і ціла збірка своїм змістом вказує на те, що цей твір таки повинен зватися „Вертеп”.

Автор передмови, що зветься „Чергова несподіванка” (У-ХУІ), Роман Семкович захоплений цим твором, при його оцінці він згадує Т. Шевченка і раннього П. Тичину, який „у творчому підйомі відчув метафізичну красу космосу і досягнув утотоження себе самого з світом цієї метафізичної краси:

*Прокинувся я — і я вже Ти:
Над мною, підо мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.*

Подібне пережиття мав і Калинець, який „у екстатичному підйомі мистецького захвату пережив також споєння свого власного Я з світом краси, створеної людьми, українськими предками” поета — будівничими церкви. Поет пішов до церкви, опустілої тепер, і там „через вітражі вікон, прислонених арковими щілинами, мільйони сонць упали на його очі, руки, плечі. Вони різнобарвними зблисками і півтонами мерехтіли на луках склепінь, на обличчях ікон, зливалися в мозаїки різновидних барв і ліній. І Калинець

*...сам від того ніби скло
розпався прозорим і барвистим
ясним незліченим числом
маленьких та яскравих зблисків.”*

Вірш „Вітражі”, в якому поет подає генезу свого „Вертепу”, кінчається так:

*Я був усім на всіх і вся:
величчям, вірою і болем...*

*Я вийшов з церкви —
і засяяв
тисячолітнім ореолом.*

Роман Семкович докладно вияснив зміст і будову „Вертепу”, який має три дійства та дві інтермедії — після першого і другого дійства.

Зміст „Вертепу” — це, як каже Семкович, „ряд живих, застиглих образів тривання українського народу від трипільської культури аж досі. Все це подане в 19-ох віршах (вірш „Церква” взятий з цього дійства). Не пишемо „дії”, бо тут дійсно ніщо не діється.

В першій інтермедії автор дав 11 віршів, в яких реагує на красу нашого образотворчого мистецтва, на твори О. Новаківського, М. Сосенка і О. Кульчицької.

У другому дійстві автор дає любовну тематику, підкреслюючи „в кількох віршах праукраїнську пошану до дівочої невинності”.

Інтермедію після другого дійства назвав автор „Калиновим гербом”. Тут, як вірно стверджує Р. Семкович, Калинець показав, що він може бути „модерністом і сюрреалістом”, не вживати інтерпункцій та не дбати про клясичну метрику. Щоб читачі могли побачити, як це виглядає, наведемо останню строфу цієї інтермедії, без найменших змін:

*чи не останній
я
зі шляхетського родоводу
мандрівних дяків.*

*позаяк віршу різдв'яну
колядникам
укладаю*

*оковиту
з пиворізами
по застіллю кружляю*

*дай Господи
в городі зело
в хаті весело
в городі зілля
в хаті весілля*

*ще й діалектом
міщан драбую*

*чи не останній
я
зі шляхетного родоводу
з гербом
де на щиті блакиту
осінній листок калини*

„Третє дійство описує контрасти між реальним і вимріяним світом, пережиті самим поетом, або персоніфіковані долею сучасників чи уривками фактів дійсности” (ХІІІ). Як зразок наведемо вірш „Василій Любчик”, що на сотій сторінці, а побіч на 101-ій сторінці вмішені тільки „чорні рами до образу Холодного, спаленого доцентом Васи́лієм Любчиком.

*Живемо, як у Бога за пазухою:
заслуги, вислуги, вислизуємо звинно.
Звісно, професоруємо, а межистравними павзами
згадуються наші діла добродчинні.*

*Бувало пустимо півня під Холодного безсмертя,
лопоче з полотна на полотно червоний...
Архипенко й то“ у наших очах меркне,
бо коли з глини, вертайся в глиняне лоно.*

*Бо коли малоруський, назад до хопти,
між гречкосіїв у курні сіни.
Либонь нас жаден дідько не вхопить,
любчику, голубчику, скурвий сину!*

Ігор Калинець має ще одну збірку поезій, що називається ПІДСУМОВУЮЧИ МОВЧАННЯ. Книга актуальної лірики, що її видала „Сучасність”, Мюнхен, 1971, ст. 77. Графіка Р. Петрука. Це є передрук з машинописного видання в Україні.

В цій збірці маємо дев'ять заголовків, звернемо увагу на „Тренос над ще однією дорогою”, що складається з десятих „страстей”.

І так в „Страсті другій” нарікає автор на те, що

*Вигадувала
ненька
власним шпiком
легіони шпиків.*

В „Страсті третій” стверджує поет, що

*Нині
маскують
високу Голгофу
галуззям кодексів.*

В іншій „Страсті” поет просить:

*Причинися,
Мамо Бога,
що стала
й нашою матір'ю,
за нами.*

Цикл віршів „Підсумовуючи мовчання”, від чого пішла й назва цілої книжечки з „актуальною лірикою”, кінчає Калинець віршем про те, як нищиться в Україні нашу літературу. Наведу цей вірш в цілості:

*Всі книжки мої розкупив вітер,
всі книжки мої спалив ясен,
Всі книжки мої в найнебезпечнішій книгозбірці
У зрадливих очах милої.*

*Прийшов ще один меценат
та й каже:
Я також вітер.*

*Прийшов ще один ясен
та й тиче:
Ось індекс книг
для спалювання!
Невже я запізнився?*

Ігор Калинець

Іван Світличний

*Прийшла ще одни мила
та й мовить:
Нема очей зрадливіших
над мої.*

*Але я не мав більше
для іншого вітра,
для іншого ясена,
для ще одної милої
ні рядочка.*

Закінчимо наші слова про Ігора Калинця тим, що про нього написав згадуваний вже нами Роман Чемкович:

„Калинець є суцільною постаттю з вибраною самим собою метою залишитися чистим романтичним поетом у служінні красі з національною шатою” (XIV).

ІВАН СВІТЛИЧНИЙ

Іван Світличний народився на Луганщині в 1929 році, в 1962 році закінчив філологічний факультет Харківського університету і працював за фахом в Інституті мовознавства і в Інституті літератури АН УРСР. Та за критику русифікаційної лінії Інституту мовознавства його звільнили з праці. Про це докладніше пише Іван Кошелівець в передмові до книжки:

Іван Світличний. ГРАТОВАНІ СОНЕТИ. Сучасність, 1977, ст. 116. Обкладинка і портрет автора — Любослав Гуцалюк. Передмова — Іван Кошелівець.

Колись геніяльний наш Шевченко поставив був слово на оборону свого народу проти московської царської тиранії, а тепер в поневоленій російськими комуністами Україні наші поети, вірні сини України, роблять

те саме. Царська деспотія кричала: не було, нема і не буде української мови й культури, а тепер ніби комуністи російські заявляють: було, трохи ще є, але ми змагаємо до того, щоб не було української мови і русифікують, починаючи вже від дитячих садків. Там змагають до того, щоб створити советський нарід, який говорив би мовою Леніна і Брежнева.

І. Кошелівець вірно твердить, що автор „Ґратованих сонетів” належить до тих постанінських людей, які подолали страх і покору деспотії своїх батьків. Ці люди „дивують світ протистоянням всемогутній потворі зла, яка щомиті може знищити фізично, але в люті своїй безсила зламати їх духову міць, бо над моральною безпринципністю потвори їх підносить віра у призначення людини в її право на власну думку, людську гідність, що в нашому українському випадку ідентичне з обороною національної гідності”.

На думку Кошелівця, цей новий тип українця протиставитися московському ворогові тому, що він має „невситимий гін до творчости”.

Поети боронять волю України, хоч за те, як колись і Т. Шевченко, сидять в ґюрмах і на засланнях. Світличний до поезії „Моя свобода” дав таке мотто: „Дайте мені свободу, або дайте мені смерть”. Ось цей вірш:

*Свободу не втікати з бою,
Свободу чесности в бою,
Любити те, що сам люблю,
А не підказане тобою.*

*Свободу за любов мою
Хоч і накласти головою,
А бути все ж самим собою
Не проміню на твою.*

*Ліврейську, жебрану, ледачу,
Вертку, заляпану, як здачу,
Свободу хама й холуя.*

*Несу свободу в суд, за ґрати,
Мою від мене не забрати
І здохну, а вона — моя.*

Ми гадаємо, що Світличний вибрав форму сонета до своїх поезій, бо це вже в нас традиція: писав сонети в ґюрмі австрійський Іван Франко, в польській ґюрмі Богдан Кравців, а тепер в російсько-комуністичній подарував нам збірку сонетів Іван Світличний.

Сучасним окупантам України напевно не подобається сінет „Тарас Бульба”, в якому читаємо такі стрічки:

*Ти чуєш, сину? Україну, Україну
Плюндрє чорна татарва,
А ми — хоч не рости трава.
Ма патріоти слиним слину,*

*Аби, мовляв, була жива.
Сутуж, не треба — чуш, сину!
(На час!) зігнути (трохи) спину,
Щоб не злетіла голова.*

*А там — там ще буде видно,
І гнеться потурчанське бидло,
Нездалих предків кленучи.*

*У яничари пруть ягнята.
І нікому меча підняти...
Ти чуєш, сину? Не мовчи.*

Читаючи цю збірку І. Світличного, подивляємо його поезії, з яких видно, що є ще в Україні люди, які

*Крізь Мордовії й Сибіри
Ще носять гордо світло віри
В свою незраджену любов.*

ВАСИЛЬ СТУС

Василь Стус народився 1938 на Вінничині і вчився у Донецькому педінституті. Служив у армії, працював у шкільництві, в копальні і був газетним робітником. Його збірка „СВІЧА В СВІЧАДІ”. Поезії. Упорядкування: Марко Царинник і Вольфрам Бургардт. Передмова: Марко Царинник. Сучасність, 1977, ст. 126. Обкладинка: Христина Гориславська. Скульптурний портрет автора (глина, 1968): Б. Довгань.

В цій збірці вміщені поезії В. Стуса із його збірок „Веселий цвинтар” і „Зимові дерева” та найбільше віршів, що їх автор написав у в'язниці, бо аж 65 на всіх 109.

М. Царинник у передмові „Повернення Орфея” подав інформації про В. Стуса, який відбув п'ятирічне ув'язнення і тепер перебуває на засланні в Магаданській області, де на нього режим зорганізував був напад бандитів в 1977 році.

М. Царинник пише, що тепер Стус, коли „хоче бичувати „ворогів народу”, то пише статтю, а не римований фейлетон. Поезію він пише для спроб висловити відчуття одухотвореного космосу, показати нам, як здійснюється злиття злагоди й напруження. Він шукає невисловленого — і неіснуючого може, але тим не менш важливого втраченого абсолюту.” І далі Царинник пише, що „предметом напруженого переживання поета все більше виступає світ, глибинна сила буття”.

М. Царинник іде за Іваном Кашелівцем, який писав, що „наша нова поезія (від Шевченка починаючи) либонь аж досі відзначається самообмеженням, вбачаючи єдине й найосновніше собі завдання в „служінні” — народові, боротьбі проти соціального й національного гніту... Таке обмеження в безнастанному триванні збіднювало поезію, звужувало її, врешті довело до неправильного розуміння самої її суті: як додаткового тлумача суспільно-політичних ідей”.

Наші письменники у вільному світі деколи слухають повищих слів І. Кошелівця і соромляться писати про терпіння свого народу на рідних землях, бо на подібні теми не пишуть американські, ані німецькі чи французькі автори, які спокійно можуть цікавитися „відчуттям одухотвореного космосу” і „невисловленого, і неіснуючого може, але тим не менш важливого втраченого абсолюту”. Ми слухали п’єсу українського автора у вільному світі, який малював голод в Україні, але показував слухачам „космічних вояків, бо ні разу не назвав їх московськими, чи делікатніше російськими опричниками, бо боявся, мабуть того, щоб йому не закинули „служби народів”, що він „служить боротьбі соціального і національного”. Не боялися „служіння народів” Шевченко, Франко, Леся Українка, Василь Стефаник та інші, не боїться цього і Василь Стус, хоч М. Царинник бачить в його поезіях „одухотворений космос” — та „невисловлений” — і не існуючий може — але тим не менш важливий втрачений абсолют”.

М. Царинник пише про „абсолют”, але додає, що цей абсолют „може і не існує”. Ми не знаходимо цього сумніву в поезіях Стуса, автора оцього вірша:

*Господи, гніву, пречистого бажаю.
Не май за зле.
Де не стоятиму — вистою.
Спасибі за те,
Що мале людське життя,
хоч надією
довжу його в віку.
Вірою тугу розвію,
щоб бути завжди таким,
яким мене мати родила
і благословила в світі.
І добре, що не зуміла
мене від біди вберегти.*

В. Стус не закинув „служити народів” й Україні, „славленному рідному і нищівному красві”, коли йому „ослонився чужинний безокрай”, він кличе:

*Прощай Україно,
моя Україно,
чужа Україно,
навіки прощай!*

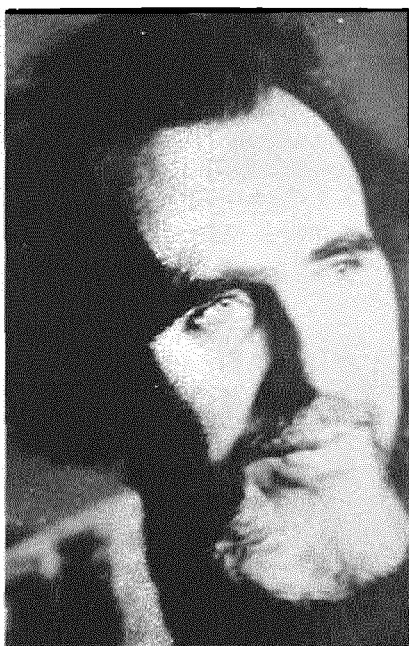
Йому болять те, що „заборонено любити край”, і те, що „його гайдамацький рід ріжуть лінвами на обіддя кілька сот божевільних літ”. Поет В. Стус знає, що коли пише про Україну — то і це також „Космос”, яким керує отой „абсолют”, що є для критика „сумнівний” а для поета ні.

Інший поет в’язень Іван Світличний написав сонет „В. Стусові”, який закінчив такими терцинами:

*І будуть глузи, глум, погорда —
Тобі найвища нагорода, —
І ти на проби й гарт готов,*

Василь Стус

Олесь Бердник

*Ти крізь Мордовії й Сибіри
Нестимеш гордо світло віри
В свою незраджену любов.*

ОЛЕСЬ БЕРДНИК

Володимир Боровський у „Свободі” з 26 квітня 1979 написав статтю з нагоди появи книжки Олесь Бердника під заг. „УКРАЇНА СІЧІ ВОГНЯНОЇ”. Есеї й листи. Упорядкував Богдан Арей. Передрук самвидавних творів з України. Українське Видавництво „Смолоскип”, Париж, Балтимор, Торонто. 1977, ст. 90. (Друковано в Петра Ямняка, 9 Lincoln Pl. Clifton, N. J. 07011), фото Олесь Бердника. Мистецьке оформлення Ореста Поліщука.

Автор „Передмови” Богдан Арей починає своє писання так:

„В руки читача даємо нову збірку самвидавних творів Олесь Бердника — „Україна Січі Вогняної”.

Побачивши заголовок книжки і переглянувши її, читач матиме цілком виправдану реакцію: Хто це пише? Хто до нас говорить? Що це? Чи це можливо?

Олесь Бердник. Новий пророк? Містик? Фантаст? Новий український месія?”

Вище згадана стаття у „Свободі” не дасть відповіді на повищі запити, бо В. Боровський не дав повного змісту цієї книжки, яка є повною невидальщиною для нашого читача, який таки цікавиться нашими книжками. Подаємо зміст цього видання:

1. Вірш „Небесна Україна” (11-13).
2. Основи Січі Вогняної. Дружнє послання Юним Українцям, Дітям Космічної України (17-20).
3. За Українську Духовну Республіку (23-38).
4. Альтернативна Еволюція. Відкрите дружнє послання Об'єднаним Націям Землі (39-55).
5. Світонія-Царство Свободи (57-77).
6. Світоносність Життя — відкритий лист Людям Землі (79-88).

Автор свої статті переплітає деколи віршами, і то несогіршими:

*Народилась Україна Нова,
Небувала, чиста, як дитя,
Україна зоряної Мови
Україна Божого Буття!*

*Україна пісні і кохання,
Та держава, де щезає тлінь,
Україна творчого світання
Для всіх безсмертних поколінь.*

Автор знає, що двісті років тому „Темрява зруйнувала дивовижний утвір Еволюції — Січ Запорізьку. Вороги знали, на що здійсмили меч! Існування Твердині Свободи, Мужности, Вірности, Побратимства серед океану рабства і приниження, нещастя і вічного страху було перепорою до поневолення народів, до їх приниження, до створення колоніальних імперій!

Автор закликає: „Клич Дітей Свободи! Буди сплячих! Хто збагне, хто відгукнеться радісно той Син Вогняної Січі! Хто одвернеться — той спить навіки. Залиши його в небутті”.

„Твоя Сім'я, Лицарю — Сини Космічної України і інших Зоряних Націй, котрі йдуть поруч з тобою в Країну Свободи”.

Автор знає, що „нація, втрачаючи землю, географічний фактор, не зникає, якщо вона збагнула свою духовну сутність, якщо її нетлінний образ відобразився у невимірності душі її Синів. Тоді Нація стає невмирущою.”

Автора намовляють забути про Україну, бо „час міняє все”, і моря і сушу, втонула Атлантида, „виникають, пропадають і сонця і суші, а тим більше — нації щезають”.

Та автор відкидає покусу:

*Я сказав: На Марсі опинюся,
Я і там у кратерах суворих,
Матері Небесній помолюся,
І побачу знову Чорне Море.*

*Я і в пеклі сотворю Карпати,
Снів бандури, тополіні віти,
Ветху стріху батьківської хати,
Кобзаря безсмертні заповіти!*

Авторові не страшні ні смерті, ні зміни, бо в душі він носить незламну вірність, бо коріння рідної України проростає в серце Невимірність! Бердник кличе своїх братів:

*Розкривайте серце, розкривайте
Громицям буряним настріч!
Споряджайте душу, посилайте
У останню Небувалу Січ!...*

Автор пише: „Я не прощаюся! Я не прощаюся, Друзі, бо попереду — Свято Великого Народження і Оновлення Землі!”. Цитатою із Шевченка Олесь Бердник немов хоче нам пригадати, що подібні „фантазії” (як не один читач подумає!) мав і наш геній Тарас Шевченко:

*І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати
І будуть люди на землі!*

Володимир Боровський кінчав свою статтю в „Свободі” такими словами:

„Будуймо Духову Січ у своїх серцях і в серцях нашого народу, поширюючи й поглиблюючи в ньому національну й духову свідомість, а тим самим зміцнюючи в собі і в інших українцях нашу світоглядову основу та ентузіазм для праці на добро нашого народу і нашої Вітчизни!”

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО

Пишемо тут і про Василя Симоненка (1935-1963), хоч його твори не появлялися в самвидаві, але деякі його твори могли появитися тільки у вільному світі. Ми користали з двох збірок його поезій: „ГРАНІТНІ ОБЕЛІСКИ”. Вибір, переклад і пояснення Андрія М. Фр. Чировського. Паралельні тексти українські й англійські. „Свобода”, Джерзі Ситі, ст. 143. Портрет Симоненка — Едвіна Гаваса. І друга книжка про Симоненка — Ігор Шанковський. Симоненко. Семантична студія. Союз Українців у Великій Британії, Лондон, 1975, ст. 144. Віньета сорочинки й обгортка Р. Лісовського.

В „Гранітних обелісках” маємо порівняльні тексти українські й англійські, бо А. Чировський переклав 28 поезій Симоненка, 5 його оповідань та його щоденник з 1962-1963 років. Молодий перекладач (нар. 1956) дбайливо виконав свою працю. Він вибрав найцікавіші твори Симоненка і дав потрібні пояснення та коротку аналізу його творів і його життєпис.

Симоненко чекав в українській літературі „нового Шевченка або Франка”. А. Чировський вірно гадає, що Симоненко був саме тим поетом, який гідно міг би був стати „новим Гарасом”, якби був довше прожив. Та так воно не сталося... і молодий відважний поет відійшов у вічність у 28 році життя. Треба подивляти молодого поета, який писав про те, що „на цвинтарі розстріляних ілюзій уже немає місця для могил, і

Василь Симіненко

*Коли б усі обурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили,
То небо, від прокльонів посіріле,
Напевно б репнуло від сорому й хули.*

Всі знають популярні вже слова з поезії „Лебеді материнства” про те, що

*Можна вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

Московський окупант не міг любити поета, який, як колись Т. Шевченко, жив тільки для України:

*Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Громотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.
Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю.*

Можна б наводити більше сильних зразків могутнього слова поета, який і сам відчував свою силу:

*Не стала навколішки гордість моя,
Ліниво тяглася отара хвилин.*

*На світі безліч таких, як я,
Але я, — їй Богу, один.*

Та ми цього не робимо, бо віримо, що читачі цих стрічок подбають, щоб читати в цілості твори Симоненка, якого слова кріплять душі українських людей в теперішньому часі, де московський окупант завзявся знищити український народ:

*Нарід мій є! Нарід мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й приبلуди
І орди завойовників — заброд!*

Ігор Шанковський у своїй семантичній студії вияснив, що Симоненко в деяких своїх творах користувався „своєрідною Езоповою мовою”, щоб можна було друкувати протирежимні твори, які дехто міг би уважати за прихильні теперішньому окупантові. Симоненко не хвалив окупанта, він явно заявляв, що не піде працювати на чужий лан „за пару постолів і за шварку на обід”:

*Коли б я міг забуть убоге рідне поле,
За шмат цієї землі мені б усе дали...
До того, і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі.*

Москві не могла подобатися і Симоненкова поезія „Курдському братові”:

*Веди із ними кулями розмову,
Вони прийшли не тільки за добром:
Прийшли забрати ім'я твоє, мову,
Пустити твого сина байстрюком.*

Ігор Шанковський в своїй студії так переконливо з'ясував творчість Василя Симоненка, що хто її прочитає, з подивом дивитися буде на творчість цього молодого поета, який у 28-му році життя мусів відійти у вічність, залишивши своєму народові такі сильні поетичні заповіді, яких ми не чули від часів Шевченка і Франка.

*Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

*Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.*

*Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

Симоненко захоплюється „українським Львовом”, де він побачив „Шашкевича очі, Кривоносові плечі, і Франкове чоло”.

*Я до тебе прийшов із захопленням сина
Від степів, де Славути легенду снує,*

*Щоби серце твоє одчайдушне левине
Краплю сили вдихнуло у серце моє.*

Богдан Кравців у своїй антології нової української поезії під заголовком „ШІСТДЕСЯТ ПОЕТІВ ШІСТДЕСЯТИХ РОКІВ” („Пролог”, Нью Йорк, 1967, ст. 300) пише, що Василь Симоненко піднісся до вершин мужнього громадянського патосу, близького Шевченковим „подражаніям” (ст. XIII), як це ми дійсно бачили у вище наведених цитатах його поезій.

ТАК, МИ ПРОЛОГ...

Написав Максим Рильський

...Пролог, не епілог...

ФРАНКО

*Так, ми пролог. У вас і королі,
І шибениці, і церкви, й картини.
А ми — лиш проба першої людини,
Нас тільки взора зліплено з землі.*

*Ми ще ніколи не були собою,
Не підіймали стяга на морях
Ні по гужих, невиданих краях,
Де квіти квітнуть барвою новою.*

*Ми без'язикі, безіменні, ми —
Німа вода холодного світада,
Слизький туман. Ми привидів громада,
Що непомітно ходить між людьми.*

*І раптом — кров у жилах закипіла,
Пройшло по тілу радісне тепло,
І творча думка осяяла голо
І мозок бідний дивно ожила.*

*Народи й царства! Днів і поколінь
Моря дзвінкі! Дивуйтеся неможутнім:
У давнім ваше, наше — у майбутнім!
Для вас земля, а наша — далегінь!*

ПОЕТ-НОВАТОР — ВОЯК — ПІДПІЛЬНИК

Написав проф. Юрій Григорійв

Талановитий український поет-новатор першої чверти поточного століття, великий майстер мистецького слова, славний вазначною оригінальністю і красою своєї поетичної форми, виразник козацької вдачі та безкрайої волелюбности, що не бажав підкорятися нічийй сваволі і не визнавав над собою ніякої влади, але, вступивши до відродженого українського війська, перевтілювався і став зразковим дисциплінованим вояком, Григорій Чупринка, палкий патріот рідного краю і борець за його волю, поєднав у своїй творчості і вогнений запал визвольної боротьби і глибокий сум періоду спадів революційної хвилі, але невгасиму віру в перемогу народної правди проніс через усе своє життя і загинув у свідомості, що вмирає за батьківщину.

Нашадок козацького роду Чупринка народився 15 листопада 1879 року в селі Гоголеві Остерського повіту на Чернігівщині і виховувався там серед багатой української природи, краса і чари якої з дитинства збуджували в ньому естетичні почуття, любов до рідного краю, бажання працювати для повернення його давньої слави і волі. Ці бажання ще зростали під впливом народних переказів про подвиги сотників Ніженського полку, що мешкали в цій околиці за козащини, про приїзди до Гоголева Тараса Шевченка. Живі спогади про Великого Кобзаря жили в пам'яті навколишнього населення і передавалися з уст в уста, з покоління в покоління.

Єдиний син у родині, Чупринка користувався великою любов'ю батьків, які старалися надати йому гарне виховання та освіту. Юнак закінчив з відзначенням народну школу і далі батьки віддали його до київської гімназії, але він тут швидко вступив у конфлікт з великодержавницьким шовіністичним змістом викладів та з жорстокою дисципліною і змушений був опустити гімназію. Зажурені батьки віддали його до Лубенської гімназії, але він не міг і там довго втриматися. Вкінці примістили його до приватної гімназії Валькера в Києві, де знову повторилося те саме, і Чупринка лишився без закінченої середньої освіти та поповнював прогалини у своїх знаннях читанням літератури, особливо захоплюючись творчістю Шевченка. Він зачитується описами подвигів запорожців-оборонців волі рідного краю, шукає можливостей і собі наслідувати їх приклад.

Революція, що спалахнула в 1905 році викликає в ньому велике збудження. Чупринка поринає у вир народного руху, виявляє великий організаторський талант, очолює боротьбу цілого Остерського повіту.

Після поразки революції Чупринка опиняється у в'язниці і, сидючи там, починає писати вірші, в яких висловлює свою непохитну віру в справедливість народної справи, в близьке відновлення боротьби, в перемогу.

З визволенням з в'язниці Чупринка оселяється в Києві в наслідок урядової заборони перебувати на рідній Чернігівщині, де він керував революційним рухом. У Києві Чупринка розгортає далі свою поетичну діяльність, містить свої вірші в періодичній пресі. 13 травня 1907 року в газеті „Рада” з'являється його перший вірш „Моя кобза”:

*Ти чуєш, як жалібно кобза гуде,
Аж стогін з грудей вириває, —
І в голову думка невтішна іде
І мрію веселу вбиває.*

*Здається не кобза, а мати сама
Над рідними дітьми ридас,
На втіху ж неначе й надії нема,
Недолі душа виглядає.*

*А чуєш, як знов вона гучно бринить,
Як радісно, весело грає?
То в ній буревісник сварливо кричить,
То в ній соловейко співає.*

*Знов бачиш і віриш, що все пролетить,
Що ти перебориш недолю;
Знов полум'я волі так близько мигтить
І тішишся сам ти собою.*

В дальших числах „Ради” з'являються пісні Чупринки. 10 червня 1907 року друкується одна з них:

*Грими, моя пісне, могутня, палка,
На всім українським роздолі!
Утіш небораку того мужика,
Що стогне на вбогому полі.
Як чайка над морем, легка на лету,
Лети на святую родину
І жаром надії зігрій сироту —
Зубожену неньку Вкраїну.*

Іншу, ще запальнішу пісню Чупринки містить та сама газета 31 січня 1908 року:

*Як буйному вітру, як льоту орла
Нема моїй пісні зупину,
Вона загримить, як небесна стріла,*

Григорій Чупринка

*На всю безталанну Україну.
Вона загриметь і, як блискавка та,
У вічі заплющені блисне,
— Грими ж і сяй, де густа темнота,
Могутня і радісна пісне!*

*А так, моя пісне, де сум навкруги,
Де люд затурбований гнеться,
Грими, щоб послабли усі вороги,
Що скоро недоля минеться!*

*Розвіється темрява скоро нічна
І темнії сили загинуть!..
Тебе ж, моя пісне, весела, гучна,
Привітнії відгуки стрінуть.*

Глибоко переконаний, що не все ще втрачено, що нарід знов підніметься до боротьби, Чупринка пише свої дальші вірші, створює в 1908 році поему „Байда”, зображуючи славного засновника Січі Дмитра Байду-Вишневецького та його мужню смерть. Він визначає свої обов’язки як поета-борця за волю і засуджує тих, що забувають свій рідний край:

*Не коханок чорнооких,
Запалительок сердець,*

*Я співець степів широких,
Краю рідного співець...*

*Той, хто волю занехає,
Хай хоч в золоті лежить,
Хоч царівну хай кохає,
А не буде в щасті жить...*

*Хто ж забуде край свій рідний,
Так про того і пиши:
То такий, як старець бідний,
І нема в його душі...*

*Хто ж мовчить, чий край в неволі,
Стогне в горі та в біді,
Той — дурна трава на полі
Або погань в череді.*

Цей вірш друкує „Слово” в Києві 6 липня 1909 року.

У Києві Чупринка нав'язує зв'язки з іншими молодими поетами та письменниками, відвідує їх зібрання, вивчає модерну західноєвропейську та американську поезію і її видатних представників Шарля Бодлера, Стефана Малларме, Поля Верлена, Едгара По, виступає проти застарілих форм української поезії, переносить багатство формально-мистецьких досягнень західних поетів на український ґрунт, у своїй творчості керується вказівками Бодлера:

*Той мудрець, чиї завжди свободні
Над землею вітають думки,
Дле кого дишуть камні холодні,
З ким говорять квітки і струмки. (Бодлер).*

Поліційні репресії, що впали після подавлення революційного руху, і реакція, що запанувала скрізь, глибоко вражають Чупринку, викликають велике співчуття до рідного народу. Його поезії сповнюються скорботою. Він заглиблюється в народну мітологію, пише про сумні троянди, зажурені смереки, темний фльор, тихі кладовища, „квіти могильні”, „смертельний жаж”, „чорну тугу”, зацікавлюється таємницею життя і смерті, причиною всіх причин, та загробним життям.

Часами поет прокидається від чорних дум. Дивлячись на весняне воскресіння природи, на Дніпро, що звільнюється від криги, він впевняється, що так колись встане від сну і визволиться український народ. Поетична збірка Чупринки „Огнецвіт”, що вийшла в 1910 році, містить на цю тему вірш „Льодолом”:

*Без упу, без утоми,
В бурі, в гromі,
В льодоломі
З-під зимової кори
Міцно вирвавсь Дніпр старий!*

*Крига кригу
Серед бігу
Ламле, кришить в купи снігу,
В гори льоду!.. Дніпр реве, —
То він бореться й живе.
Царство сонне
Тоне, тоне,
Бо прийшла весна...
Хто ж могутній забороне
Встати й нам од сна?*

Образи рідного краю, багатого своєю пишною природою і знедоленого через пригнічення народу, передає з великою силою і красою Чупринка у своїх поезіях:

*Розкішний степ... Убогі села...
Це ти, мій краю чарівний.
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний!*

*Як часто я в своїх надіях
З тобою, краю мій, живу,
Бо вірю я — не тільки в мріях —
Ти будеш вільний наяву...*

Згідно з народними переказами поет мріє в ніч під Івана Купала відшукати чарівну квітку з огнецвітом, яка принесе йому щастя:

*Я гадаю, чи не вдасться
В темну нічку під Купала
Здибать в лісі квітку щастя,
Що надовго десь пропала...*

*Під Купала ж кожним літом
Опівнічної години
Сяє в лісі Огнецвітом
Тая квітка край долини.*

*Я піду, узнаю щастя,
Несплямоване журбою...
Гей, чи вдасться, чи не вдасться,
Квітку, здибатись з тобою?*

З формального боку ці поезії характеризує вільність, легкість, музичність вірша, новоутворені дзвінки слова, строфи, змінні ритми.

*Викликає ясний дух
Вірш легесенький, як пух,
Вірш, як усміх неньки,*

*Вірш маленький, коротенький
Без задуми, без вагання,
Без кохання, без благання, —
І серденьку легко-легко,
Бо прогнали сум далеко.*

„В багатстві звуків — сила Чупринки, — відзначив, наводячи цей вірш, Сергій Єфремов. — Можна сказати, що він зачарований і інших може чарувати отією різноманітністю тонів, музикою ритму і рифм, яку посідає його ліра, — і в них він милується, ними перебирає не як досвідчений співець, а просто з стихійною, чисто елементарною силою... Запас ритму і рифм у Чупринки просто таки невичерпний, і легко граючись, немов кокетуючи своїм природженим даром, з словом поводяться як спортсмен, він обминає всякі труднощі і дає надзвичайно хитре і вигадливе мереживо найтоншого вірша”.

У хвилях збудження поетом оволодіває нестримне бажання чину, акції, прагнення блиснути, як метеор, про що він пише в черговій збірці 1910 року „Метеор”:

*Никнуть, бліднуть ночі тіні,
полотніє темний фльор, —
В величезному падінні
Весь в огні, в самогорінні
Ріже небо метеор.*

*То таємний дух творіння,
Правозвісник вищих сил
Палом власного горіння,
Жахом вільного падіння
Будить сонний небосхил.*

То знову хочеться поетові пролетіти як ураган, збудити навколишню мертву тишу, що запанувала після перемоги революції. Про це пише він у третій збірці 1910 року „Ураган”:

*Понесусь над сонним краєм,
Степом, гаєм,
Без розбору
Піднімуся вгору, вгору
Буревієм, буреломом,
З блиском, з громом
Все скручу
Глом
Пилом
Оточу!
Дужче, дужче забурую,
Завихрю,
Загримлю
І над миром
Диким виром
Прошумлю!*

Пройняті сумними настроями поезії чергових збірок: „Білий гарт” (1911), „Сон-трава” і „Контрасти” (обидві 1912). Як раніше поет мріяв віднайти чарівну квітку з огнецвітом, так тепер хоче дістати таємничу сон-траву:

*Я дістану, я зірву
В вечір тихий
Без поміхи
Дивне зілля самовтіхи —
Таємничу сон-траву.*

Ці збірки викликають рішуче засудження молодих поетів-символістів на чолі з Яковом Савченком, які вбачають в них лише занепадницькі мотиви.

Вибух війни 1914 року збуджує Чупринку від його стану байдужості. Не бажаючи йти на фронт і воювати за чужу, ненависну йому справу поет вступає на працю діловода до Трубачевського лісництва на Чернігівщині, яке виконувало військові замовлення. Цим він уникає мобілізації до армії. В роки війни Чупринка писав мало, але всілякі прояви українського культурного життя, як поява журналів „Основа” в 1915 році, „Степ” у 1916 році, „Промінь” у 1917 році, викликали в ньому радісне збудження і він надсилав до них свої вірші.

Революція 1917 року викликає у Чупринки величезний ентузіазм. У перших днях революції він повертається до Києва, широко розгортає поетичну творчість, працює у відновленій „Новій Раді”, „Народній Волі”, „Шляху”, „Літературно-науковому Вістнику”. Він вітає вільну батьківщину і складає на честь її пісні та гимни:

*Слава Вкраїні,
Любій Отчині,
Слава довіку однині...*

Чупринка виспівує волю і рідний край без холопа і пана, кличе всіх до згоди та єдності, захоплюється загальною радістю і творчою працею та відбудовою батьківщини:

*Як любо степ горить у злоті,
Як буйно лється волі спів!
Кипить робота по охоті,
Палає степ у чистім злоті
І поле жде, чекає жнив.*

*Заходять, сходять ясні зорі,
Ідуть далеко зграї хмар.
А води чисті та прозорі,
В собі скупавши сонце й зорі,
Пливають, хлюпочуть, повні чар.*

*Гаї й діброви в прохолоді
Співають, грають, шелестять.
Здається, все в природі в згоді
І між дерев у прохолоді
Співці про щастя ляскотять.*

*А люди скрізь... Які там люди?..
То просто сестри та брати!
І всіх нас Мати кличе, будить,
Щоб ми пішли, як вільні люди,
Гуртом до світлої мети.*

*І ми ідем!.. Нам сонце світить,
Ми всі веселі в боротьбі
І кожний визнає і помітить
Тепер, коли вже сонце світить,
Про що ми мріяли в журбі.*

Чупринка пише про народне піднесення, загальне бажання працювати для зліквідування ран війни і вітає працю вільних господарів:

*Гей, вітайте поле рідне!
Тут і праця й боротьба,
Здрастуй, сонечко побідне!
Хай твоє тепло догідне
Приголубить і зогріє
Вільну працю й чисті мрії
Хлібороба — не раба!..*

Поет відвідує рідну Чернігівщину, закликає скрізь закладати Просвіти, самодіяльні гуртки, ширити культурну працю.

Коли починаються збройні змагання в обороні України, Чупринка відчуває, що його обов'язком є боронити рідну землю, і вступає добровольцем у Перший козацький полк ім. гетьмана Богдана Хмельницького. Тепер він, у недавньому людина анархічної вдачі, що не визнавав ніякої влади над собою і не хотів коритись нікому, немов перероджується, стає зразково дисциплінованим вояком, бездоганно виконуючи всі розпорядження начальства; своєю працьовитістю та невтомністю викликає великий авторитет, загальну пошану і любов серед старшин і вояків.

Поет свідомий, що визвольні змагання, учасником яких він є, продовжують боротьбу за волю попередніх поколінь:

*Нам воля явлена змаганням
І покоління і віків —
Гордіться ж духом і стражданням
Своїх синів-бойовиків...*

*Нам вільно в руки забирати
Своє життя давно пора —
Його не можемо програти,
Бо доля нації — не гра!..*

*Так чуй, Країно незабутня,
У власних вогнищах не гинь,
Се ти — Гетьманичина славути,
І ви — Поділля та Волинь!*

Чупринка вірить в перемогу, вірить у тріумф справедливості і закликає інших не занепадати духом:

*Я знаю, я вірю — життя переможе,
Дощами обмиється жертвенна кров!
Чого ж ти зітхаєш, о світе, о Боже!
Ні сонце, ні небо тобі не вороже
І квіти до тебе всміхаються знов.*

Світлої віри в перемогу Чупринка не втратив ніколи і знов на весь голос висловив її у своєму хронологічно останньому відомому нам вірші, написаному 12 січня 1919 року в Києві:

*Треба щастя після муки,
Треба сонця після мли.
В нас молитви, співи й гуки
Тільки в стогонах були.*

*Творчий світе, ясний світе,
Все міняється живе,
Зникне горе пережите,
Буде щастя життєве.*

*На криваву землю чорну,
І зловісну і тривожну
з давніх літ,
Кине силу непоборну,
Світлу силу переможну
Ясний світ*

Коли армія УНР у 1919 році опустила майже ціле Правобережжя, Чупринка залишився в Києві, перейшов у підпілля і влітку 1919 року очолив велике повстання в Броварських лісах коло Києва, але врешті мусів піддатись і був засланий до Кожухівського концентраційного табору коло Москви. З визволенням звідти Чупринка повернувся до Києва і разом з іншими підпільниками почав готувати нове повстання. Через зраду повстанську організацію було викрито і всіх її учасників, серед них і Чупринку, засуджено на смерть. 28 серпня 1921 року мученицькою смертю гине поет.

Слава про Чупринку незламного борця за волю України і високообдарованого поета, ширилась серед народу.

В історію української літератури Чупринка ввійшов як модерніст, новатор поетичної форми, творець нових слів, який переносив на український ґрунт здобутки західноєвропейської поетичної культури і тим збагачував українську поетичну скарбницю.

(С) (С) (С)

IN UKRAINE: WHEN YOUR MOTHER TONGUE TALKS YOU INTO TROUBLE

By *Walter Dushnyck*

In May 1979 an all-Union conference was held in Moscow, in which hundreds of educators, scholars and party propagandists took part. The conference was held under an ominous slogan, "The Russian Language — The Language of Friendship and Cooperation of the Peoples of the USSR."

Even more ominous in its implication was the principal address by M.O. Prokofiev, Minister of Education, titled, "In the Process of Fusion of the Nations of the USSR," which reflected the mood and actions of the Kremlin — to foster the Russian language in the non-Russian republics as "the language of friendship and cooperation," as if any other language is "a language of hostility and disruption."

The conference was graced by a long telegram sent by Leonid Brezhnev, again stressing the importance of the Russian language. Its text, as well as the address of Minister Prokofiev, appeared in the Ukrainian review, *Radyanska Osvita* (Soviet Education) on May 26, 1979, in Kiev. It read:

"...The study of the Russian language by Soviet people of all nationalities has become in our country the object of general concern and attention. The expression of this is the constant growth of the multi-thousand cadres of teachers of the Russian language and literature, the elevation of their pedagogical mastery, active work for the improvement of methods and means in all educational institutions, expansion of publications and improvement of the quality of textbooks, dictionaries, methodical literature and so forth. The Leninist dream — to do everything so that every citizen of our country 'has the possibility to learn the great Russian language' — is being successfully realized. Your conference is dedicate to the solution of this beneficial effort. I wish you fruitful work."

The current Ukrainian opposition movement in Ukraine, or as the came to know, dissent, is largely based on the resistance of the Ukrainian intellectuals and other strata of Ukrainian society, including workers and farmers, against the persistent attempt of the Kremlin to eradicate Ukrainian national consciousness, to pervert the Ukrainian national character and make invertebrate eunuchs of the Ukrainian people.

The tragic Ukrainian-Russian relations have been not only of a political-military nature — constant wars, rebellions and genocide — but they also were marred by Moscow's stubborn and terroristic attempts to Russify the

Ukrainians (and other non-Russian nations) and to make them a part of the Russian nation and state.

These endeavors, as we know, have failed in the past because no matter what government rules in Moscow the nationality question always pops up in Ukraine and creates considerable trouble for the Moscow totalitarian rulers. Stalin told Khrushchev that he would like to get rid of the Ukrainians, but they were too numerous to "liquidate" and there was no place to deport them all from Ukraine.

The roots of the dissatisfaction in Ukraine go far back in time: there is a history of centuries-old oppression under czarist rule, almost 60 years of the Soviet Russian "paradise" with its ugly features of man-made famines, deportations, anti-religious barbarity and insidious Russification.

That is what Ukrainian patriots, call them dissidents, are fighting today in Ukraine, and that is why Ukrainians in the free world are firm in their support for these undaunted Ukrainian freedom fighters.

In a word, they feel they are being denied their Ukrainian identity. But what is worse, this identity — consisting of language, traditions — is being taken away from them even as the Soviet Constitution and Soviet propaganda insist it is being protected and fostered.

In order to understand why these people willingly write petitions, demonstrate and produce a remarkable clandestine literature — all in the face of certain official disapproval and punishment — let us first take a glance at the time before the Bolsheviks manned the barricades.

THE PRE-BOLSHEVIK ERA

Ever since the conclusion of the Treaty of Pereyaslav in 1654 between Bohdan Khmelnytsky, *hetman* of Ukraine, and Czar Alexei of Russia (then known as Muscovy), the relations between the two countries have never been peaceful, much less normal. The treaty provided Moscow with a wedge to intervene systematically thereafter in the internal affairs of Ukraine. Thus the election of Moscow-picked *hetmans*, the liquidation of the Zaporozhian *Sich* (a Ukrainian Kozak stronghold), the subordination of the Ukrainian Orthodox Church to the Moscow Patriarchate, the abolition of all liberties and of Ukrainian schools, the introduction of serfdom in Ukraine (previously unknown in Ukraine) and the progressive liquidation of whatever political autonomy the Ukrainians had enjoyed under the *hetman* elective system. The deathknell of political freedom was sounded with the Battle of Poltava in 1709, in which *Hetman* Ivan Mazepa of Ukraine and his ally, King Charles XII of Sweden, were defeated. Even so, it took until 1775 for Ukraine to be reduced to a mere Russian administrative province, called Malorossiya (Little Russia), divided into several *gubernias* and administered by Russian governors appointed by St. Petersburg. Many Ukrainian scholars and intellectuals were then sent to Russia, where they were given the task of helping "culturalize" backward Russia. The Ukrainian nobility, especially the Kozak nobility, on the other hand, was wooed and festooned with titles of nobility (princes, barons, counts, etc.), and were gradually Russified. This articulate class virtually went into the service of the Russian czars.

In the XIXth century, winds of change blew in from the West, especially from Ukrainian Galicia under Austria, where some 5 millions Ukrainians, with their Eastern-Rite Catholic Church, had far more freedom to develop their

national culture and social and political institutions. Ukrainians in the Russian Empire began to develop a national consciousness and a desire to regain political self-determination. As in the case of other European nations of the period, a formative role in the development of Ukrainian national consciousness was played by writers and poets. Foremost in this movement was the great national poet, Taras Shevchenko. Monuments raised to his memory are to be found in many Ukrainian cities and villages. Others are in Moscow, Washington, D.C.; Winnipeg, Man.; Buenos Aires, Argentina; Curitiba, Brazil; and Toulouse, France.

In his impassioned poetry Shevchenko advocated a separate national statehood for Ukraine. He was also a founder of the Sts. Cyril and Methodius Brotherhood in Kiev, a group which advocated a federation of all free Slavic nations. His reward was to be sent in 1847 to 10 years of exile in Asia, along with the czar's own handwritten order that Shevchenko "may not paint or write" while in captivity. In 1876 czarist Minister Valuyev issued an *ukase* to the effect that "there never was, is not now, and can never be a Ukrainian language." This only had the effect of stimulating the aspirations of Ukrainians for cultural freedom and political autonomy.

Some Russians, especially the noted Russian political thinker, Alexander Herzen, sympathized with Ukrainian aspirations for freedom, openly praising the Ukrainians for "their love of freedom." Many outstanding Ukrainians were leaders in the anti-czarist Dekabrist movement, and many took part in the Polish anti-Russian uprisings of 1830 and 1863.

There were several attempts on the part of foreign powers to take advantage of the Russian-Ukrainian antagonism and to help detach Ukraine from the Russian empire. There is historical evidence that Napoleon planned to establish a Ukrainian Kozak state to be known as "Napoleonida," along the lines of the Polish state he had created. In 1870, a group of Ukrainian leaders, headed by Count B. Kapnist, approached the "Iron Chancellor," Otto von Bismarck of Germany, appealing for help in its struggle against Russia. In 1918 it was Kaiser Wilhelm and his allies of the Central Powers, Austria-Hungary, Turkey and Bulgaria, who recognized Ukraine as an independent state on February 9. And in 1920 there was the anti-Bolshevik alliance of Joseph Pilsudski of Poland and *Otaman* Simon Petliura, who almost succeeded in defeating the Soviet forces commanded by Leon Trotsky. Finally, there was the Nazi *Drang nach Osten* policy of Hitler. His attitude toward Ukraine, however, was unique. The German plan was to make Ukraine a colony for the Nazi *Herrenvolk*.

In 1905, after the devastating defeat of Russia by Japan at Tsushima, the czarist government did allow limited freedom for the Ukrainian language in Ukraine, which was underscored by the official declaration of the Russian Imperial Academy of Sciences in 1908. (Academician A. Shakhmatov) that the "Ukrainian language is an independent Slavic language." Ukrainian newspapers, books and journals promptly mushroomed in Ukraine.

"LENINIST NATIONALITY POLICY"

With the fall of Russian czardom in March 1917, Ukrainians were first to advance their claim to freedom. The Ukrainians Central *Rada*, under the presidency of Prof. Michael Hrushevsky, foremost Ukrainian historian, proceeded swiftly to organize the Ukrainian autonomy, establish Ukrainian

schools, call up a Ukrainian national army, introduce Ukrainian judicial and administrative systems, provide equal rights for Jews and the other national minorities in Ukraine, and prepare for a Ukrainian Constituent Assembly. On November 20, 1917 the *Rada* proclaimed Ukraine to be the Ukrainian National Republic, and two months later (January 22, 1918) it proclaimed Ukraine a full-fledged sovereign and independent state. It was recognized not only by the Central Powers, but received *de facto* recognition from France and England and several other governments. Our own Department of State held up its commitment, pending clarification of the ultimate issue in the political struggle in Ukraine.

With the growth of the nationalist movements among the non-Russian nations of the former Russian empire, some Russian revolutionaries, particularly Lenin, realized the explosiveness of national aspirations in an empire in which the dominant Russians constituted not even half of the entire populations. For the moment, Lenin advocated the right of self-determination and of political separation for the non-Russian peoples. In this vein, the newly established Soviet government recognized the independence of non-Communist Ukraine on December 17, 1917, and later on, on March 3, 1918, at the signing of the Brest-Litovsk peace treaty with the Central Powers. But once the Soviet government became stronger, it launched a series of military aggressions against Ukraine. By 1920 it had conquered Ukraine.

Significantly, in subduing Ukraine and other non-Russian peoples that had succeeded in establishing independent governments (Byelorussia, Georgia, Armenia, Azerbaijan and Turkestan), Moscow did not dare to destroy the framework of national statehood. It substituted, instead, its own type of government, the "Soviet government," that is, a puppet one composed of native Communists, but rigidly controlled by the Kremlin. On December 30, 1922, the Soviet Union was formed, in which Ukraine became a "Union Republic," as did the other non-Russian countries. From that time to the present Ukraine, or the Ukrainian Soviet Socialist Republic, has been a mainstay of the USSR from the viewpoint of economic and human resources. It also has been a source of considerable trouble and resistance to the rule of Moscow, for it had brought along its language, culture and traditions.

LENIN AND STALIN

Although Lenin paid lip service to national self-determination, in reality he was a Russian centralist who tended to subordinate the national and cultural aspirations of the non-Russian peoples to the Marxist concept of class struggle. In his time, and for a few years under Stalin, who found Lenin's mantle useful at first, relatively liberal policies were allowed in Ukraine. Stalin sensed that a show of extreme centralism and a lack of sensitivity to national consciousness perhaps would irretrievably harm the Soviet system inside the USSR and its image abroad at this time.

Hence, in the 1920's an official "Ukrainianization" in Ukraine was decreed under the slogan, "National in Form, Socialist in Content." Ukrainian cultural development took such an upward swing that it also spawned political opposition on the part of the Ukrainian Communist Party to Moscow. The strong centrifugal force of nationalism was now known as "national Communism." Alarmed that the "Leninist nationality policy" might get out of hand, the Soviet government resorted to what proved to be its only effective

measure: terror. In 1930 it initiated a series of arrests and trials of Ukrainian intellectuals and destroyed the independent Ukrainian Autocephalic Orthodox Church. This was followed by a harsh and enforced collectivization and a man-made famine (1932-1933), in the devastating course of which at least some 7 million Ukrainians died of starvation — this in Ukraine, known as the breadbasket. Unsated, Stalin and his cohorts conducted sweeping “purges” of the party and administrative apparatus. Executing this wholesale repression in the 1930's in Ukraine was that promising dictatorial timber and Stalin's viceroy in Ukraine, Nikita Khrushchev.

Thus in 1941, with the outbreak of the German-Soviet war, the German troops overrunning Ukraine were welcomed as “liberators” rather than as invaders. Hundreds of thousands of Ukrainian soldiers of the Soviet armies surrendered to the Germans. It was only Hitler's demented *Schrecklichkeit* policy of extermination of the Slavic peoples, including the Ukrainians, that stopped Ukraine from joining the anti-Soviet “crusade” as a whole.

During the war Stalin revived the long-abandoned “Leninist nationality policy” in order to play on now-needed Ukrainian national and patriotic sentiments. Ukrainian commanders in the Soviet armed forces were lauded and decorated, Ukrainian historical plays and novels came out of the censorship woodwork, and the Kremlin revitalized the Ukrainian government in Kiev, naming Dimitri Manuilsky its foreign minister. In a brilliant coup, Stalin prevailed upon Roosevelt and Churchill to let the paper states of Soviet Ukraine and Soviet Byelorussia become charter members of the United Nations.

This policy had a double purpose: to gain the cooperation if not loyalty of the Ukrainian people and to counteract the appeal of the powerful Ukrainian underground forces — the OUN (Organization of Ukrainian Nationalists) and its military arm, the UPA (Ukrainian Insurgent Army). These forces waged a fierce but virtually unknown resistance struggle first against the Nazi police and security troops, and later — until 1950 — against the Soviet forces. It was, again, Khrushchev who led the last great massing of Soviet soldiery, planes and tanks against the UPA. In his memoirs, *Khrushchev Remembers*, the former Soviet premier admitted that the Ukrainian resistance inflicted great losses on the Soviet forces in Ukraine during and after World War II.

At the XXth Party Congress in February 1956, a now statesmanlike Khrushchev revealed that Stalin had tried to “solve” the Ukrainian problem by outright genocide, but “there were too many Ukrainians in the USSR, and there was no place to which he could deport them.”

GENESIS OF UKRAINIAN DISSIDENCE

Speaking historically and politically, Ukraine has always been the weakest member of the makeshift structural edifice of the USSR. According to the Soviet census of 1970, one of every five (19.5%) inhabitants of the USSR is a Ukrainian. Of 47 million people residing in the present Ukrainian SSR, an overwhelming 84% declared Ukrainian to be their mother tongue.

There is a great number of Ukrainians who have become “Sovietized” or “Russified,” casting their lot with Moscow. Many in this category are playing important roles in the USSR: they are in the Politburo, the Soviet armed and security forces, science and the economic sphere, the Soviet diplomatic service, and so forth. This Ukrainian participation in the overall Soviet life has led some Western observers to believe that the Ukrainians are “junior partners” of the Russians in ruling the far-flung Soviet empire.

As is evident from the unending turmoil, the overwhelming majority of Ukrainians, including many intellectuals, oppose the Soviet economic, cultural and political policies. They cling interminably to the old "Leninist nationality policy," which theoretically recognized the equality of all the nations and which was spelled out with the establishment of the 15 "Union Republics," recognizing the separate state identities. And they still take literally the constitutional provisions for a "free secession" from the USSR.

THE LANGUAGE FACTOR AND RUSSIFICATION

The imperialistic and colonialist policies of Britain, France, Belgium and the Netherlands had this feature in common: although they enthusiastically exploited the African and Asian colonial peoples, they forebore from imposition of their own languages, culture and civilizations upon these helpless peoples. The Russian and some other European imperialisms operated quite differently. The XIXth century German variety was unconscionably brutal in "Germanizing" the subjugated Poles and such Slavic groups as the Lusitians and Wends. Austrian imperialism strove to "Austrianize" such Slavic peoples as the Poles, Czechs, Slovaks, Croatians, Slovenes and Ukrainians. In the period following World War I, Poland, now itself an independent state, followed the digestive assimilative course by trying to "Polonize" its national minorities — the entrapped Ukrainians, Byelorussians, Lithuanians and Germans. Then there are the more or less equally opposed assimilative contests. In Czechoslovakia (the very name is apt), the Czechs and Slovaks, even today, despite the forbidding elevations of the guns on Soviet tanks nearby, jostle each other on ethnic and linguistic grounds. And Yugoslavia — read Serbs versus Croats, Slovenes and Montenegrins — represents an uneasy amalgam of peoples.

But perhaps the most backward and ruthless features of imperialism characterize the Russian imperialism of both brands, Czarist and Soviet. The language, always identified with the throne of Russia in czarist times, now is synonymous with the Kremlin, the seat of Soviet power.

In the 1930's, a Russia scholar, Y. Marr, produced on order a "theory" on the "inevitable fusion of languages of all the peoples of the USSR into one Russian language, the language of Lenin." For a while this theory fueled the official Soviet drive toward the creation of a "Soviet man" — a euphemism for a converted Russian. Since this had the effect of intensifying the resistance of the non-Russian population, Stalin, shortly before his death, reluctantly rejected the "Marr theory" as "unscientific." Now, however, the Central Committee of the Communist Party is pushing another "theory," which enunciates the "inevitable fusion of all the peoples of the USSR into one Soviet people," a barely disguised version of the prewar ideal of a "Soviet man."

Today the tentacles of Russification are far-reaching. They extend into every "Union Republic," not only the Slavic countries of Ukraine and Byelorussia, but also the non-Slavic Baltic countries, the Caucasian nations of Armenia, Georgia and Azerbaijan, and the five Turkic republics of what once was Turkestan. There the Kremlin has even tried to supplant the Moslem alphabet with the Cyrillic, that is, the Russian alphabet, but has been unsuccessful thus far.

Cultural dominance and Russification overhangs the satellite countries as well. In Poland, Czechoslovakia, Hungary, Bulgaria, Rumania, and partially in East Germany, the teaching of the Russian language in high schools and

universities has swollen in scale. In Rumania, for instance, the Kremlin leaders are pushing the Cyrillic alphabet, but success to date is even less marked than in Turkestan.

KHRUSHCHEV'S "THAW" AND "RELAXATION"

One must be grateful to Khrushchev for one thing. Whether he was a victim of his own Soviet propaganda or not, the historic fact is that his "de-Stalinization" policies opened the totalitarian "Pandora's box." Long seething under Stalin, freedom forces among all the peoples of the USSR erupted with a violence unequalled since the demise of the czarist tyranny.

Ukraine was among the first "Union Republics" to reassert itself in the wake of Stalin's death. Leonid Melnikov, then first secretary of the Ukrainian Communist Party, was abruptly removed from his post and his place was taken by the first Ukrainian to hold this important office, Alexander Kirichenko. In subsequent months, a number of Ukrainian Communist leaders who had been liquidated by Stalin were posthumously "rehabilitated" — Skrypnyk, Chubar, Kossior, Lyubchenko, Yavorsky, Petrovsky — as were many Ukrainian poets and writers, destroyed in countless "purges of bourgeois nationalists."

But the fresh breath of freedom rekindled the arts. Leaping miraculously out of the regimentation that had reduced the cultural life of Ukraine to ashes were flames of an all-pervasive literary and cultural renaissance. Toward the end of the 1950's hundreds of young Ukrainian writers, poets, artists, literary critics and other intellectuals spurred Ukraine to an unprecedented cultural creativity. And to what themes did this new Ukrainian generation, known as *shestydesiatnyky* (those of the sixties), turn? To Ukrainian national and cultural themes, those pernicious themes Stalin had been at such pains to stamp out.

Revived, too, was the Ukrainian language. Certainly, no characteristic of a nation begins to carry the same weight as does its language — a fact that has never been lost either upon St. Petersburg or Moscow. Both imperialistic centers recognized it as the main instrument of Ukrainian political revival and national independence, not to mention that the language itself is highly developed.

Edifying may be a look at how Moscow disposes of the Ukrainian and Russian languages. In all nine universities in Ukraine most subjects are taught in the Russian language. The same holds true in the 10-year high schools, technicums and various research and scientific institutions. Also in Russian appear most textbooks on physics, chemistry, biology, mechanics, mathematics, electronics and the natural sciences. But such subjects indispensable to indoctrination as ethnography, history, philosophy, folklore and the teachings of Marx and Lenin — these unfailingly appear in the Ukrainian. Ukrainian music, arts, etc. are confined to the provincial level, while the output of Russian writers and composers is widely and officially bruited by Moscow. The Russian language is also the dominant language in administration, party organizations, army, police and militia, and all public institutions.

The opening of Pandora's box also stimulated the underground movement as well. In the period 1959-1966, the Soviet secret police, the KGB, ferreted out a number of clandestine Ukrainian anti-Soviet organizations. Their leading members were tried *in camera*; the sentences were severe prison terms, punctuated by some executions. But what is important to point out is that this political opposition in Ukraine, while advocating a secession of Ukraine from

the USSR, did so within the framework of the constitution itself, which, in Art. 17, gives the right to each "Union Republic" to secede freely from the USSR.

The Soviet government found it beyond itself to acknowledge the existence of a resistance manned by new "Soviet men." So, stretching back 20 years and more, it called these miscreants "fascists" and tools of "foreign espionage." It is true that Moscow's difficulties in Ukraine had increased considerably with the postwar absorption of some 6 million Ukrainians, who lived in the Western Ukrainian lands formerly belonging to Poland, Czechoslovakia and Rumania. It was these Ukrainians who had provided the backbone of the Ukrainian independence movement and the armed underground forces, such as the OUN and the UPA. These groups were as fascistic as Washington and his ragged troops at Valley Forge. Idealism and love of country drove both. And in this sense Moscow was indeed correct in similarly castigating the new resistance groups of 1959-1966.

The crass and unabashed denigration of the Ukrainian language and culture are well detailed in such works as *Education in Soviet Ukraine* and *Two Years in Soviet Ukraine* by John Kolasky, a former member of the Central Committee of the Communist Part of Canada, who was sent in 1963 to Kiev to a party "ideological school" only to become disenchanted by the chauvinistic arrogance of the Russian masters in Ukraine. Upon denouncing the oppressive regime Moscow had imposed upon Ukraine, he was arrested and eventually expelled from Ukraine. He is now lecturing throughout Canada and the United States. Another instructive book dealing with the dissension in Ukraine is *Ferment in the Ukraine*, edited by Michael Browne, London.

NEW BREED OF UKRAINIANS

In 1965 the Soviet government, taking a leaf from the thirties, instituted a veritable *pogrom* of Ukrainian intelligentsia by arresting hundreds of them throughout Ukraine and putting them on trial under the general blanket accusation of violating Art. 62 of the Penal Code of the Ukrainian SSR, which stresses anti-state crimes, specifically, "anti-Soviet agitation and propaganda."

Unlike the trial of Sinyavsky and Daniel earlier in Moscow, the arrests and trials in Ukraine have never been publicly acknowledged by the Soviet government. The trials of 1965-1966 were secret ones in which all the basic processes of law were violated by the KGB, a body which traditionally has acted as prosecutor, judge and jury.

It is not only the young people, those brought up under "Soviet patriotism," including many members of the Komsomol and the party, who have embarrassed the present tenants of the Kremlin. These Ukrainians who have been insisting on their constitutional rights, indeed, on their very identity, are being supported by some of the most distinguished Russian dissidents — Academician Andrei Sakharov, Nobel Prize winner Alexander Solzhenitsyn, writer Andrei Amalrik and others. *The Chronicle of Current Events*, the Russian underground publication, devoted a great deal of space to the activities of Ukrainians because they are among the most articulate and forceful in protesting current injustice and oppression.

Discussing the mass trials of Ukrainian intellectuals, the noted British Kremlinologist, Edward Crankshaw, wrote in *The Observer* (February 11, 1968, "London);

“What had these men done? They had discussed among themselves and among their friends, ways and means of legally resisting the forcible Russification of Ukraine and the continued destruction of its culture. They possessed books dealing with this problem, some of them written in czarist times. They possessed notebooks with quotations from the great Ukrainian patriots...They were not advocating secession in any form and even had they done so, there would have been no violation of the constitution...They were deeply concerned because the Moscow government was still persisting in its efforts to blot out Ukrainian consciousness which even Stalin with his massive deportation and brutal killings failed to do...”

In January 1972, the Kremlin again resorted to its lastditch weapon. The Soviet secret police swept through Ukraine to arrest over 100 Ukrainian intellectuals, many of them for the second time (1965-1966 victims, whose “deviation” had not been cured by the invigorating Siberian cold). This new terroristic wave resulted from the decision of the CPSU of December 1971, to suppress at all costs *The Chronicle of Current Events*, a Russian *samizdat* publication, and *The Ukrainian Herald* (Ukrainsky Visnyk), a Ukrainian *samvydav* one (*samizdat* and *samvydav* meaning “self-published” in Russian and Ukrainian respectively).

The Ukrainian Herald, of which eight issues have appeared since 1970, was and has apparently survived to remain the chief media instrumentality containing information unobtainable elsewhere on the scope and intensity of the Soviet Russian oppression of Ukraine. The avowed of *The Herald* was to “provide information on violations of speech and other democratic freedoms guaranteed by the constitution, on judicial and extrajudicial repressions in Ukraine, on violations of national sovereignty, on the condition of Ukrainian political prisoners in prisons and camps, on manifestations of Russification and of “greatpower chauvinism” by the Russian authorities, and so forth. It reproduces documents, including petitions to Leonid Brezhnev, Nicholas Podgorny, Peter Shelest and others, protesting against the violation of Soviet laws and against the abuses of the KGB, Russification, the officially fostered anti-Semitism.

Strange as it may seem, *The Ukrainian Herald* affirms its loyalty to the Soviet system:

“The Ukrainian Herald...is neither an anti-Soviet nor an anti-Communist publication...Criticism of individuals, organs and institutions, up to the highest level, for errors committed in the solution of internal political problems...is not viewed by *The Herald* an anti-Soviet activity.”

To be added to the present manifestations of turbulence in Ukraine, the Baltic countries and elsewhere is the cooperation between Ukrainian dissidents and Jewish leaders. In a speech to party leaders in Lviv on October 28, 1971, before his ouster, Ukrainian Communist leader Peter Shelest assailed the “unholy alliance and collaboration between Zionists and Ukrainian bourgeois nationalists.” He accused them of having “one master, one idea — a fierce hatred for everything socialist, frantic anti-communism and anti-Soviet activities.”

Accused of “bourgeois nationalism” himself, Shelest apparently tried hard, but not hard enough, to be more of a Soviet satrap in his native Ukraine. [Now an *Information Bulletin* appears instead of *The Ukrainian Herald*—W.D.]

THE LAST FEW YEARS

In the summer of 1975 a Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE) was held in Helsinki, Finland, attended by 33 European governments, plus the United States and Canada, which accepted the so-called Final Act of the Helsinki Accords. In general, the conference was a great political and diplomatic victory for the USSR and its Communist allies, because the West collectively recognized status quo in Europe and the Soviet Russian territorial conquests since the end of World War II and the permanent division of Europe into a free part and a totalitarian part.

The only concession that the Kremlin made was an agreement on "a freer movement of ideas and people between West and West."

But unexpectedly for Moscow and the West, the Final Act gave the inspiration for a number of brave men in Russia, Ukraine, Lithuania, Georgia and Armenia to form *legal* Helsinki watch committees to monitor Soviet compliance with the Helsinki provisions. The daring undertaking provoked instant Soviet Russian reaction in the form of arrests, secret trials and sentences imposed on several members of these groups.

The Ukrainian Helsinki group, known as the Ukrainian Public Group to Promote the Implementation of the Helsinki Accords, was formed in December 1976 in Kiev. It had 11 charter members, in fact, the largest Helsinki group of all five in the USSR.

The reprisals against the Ukrainian Helsinki group were and continue to be brutal and inhuman.

Those sentenced to imprisonment are: Mykola Rudenko, leader of the group — 12 years; Oleksa Tykhy — 15 years; Lev Lukyanenko — 15 years; Mykola Matusevych — 12 years; Myroslav Marynovych — 12 years and Petro Vins — one year.

Arrested and awaiting trial are: Oles Berdnyk, Vasyl Sichko and his son, Petro Sichko, and Vasyl Striltsiv.

Remaining "in freedom" (but under the constant surveillance of the KGB) are Vitality Kalynychenko, Ivan Kandyba, Oksana Meshko and Nina Strokata.

Only two members of the Ukrainian Helsinki group are abroad, specifically in the United States, General Petro Grigorenko, head of the External Representation of the Ukrainian Helsinki group, who was deprived of his Soviet citizenship and exiled, and Petro Vins, who was exchanged with his father, Pastor Georgi Vins, and Valentyn Moroz, Aleksandr Ginzburg, Edvard Kuznetsov and Mark Dymshyts for two convicted Soviet spies, Vladik A. Enger and Rudolf Chernyayev.

All Horska, an artist, murdered in 1970; Volodymyr Osadchy, brother of Mykhailo Osadchy, Ukrainian writer now in prison, killed on April 5, 1975; Ivan Vytchenko, young Ukrainian mathematician, was "mysteriously" slain in 1976; Rostyslav Paletsky, Ukrainian artist was killed by "unknown" assailant on December 10, 1978, near his home in the Odessa region; Heliy Snehrov, Ukrainian writer, was tortured to death in a KGB prison-hospital in Kiev in 1978; Mykhailo Melnyk, poet and historian, was said to have "committed suicide" on March 6, 1979, in Pohreby, near Kiev; and Volodymyr Ivasiuk, a young Ukrainian composer, was found beaten to death, not far from Lviv on May 18, 1979.

Reliable sources from Ukraine point out that all these murders — and many as yet unrevealed — are neither arbitrary nor senseless, but part and parcel of a well-planned KGB campaign against the Ukrainian intelligentsia, leaders and promoters of Ukrainian culture, language and general Ukrainian national rebirth.

Volodymyr Badzyo, a Ukrainian historian, a member of the Literary Institute of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR and a member of the Communist Party, was arrested on April 23, 1979, for writing research papers on Ukrainian history.

One of these research papers deals with "The National Rights Issue in Ukraine," which he addressed as "An Open Letter" to the Supreme Soviet of the USSR, foreign Communist parties and democratic citizens of the World. The appeal, which has been smuggled out, ends with the following urgency:

"...I feel terrible because I do not have the opportunity to explain to people more convincingly the catastrophic position of my homeland, Ukraine. I hope people of good will take me at my word: Ukrainians in the USSR live in conditions of total national suppression experience constant persecution and repression from the forces of great Russian power chauvinism. I appeal to the world democratic community to take an interest in the national political situation of the Ukrainian people today..."

WHERE ARE YOU NOW...

By Vasyl Symonenko

*Where are you now, oh torturers of nations?
Where is your Majesty; your power — where's it gone?
You will no longer have the quiet, sacred places
To lay unholy waste upon.*

*My nation grows, expands, is acting,
Without your whips, without your scorn.
It will outlive all those whose fortitude was lacking,
All those whom evil hordes had borne.*

*My nation is! My nation lives eternally!
And no one will destroy my nation's life!
It constantly grows young internally,
Its soul with tenderness and fury rife.*

*You! Bastard sons of torturers satanic!
Forget this not, you harvest of the mud:
My nation is, its vibrance is Titanic,
My nation's veins still throb with Kozak blood!*

Translated by Andriy Chirovsky

ЧВЕРТЬСТОЛІТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ І ВИХОВНОЇ РОЛІ „ВЕСЕЛКИ”

(15 вересня 1954 — 15 вересня 1979)

Написав Володимир Барагура

Після поселення з Європи в заморських країнах, зокрема в ЗСА й Канаді, на всю ширину виринула перед українською спільнотою життєва проблема зорганізувати наше національне життя в усіх його ділянках і проявах в межах можливих до здійснення мініатюрним суспільством поза межами материка без його матеріальної і правної підтримки, а найважливіше без допливу свіжих людських ресурсів. Через ці специфічні умови, в яких знайшлося наше поселення — по своїй суті політична еміграція, викликана історично-політичним катаклізмом — воно було здане виключно на свою власну ініціативу, матеріальні засоби й людські ресурси.

У комплексі різних ділянок, з яких складається національний організм, хай він мікроскопійний і бездержавний, одне з найважливіших місць займає національно-культурний сектор, а в ньому складна проблематика молодого покоління в усіх його аспектах, зокрема його виховання й навчання з одного боку на повновартісну людину, з другого боку на національно-свідомого члена української спільноти.

Процес навчання й виховання здійснюється різними установами — дім, школа, Церква, молодечі організації, самодіяльні гуртки, студії мистецького слова, образотворчі, музичні, драматичні, танкові, співацькі, релігійно-церковні і релігійно-світські дружини, спортові клуби, гуртки книголюбів тощо. Всі вони мають свій вужий виховний ідеал і свою ціль, до якої змагають притаманними їм засобами й методами.

Одним, хоч і не єдиним, але окремої ваги засобом виховання дитини є друковане мистецьке слово — книжки й періодичні видання (журнали) для дітей. Цей засіб разом із раніше згаданими становить сукупність виховних засобів, спрямованих на предмет виховання — молоду людину. Повне задовільне виховання молодого покоління можна досягти тільки сконцентрованою, гармонійною співпрацею й співдією всіх згаданих

Ця довідка опублікована в збірці виховних матеріалів „Українські діти — наше майбутнє”, що вийшла з нагоди Року Дитини заходами Гуртка Прихильників Української Дитини в Торонто 1979.

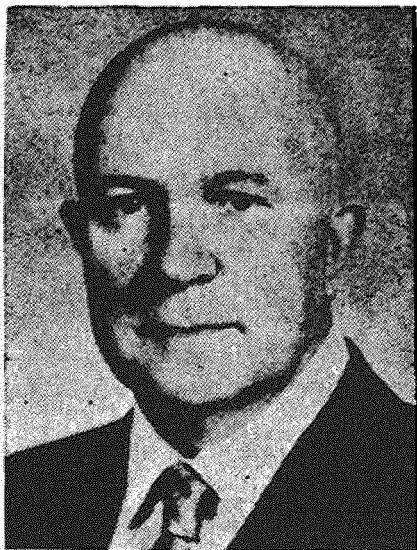
Заголовні сторінки деяких річників дитячого журналу „Веселка”.

педагогічно-дидактичних і методичних засобів для досягнення остаточного виховного ідеалу — зформування характеру й особовості повноцінної людини та корисного й вартісного члена національної спільноти.

Цей есей присвячений розглядові саме одного із секторів, в якому частково здійснюється виховний ідеал української людини, — періодичним виданням для дітей, які звичайно відомі під назвою дитячої преси, зокрема дитячому журналові „Веселка”, що завдяки своєму всеукраїнському характерові охоплює виховним впливом загал української дітвори без уваги на її регіональне походження, віровизнання, соціо-економічний стан, побутові й звичаєві навички, світогляд і ментальність, чи політичну орієнтацію й партійну приналежність її батьків.

Після прибуття до ЗСА група педагогів-журналістів, між якими були видатні діячі Об'єднання Працівників Літератури для Дітей і Молоді (ОПЛДМ), — видавці, редактори, автори, ілюстратори, композитори та інші співробітники дитячих журналів у рідному краю почала інтенсивну освідомно-підготовчу кампанію на сторінках української преси, зокрема в найбільш поширеній впливовій і престижовій газеті „Свобода”, та в численних публічних виступах — доповідях, панелях, дискусійних і авторських вечорах тощо.

Голос забрали довголітні й досвідчені педагоги й працівники дитячої літератури — заслужений організатор, видавець і автор та редактор

Редактори „Веселки” від початку її появи: Володимир Барагура (зліва) і Роман Завадович.

дитячих видань Юрій Тищенко-Сірий; видавець-редактор, критик, реорганізатор і шукач нових шляхів для української дитячої літератури Богдан Гошовський; один із передових поетів і письменників для дітей та педагог-учитель Роман Завадович; проф. Іван Коровицький; проф. Володимир Мацьків, педагог, співробітник дитячих видань; автор, тепер редактор „Веселки” Володимир Барагура.

У своїх писаннях і публічних виступах вони видвигнули необхідність відновлення виховного сектора за допомогою друкованого мистецького слова — книжок і журналів для дітей, чи то шляхом покликання до життя раніших дитячих видань, чи то шляхом створення нових.

Така дискусія була актуальна й потрібна, бо не появлявся ні один всеукраїнський журнал для дітей. Існуючі журнали обмежувалися або до членства і потреб молодечих організацій, які були їх видавцями (Пласт, СУМ), або мали регіональний характер („Соняшник”, Канада, для дітей зі східноукраїнських земель з орієнтацією на підсоветський „Барвінок” і „Малютко”).

Юрій Тищенко-Сірий висунув плян, щоб на базі цих існуючих журналів видавати журнал, який охоплював би всіх українських дітей і який редагували б та в ньому співпрацювали найкращі наявні еміграційні працівники дитячої літератури. Цей журнал обслуговував би всю українську дітвору на соборницькій базі, при чому були б у ньому відведені сторінки, які заспокоювали б специфічні потреби окремих груп читачів.

Ідея і плян Ю. Тищенка були добрі так з уваги на невелике коло читачів, як і з уваги на скупі матеріальні й технічні можливості та обмежені людські ресурси працівників дитячої літератури. Однак його задум не знайшов прихильного відгуку ні в відповідальних за виховання й навчання дітей чинників наших центральних громадських установ та їх виховних секторів, Шкільних Рад, ні в керівних колах партикуляризму, ні в видавців

і редакторів уже існуючих дитячих журналів. Ідея Ю. Тищенка-Сірого зійшла разом із ним у могилу.

Зате покликано до життя всеукраїнський дитячий журнал „Веселку”. Сталося це завдяки зговоренню представників ОПЛДМ з тодішнім проводом Українського Народного Союзу (УНС) під головуванням Дмитра Галичина й головного редактора „Свободи” д-ра Луки Мишуги та його заступника, а потім шеф-редактора цього щоденника Антона Драгана.

Після домовлення обох сторін формальний внесок на створення „Веселки” внесла делегація „Дністра” 361-го Відділу УНС на 23-ій Конвенції цієї установи (травень 1954). Видавничо-технічну й матеріально-правну турботу за журнал взяв на себе УНС, духову сторінку — редагування журналу взяло на себе ОПЛДМ, яке в порозумінні з видавцем поклало редакційну колегію в складі: Володимир Барагура, Богдан Гошовський і Роман Завадович. В такому складі редакція протривала до 1972 р., коли ред. Гошовський вибув з її складу, і вона працює досі в двоособовому складі, втративши недавно свого дорадника й мовного редактора Вячеслава Давиденка.

„Веселка” не є вицвітом еміграційної дійсності, ані явищем самим у собі. Вона має своє коріння з одного боку в попередніх дитячих періодичних виданнях на рідних землях „Дзвінок”, Львів 1890-1914; „Молода Україна”, Київ 1906-1914; „Каменярі” і „Волошки”, Київ 1918; „Юнак”, Переяслав 1918; „Світ Дитини” й „Молода Україна”, Львів 1919-1939; „Дзвіночок”, Львів; „Наш Приятель” від 1922; „Малі Друзі”, Львів-Краків-Львів-Мюнхен 1937-1948; „Дитина”, Варшава; „Наша Заградка”, Руський Керестур; „Нашим Дітям”, Модржани; „Українська Ластівка”, Чернівці, 1933-39; „Віночок для підкарпатських діточок”, 1920-24; „Наш Рідний Край”, Тячів 1922-38; „Пчілка”, Ужгород 1923-33; у їх переємниках на еміграції в Західній Європі („Малі Друзі”, „Школяр” і „Школяр”, Регенсбург 1945), врешті у своїй попередниці на американському терені „Цвітці”, що в 1914-1917 виходила заходами УНС під редакцією вчителя Дмитра Андрейка і зів’яла передчасно через байдужість громадянства, брак читачів і відсутність співробітників.

„Веселка”, отже, органічно пов’язана з усіма дотеперішніми досягненнями в ділянці української дитячої преси, виходить з одного з ними кореня й джерела, тільки достосувалася до нових здобутків дитячої психології й сучасних метод навчання та виховання, врешті до змінених потреб української спільноти в нових життєвих обставинах, в яких виростають і виховуються діти.

Ще перед появою першого числа „Веселки” (15-го вересня 1954) ініціативна група у своєму проєкті плану, що охоплював цілість проблеми видання, так з’ясувала цілі, засоби й методи здійснювання літературно-мистецьких і дидактично-педагогічних завдань журналу:

„Журнал повинен бути призначений для дітей від 6-12 року життя, тобто для цієї шкільної дітвори, яка його найбільше потребує, бо найбільше виставлена на небезпеку шкідливого впливу вулиці через вразливість і податливість дитячої душі на зовнішні впливи й через брак життєвого досвіду. Діти цього віку теж найбільш податливі на асиміляційно-денационалізаційні впливи. Цю границю віку можна пересунути вниз до 5-го року життя або вгору до 14-го року життя, але не вище, бо потім починається вік дозрівання і зацікавлення дітей змінюються разом із зміною їх світовідчуження й світосприймання...

„Журнал повинен мати „магазинний” характер, значить матеріал, вміщений у ньому, мусить бути якнайрізноманітніший з перевагою мистецької прози, тобто матеріалів розповідного характеру, поменше поезій, лірика обмежена до мінімуму. Матеріал літературно-мистецький, дидактичний, виховний: вірші, оповідання, (історичні, біографічні з релігійною тематикою, фантастичні, казкові, пригоди-ницькі, реалістичні з поточного дитячого життя, пізнавальні), п'єски, сценки, інсценізації, обговорення нових видань для дітей, загадки, розваги, сміховинки, лісенюки з нотами, ігри й забави, хроніка дитячого життя, листування з дітьми, кутик юних авторів. В опрацюванні матеріалів триматися дидактичної аксіоми – виходити від речей, дитині відомих, й переходити до нових, уникати прямого дидактизму (поучування), підходити до дітей серйозно, без фальшивого інфантилізму. Важливий виховний чинник – гумор. Діти повинні переживати психічне зворушення, бо глибоко змістовні, духово зворушливі теми ушляхетнюють дитину, формують її характер. Уникання трагічних ноток — „блукання сиротою”, „вмирання за Україну” (замість жити й працювати для неї), „покривдження”, що породжує почуття неповноцінності. Тому тон журналу бадьорий, життєрадісний, активістичний, без комплексу меншевартності, сльозоточення тощо.

Про цей оптимістичний, бадьорий тон свідчить сама назва журналу „Веселка” символ погоди, радости, втіхи, веселости, кольористости, цієї позитивної атмосфери, в якій повинна зростати дитина, щоб її фізичні, духові й інтелектуальні сили розвивалися якнайкраще.

Назва журналу має своє символічно-виховне значення. Веселка, це райдужне, кольористе явище природи, дуга якої одним кінцем сягає рідної традиції, другим переливає її на новий ґрунт – в душі дітей на поселенні. Цю символіку графічно висловив мистець Петро Андрусів в оформленні заголовної сторінки-обкладинки річника „Веселки” за 1960 рік і графік Микола Бутович у річнику 1961, пов'язуючи „Веселку” з творчістю й ідеями Т. Шевченка.

Тематика переважно українознавча, але не в сенсі українознавства, як науки-дисципліни, а як „україновідчування”, розбуджування позитивного психічного наставлення до українства (емоційний елемент). Натиск на перевагу українознавчого матеріалу зумовлений тим, що „неутральну” тематику діти знайдуть в журналах, видаваних мовою країни їх поселення, а українознавчий матеріал дасть їм український журнал. Це не значить, що „Веселка” зовсім уникає „неутральних тем”. В парі з тим іде вивчення й поглиблення знання української мови...

...Поруч тексту другою важливою складовою частиною дитячого журналу є ілюстрація. Вона важлива зокрема для дітей молодшого віку. На мистецьку вартість і якість ілюстрації треба покласти натиск, щоб успішно боротися проти лубочної ілюстрованої літератури „камікового” типу, що вчить дітей читачького лінінства й спотворює її естетичний смак. Ілюстрація доповнює текст і дає дитині візуальне його зображення та показує такі елементи й деталі, що їх годі передати засобами мистецького слова...

„До співробітництва запросити передових авторів, ілюстраторів, композиторів, учителів-педагогів... Журнал має вчити, виховувати й давати дитині здорову розвагу”.

Викладені тут принципи, що лягли в основу журналу від початку його існування, в основному залишилися незрушними до сьогодні з виїмком деяких відхилень, зумовлених досвідом, вимогами часу, потребами дітей, учителів і виховників.

Тому що цей есей має темою виховні й навчальні аспекти журналу, прийдеться залишити на боці інші питання, зв'язані з „Веселкою”, згадуючи про них хіба периферійно натяком чи принагідно, поскільки тут і там вони пов'язані чи заторкують основну тему статті.

„Веселка” має літературно-мистецький, виховно-навчальний і розваговий характер. Виховання й навчання ведеться в ньому з допомогою мистецького слова, образотворчого, музичного та інших родів мистецтва доступних журналові. Увесь, навіть найдрібніший матеріал, має виховне спрямування і дидактичну вартість.

Важливу роль відіграє тут графічне оформлення журналу, його формат, якість паперу, друк. По цій лінії „Веселка” робила поступове покращання. Коли перший річник друкувався на газетному папері, то вже в другому році появлявся на журнальному чорним друком, а від 1957 р. став друкуватися кольорами. Чепурний вигляд журналу має вплив на естетичне виховання дитини.

Поруч українознавства, як основної цілі й мети журналу, другою його ціллю є виховання взагалі. При допомозі мистецького слова ушляхетнити душу дитини, зберегти її від шкідливих впливів оточення, дати їй сильні релігійно-моральні підстави, виплекати її характер, підтримати позитивні впливи дому, батьків, школи, Церкви, виховників, молодечих організацій. Іншою виховною ціллю, до якої змагає „Веселка”, є суспільне виховання дитини, громадське виховання, зацеплення почуття приналежності дитини до гурту її ровесників та до української національної спільноти. Далі — естетичне виховання з допомогою мистецького слова, ілюстрацій, музики, пісні, це теж одна з виховних цілей „Веселки”. Донесення до свідомости дитини й утривалення певного конкретного, фактичного матеріального знання при допомозі мистецького слова й інших родів мистецтва, тобто навчально-пізнавальна цілеспрямованість — ось чергова мета „Веселки”. Навчити дитину читати добру, високоякісну, здорову лектуру й сприймати образотворче мистецтво в його кращих зразках — це теж цілі, до якої змагає журнал. Врешті вироблення кмітливости, гнучкості думки при допомозі загадок, розваг тощо, теж немаловажна ділянка виховної мети „Веселки”. Вишукування молодих талантів поміж читачами й заохочування їх до творчої праці на зміну старшому поколінню, це чергове завдання, яке поставила собі „Веселка”. Це педагогічна праця в ділянці підшукування й вирощування нових творчих талантів.

Про вартість і популярність „Веселки” свідчить факт, що вона стала допоміжною лектурою при навчанні рідної мови та різних предметів українознавства в школах, на курсах та в виховній праці молодечих організацій. Найважливіший засіб, що допомагає учителеві й учневі у їх спільній праці, це шкільний підручник — читанка, граматики, посібники історії, географії, літератури, культури тощо. Поруч посібників школа послуговується іншими навчальними допоміжними засобами — атласами, мапами, альбомами, графіконами, картами, приладами. Важливу роль відіграють екскурсії до рідного театру, на концерти, мистецькі виставки, доповіді, відвідини музеїв, культурних і мистецьких чи наукових установ. Але чи не найважливішим допоміжним засобом є доповняльна лектура. Підручник вже по своїй природі подає тільки основний навчальний матеріал з окремого предмету, щоб дати учневі базу, найнеобхідніші відомості з даної дисципліни. Поглиблення, поширення, закріплення цих знань дає доповняльна лектура. І тут перше місце належить дитячому журналові.

Коли підручник-читанка є в руках дітей як певна завершена цілість і для пильніших дітей, що швидко знайомляться з ним, перестає бути цікавий, втрачає свою новість і притягальну силу, то журнал, який приходить до дітей у певних відступах часу, завжди свіжий, цікавий, новий, матеріал у ньому невідомий і це заставляє читача очікувати, що саме принесе кожне нове число періодика. Діє також магія слова, таємничість, засекреченість творців журналу, що безособово скриваються під спільною назвою „редакція”. Це дає журналові певну авторитетність і сугестивність.

Від самого початку своєї появи „Веселка” мала на увазі потреби школи в ділянці навчання рідної мови й предметів українознавства. Кожне число журналу побудоване під кутом потреб рідної школи, учителя й учня. Редакція „Веселки”, що складається не тільки з літераторів, але і з досвідчених педагогів та дидактиків, стоїть у контакті з активними вчителями-практиками. Великою допомогою в її праці є спостереження, критичні думки й побажання учителів, виховників, батьків і інших чинників зацікавлених у вихованні молодого покоління. Так само великою допомогою в праці „Веселки” є листи від дітей-читачів, що ставлять свої зауваження й вимоги до журналу. Про виховно-навчальну вартість „Веселки” й її літературно-мистецький рівень свідчить і те, що матеріали з журналу передруковуються іншими видавництвами, навіть в орбіті большевицьких впливів (варшавське „Наше Слово”).

„Веселка” призначена для дітей від 5 до 14 років життя. Отож треба робити з неї відповідний вибір матеріалів з того самого числа згідно з віком дітей і з рівнем їх знання та зацікавлень. Кожна класа може підібрати для себе відповідний матеріал — дитячий садок, передшкілля, початкові класи. Це казки, пісеньки, віршики, деклямації, образкові історійки. Старші класи можуть вибрати складніші мовою, стилем і тематикою матеріали. Найвищі класи — ще складніші тематикою, проблематикою речі з літератури, культури, історії, географії, фолкльору, мистецтва України.

„Веселка” дає велику допомогу вихователькам у дитячих садках. Як свідчать листи дітей, батьків і виховників, читачами чи радше слухачами „Веселки” є вже 5-літні діти. Діти-малята 3-4-літні оглядають ілюстрації, при цьому ставлять батькам чи старшим з родини питання, або просять розказати їм історійку на базі баченого, або самі комбінують власну розповідь. Таким способом вже в дитини наймолодшого віку народжується бажання вивчати рідну мову й знайомитися з рідною тематикою. Дитина засвоює окремі слова, як назви осіб, предметів, тварин, пташок, дерев, взагалі того, що бачить на образку. Зацікавлені баченням, діти ставлять питання, старші оповідають їм історійку до даного образка, діти її засвоюють, деколи пробують дати власну версію і — лекція готова. Малята вивчають легкі вірші, пісеньки, казочки, колискові, веселі історійки, легші оповідання, сценки, хороводи. Заохочені й зацікавлені малята самі пробують читати й пишуть до редакції листи, присилають свої образки. Велике значення має виховний гумор словом і малюнком, що забарвлює матеріали і становить один із засобів притягання малого читача до українського слова.

Виховники дошкілля й дитячих садків знайдуть багато матеріалу в „Веселці” для своїх лекцій. Це легкі вірші, пісеньки, казочки, ігри, що їх можна читати дітям у голос, розказувати, драматизувати; це п'єски,

сценки, інсценізації, що їх можна використовувати на лекціях, дитячих імпрезах на початку й на закінченні навчального року, на св. Миколая, Різдво, Новий Рік, на свято Матері та особливі роковини. Кожне число „Веселки” — це не публікація на швидко руч зліплених чи випадково поставлених поруч себе матеріалів. Воно побудоване за певним планом.

Уклад матеріалів у „Веселці” такий, що його легко синхронізувати (узгіднювати щодо часу) з програмою шкільного навчання. Принцип укладу матеріалів іде за сезонними циклами, за порами року, за подіями з шкільного й дитячого життя, за роковими святами, за роковинами історичних подій чи великих і славних людей. При укладі взято також до уваги тематичні та ідейно-проблематичні цикли. Редакція стараться по змозі зосереджувати матеріал окремих чисел довкола одної основної теми. Наприклад, в одному з чисел „Веселки” вміщений вірш на тему Озівського моря, пізнавальна статтейка-розповідь про Озівське море з кількома світлинами, оповідання про чумаків, що по-мистецьки доповнює відомості й знання з географії про Озівське море. Коли учитель має лекцію на цю тему, матеріал з „Веселки” доповнить підручник географії й оживить лекцію.

Зв'язок поміж матеріалами, побудований на зовнішній базі — сюжетній, жанровій — легше схопити, бо він наглядний, зате трудніше дошукатися його, коли матеріали пов'язані внутрішніми вузлами — ідейними, мистецькими, виховними. Тут треба праїти учня під керівництвом учителя чи вихователя, який наштовхнув би малого читача, як знайти ключ до розуміння твору.

У „Веселці” практикується принцип кореляції (пов'язання, зазублення) матеріалів. Напр.: в розповідях про окремі райони України згадані не тільки географічні дані, але й історичні події, що відбувалися у даній області, є згадки про видатних людей, що жили й діяли на даній території, про народні звичаї й побут. Таким способом пов'язуються матеріали й відомості з географії, історії, літератури, культури, мистецтва, етнографії-фолкльору, релігійного життя. Це дає вчителеві змогу робити методичні екскурсії в різні ділянки українознавства, беручи за вихідний пункт матеріал з „Веселки”.

У своїй практиці вчителі можуть різно користуватися матеріалами з „Веселки”. Ці матеріали діти можуть читати спонтанно, тобто самі або під проводом учителя чи виховника. Учитель доручає читати матеріал голосно, переказувати зміст, обговорює з дітьми різні теми, вибирає мотиви, заставляє учнів робити висновки й виконувати завдання. Деякі речі вчитель може завлати прочитати дітям вдома, а потім опрацьовує матеріал спільно в класі. Таке читання й опрацьовування матеріалів під керівництвом учителя стосується складніших, тяжчих, більш скомплікованих стилістично, тематично чи ідейно творів. Дитина, зокрема в початках навчання, не завжди вміє поза змістом, фабулою, словом, відкрити ідею, провідну думку твору. Пояснюючи окремі слова, вислови, образи, обговорюючи матеріал з допомогою відповідно спрямованих питань, заставляючи дитину давати відповіді і висловлювати свою думку (дискусійна метода), можна думку учня спрямувати на істотні речі, наштовхнути його на ідею, основну проблему, провідну думку твору в межах доступних даному вікові й інтелектуальному розвитку дитини.

Якщо дитина таким способом дістане ключ до розуміння твору, вона згодом сама вмітиме критично поставитися до прочитаного й дійти самостійно до висновків.

Учитель мусить змагати до того, щоб постава дитини до прочитаного була наскрізь активна. Треба дитину заставляти переказувати прочитане своїми словами, писати зміст, давати власну композицію на прочитану тему, заохочувати її робити власні ілюстрації до матеріалів, komponувати монтаж, укладати історії до ілюстрацій, писати до журналу власні праці. Оповідання можна драматизувати, розподіляючи поміж дітей окремі ролі чи партії, й читати оповідання, як п'єску, „ролями” з на-ратором. Діти можуть робити вирізки, складаючи, напр., „Географію України в віршах” на підставі віршів у географічному циклі „Веселки”. Діти можуть самі рисувати мапу України, зазначаючи місцевості, про які довідалися з матеріалів у журналі.

Окреме місце введено в „Веселці” релігійній тематиці - вірші, пісні, молитви, оповідання, сценічні картини, легенди, розповіді. Ці матеріали присвячені Творцеві, Христові, Матері Божій, окремим святым, зокрема нашим національним святым; це матеріали з нагоди рокових релігійних свят, про відпустові й святі місця, про визначні постаті церковного чи релігійного життя. Крім того в „Веселці” вміщено ряд матеріалів, що хоч не є суто релігійні, зате просякнуті релігійним світоглядом і духом так, що впливають позитивно на розвиток морально-християнських засад. Все те свідчить, що релігійно-християнські елементи введені свідомо у виховний редакційний план, бо ідеал українського виховання й навчання спирається на християнстві. Чимало творів у „Веселці” поєднують релігійні й національні первні, підкреслюючи тим, що релігія й Церква становлять з національним одне ціле. Таким способом релігійні матеріали у „Веселці” одночасно позитивно впливають і на національне виховання дитини.

Розуміючи й доцінюючи вагу релігійного елементу в вихованні й навчанні, редакція журналу дбає про те, щоб усі матеріали, публіковані на її сторінках, були згідні з християнською релігією й мораллю. Тому не знайти на сторінках „Веселки” матеріалів, які не впливали б позитивно, будуючи на формування психіки, характеру, світогляду й особовості малого читача.

„Веселка” дає дітям велетенські можливості вивчати рідну мову. Всі матеріали в журналі писані доброю літературною українською мовою. Про чистоту мови дбають її редактори і співробітники, а в складі редакції є мовний редактор. Читаючи „Веселку”, дитина збагачує своє українське словництво, пізнає красу рідної мови. Це дуже важливий момент, бо засіб слів дітей дуже обмежений, інколи майже ніякий. Дитина часто виносить із дому тільки слабе знання рідної мови, послуговується словами щоденного вжитку, часто це провінційна мова області, з якої батьки походять. Хоч початково дитина має деякі труднощі читати „Веселку”, в матеріалах якої приходять нові, невідомі їй слова, то це власне секрет навчального процесу - виходити від знаного й ознайомлюватися з новим, невідомим. Редакція дає в замітках тлумачні пояснення трудніших слів та їх англійські відповідники. Решту мусять робити батьки, виховники, вчителі. Згодом дитина опановує ступеневу літературну мову, засвоює собі правильний наголос, збагачує словництво, удосконалює спосіб вислову (стиль і фразеологію), привчається послуговуватися словником.

Матеріали в „Веселці” дають змогу вчителеві робити словникові вправи, винотовувати й вивчати синоніми, гомоніми, словосполучки, окремі вислови-ідіоми, стилістичні звороти, пізнавати секрет побудови речень, словопорядку та складніші стилістично-мовні проблеми.

Вірші допомагають учням пізнавати милозвучність української мови, а головне засвоїти правильні наголоси. Така праця вчителя при допомозі „Веселки” дасть учневі змогу пізнати багатство й юнansi рідної мови, заохотить його читати твори українських письменників і послуговуватися літературною мовою, що є ключем до пізнання всіх ділянок українознавства, рідної культури й легітимациєю національної ідентичності.

Щоб заохотити дітей самостійно читати й збагачувати рідну мову, „Веселка” веде бібліографічний куток рецензійки „Що читати”? з указанням і обговоренням нових книжкових появ у галузі дитячої літератури.

Чергова важлива ділянка виховної вартости „Веселки” — це її вплив і заохота дітей пробувати власних сил, як авторів. Перші спроби дітей самостійно писати — це дитячі листи. У листах діти діляться з редакцією своїми переживаннями, пригодами, радіщами і смутками, у них висловлюють свої погляди на журнал, висказуються, що їм в ньому подобається, що хотіли б інакше, чи що бажали б мати. У листах неоднократно дають доказ ознайомлення з предметами українознавства.

Присилають також розгадки загадок і розв'язки розваг, а це також свідчить про їхній рівень знання українознавчих дисциплін, бо до розгадок треба мати деякий засіб з різних їх ділянок. Писання листів вимагає певного запасу слів і виробляє в дитини стиль. Через те писання листів треба вважати корисним засобом і доцільною метою навчання дітей рідної мови та предметів українознавства, за свого роду контролю дитячих знань у цій ділянці.

Вищим ступенем контакту дітей з „Веселкою” є самостійні писання дітей, які журнал вміщує в рубриці „Куток юних авторів”. Діти присилають вірші, казки, оповідання, статтейки, розповіді, загадки, дописи з дитячого життя. Ця співпраця доказує, що діти пильно читають журнал і засвоюють собі з нього знання мовоюстилю й ознайомлюються з різними жанрами літературної творчости.

Листи, дописи, самостійні писання дітей — це вже активний вияв українознавчих знань, засвоєних дітьми у рідній школі, виховних організаціях, самодіяльних гуртках і за допомогою „Веселки” шляхом систематичної виховної дії журналу.

Важливу дидактичну роль сповняє в дитячому журналі ілюстрація, що є візуальним зображенням написаного і доповняє деталями мистецьке слово авторів. „Веселка” — журнал багато ілюстрований. На 16-ти сторінках журналу пересічно вміщується 30 ілюстрацій — оригінальних праць кращих наших малярів-графіків, репродукції давніших ілюстрацій і картин, портретів, фот, мап, схематичних ілюстрацій до ігор і забав чи розваг, репродукції скульптур тощо.

Ілюстрація має завдання не лише прикрашувати написане (естетичний елемент), не лише притягати читача (момент зацікавлення в навчанні), але й інші педагогічно-дидактичні вальори. Вона доповнює текст, унаочнює дитині різні досі неznані його елементи. Діти бачать на них предмети, постаті, побутові атрибути щоденного життя, історичні

акцесорії. Ілюстрація візуально знайомить дітей з минулим і сучасним життям українського народу. Ілюстрації сучасних мистців знайомлять дітей з іменами визначних представників нашого образотворчого мистецтва, з напрямками, стилями, які панують у ньому, з технікою малярства. Ілюстрації можуть стати вихідним пунктом для гутірок, лекційних одиниць, домашніх завдань, для komponування дітьми текстів до ілюстрацій, заохочення дітей пробувати власні сили в образотворчому мистецтві. Це розвиває уяву дитини, розбуджує в ній творчі елементи.

Ілюстратор нарівні з автором несе відповідальність за твір, призначений для дитини. Співпрацю автора й ілюстратора можна з'ясувати в трьох фазах: 1) перевага ілюстрації, 2) паралельність тексту й ілюстрації, 3) перевага тексту.

Зокрема велика, майже єдина відповідальність лежить на ілюстраторові у першій фазі — для дітей найменшого віку, коли ілюстрація є всім, а текст або взагалі не виступає, або тільки супроводить образки, пов'язує їх і пояснює. Для малих дітей найкраща кольорова ілюстрація.

Щойно, коли дитина навчиться сама читати й розуміти прочитане, ролі автора й ілюстратора вирівнюються, біжать паралельно. Врешті приходиться третя фаза, що стосується дітей старшого віку — думка, словесний матеріал, текст беруть перевагу, ілюстрація сходиться до допоміжної ролі.

Крім автора й ілюстратора входить у гру третій фактор — сприймач, предмет мистецького й виховного діяння літературного твору й ілюстрації — дитина. Таким способом отримуємо тричленний ланцюг, в якому окремими кільцями є: автор — ілюстратор — дитина.

Ілюстрація для дитини — це невідлучний складник її психічного розвитку. Дитина думає образами, дитина висловлюється при допомозі образів-рисунків. Відомою в психології є фаза дитячих рисунків, тобто графічних творів, роблених дитиною, коли то вона при допомозі образків проєктує на зовні, висловлює свої внутрішні переживання. Коли приймемо теорію, що наївність думання, світосприймання, світовідчужування і світогляд є спільною рисою дитини й людини з первобутньою культурою, то первісна людина, поки навчилася живити письмові знаки, висловлювалася при допомозі образків (гієрогліфи). У тому бачимо тісне пов'язання слова-тексту й рисунку, при чому образ попередив словесний текст. Так отже співпраця автора й ілюстратора зумовлена вже історично-культурно-психологічними моментами.

Однак не кожна дитина має здібність думати й висловлюватися образами — в одній вони живі, багаті, різновидні, в іншій вбогі, скупі, бліді. Психологічно цей процес виглядає приблизно так: дитина не любить і не вміє думати абстрактами, вона хоче, щоб не тільки неживі предмети оживали, але щоб і чисто абстрактні поняття прибирали видиму форму. Дитина хоче все заслухати чи прочитати ще й побачити. Такий образ дитина створює інколи сама й переносить його на папір, пісок, стіну — творить дитячий рисунок. Мистець-маляр допомагає дитині в тому процесі, тільки що робить це в досконалішій формі. Дитині, багатій плястичною уявою, мистець допомагає доповнити посталий в неї самостійний образ новими, невідомими їй деталями. Дитині з убогою уявою він допомагає з уламків, які зарисувалися в неї, дати повний візуальний образ пережитого, заслуханого, прочитаного.

Це бажання й здібність дитини бачити і внутрішні переживання і зовнішній світ у формі образів доводить до того, що дитина так любить образкові серії, дію в формі образків, і в тому успіх т. зв. „картунів”. Проблема тільки, щоб вони мали позитивну ідею й зміст.

У цьому й лежить великий успіх образкових історійок у „Веселці”, типу „Богуті Багатира”, „Богдана Козака-Характерника”, „Богдана Січового Стрільця” (історично-казково-пізнавальна тематика), чи „Пуня Довгоноса”, „Чап Чалапа” або „Гоци Драли” (гумористично-пригодницько-виховна тематика).

Успіх мистця у цій ділянці залежить від того, наскільки його власна уява зуміє схопити текст, наскільки він вміє транспонуватися в позицію дитини, піти по лінії її уяви, вжитися в стан дитини під час читання тексту, наскільки зуміє знайти відповідні технічні засоби. Проблема застосування відповідних технічних засобів важлива, бо, якщо дитина в сприйманні ілюстрації натрапить на перешкоди, труднощі, неясності, розбіжності, ілюстрація до неї не дійде, хоч була б добра в задумі, чи в композиції. В такому випадку ілюстрація розминулася б зі своєю виховною ціллю.

Коли ми заторкнули проблему ілюстрації, яку виконує сама дитина, варто відповісти на питання, чи ілюстратор повинен виконувати ілюстрації так, як це робить дитина, дитячою манерою і стилем. Діти не люблять, щоб їх зовнішньо наслідувати, напр., сюсюкати, шепеляти в літературних творах, призначених для дітей. Вони це роблять з певних соматично-кінетичних причин, які утруднюють їм правильну артикуляцію, чи з психологічних причин. Так само мається справа і з ілюстрацією. Дитина виконує її так, як уміє і відчуває, але вона хоче, щоб мистець зробив це досконаліше. Тому повністю наслідувати дитячу манеру неказане, хоч можна взяти її за базу.

Ілюстрація виконує в дитини не тільки ролю засобу зовнішнього вислову внутрішніх переживань, не тільки візуально заспокоює в ідеальний спосіб уявні переживання дитини, але є й засобом побудування креативних, творчих первнів у дитини.

Ілюстрація для дітей — це не лише психологічно-розвоєвий процес, не тільки інтерпретація тексту, але це й виховний процес з практично-утилітарним спрямуванням. Вона має виховати в дитини естетичні почуття, естетичний смак, виробити в ній розуміння і вміння сприймати твори мистецтва, замилювання до них, знайомить її з різними напрямками образотворчого мистецтва, з окремими мистцями, щоб у майбутньому дитина стала споживачем творів мистецтва і меценатом мистецтва, розуміючи його необхідність у житті людини. Ілюстрація українського мистця має виховати дитину на первнях нашого національного мистецтва. Зокрема це важливо тепер, коли на рідних землях панує соцреалізм у мистецтві, а діти на поселеннях здані на хаос інтернаціонально-космополітичних напрямків.

Графічно-мистецьке оформлення видання притягає увагу малого читача й спонукує його читати книжку чи журнал.

Я зумисне затримався довше на проблемі ролі, яку сповняє ілюстрація в дитячих виданнях, бо це питання в нас занедбане. „Веселка” завжди брала його до уваги через ці різномодні функції, які воно виконує в процесі розвитку й виховання дитини.

Інша ділянка виховного зацікавлення „Веселки” — це музичне виховання. „Веселка” веде його за допомогою доступних журналові засобів, вміщуючи ноти і тексти пісень, композицій і відомостей з життя видатних представників нашого музичного життя — композиторів, музик, співаків, диригентів, ансамблів. Інколи діти самі komponують музику до пісеньок.

Музичні твори, пісеньки, сценки, п'єски, інсценізації, мелодеклямації вчать дітей опановувати рідну мову й набувати сценічну поведінку, почувати себе свobodно перед публікою, дає почуття самопевности, сміливости, плекає „цивільну відвагу”, підготовляє майбутніх adeptів сценічного мистецтва в різних його видах.

У своїй кінцевій виховній меті — виховати українську дитину на поселеннях на вартісну одиницю своєї нації — „Веселка” не спускала з ока й англомовних українських дітей. Цю складну проблему журнал намагався розв'язати різними способами, більше чи менше успішними. З 1957 роком уведено до кожного числа „Веселки” двосторінковий англомовний додаток, в якому були вміщені переклади казок, переказів, легенд, легші оповідання й пізнавальний матеріал з різних ділянок українознавства й методичні лекції початків української мови. Але в 1959 році довелося припинити публікацію цих сторінок через натиск різних політично-партійних кіл, які керувалися не життєвою дійсністю, але патріотично-чуттєвими, поза-виховними й поза-дидактичними моментами, втрачаючи з ока невідхильний закон асиміляції й денационалізації, який прийшов раніше і швидше, чим вони сподівалися. Після спроби з окремими англомовними сторінками в журналі видавництво видало два англомовні огляди („дайджест”), які мали добрий відгук не тільки серед англомовних дітей українського роду, але й серед не-українських дітей. Напр., одна американська вчителька заохотила на підставі веселкових матеріалів опрацювати завдання про Україну й видати окремий випуск шкільної газетки на українознавчі теми. Видавничі труднощі відсунули на бік дальші такі випуски. Тепер у „Юкрейнієн Віклі” ведеться систематично дві сторінки для англомовних читачів. Ці сторінки продовжують традицію колишніх сторінок в україномовній „Веселці”.

Своїм виховним впливом „Веселка” охопила не тільки дітей у вільному світі (ЗСА, Канада, Австралія, країни західної Європи, Англія, країни Південної Америки, куди йде деяка кількість примірників безкоштовно). Матеріали з „Веселки” з покликанням на джерело передруковувало в дитячій сторінці варшавське „Українське Слово”, окремі примірники журналу продиставалися до Чехо-Словаччини й Югославії.

Поруч журнального видання, „Веселка” випустила шість книжкових випусків, які повністю розійшлися. Цю „Бібліотеку „Веселки” часово припинено через технічно-видавничі труднощі, але планується відновити їх незабаром.

„Веселка” виконує й національно-політичну роль, хоч діється це посередньо. Поперше — „Веселка” є творчою лабораторією й платформою для вислову авторів і взагалі працівників дитячої літератури в вільному світі, що стоять на українсько-державницьких позиціях. Тим самим вона є протиположністю підсоветських дитячих видань (журнал „Барвінок”, „Малютко”), які духом не є українські, а тільки спотвореною русизмами українською мовою виховують наших дітей на „советських

громадян", обмосковлюють і обольшевичують їх. Коли почала виходити „Веселка", негайно створено в Києві і на Присяжівщині книжкове в-во „Веселка", щоб дезорієнтувати наше громадянство. Якесь авторка під псевдом Л. Письменна видала книжечку „Чап Чалап", що є одноіменною з друкованими в „Веселці" веселими історіями ЕКА, який є одночасно автором тексту й ілюстрацій. „Веселка" все таки застала підсовєтські в-ва підбати дещо про українську дитячу літературу так, як Енциклопедія Українознавства змусила їх видати й собі Радянську Українську Енциклопедію, а регіональні збірники, видавані на еміграції, причинилися до таких видань, як „Історія міст і сіл України". З нагоди 20-ліття „Веселки" в 1974 р. „Голос Америки" передавав про неї інформації в Україну.

Матеріали з „Веселки" використовуються на різні нагоди в дитячому житті — на початку шкільного року й на його закінчення, у День Матері, на св. Миколая, Різдво, Новий Рік, Великдень, роковини великих людей, національних свят. Використовують їх на радіомовленнях, телевізійних показах („Тітка Квітка", Канада), передрукують у інших дитячих журналах, шкільних посібниках, хрестоматіях, збірниках.

Методичні вказівки, як користуватися матеріалами „Веселки" в дошкільному і шкільному навчанні та в виховних організаціях опрацював її редактор Володимир Барагура в брошурці „Веселка в школі" (1963).

Про виховно-навчальну роль й значення „Веселки" висловилися прилюдно рецензенти чи не в усіх українських публікаціях вільного світу, визначні наші педагоги, вчителі-практики, вихователі, батьки й кожний, хто має до діла з виховною справою. Шкільні Ради поручили „Веселку", як допоміжну лектуру в школах і на курсах українознавства.

Згадки про неї є в таких публікаціях, як „Книга Мистців" (1954), „Гайд оф Юкрєніян-амєрікенс Інстїтющєнс" (1955), „Азбуковнику" (2-ий том 1973), „Юкрєнієнс ін Норт Амєріка" (1975) і в американських: „Сошел Гайд оф Нью Йорк, байсєнтєнніял єдишен 1976/77", „Гу'с Гу ін Іст" (1977/78), „Нотабл амєрікенс" (1976-77), „Мєн оф єчївмєнт" (1978/79), „Дикшєнери оф Інтернєшенєл Байографї" (Кембридж, Англія 1978/79). „Веселка" зарєєстрована теж у Конгрєсовій Бібліотєці в Вашингтоні. „Веселка" отримала 3-тю нагороду на виставці в Лєкєнтє, Флєоридє.

Проф. Дєймєс Фрєйзєр з Фарлєйф Дїкінсєн унївєрситєту, який цікавиться єтнічною дитячою прєсою, познєйомившись з „Весєлкою", зокрємє її єнглємовними випусками висловив свій подив, що єдина українська національна група спромоглася на дитячий журнал в незвичних для ємєріканської мєнтальности єдавничих умєвах, що є заперєчєнням єдавничє-єкономїчних принципів. У євоєму листі до рєдакції „Весєлки" він пишє: „Який чудовий журнал рєдагуєтє!"

Поруч позитивів „Весєлка" має й повєжні недєліки. Перший, є — запізнєння журналу єрєз незвичні єдавничі труднєщі так рєдакційного, як і друкарськє-тєхнічного порядку. Єрєз тє вчителі, виховники й батьки нарікають, бо спізнєний мєрієл втрачє євою, рєдєусім дидєктичну єктуєльнєсть, зокрємє при використєвуванні журналу, як допоміжної лєктури в школі.

Другий недєлік — від початку існування журнал нє єхєплєє стільки українських дїтєй-читачів, скільки повинєн, щоб виконувати євою виховну й національну мїсію, хоч „Весєлка" — є єйдєшєвєший журнал з висєтєю рєдєплєти п'єть долєрїв рїчно, нєвпєки скількїсть рєдєплєтників

зменшується. Із початкових 5 тисяч тираж впав на половину й далі є знижкова тенденція. Причиною такого стану є байдужість батьків, які не заохочують, а навпаки відохочують дітей читати журнал, індиферентність громадянства, навіть наших центральних установ і їхніх Шкільних Рад, а найважливіше поступовий, чимраз зростаючий процес асиміляції й денационалізації, який невідхильно тягне за собою слабе або ніяке знання в дітей української мови й їхнє зацікавлення рідною проблематикою.

Інша трудність-недолік — брак кваліфікованих співробітників. Люди старшого віку відходять або замовкають, молодше покоління не володіє літературною мовою так, щоб писати нею твори для дітей, цих кілька одиниць, що мають письменницький талант, тяготять до „великої літератури” для старших. Подібне явище є й між ілюстраторами, які не знають українського кольориту й ставлять завищі матеріяльні умови. Редактори журналу теж люди літні й немає їх ким заступити. Старший вік працівників, згуртованих коло журналу, причиняється до певної тематичної відсталості від духа часу й актуального життя, а це не є елементом притягальним для малого читача. Наші людські ресурси через брак допливу свіжої крові з рідних земель не можуть видати з-поміж себе достатню кількість людей з письменницько-виховними обдаруваннями. Ця трудність стосується не тільки „Веселки”.

У „Рокі Дитини” „Веселка” закінчила своїм 289-им числом 25 років свого існування, перевищаючи часом своєї появи всі інші дотеперішні українські дитячі журнали. Почала вона виходити 15-го вересня 1954 року на 16 сторінках великого формату (11/8½”) початково, як щомісячний додаток до щоденника „Свобода” на газетному папері чорним друком. У 1956 р. стала незалежним від щоденника окремим виданням, на журнальному папері чорним друком, базуючись на передплатах і пресовому фонді та користуючися типографічними устаткуваннями „Свободи”. У 1957 р. перейшла на кольоровий друк. 25 оправлених в полотно з золотим тисненням і зі змістом річників становлять показну дитячу енциклопедію українознавства і є невичерпним джерелом літературно-мистецького, навчального, виховного й розвагового матеріалу. Кожне число має 16 сторінок, отже кожний річник має близько 200 сторінок з коло 400 ілюстраціями, фотами, заставками, кінцівками. Окремі числа журналу треба зберігати, оправляти в річники і переховувати в бібліотеках — домашніх, шкільних і виховних установ, організацій молоді, церковних, бо вони ніколи не втратять своєї актуальності. Це одночасно зберегло б „Веселку” перед долею раніших українських журналів, які тепер зовсім недоступні, бо не збереглися не тільки в бібліотеках і архівах, але навіть у видавництвах, в яких виходили.

Ювілейний рік „Веселки” треба закінчити бадьорою ноткою. У деяких частинах України є народне повір'я, що чарівливе явище природи — веселка одним кінцем своєї дуги п'є воду з погожих джерел, другим кінцем зрошує й поїть нею ці місця, які потребують її життєдайної й життєтворчої сили.

Не випадково видаваний УНС журнал для дітей взяв собі назву цього кольористого явища природи. Роля, яку виконує „Веселка” — журнал подібна до ролі веселки — явища природи. Журнал черпає живущі й цілющі первні з надрів народної душі, з традицій української дитячої літератури й української дитячої преси раніших періодів і переливає їх у

душі, серця й уми нашого наймолодшого покоління, що на чужині зростає під її різнобарвною дугою. Ці цілющі і життєдайні соки минулого „Веселка” поповняє свіжими краплинами виплоду талантів сучасних письменників, поетів, образотворчих мистців, композиторів, педагогів, що працюють у ділянці дитячої літератури. Ці краплини минулого вкупі з свіжим поповненням творять спільно оцю кольористу панораму багатством літературно-мистецького, наукового, виховного й розвагового матеріалу в формі віршів, поем, казок, переказів, легенд, п'єсок, сценічних картин, статейок-розповідей, розваг, загадок, ігор, забав, писань юних авторів, листування, сміховинок. Вони променіють із сторінок журналу, просочуються в душу малого читача, формують побіч інших виховних засобів втілення виховного ідеалу української людини поза межами материка.

Безпросвітні дні потопу, що безбарвною масою дощових струменів лився з понурого сірого неба на землю, роз'яснила і звеселила веселка — Божий знак, що в спустошеному стихійним катаклізмом світі починається нове життя.

Журнал „Веселка” роз'яснив і звеселив обрії української дитячої літератури, залиті потопом московсько-большевицької пропаганди, яка вживає дитячу літературу як знаряддя денаціоналізації й комуністичного виховання українського молодого покоління, вживаючи до того єхидно такого шляхетного засобу, яким є українська мова, хоч і вона зазнає там спотворення.

„Веселка” яснітиме так довго, поки блиститиме сонце українського національного життя у вільному світі й поки його промені заломлюватимуться в призмах калейдоскопу творчості талантів вільних українських працівників дитячої літератури і, перелиті в душі юних читачів, відіб'ються в їхніх серцях співзвучним вахлярем позитивних національних і вселюдських ідеалів.

Але й найкраще редагований і найбільш дбайливо видаваний журнал не виконає завдання, до якого покликаний і призначений, якщо не охопить своїм виховним впливом якнайширшого кола читачів.

Через те й популярні тепер, але голословні гасла „Лицем до молоді”!, „Дорога молодим”!, проголошення „Року Дитини” не матимуть реального й практичного значення так довго, поки не буде конкретної дії.

УКРАЇНЬСЬКА РОДИНА

(У ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ЖУРБИ)

Написав Остап Тарнавський

Родина в українському суспільстві на протязі сторіч була головною клітиною суспільної організації. Як це підкреслює дослідник суспільного устрою в Україні Володимир Янів у спеціальній статті в „Енциклопедії українознавства”, українська родина з давніх-давен позначалась індивідуалізмом. „Вирішальним чинником - пише цей соціолог — є приналежність української нації до індивідуалістичного культурного циклю. Прагнення до вияву своєї індивідуальності позначалося на тому, що українська родина на відміну від великої колективістичної родини є мала родина, вона складається з батьків і неодружених дітей. Одруження дітей веде в засади до заснування нової сім'ї з усіма зовнішніми ознаками (власна хата, окремий земельний наділ).”¹ Як виказали розкопки (згідно з твердженням Петра Курінного)² мала родина характеристична для простору нинішньої України вже в час палеоліту. Тож у час, коли ще загально рід чи родова громада — соціальне об'єднання кровних родичів, як форма спільності людей, при наявності деяких засобів виробництва заміняла первісне стадо з його груповим шлюбом і матріархатом, — в Україні завдяки індивідуалістичному культурному циклові в основі суспільного порядку був не рід, а сім'я з чоловіком у проводі, з усіма притаманностями цієї форми співжиття людей, від правного шлюбу і виділеної сімейної власності до патріархату — це значить, із чоловіком-батьком на чолі цієї суспільної одиниці. Цей скорий перехід до родини-сім'ї, як основної суспільної одиниці в загальній суспільній організації, із зв'язаною з цим сімейною власністю, зумовлював моногамічні та й добірні шлюби, а вслід за тим ставив і моральні вимоги до цієї добірної моногамічної сім'ї з вірністю в подружньому житті, з відповідальністю за виховання потомства та й у дальнішому — з економічною відповідальністю і незалежністю. Прийняття християнства в Україні ще більше скріпило цей індивідуалістичний сімейний лад суспільної організації з тією поправкою, що — на зразок Святої Родини з Божою Матір'ю в осередку — роля матері в українській сім'ї вийняtkово важлива без того, щоб підривати авторитет батька в цій все ж патріархальній конструкції родини.

Це визначення української родини покривається з високим визначенням родини в передовій моральній літературі західньої культури взагалі. Святий Августин так сказав про ролю родини: „Людська родина

становить початок і підставовий елемент суспільства. Це ясно, що мир у суспільстві мусить спиратися на мирі в родині, та й порядок і співзвучність між тими, що в їхніх руках влада, і підвладними мусить безпосередньо випливати з того порядку і співзвучности, що зрджуються у творчому провідництві і з відповідного відчуття в родині” (Святий Августин: „Боже місто”, книга 19, розділ 16 — цитата за англійським текстом).

Філософ суспільної думки Рут Нанда Аншем у своїй праці про родину говорить: „Важність родини, як підставової соціальної одиниці, і роля родини у визначенні характеру і структури суспільства вповні визнані всіма, і чоловіками і жінками, що визначаються розумом і розумінням проблеми”³ Ця дослідниця заявляє, що як клітина є підставовою частиною органічного тіла, так родина-сім’я є такою частиною суспільства. Християнство скріпило ролю родини в суспільстві. Християнство навчає, що знання — це тільки одна з різноманітних форм свідомого вияву існування; іншою частиною та ще й важливішою за першу — тією, в якій розум відіграє підрядну ролю, є любов. Гармонія у суспільстві, що її основою є гармонія в сім’ї-родині, скріплюється свідомістю індивіда приналежності до сім’ї-родини; його приналежність до родини не відірвана, але радше узалежнена, спосна любов’ю, як нерозривна частина — він являється членом мікроскопійного зразка динамічного великого суспільства. В той спосіб родина — це приклад для наслідування, підставова форма у людському житті і людській думці. Це також есенція моралі-етіки. Цю побудову суспільства на родині, на родинній залежності індивіда, розколихує винесений до крайности індивідуалізм, що його можна вже завважити у Платона (в його ідеальному устрої, що поза ідеями не завжди бачив реальну дійсність), а ще більше у філософії стоїків — на відміну до тверджень Арістотеля, який вважав, що, якщо діти не люблять своїх родин, тоді трудно їх зв’язати з кимось іншим, а в тому і з державою.

Можна висловити твердження, що один незаперечний і незнищимий етичний ідеал, підтриманий здоровою думкою, проникає кожну історичну і культурну родинну систему, чи вона старогрецька взята з Гомера, чи англо-саксонська — з Бейволфа, чи старокитайська — з Конфуція, чи староіндійська — з Рамаїни, чи старосєврейська — від Мойсея, чи потім висловлена в писаннях св. Августина або і в нашого Шевченка, коли сім’я є тим провідним рушієм стабільної соціальної структури, без якого не можна досягнути ні свободи, ні безпеки. Ця іділія сімейного життя найкраще змальована у нас у Шевченковій поезії „Садок вишневий коло хати” (головно другий п’ятивірш):

*Сім’я вечеря коло хати,
вечірня зіронька встас,
дочка вечерять подас,
а мати хоче научати,
та соловейко не дас”.*

Це картина сімейного життя в часи кріпацтва, проти якого Шевченко з такою силою воював, та все ж захоплююча сімейна іділія не могла зникнути і в той важкий час панщизняного поневолення селян.

Традиційна родинна система зазнавала розхитання, коли упадала моральна думка й захитувались етичні основи одиниць і суспільств. Вже Плутарх нарікав, що моральні засади, що їх греки вважали основою

зразкового суспільства, занепали. Вірність, чесність, виховання дітей, лояльність людини до людини, коротко — моральна суцільність, захитались у суспільстві. Подібне явище можемо спостерігати й у час, коли на літературну арену виходила Галина Журба, а ще докладніше в той час, що став предметом її письменницьких зацікавлень і послужив темою для її останніх повістей.

Якщо слідкувати за історією цивілізації, то ХІХ сторіччя позначилося великим поступом у науці. Спеціально в застосуванні до індустріялізації і медицини наука отримала великий престиж і признання. Деякі наукові висновки, головню теорія Дарвіна, йшли в розріз з традиційною християнською вірою, і це започаткувало різку дискусію між оборонцями нової науки і визнавцями старої віри. Вже друга половина ХІХ сторіччя позначена індустріальною революцією. Хемічна і металургічна індустрія, а за нею електрифікація і застосування бензини для погонної сили, розбудова шляхів, головню залізничних шляхів і судноплавства, а далі винахід автомобіля — зробили цілий переворот у транспортції, що її ще посилив винахід телеграфу і телефону. Всі ці зміни відбилися на житті суспільств, змінювали уклад сил між державами й у самих суспільствах окремих держав. Нова індустрія змінила і традиційну картину життя в деяких високо розвинених технічно країнах. У деяких частинах Європи рільництво зовсім підупало, бо нові форми транспорту дали змогу привозити збіжжя дешевше з Канади чи з Америки. Зайшли зміни і в укладі суспільства. Рільники стали шукати праці в індустрії, засоби транспорту допомагали переїздам й еміграційним рухам. В господарській ділянці поставали нові великі корпорації-картелі, а з другої сторони виростав поважний суспільний шар — пролетаріат. Само населення в Європі не тільки зазнавало змін, але й подвоїлося. Коли на початку ХVІІІ сторіччя в Європі жило дві сотні мільйонів людей, то на кінець того сторіччя населення Європи зближалося до круглої цифри пів мільярда. Росія, в орбіті якої жили й українці, нараховувала в той час 140 мільйонів мешканців.⁴

Індустріялізація поволі розбивала село, що було остоею традиційности і консерватизму. Сотні тисяч мешканців села переходили у міста, поселювалися біля фабрик і все їхнє життя узалежнювалося від нових економічних умовин життя. Змінювалися традиційні соціальні угруповання, змінювалися звичаї, наростала політична свідомість мас, а вслід за тим і масова політична діяльність і демократизація суспільного порядку. На перший плян виходять проблеми економічні й суспільні, які з однієї сторони посилюють значення широких мас в окремих суспільствах і державних конгломератах, з другої ж — посилюють експансивність зіндустріялізованих держав для здобуття колоній, ринків збуту, дешевого робітника — розкривають шлях до імперіялізму.

На тлі нового образу світу, зміненого в наслідок розвитку науки, а особливо завдяки індустріялізації, погляньмо на схід Європи, що лежав у орбіті російської імперії, з головною увагою для терену України, що є тереном подій у творах Галини Журби.

Галина Журба виводить свій рід із польської шляхти, по батькові, а по матері — із спольщеної козацької старшини. В системі польського королівства, а потім і російської імперії в Україні зайшли, накинени чужими займанцями, соціальні зміни, в наслідку яких викристалізувалися

Галина Журба

три головні стани: шляхетський (дворянський), міщанський і селянський. Козацька держава, доки її військова сила могла мати контроль в Україні, намагалась у дусі української традиції затирати станові різниці, та все ж і в цій нашій державі не без чужих впливів приходять до емансипації козацької старшини, яка згодом, після упадку Гетьманщини, полонізується чи теж зросійшується для збереження своїх станових позицій і привілеїв. Справедливо вияснює соціолог Володимир Янів це соціальне становище в Україні під російським пануванням в Енциклопедії українознавства. „Офіційна тенденція російського уряду — пише він — проявлялася в намаганні поглибити станові відмінності, запевняючи основне значення за дворянством, до якого після 1785 року вливається багато колишньої української старшини. Упривілеювання дворянства супроводиться упослідженням селянства (запровадження кріпацтва в 1783 році).”⁵

Під кінець XVIII сторіччя саме життя висуває на перший план нову провідну верству: інтелігенцію, яка поповнюється в першу чергу з середовища дворянства, головню того, що під впливом нових економічних умовин, зв'язаних із переможним походом індустріялізації, убожіє, а також із середовища міщанства — нової буржуазії, що була співвідповідальна за індустріялізацію, а то й і селянства, особливо після знесення кріпащини в 1861 році. Інтелігенції припала роля повести справжню революцію в суспільно-політичному житті, рівнобіжну до індустріальної революції. Інтелігенція викривала всі вади, що ними грішили дворянство і шляхта. Дворянство спирало свій престиж і свою провідну ролю на

спадковості, шляхетському походженні й земельній власності, що переходили з покоління на покоління. Саме ці елементи впливали на внутрішній уклад життя дворянського стану, включно з родиною. Дуже важливою проблемою був для дворянства підбір партнера в подружжі. Хоч і не бракувало подруж, укладених на основі справжньої любови, теплоти й інтимності почувань, то в більшості головна увага для зведення дворянських подругів була в родовому походженні і маєтковому стані. Подружжя, законтрактовані під родовою пресією для збереження позицій і майна, були найчастіші, у висліді чого і саме подружжя не було зразкове і часто приводило до емоційного й морального відчуження чоловіків і жінок.

І такі кон'юнктуральні подружжя стали бути популярні й у нової забагатілої класи міщанства. Російська література — Чехов, Островський чи інші — змальовує такі подружжя, що їх продуктом були родини, сперті на деспотичному авторитеті батька, зацікавленого тільки на акумуляції майна і власності. Така деспотична родина з абсолютною владою батька — це мікрокосмічна одиниця в системі, що її характеризувала царська деспотія.

Такий порядок поведінки накладався і селянству, що після звільнення з кріпацтва переходило нові стадії розвою і само в собі стало ділитися на дві різні частини: заможних селян-хуторян і бідарів-зарібників. Заможні селяни вже під натиском самої системи царського деспотизму наслідували форму укладання подруж, що закорінювалась у міщанських і панських колах. Також і селянські родини, що здобули посілість, достатню для забезпечення спокійного буття, спиралися на патріархальній структурі. Для таких родин подружжя було нагодою знайти зв'язок з другою заможною родиною для збереження і придбання земельної власності й іншого майна. Ця залежність родини від батька, що був власником майна і вирішував про долю сім'ї і дуже часто цю свою владу виявляв у деспотичний спосіб, знаходила повну підтримку, загальне признание та й стала неписаним звичаєм у деспотичній структурі російської імперії, ба і неписаним правом. Картини з життя, що характеризують ці нові звичаї, увійшли до нашої літератури, від починателя нової української літератури Івана Котляревського починаючи.

Інший характер мали бідні сільські родини. Для тих родин, що не мали відповідної кількості землі для прогодування сім'ї, не існувала ні стабільність, ні селянська гідність, ні не мала в них значення батьківська воля. Багато цих батьків з бідних селянських родин мусіло мандрувати по всій країні в розшуках за заробітками на сезонних роботах, чи в наймах по дворах, чи теж заробітчанами по фабриках, тартаках, цукроварнях, на будівництві, і так утримувати свою сім'ю. В такій убогій родині, де батько мусів покинути дім для заробітків, велика відповідальність спадала на матір. Навіть тоді, коли ці незаможні, безземельні чи малоземельні родини переселялися у міста чи у містечка поблизу млинів, тартаків, копалень і фабрик або інших індустріальних підприємств, де могли знайти заробіток, то й тоді ці родини — спролетаризовані — були зосереджені більше довкола матері, хоч часто і матері наймалися на працю, щоб спільно з чоловіками нести тягар прогодування сім'ї.

В таких обставинах, коли традиційна, скажемо — ідилічна, родина, навіть ця кріпацька, про яку співав Шевченко у вірші „Садок вишневий”,

під ударом індустріальних перемін зазнавала переображення, нова соціальна група — інтелігенція почала вносити нові погляди відносно суспільного і політичного порядку, в тому ж і нові погляди на устрій родини. Відкидаючи передумову власництва, критикуючи застарілі закорінені звичаї, інтелігенція відкидала патріархальну конструкцію родини, а радше бачила родину як вислід подружжя, завершеного на основі емоційного і морального вдоволення, і підтримувала право кожної людини вільно вибирати собі партнера життя. В її розумінні подружжя мало бути добровільним об'єднанням двох вільних істот, більше схильне до служіння народові, не зв'язане з маєтковим чи соціальним становим статусом обох партнерів. Цей вільний добір партнерів допускав у випадку незгоди, що могла бути і вислідом політичних розходжень чи розбіжностей у професійних уподобаннях, розводи, хоч вони не мали місця в церковному устрої, за винятком родин великих багатіїв і магнатів.

Ось цей цікавий час великих перемін, що ми його намагались накреслити, послужив темою для останніх творів Галини Журби. Її повість „Тодір Сокір”, том перший, розкаже про події кінця XIX сторіччя. В осередку розповіді є той новий тип інтелігента, що ми його згадали, — лікар по професії доктор Венедикт Сологуб, удовець, який проживає свій старший вік у своїй власній посілости, Орестові, на Поділлі, що його одідичив по заможному батькові. Галина Журба сама вийшла з поміщицького роду, їй поміщицький стан близький, вона його знає і добре розуміє. Сологуб — це тип хлопомана більше із сантименту, як з політичних переконань, хоч і вийшов з панського відірваного від народу середовища. Як і пристало на той перехідний час, що його загальну характеристику подано вище, у творі Галини Журби не маємо відтворення якоїсь стабільної традиційної родини, що могла б служити прикладом для нашої заложеної й уточненої тези, що родина — це основна клітина, за св. Августином, початок і підставовий елемент суспільства. Батько доктора Сологуба Орест — це славний лікар-хірург, людина заможна і загально шанована, але його подружжя не було стабільне. Він одружився з оперною співачкою, подружжя виявилось кон'юнктуральним і нетривким. Сам доктор Венедикт навіть не знав і не бачив ніколи своєї матері, бо вона покинула його батька ще коли він був немовлям. Ось письменниця розкаже про це так:

„Мав він (Венедикт Сологуб) 15-16 років, коли довідався від своєї няні усього про матір. Була оперова співачка, „втікла” з офіцером лейбгвардії, якимсь фон Сталем, вночі, забравши з батькового бюрка всі гроші, цінності, кинувши чоловіка і дворічну дитину. Всі познаки її існування зникли з дому разом з нею. Ніхто не смів згадувати її імени, ані взагалі, що було”.⁶

Венедикта виховала няня Мокрина — проста селянка, і вона вщепила у нього любов до простого народу, що й дало потім основу для близького співжиття з челяддю. Письменниця навіть дає пояснення, з погляду тодішньої ліберальної думки, причини нещасливого подружжя батьків доктора Сологуба:

„Батько — лікар, с'ухий учений, відданий своїй професії, замкнений у собі, нагло зачарований любов'ю й жагою — одружився з нею. Її, очевидно, спокусив лиш його маєток, ім'я, слава знаменитого хірурга. Таке подружжя — обопільний гріх молодости”.⁷

Доктор Венедикт був також одружений і його дружина скоро померла. Коли ми знайомимось з ним у романі — він удовець та бездітний. Чому бездітний — це нетрудно вияснити, хоч і письменниця цього не вияснює; він пережив трагедію у родині батьків, був жертвою цієї трагедії і тому не бажав, щоб подібна історія сталася і в його сім'ї. Але повага і висока оцінка родини й родинного життя у нього існує. Вона виявляється в повному пошануванні, ба навіть любові до няні-селянки, що його виховала. Мокрина, що доживає віку в його дворі, — це єдина особа, до якої доктор Сологуб має довір'я і повагу, він звиряється перед нею в різних слабостях, виявляє їй свої таємниці; хоч він уже літня людина — вона звертається до нього на „ти“. Можна ствердити, що роля няні Мокрини в цій „парубочькій“ родині Сологуба сповняє ролю матері, що коло неї скупчується звичайно інтимне життя сім'ї.

У романі не знаходимо ні однієї родини, що могла б служити прикладом для нашого заложення про зразкову родину. Товариші доктора Сологуба — це в більшості також самотняки та й без сантименту до родинного життя. Його найближчий друг, Проспер Улашин, закросний навіть на Дон Жуана; він і вмирає десь за кордоном у трохи романтичних чи романістично-сенсаційних обставинах, бо в оповіданні, що, може, в романі закросне на легенду, про його смерть згадується і прізвище якоїсь давньої спільної знайомої доктора Сологуба Еви Кох-Газзарі.

Інший тип, що близько стоїть до Сологуба, — це Мойса Квач — типовий пройдисвіт, хоч і його мрією є одружитись і завести сім'ю. Для цього він навіть придбав дім і почав різні інтриги, щоб завдяки цим інтригам здобути для себе молоду красиву дівчину. Та його життя вказує на моральну розхристаність. Він має стосунки з докторовою ключницею, а в той самий час залицяється до докторової вихованки-покоївки, молодій красуні, що в ній бачить ціль своїх задушевних подружніх замислів.

Невияснена також родинна історія цієї дівчини, яка є справді героїнею першого тому трилогії і матір'ю героя задуманої трилогії, що й названа іменем цього героя. Єринка народилася таки в маєтку доктора Сологуба. Її мати Марина була тут на службі. Письменниця не вяснює обставин народження, не називає її батька і не згадує його. Мати рано померла, залишивши малу дівчинку сиротою у панському маєтку. І ось вона виховується тут між челяддю, під опікою добродушної докторової няні, від маленької заробляючи на своє утримання різними працями: від пастушки гусей до покоївки, а вкінці — ключниці у дворі. Правда, не зважаючи на брак родинного виховання і сімейного тепла, у дівчини постійна мрія вийти заміж і закласти свою сім'ю. Вона постійно про це мріє і думає, вона складає про це пляни. Ось її власні думки:

„Почала числити на пальцях. Виходить сто карбованців і ще вісімдесят у рік. Так — це дві десятини поля. А в неї ще гроші лежать у пана за всі роки, відколи вона служить. Котра багата дівка має хату. Вернеться Керельо з матросів і зразу куплять землю і покладуть хату“.⁸

Керельо — це теж вихованець двору. Він фірман у докторового приятеля Улашина. Ці двоє панських слуг пізнались у дворі, полюбилися і запрягли собі вірність. Закласти родину-сім'ю — це їхня мрія і ціль, хоч для цього, видається, немає ніяких реальних виглядів: немає у них ні батьків, що за звичаєм могли б офіційно перевести акт сватання і подружжя, ні грошей на заснування сім'ї, ні навіть особистої свободи, бо

обидвоє слуги та ще й молодий призначений до військової служби, що триває аж п'ять довгих років. У таких обставинах навіть найчистіші почування і найбільше надійні пляни перекреслює несприятлива гра обставин. Молодий виїжджає далеко на військову службу, молода залишається в наймах у дворі. Справа ускладнюється ще й народженням дитини, що, як і у випадку самої Єринки, залишається на вихованні цілого двору; добрі люди опікуються нею, навіть дають дитині прізвище, і так поповнюється реєстр „безрідних і бездолних” Іванів, що їх не бракувало в Україні у той перехідний час. Правда, в самому заложенні є добрий замір і добра воля: двоє молодих людей плянувало подружжя і тільки обставини його утруднюють. Як закінчиться це намагання створити традиційну сім'ю в цих трудних, несприятливих обставинах — ми не знаємо. Перший том закінчується, коли дитина все ще виховується у дворі, її мати все ще служить у дворі, батько далеко у „матросях”. Для наймитів у панському дворі — цей двір є пристановиськом і — як у випадку поміщика Сологуба — може творити для них в деякому аспекті ілюзію родини, але не сприяє для виділення самостійної сім'ї, цієї основної незалежної одиниці здорового суспільства.

У дворі багато служби, але ні в одному випадку письменника не вияснює, як вони опинилися тут на службі, з яких родин вони вийшли і чи зможуть вони виділитися з цього малого колективу у самостійні родини. Коли звернути увагу на ті персонажі, що їх письменник малює ширше й докладніше, тоді бачимо ясніше, що їх життя далеке від звичайної родинної організації. Дуже симпатична там пара старих згаданої няні Мокрини і діда Антипа. Про них, про їх перше пізнання одне одного і зв'язані з ним плянування письменника розповідає у формі пізніших споминів Мокрини так:

„Антип саме тоді десь із війни вернувся скалічений на ногу. Під Плевною якоюсь коня під ним вбило та й розбило ногу. Статечний, путящий був парубок, гріх відказувати, гарний із себе. Сватався до неї, а вона взяла та й не пішла із дуру, казали. А чому? — ніхто не знає. Не знає й Антип. А може догадується — хто його знає. Не пішла та й вже. Не тому, що не злюбивсь каліка. Хіба кохання дивиться — каліка-некаліка, гарний-негарний, пара — чи не пара? Воно за тим тягнеться, за ким само хоче, розуму не питає — можна тобі чи не можна. От береш та й любиш того, що не можна, до самої смерті. Як кому суджено. Еге, судженого конем не об'їдеш, а не судженого й п'ятьма не доженеш. Так і не віддалася...

Антип також чомусь не женився, хоч як це рідко була у селян. Чому? Відь Божа знає. Так і перешкандибав вік за двірським товаром, як вона у двірській пекарні. Видно на роду вже так написано...”⁹

Ось так двоє людей, що в них була любов — оте підставове емоційне заложення функціональності християнської родини, — залишились у дворі неодруженими. Письменник не входить у соціологічну причину цього, але її видно ясно з самого наświetлення буття у дворі. Двір давав забезпечення економічне; для подружжя треба було двом наймитам здобути ту економічну базу, що могла б дозволити створити окрему сімейну одиницю. В обох, зв'язаних з двірською працею і звиклих до повної безпеки у дворі, не було відваги рішитися на ту самостійну життєву дорогу і вони залишились у дворі, хоч до пізнього віку обдаровували себе симпатією, що стояла на межі постійної любови.

З роману можемо довідатись і про весілля таких панських наймитів. Його письменника описує так:

„Після Водохреща побралися Антін та Палажка. Обое безземельні наймити; Антін ще й круглий сирота. Весілля справив Сологуб як годиться, з музиками, з гулянням. Спершу весь весільний причет молодого рушив до молодої. Всеньку суботу й неділю відгуляли у молодой в Кирнасівці. Перезву справляли в Орестові. Як водиться, Палажчин рід прибув у понеділок після вінчання до молодого; а в нього ні двора ні кола, тільки те, що на нім, та спання зимою у хижці з дядьком Антипом, а літом на сіні над стайнями, біля табунцю.”¹⁰

Тож весілля молодому справив ліберальний поміщик. Він тут і виступає у ролі батька, що женить сина, на що вказує і ця весільна церемонія:

„Потім Антін з Палажкою зійшли із посаду, з-за столу, вдарили перед усіми поклони, починаючи від доктора, по тричі перед кожним чолом до землі, цілуючи кожен раз старших у руки, молодших у губи.”¹¹

Весілля, хоч воно і гучне на кошти хлібодавця-поміщика, закінчилось, і пара наймитів повертається до свого щоденного побуту:

„По весіллі Антін знов побрався до своїх коней, Палажка до двірської роботи. Тільки Антін став раз-у-раз забігати до жінки підночувати, доки доктор не дав їм невеличку хатину біля магльовні, де жив Антип, де була піч і лежанка. Антип перебрався до меншої комірчини поруч. Палажка вимастила, вибілила хату собі і йому, стали жити всі троє в миру, ніби з батьком.”¹²

Тут і вияснено ту залежність панської служби від поміщика, без якого і закласти родину ці панські наймити не здібні. Тож і трудно сподіватися, щоб у середовищі цієї двірської служби могли будувати суспільний порядок, спертій на традиційній родині, яка мусить розпоряджати і особистою і економічною свободою-незалежністю.

У книжці маємо натяки на родинне життя селян. Але докладніших описів селянських родин немає. Тільки одна нагода у романі пізнати бодай в загальних обрисах життя селянської сім'ї, коли селянин Нестор Левенець привіз до доктора Сологуба хворого сина, що потребував лікарської допомоги. Письменника не подає ближчих даних про життя цієї сім'ї, але з деяких поданих фактів і розмов, можемо відтворити це життя сільської сім'ї, що вся зайнята працею для спільної господарки під наглядом батька. Кожний член родини — це вирахований помічник у роботі на господарці. Ця праця — це єдина і головна ціль життя родини, щоб утриматись, а, може, і збагатитись. Лікування молодого Левенця — парубка Гриця, запізнене. І саме через оцю роботу. Батько і мати так і виявляють лікареві Сологубові на його закиди, чому так пізно привезли парубка, що була робота у полі і всі були зайняті на цій роботі, навіть той хворий син, та й ніяк було тратити час і везти хворого до лікарні. Тож парубкові треба відтяти ногу, щоб рятувати життя. І знову ж нова проблема для батьків: не з уваги на каліцтво хлопця; їх радше журить той факт, що каліка не зможе працювати в господарстві. Вони голосять:

„Що ж він буде без ноги робити? Яка ж із каліки поміч у господарстві?”¹³

Для батьків не абияка справа й оплата лікареві за його операцію. Вони просто бачать втрачені гроші, бо у їх розумінні син без ноги — це тільки

обтяження родини та за це ще й треба сплатити лікаря. Письменниця розв'язує цю проблему по лінії ліберальних ідей тієї нової інтелігенції, що стає на захист селянства у той переломовий час, в якому відбувається дія роману. Сологуб просто резигнує з лікарського гонорару і тим своїм великодушним актом викликає велику дозу вдовolenня у батьків. Він потім і затримує парубка-каліку в себе, у дворі, купує йому скрипку, вчить грати на ній, ба навіть наймає учителя для науки письменности, і в той спосіб намагається парубка-каліку підготувати до життя з його каліцтвом.

Більше уваги питанню родини присвятила Галина Журба в автобіографічній розповіді „Далекий світ”. Це роман-хроніка, списаний з власного життя письменниці, і в ньому багато безпосередніх переживань і життєвої правди. Знову ж в осередку — поміщицький двір, бо письменниця вийшла з поміщиків. Про свій рід вона розказує так:

„Звалися Домбровські, були поляки, римокатолики й писалися через „а” з хвостиком, — Dąbrowski. Виводилися від якогось Войтіха (Войцеха), що мав примандрувати перед розбором Польщі з Poznania в Україну, як мандрували тисячі поляків впродовж п'ятьох сторіч по добробут, панування і наживу на чорноземі, на закріпощенім українським народі.”¹⁴

І далі:

„Як би там не було, мій прадід, Войтіх Домбровський, був поляк і католик, гербу «Забава», що свідчить про нахили моїх предків по мечу радше до «шклянки і погулянки», аніж до меча. Той Войтіх, чи Войцех, придбав був якось на Київщині два гарні маєтки: Вербку і Крутобородинці. Вірні родинній традиції, «шклянка і погулянка», та національній девізі, «жиць і ужиць», Домбровські гербу Забава жили й уживали на українським родючім чорноземі; маєток натомість худ та марнів. Успадкувавши його замолоду в доволі вже заборженому стані, мій дід, Едвард Домбровський, хутко упорався з ним докраю. Одружившись з Магдалиною Целинською, гарною та химерною жінкою, дещо старшою за себе, взялися обоє запопадливо переїдати маєток. Під цим єдиним оглядом подружжя спарувалося добре. Постійні гості, бенкети, добірні кухарі, вибагливі страви. Дід, веселої, товариської вдачі, любив полювання, карти, подорожі, коні і, мабуть, гарних молодичь. Дім був повен всіляких «резидентів» (приживальців), побанкрутованих польських гуляк, пройдисвітів, дармоїдів — жадних «уживання». До столу ніколи не сідало менше двадцяти осіб. Подавалися вибагливі страви, дорогі французькі вина, італійські овочі. До обіду й вечері пригравала оркестра. Маєтком правила «резиденти» — мотії та пройдохи. За Вербкою хутко пішли Крутобородинці. Дід взяв тоді у посесію (аренду) село Спечинці на Поділлі й перенісся з родиною туди. Резиденти переїхали також.”¹⁵

Ось картина поміщицької родини з другої половини XIX сторіччя. Певно, це чужа, прибула родина, але цих родин у той час в Україні було багато, вони становили цілий стан — поміщицький стан, і характеризували тодішній побут і соціальну картину України. Характеристика, що її подає письменниця цій, у тому випадку своїй власній родині, не такто похвальна, і справді будувати якийсь уформований суспільний устрій на таких родинах в основі — досить ризиковно. Зрештою і ця родина сама собою розлетілася. Розказуючи з великою симпатією про свого батька, Галина Журба вживається в його стан, коли йому було десять років, і його батько (а дід письменниці) доводить свою господарку до краху:

..Родився дідичем, виховувався на пана. Палата у Спечинцях була велика, з безліччю кімнат, сальонами, книгозбірнею, кружганками, теплищами. Діти зростали в достатках, не знали, що то «нема» чи «не можна». Нараз — цілковите маєткове банкрутство. Катастрофа приходить так раптово, що десятилітньому хлопцеві годі збагнути її, примиритися з дійсністю. Не стільки матеріальна зміна, як моральні приниження, образи, поневіряння, поличник за поличником. До смерти не міг забути одного з тих ударів, коли вбіг, як усе, до теплиці (оранжерії) й казав огородникові зірвати собі цитрину. — Це вже не ваше, це нового дідича, пана Лібермана; не маєш до цього права, — відповів з глумом огородник. Хлопцеві здається, що валиться під землю. Сором опіка йому обличчя. Потім ліквідація родинного дому і самої родини. Батьки розходяться після маєткового краху: удар найбільший. Прив'язаний до родичів, чутливий хлопець переживає усе це трагічно. Дітей розбирають поміж себе багаті свояки. Марина йде до Воронєцьких, Наталю забирають Четвертинські, батько мій опиняється у свого дядька, дівера матері, Леона Дзенцьола, одруженого з її сестрою, Монікою. Цей «вуй» Дзенцьол, поляк з Малопольщі, вихованець єзуїтів, був втіленням найнижчих польсько-єзуїтських прикмет. Уїдливо рафінований, повен злобного глуму, не щадив небожеві ніяких принижень, ніяких образ. Мав у Полтаві пенсіон для багатих польських паничів. Сестрінка взяв «з ласки» вчити та виховувати й на хвилину не дав йому про це забути. Роки на пенсії Дзенцьолів пережив батько, як Дантівське пекло.”¹⁶

Ось така родинна традиція у письменниці по батькові. Розбита родина, родина, що жила тільки уживанням, без великої уваги для того родинного тепла, що згуртовує сім'ю в одно і що її звемо любов'ю. Накінець розбиття цієї родини і розлука подружжя і віддання дітей у прийми.

Мати письменниці походила із спольщеної української козацької родини. Галина Журба описує рід своєї матері так:

..Предки моєї матері Копистенські належали до козацько-духовної української шляхти гербу Леліва. Споконвіку жили на Правобережжі: Гуманщина та східне Поділля. Були вірні українській нації та предківській православній вірі. Один з моїх предків Захарій Копистенський, архимандрит Києво-Печерської Лаври, полеміст та оборонець православ'я перед наступом унії, автор «Палінодій», очолює цей мій рід по матері. Другий Копистенський з цього самого роду, ігумен Жаботинського монастиря «святив ножі на ляхів» під час Коліївщини 1768 року в Жаботині і Теплику. Традиція про цього ігумена ще за моєї пам'яті жила в нашій родині. Дід Іван Копистенський, батько моєї матері, був найстарший син з-поміж семера живих дітей Мартина Копистенського, зубожілого шляхтича-хуторянина біля Теплика, що був ще уніятим і в цьому обряді хрестив своїх дітей... У 1863 році був уже католик і поляк.”¹⁷

Ось дві різні родини. Одна прибула здалека, забагатіла скоро і скоро прогайнувала своє майно, що привело вкінці до повної катастрофи: розбиття родини. Друга — стародавня, але знову ж під впливом нових обставин убожіє, вкінці, для рятування свого статусу і матеріального становища, змінює батьківську віру, покидає свій народ і переходить у чужий табір. Чи з таких занепалих двох родів може вийти зразкова родина? Та все ж, як бачимо з цієї біографічної розповіді Галини Журби,

сім'я, в якій вона зростала, жила в мирі і прикладно. Велика в цьому заслуга батька, що мав тяжке дитинство і бажав у своїй сім'ї не допустити до того, що сам пережив у своєму батьківському домі. Він ще й визначався толерантністю, наблизився до народу, серед якого жив, і полюбив його мову і звичаї — головню під час перебування в немилому його серцю пенсіоні „вуйка” Дзендзьола в чарівній українській Полтаві. Тож батько і мати Галини Журби творили зігране подружжя, обоє були відповідальні за виховання дітей і наділяли їх батьківською любов'ю. Якоїсь релігійної зосередженості в родині не було, та все ж у великі річні свята родина заховувала і релігійні традиції. Родинний світ, в якому виростала письменниця, мав радше патріархальний устрій, хоч роля матері в ньому домінантна: це радше жінка веде домашнє господарство і глядить сім'ю. Батько більше значить своїм виробленим, підтримуваним традицією і звичаєм авторитетом і тільки часом потрібно його інтервенції у вихованні дітей, коли дитина щось поважніше „наброїть”. Правда, у випадку цієї поміщицької родини в рахунок входять ще різні мамки, бони, няньки і гувернантки та й учительки, що у великій мірі перебрали львину частину вирощування і виховання дітей. Це відтяження матері від щоденної відповідальності за сім'ю давало їй змогу займатись іншими зайняттями, як спорт — їзда на коні, чи навіть фліртування: у романі описаний такий романс матері з офіцером, який стаціонував у селі, а далі — з молодим управителем Чеславом, що кінчається його особистою трагедією: молодий зальотник божеволіє. Та це фліртування не має поважних наслідків: воно більше має характер гри-спорту, щоби відвернути провінційну монотонність і нудоту, що панує у дворах і що її старалися розвіяти частими забавами і родинними з'їздами. Такі родинні з'їзди відбуваються звичайно під час свят чи днів народин або інших родинних роковин. Ось і опис такого з'їзду:

„У домі гуде, як в улию. З'їздиться поволі вся родина. Тітка Галина з Наталькою та Зосею приїхали ще перед нами. Потім окремо над'їхав дядько Микола, чоловік тітки Гальки. По Дорка і Тадейка, що вчать в гімназії, ще вчора пішли до Гумані коні... В цілому домі метушня, гармидер, балачки. В пекарні різновсячина вариться й печеться. Пекар не управляється сам із стількома стравами — бабуні йому допомагають. Буся, як усе, робить порядки і сварить на нас. Це бо Свят-Вечір, а ми гасаємо, як ті лошата.”¹⁸ Рід має велике значення в родині цього поміщицького стану. В скринях переховуються родові документи, а в щоденному житті родові зустрічі і з'їзди — це вияви родової приналежності. Рід і зобов'язував і накладав свої шори на членів роду, на родини й окремих членів цих родин. Цікава деталь із життя роду Копистенських, що — як сказано — виводився з українського козацького православного роду. Письменниця описує таку підслухану в дитинстві розмову:

„Бабуні, переморгуючись, хихикали стиха, трохи ніяково, а трохи із глумом. Був же колись такий (мова про того предка, що «святинв ножі на ляхів», тут же таки в їхній посілості, Теплику) — ніде правди діти. Усі Копистенські були колись православними, заки уніятами стали, а потім перейшли в католицтво. Не так то й давно було. — Бійтесь Бога! — зідхас Куцуня, — та ж ми усі ще хрещені по-уніятськи. Пам'ятаю, як ще малою з батьком ходила до церкви. Як дідуньо Іван перший прийняв католицтво перед самим повстанням; за ним переходили і ми всі. Тільки один Цезарій

не схотів та й перейшов на «схизму». Та він змалку мав до «хлопства» якусь «пределекцію». Одружився з мужичкою й відродився геть. Власне — родина його відріклася.”¹⁹

Цей авторитарний натиск родини на всіх членів — це і вислід цього патріархального устрою, що благоденствував під протекторатом самої імперської системи царату. Про цього Цезарія — ізгоя згадує ще раз письменниця, коли він ненадійно відвідав їх в Олександрії:

„Високий, сивуватий пан з широкою бородою вклонився й обкинув нас допитливо-похмурим поглядом з-під насуплених брів... Мати либонь бачила його (її стрий) уперше. Це був той дідунів брат «ізгой», що відсахнувся від цілого роду, а рід від нього, одружений з «хлопкою», «зрадник», що прийняв православну віру замість католицької, про якого я чула колись у Теплику — таємничий дідуньо Цезарій...

Ані він, старий, ані я, дитина, що приглядалася до нього цікаво, не знали тоді, що в родині буде нас «ізгойв» двоє, які повернуться на шлях забутих предків.”²⁰

Поміщицькі родини, що їх змальовує письменниця у своїй автобіографічній розповіді, не зважаючи на всі ускладнення, ведуть у загальному прикладне життя, вони мають патріархальний характер з тим, що голос матері-жінки звичайно важливий у поладженні родинних проблем, цей голос — це емоційний відрух любови, що її звичайно в жіночому серці більше. Та все ж важливіші порішення належать до батька-патріарха. Цікавий епізод описує Галина Журба з гулящим життям одного із своїх стріїв, одного із синів її діда — Адаська. Цей Адам, чи — як його письменниця кличе — Гадасько, молодий вродливий мужчина, не без впливу родової традиції вів гуляще життя, у висліді якого набрався невеличкової хвороби і вкінці від неї помер. Це гуляще життя виводить його батька з рівноваги до тієї міри, що він відрікається сина й проганяє його з дому. Та син — веселої вдачі, його загально люблять, і ось тут і починається роля матері, роля жінки. Ось і сцена, коли цей блудний син повертається додому в час Різдва, падає перед батьком на коліна і просить помилування:

„Хвилина така драматична, що всі жінки плачуть. Дід (Адаських батько) стоїть, мов камінний. Бабуня Амелька простяга до нього руки: Іване, прости Гадаська! Сьогодні Свят-Вечір, — каже благальним патетичним тоном. — Не примушуй мене також впасти на коліна. Дідунько спокійно опускає руку, підносить з підлоги блудного сина і притискає його до грудей.”²¹ Та в цій патріархальній родині вже бачимо й дух нового часу, нанесений новими перемінами у світі. Час, в якому відбуваються описані події, — це кінець XIX сторіччя, коли в Європі проходила повним кроком індустріальна революція, а з нею і всі зміни навіть у побуті й у побудові суспільств. Ці всі зміни прийшли на терени російської імперії далеко пізніше, а на терен забитої провінції цієї імперії ще пізніше, а такою провінцією була Годячина — місце дії роману-хроніки Галини Журби. Та вже й тут у цій провінції бачимо впливи нового ліберального руху. Самий батько письменниці, поблажливий у сімейному житті, вибачливий і виrozumілий для соціальних проблем селян, докладніше, сільських робітників, які затруднюються в панських маєтках, — він прихильний і до мови і до культури українського населення, серед якою живе, хоч сам польського походження. Це ж у нього у скрині разом з

цінними документами переховуються Міцкевичеві „Дзяди” і „Пан Тадеуш” та й Шевченків „Кобзар”. Щобільше, він навіть читає Кобзаря дітям. Про вплив цих ліберальних ідей вказує і молодий студент Тадей, що одружується проти волі батьків і всього роду, ризикуючи виключенням з роду і родини, а тим самим і позбавлення участі в маєткових прибутках і спадкових приділах, покидає студії і йде на „слизький” шлях артиста. В той час родина його відрікається. Правда, згодом, коли йому усміхається доля і він стає славним оперним співаком, родина приймає його з відкритими раменами і навіть пишається ним. Та це звичайна людська природа. Родина описана Галиною Журбою — це традиційна родина — основа суспільної організації поміщицького стану, що все ще жив і більшими родами з увагою для спадковості і титулів та зв'язаних з ними суспільних позицій і маєткових наділів. Ця родина свідомо своєї національної приналежності і культурної та політичної місії, культивує цей світ традиціоналізму у формі польського патріотизму, прив'язання до звичаїв, виховує в цьому дусі нове покоління — в доброму тоні, в прив'язанні до свого роду і свого народу. Цей поміщицький стан підтримує і царський режим — автократична абсолютна імперія з батюшкою-царем у проводі, — не зважаючи, що цей поміщицький стан національно відмінний, — зрозуміла річ, так довго, як ці поміщики лояльно відносяться до режиму.

Сама письменниця, — хоч у неї від дитинства бунтівливий, неспокійний характер, що звелів їй покинути свій польський рід і віднайти шлях до забутого в роді давнього українського світу, знайти зв'язок з народом, — відчувала глибоко важливість того нуклеусу, що ним є родина. У її творах відчувається той великий сантимент для родини і родинного життя, навіть більше: любов, що є остоею зразкової сім'ї-родини. Цьому своєму почуванню дала Галина Журба вислів у фрагменті, коли сповіщає про народження її третьої сестри, четвертої дитини в її родині:

„Так прийшла на світ четверта наша сестра і п'ята дитина — Софійка. Усе пройшло щасливо, нормально. Мати видужала хутко, і ось знов є родина, щось одне, велике, безсмертне непорушне у своїх одвічних людських і природних законах. Це я відчула, збагнула уперше якимсь чуттям саме у ту ніч, коли родилася Софійка.”²²

Це ствердження письменниці, що вийшла на літературне поле у час, коли традиційні родини були піддані великій пробі в наслідок усіх змін, що сколихували світ і змінювали його обличчя, — це ще один, виходить чуттєвий, підсвідомий, а не вивчений чи розумово передуманий голос на похвалу родини, що їй призначено бути цією малою клітиною здорового суспільства, остоею в розвої суспільного життя на землі.

В автобіографічному романі Галини Журби описані і селяни, та дуже фрагментарично. Хоч сама письменниця від дитинства співчувала селянам, багато часу проводила в дворі між челяддю і зростала з нею, то описані нею селянські персонажі, в головному — двірські робітники-слуги, як і в попередній книзі „Тоді р Сокір”, — не віддзеркалюють цього широкого сільського полотна селянського життя, що проходило в Україні рівнобіжно побіч життя поміщиків. Та все ж є деякі фрагменти, що вказують на такий же патріархальний устрій і селянської родини.

Наведемо фрагмент, в якому письменниця описує примирення нареченого, який повернувся з військової служби, з судженою дівчиною, що в міжчасі стала покриткою й опинилась на службі у дворі:

„Тим часом розіграється у нас несподівана драма. Відходить Настка, не добувши навіть своєї годівщини. Несподівано повернувся з війська її суджений, застав наречену покриткою, в наймах у панів. З'являються одного ранку обидва з Настиним батьком і настає драматична розв'язь. Високий, суворий Кузьма Вечір, господар і соцький у селі, стоїть у Мойсеевій позі, картаючи гнівно блудну дочку, що без його відома й волі пішла до панича служити, піддурена гокоманськими підбрехачами. Осоромила, споганила весь рід Вечорів. Простоволоса, заплакана Настка, зломана та розкаяна, падає йому в ноги, просить прощення.”²³

Час, що його описує Галина Журба у своїх останніх творах, — це перехідний час. На Заході він позначився революційним походом індустріального росту, а в парі з тим великими змінами в суспільствах, що зрушили з основ старі порядки, в тому і саму традиційну форму родини, просуваючи нові ідеї особистої свободи навіть у малому сімейному крузі. В російській деспотичній імперії, хоч і тут відбулись уже селянські повстання і національно-релігійні революційні рухи, стара монархістична система затрималась найдовше — система, сперта на авторитарному деспотизмі з царем-батькушкою на чолі цієї системи. За тим зразком і стара патріархальна родина затримувала давні форми з абсолютною владою батька-чоловіка. Та й тут проходили зміни, повільні, але послідовні, і ця, підсилена устроєм форма, хоч в основі не змінялась, набирала більше людських і толерантних ознак. Ці всі зміни реєструє Галина Журба у своїх останніх творах. Описуючи хроніку молодих своїх років, письменниця розгортає картину життя в Україні у той перехідний, змінний час, головню картину життя поміщицького стану включно із змінами, що заходили в устрій родини. Як і інші твори літератури, так і твори Галини Журби допомагають пізнати, відтворити у письменницьких майстерних картинах той змінний час на переломі сторіч, що підготовляв загибель старого порядку і ніс нові надії на новий кращий світ. Самий характер письменниці, як дитини, — впертої, неприборканої дівчини, що постійно бунтується, не дає себе вести у цих старих формах родинного устрою (на маргінесі треба визнати, що напевно той характер і вирішив те, що Галина Журба віднайшла дорогу до свого давнього предківського українського роду і завдяки цьому характерові маємо українську письменницю), — це відбитка того часу бунту і перемін і він — напевно без спеціального задуму письменниці — виповняє картину, що її широко розгорнула письменниця у своїх останніх творах. Тут і вартість останніх її творів, бо вони змальовали період, який мав виняткове значення в дальшому розвої всіх проявів людського життя (вже скоро, в 1905 році, російська імперія пережила першу революцію, а далі, в 1917 — велику революцію з українською національною революцією включно), в тому і змін, які відбувались у маленькій клітині суспільного життя — родині. Треба визнати, що ці потрясення зрушили патріархальний устрій родини, але його не розбили. Родина вийшла переможно з цих потрясень, як єдина, виправдана багатим тисячолітнім досвідом відносно часу і багатокультурним відносно різних народів і культур, остоя суспільного порядку. Книжки Галини Журби дають матеріал для ілюстрації цієї відповідальної ролі родини.

- ¹ „Енциклопедія українознавства”, т. і, ч. 3, стор. 1134.
- ² там же.
- ³ Ruth Nanda Anshen: The family, its function and destiny, New York, Harper Row, 1959. стор. 3.
- ⁴ Gerrit P. Judd. A history of civilization. London, Collier, 1967. стор. 628.
- ⁵ „Енциклопедія українознавства”, т. І, ч. 3, стор. 1141.
- ⁶ Галина Журба: „Тодір Сокір”: Нью Йорк, Наша Батьківщина, 1967. стор. 249.
- ⁷ там же.
- ⁸ Галина Журба: „Тодір Сокір”. стор. 213.
- ⁹ Галина Журба: „Тодір Сокір”. стор. 144.
- ¹⁰ Галина Журба: „Тодір Сокір”. стор. 117.
- ¹¹ там же, стор. 118.
- ¹² там же, стор. 119.
- ¹³ Галина Журба: „Тодір Сокір”. стор. 223.
- ¹⁴ Галина Журба: „Далекий світ”. Буенос Айрес, Перемога, 1955, стор. 9.
- ¹⁵ там же, стор. 10-11.
- ¹⁶ Галина Журба: „Далекий світ”. стор. 18-19.
- ¹⁷ там же, стор. 20-21.
- ¹⁸ Галина Журба: „Далекий світ”. стор. 82.
- ¹⁹ там же, стор. 161.
- ²⁰ Галина Журба: „Далекий світ”. стор. 209-210.
- ²¹ там же, стор. 87.
- ²² Галина Журба: „Далекий світ”. стор. 298.
- ²³ Галина Журба: „Далекий світ”. стор. 351-352.

ЛЮБОВ

Написав Микола Щербак

Ти, брате, любиш Русь,	Я ж не люблю її
Як дім, воли й корови.	З надмірної любови...

ІВАН ФРАНКО.

*Він кинув їх, терпки слова, з розпуки,
Великий Трудівник і Каменяр,
Коли життя було, як крутояр,
І серце надривалося від муки...*

*Як не любити і ліси, і луки,
І сині гори, і пісні флюяр,
І хліб насущний — неба Божий дар —
І плідну ниву, і робогі руки!..*

*Життя прожить — не поле перейти!..
Зумій, зумій же, друже, до загину,
Ідуги гезез звори і мости,*

*Любити рідну матір — Україну —
Як Він її любив, ковальський син, —
Володар і низин, і верховини!*

ЗНАЧЕННЯ ЗЕМЛЯЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Написав мгр Мирон Утриско

Майже кожний народ складається з різних племен, які в ході історії об'єднувалися, маючи певні спільні ціхи, як мова та інші, або спільні оборонні цілі стратегічної чи економічної природи. Але, не зважаючи на приналежність до одного народу, ті племена в дальшому зберігають і плекають свої вікові традиції, звичаї, ношу, мистецтво, виробництво, якими збагачують народну скарбницю. З тієї мозаїки та різноманітності племінних багатств — велика користь народній культурі. Всі більші європейські народи складаються з різних етнічних племен. Подам для прикладу: німецький народ творять саксонці, вюртемберзці, баварці, прусаки, туринці та ряд інших племен. Англія складається з племен Валії, Йорку, Шкотії, Шотляндії. Племена тирольців, кернтенців, стирійців, штаєрманців створили Австрію. В італійський народ об'єдналися тосканці, льомбардці, венеціяни, абрузи, сардинці, кампанці, сицілійці. Французи — це вестфальці, пікардійці, шампанці, бургундці, гуєнці, британці, гасконці.

Український народ теж постав з різних племен, що об'єдналися для спільної оборони від нападів східних орд гунів, половців, печенігів, монголів, татар, турків. Перед Христом замешкували українську територію скити, відтак сармати, яких називали теж роксолянами. По розбитті їх в VI столітті аварами, створилося кілька племінних союзів на чолі з полянами. До них відтак приєдналися деревляни, сіверяни, угличі, тиверці, а згодом білі хорвати, що заселявали Карпати, що їх деякі історики називають боями, предками бойківського племені. Інші карпатські племена — це лемки і гуцули. Ті різні племена внесли до української культури багатство своїх традицій, звичаїв, обичаїв, ноші, мистецтва, чим прикрасили народний скарб, наче перлини діядем, а веселка небозвід. Якою бідною й одноманітною була б наша народна ноша, коли б ми мали лиш один стрій, а якою багатою вона є, якщо візьмемо до уваги народні строї гуцулів, бойків, подолян, лемків, волинян, полтавців, поліщуків, борщівців, буковинців та інших племен. Крім своєї ноші ті племена внесли до української культури народне мистецтво, звичаї, обичаї, будівельний стиль, виробництво, мелодії, пісні, музичні інструменти та іншу творчість.

На еміграції опинились колишні жителі усіх частин української території. Вони привезли зі собою не лише любов до України і своєї вужчої

батьківщини — рідних сторін свого походження, — але теж знання і зразки своїх племінних вікових культурних надбань, переданих їм їхніми предками.

Московський окупант України старається викоринити все, що вказує на окремішню українську культуру, мистецтво, історію, літературу. Фальшуючи і перекручуючи історичні факти, він старається виказувати спільність і нерозривність українського й московського народів. Останнього часу окупант видумав для них спільну назву — „советський народ”, щоб і згадки не було про окремий український народ. Під диктатом московського окупанта вийшла щоправда в Україні т. зв. „Історія областей УРСР” у вісімнадцяти томах, але крім історії комуністичної партії, ніякої більше історії там нема! Повно там большевицько-московської пропаганди і фальшування цілого нашого минулого.

Завданням усіх нас, що опинилися на нових місцях поселення у вільному світі, є відтворювати і зберігати багатство української культури, різноманітної завдяки віковим надбанням українських племен, та показувати не-українському оточенню цю многогранну нашу культуру.

Для успішного виконання цих завдань необхідно організувати на еміграції племінні товариства, що охоплювали б своїм членством колишніх жителів своєї вужчої батьківщини. Ці товариства найкраще зможуть плекати і відтворювати племінні цінності своїх традицій, звичаїв, мистецтва, ноші, музики, пісень та показувати їхню красу й багатство. До важливих завдань таких товариств належить зберігати і збирати культурні пам'ятки своїх племен, закладати свої регіональні музеї, списувати історію своїх сторін та видавати журнали і книги, в яких буде вірно подання нашого минулого і нашої культури.

При НТШ у Нью Йорку є Регіональна комісія, яка керує повітовими і районними комітетами, включивши туди теж і племінні товариства і об'єднання. На мою думку, такі товариства з комітетами сполучає лише назва „регіональні”, бо завдання одних і других в більшості зовсім відмінні. Завдання регіональних комітетів, звичайно, обмежуються виданням „збірників-альманахів” та товариських зустрічей з огляду на спомини спільних переживань і спільної праці. Праця тих комітетів дуже важлива й потрібна. Плекання товариських зв'язків наближує людей одних до одних, створює ближчу родинну атмосферу і поглиблює співпрацю, а видавання збірників-альманахів дає вірні матеріали для писання історії та стверджує українське походження тих місцевостей. До тих комітетів дещо наближені своїми цілями зустрічі односельчан і більших родин. Вони теж нерозривно видають книжки. Недавно вийшла книжка про рід Ліщинських за редакцією Пінковського. Такі книжки про окремі роди чи історії сіл та поселень теж дуже корисна і потрібна річ.

Є однак велика різниця між значенням і завданням таких регіональних комітетів і вагою товариств, напр., Бойківщини, які охоплюють великі частини української території, заселеної від віків одним племенем, та які списують історію, культуру, ношу, традиції, звичаї, обичаї, мистецтво, виробництво, побут і говірку цілого племені. Коли діяльність регіональних комітетів звичайно обмежена часом, потрібним для видання збірника-альманаха, то діяльність племінних товариств є постійна. Ці товариства є або повинні бути статутіві, оперті на постійному членстві, що оплачує

вкладки та виконує свої статутів права й обов'язки. Вони мають періодично видавати часописи або журнали, а час від часу — антології, аннали, монографії та інші збірники й альбоми, різноманітні святочні картки, з ношею, пам'яткові, як теж жетони, мапи, герби, медалі і т. п. Для зберігання племінних пам'яток мають заснувати свої музеї з відділами мистецтва, ноші, архіву, світлин і бібліотекою. Мають влаштовувати виставки народного племінного мистецтва, церковного будівництва і видавництва. Повинні досліджувати історію, культуру і побут свого племені, а висліди праці увіковічнити друком та виданнями. Цим вони виконують львину частину завдань українського народу, а саме: списати історію, культуру і фолкльор та передати це майбутнім поколінням, як теж дати світові списані на підставі правдивих джерел дані про історію і культуру України. Це все доводить наші відвічні права на самостійне державне життя. Ці товариства мають стати на оборону поневолених братів на Україні та домагатися інтервенції міжнародних чинників на їхній захист.

МІСТО, ЩО ПАЛИТЬ „ЗИМУ”

(М. Р.) Сольотурн (по-німецьки; по-французьки: Соллер) — це столиця швейцарського кантону тієї самої назви. Цікаве воно тим, що це найстарше місто у Швейцарії й одне з найстарших міст на півночі від Альп. Цікаве також тому, що під час карнавалу його мешканці беруть участь у поході публічного спалювання „Старого Діда Зими” біля вежі Тур Руж при акомпаньяменті гуркоту барабанів, а барабанщики це фігури на вежі, зодягнені як санскільоти з часів французької революції 1789-го року. Санскільоти, себто „ті, що без штанів по коліна, в протилежності до аристократів, які носили власне штани по коліна, а довгі штани (пантальони) носили громадяни під час революції.

Сольотурн було кельтським селищем ще заки прийшли римляни й обгородили його мурами. Потім з великою частиною західньої Швейцарії зайняла його Бургундія, а ще пізніше це місто стало імператорським „леном” і ним правило духовенство. В 15-му сторіччі місто прилучилося до швейцарської федерації. Пізніше воно вже ніколи не здобуло свого колишнього становища. Його мешканці мусіли вдовольнятися тим, що жили в елегантних домах давніх лицарів і в малих палацах, з яких чи не найкращим є Шльос Блюменштайн. Той дім походить із славетньої ери французького короля Людовика XIV, а збудований для охорони. Багато знатних мешканців Сольотурна служили цьому монархові як жовніри й дипломати, а як поверталися додому. будували собі доми і прикрашували їх у стилі тодішнього французького смаку. Тоді теж багатьох сольотурнців вербували до славної французької гвардії, яка згинула до одного в обороні Туїлерів (королівського палацу) в найжахливіші дні революції.

Палац Блюменштайн давно стояв на відкритому приступному місці на окраїнах міста в оточенні швейцарських віллів. Легко його пізнати по розлогих травниках, прекрасних старезних деревах і надмірній кількості віконниць. Щойно недавно цей замок перестав бути приватною власністю, а місто, яке дістало його а спадщині, допомогло зберегти його давню пишність.

ВЕСІЛЛЯ КОЛИСЬ І ТЕПЕР

Написав Андрій Роспутько

Мої внуки попросили, щоб я їм розказав, що я пам'ятаю про весілля на Україні.

Я радо погодився це їм розповісти, бо наша молодь, яка виростає на чужині, хоче знати, як колись було на батьківській батьківщині. Це оповідаю я не лише для своїх внуків, а взагалі для нашої молоді, яка вже народилася і виховалася поза Україною і приймає чужі звичаї, хоча бажає знати, як колись було.

Коли придивитися нам, старшим людям, до цих тутешніх усіх звичаїв, — як тут поводяться, як гостей приймають, чи то вдома у себе, чи в інших відповідних на це місцях, то дуже в усьому є різниця. Як казали у нас вдома: що край, то обичай! Ось тут треба пригадати слова нашого пророка Т. Г. Шевченка: „І чужого научайтесь й свого не цурайтесь; бо хто матір забуває, того Бог карає!!! А мати нам є наша рідна Україна.

Я хочу перше коротенько зупинитися не на нашому весіллі, бо про це буде мова пізніше, — а на дозвіллі, як колись молодь проводила вільний від праці час, на яких розвагах і як там же парувалася?

Молодь, починаючи від 16-17 років, як хлопці так і дівчата, сходилися на розвагу. Це, звичайно в суботу під неділю та під свята. Бо в неділю та в свята увечері веселилися, але коротко, бож треба було рано уставати до праці. В часі весни, літа та ранньої осені молодь проводила свій вільний час десь на галявині чи коло якої води, чи коло лісу. Там собі займалися усякими розвагами: співом, іграми, танцями, жартами й розмовами. А коли ставало холодно, то тоді збиралися по хатах. По селах це було більше в хаті якоїсь удовиці за малу винагороду. А по хуторах — то в хатах тих батьків, що мали дочок. А щодо міста, то там були театри, кіно, кафетерії, спортові площі і подібне, але і тут теж у домах збиралася молодь у свій вільний час і також на вечірки, танці чи гри. По селах ті сходи́ни молоді називалися досвітками, сиділи бо до світу, тобто — поки починало світати. На таких досвітках у буденні дні дівчата займалися своєю працею: одна вишивала, друга щось шила, а інші прями нитки з прядива чи льону на полотно. Хлопці приходили трохи пізніше, вони не працювали, а розважали себе і дівчат. Проте, були дівчата моторні, які знаходили для хлопців теж працю. Це переважно їм давали топтати ногами те прядиво, щоб м'якше було його прости. В праці й веселоощах проходили ті часи на досвітках і молоді люди могли на них одні з одними пізнатися. Час ішов; ставало веселіше; парубки

та дівчата починали танці, і тоді давали життя-лиха своїм закублукам, як у пісні співають. На хуторах сходилися молоді і приїздили кіньми, які жили даліше, до якоїсь дівчини. Звичайно чергувалися — то тут, то там. На ті досвітки приходили і з других сіл; переважно там, де була краща музика, було більше молоді. Коли молодь сходилася на такі розваги, то більшість там і парувалася. Але не усім і не завжди їхні мрії збувалися. Бо тоді багато залежала доля дітей від волі їхніх батьків. Чому? Це було так: батьки придивлялися, з ким ходить їх син чи донька. Якої поведінки були ті інші батьки. Чи втішались доброю славою в громаді? Якщо з батьками було все добре, то не було суперечки. А коли ті батьки (чи дівчини, чи хлопця) не мали пошани у своїй громаді, то вже була біда, були суперечки і заборона для дітей побиратися. Були і такі випадки, що один батько, став добрим приятелем іншому. В одного син, а в другого донька. От ті батьки і вирішили, не питаючи на це згоди своїх дітей, їх повінчати. А той син одного батька і та донька другого батька кохалися з ким іншим. Але їхні батьки вирішили про шлюб, то мусиш послухати не свого серця, а слова своїх батьків. І так поженилися і мусіли свій вік укупі проживати.

Ви, сучасна молодь, скажете, що то було насилля батьків над дітьми. З одного боку подивитися, то було таки насилля, але, коли зійшлися і повінчалися, то жили на людську славу. Бо в той час уважали, що мусів бути послух своїм батькам, і послух Церкві: що Церква зв'язувала, ніхто не мав права розв'язувати. Хоч і бували і тоді розлуки, але дуже і дуже мало. Важливу роль грав і маєток. Бували такі випадки, що дівчина багатих батьків закохалася в хлопця бідного. Батьки дівчини не погодилися віддати її за того хлопця. Траплялося і таке, що дівчина втекла з тим хлопцем і повінчалася, а потім уже йшли до батьків дівчини просити прощення за їхній такий вчинок. Більшість батьків дітей прощали та наділяли зятя і дочку маєтком, щоб не соромно їм було, що їхні діти нічого не мають.

У ті часи вінчання у церкві уважалося за велику подію і конечну. Тоді у нас уважалося, що раз у церкві вінчався, то другий раз вінчатися дозволялося хіба тоді, коли помре одне з подружжя. Другий церковний шлюб дозволявся тільки вдівцеві чи вдові. А коли вже розлучилися, то вина сторона мала на це дозвіл аж по семи роках, а невинна — по рокові. Особливо по селах і хуторах розводів майже не було. Були розводи по панських родинах, переважно в аристократії, бо серед них не завжди дотримувалися церковних постанов про непорушність шлюбів. А тепер, особливо тут, в Америці, є дійсно велика свобода на всіх відтинках. Молодь парується вільно і це добре. Проводять час разом по два-п'ять років, а потім? Потім зійшлися жити. Більшість крім цивільного шлюбу вінчається й у церквах. Є і такі, що пожили рік чи два, і розійшлися, взяли розлуку.

Раніше в нас було так: весілля і вінчання робили в дні, дозволені Церквою. Борони Боже, щоб не було у піст чи в інші заборонені дні. Хіба дозволялося, коли це було необхідно, коли не можна було чекати до дозволеного дня. Тоді єпископ давав дозвіл, та лише на вінчання, а не на весілля. Тепер інакше — часто трапляється, що вінчаються і відбувають весілля за 4-5 днів до кінця посту. Що ж поробиш? Тут демократія. Але менше винні ті, що вінчаються, ніж ті, хто вінчає... Вина також і тих

батьків, що дозволяють це робити своїм дітям. Так іде модерне життя. Мовляв, так ми хочемо. А коли людина довше поживе, то тоді і дійсність пізнає, і переходить на правдивий шлях.

А тепер зупинюся на тім, як проводилися самі весілля раніше. Раніш на селах в Україні перед весіллям треба було посватати дівчину; тож юнак зі старостами ішов чи їхав кіньми до батьків дівчини і там його старости домовлялися з батьками дівчини і нею самою про шлюб, — як у нас казали, — сватали дівчину. При цьому вживали прийняті слова, як звичай велів. Спершу запитували батьків дівчини, чи вони згодні віддати свою дочку за їхнього хлопця. Коли ж старости з батьками дівчини майже домовилися, то тоді питали згоди вже свого хлопця і дівчини. Коли отримали їхню згоду (хоч то лише була формальність, бо слово батьків стояло вище за бажання їхніх дітей), старости давали свій хліб для старостів у знак згоди на весілля дітей. На цьому кінчалось сватання. Тепер посватані звалися молодий і молода. Тоді батьки молодого та батьки молодії домовлялися між собою, коли справити весілля. Як домовилися про це, то батьки молодого зверталися до священника, щоб повинчав їхніх дітей. Вінчання завжди відбувалося лише в неділю та в тій церкві, до котрої батьки молодії належали. Домовившись зі священником, починали підготовлятися до того весілля. Молодий підбирав собі бояринів між своїми хлопцями-приятелями. А молода вибирала собі між подругами-дівчатами дружок. За два чи три тижні матері молодих печуть печиво на взір корони, що тоді називалося шишки. З тими шишками молодий із своїми боярами, а молода зі своїми друзками йдуть до своїх родичів та близьких знайомих, запрошуючи на своє весілля. Мовлять так: „Просили батько, просили мати і я прошу приходьте до нас на весілля”. В знак своїх запрошень залишали в тих, кого просили шишку, що спекли вдома. Коли приходила весільна неділя, то в суботу увечері молодий зі своїми старостами, боярами, родичами та близькими знайомими і зі своєю музикою йшли до молодії і там починали гуляння-вечерниці, де переважно гуляє молодь. На ці вечерниці приходила гуляти переважно молодь, котру ніхто не запрошував; вони співали і танцювали там до пізньої ночі. А в неділю треба бути в церкві на вінчанні по Службі Божій. Коли вінчання вже відбулося, то молодий і молода від церкви йдуть разом на возі чи тачанці до батьків молодого. Батьки молодії і молодого зустрічають хлібом-сіллям своїх дітей, вітаючи їх. Батько молодого має сказати до молодії приблизно такі слова: „Ти, молода, стала дружиною нашого сина і стаєш членом нашої родини. Запрошуємо до хати, хліб святий розділити”. Якщо весілля було в теплий час, то столи ставили у дворі. А коли було холодно, то приймали гостей у хаті, де до столу сідали декілька разів, поки всі не пообідають. По обіді починалася уже весільна гостина — властиве весілля, що на ньому була уже молодь лише з тих двох родин і переважно старші люди.

Весілля проходило при танцях, співах та різних розвагах до пізньої ночі. На другий день, у понеділок, вся рідня та близькі знайомі сходилися до батька молодого, де молодих обдаровували чим хто міг. Хто дарував телицю чи щось інше з тварин, потрібних у господарстві, або кілька метрів матерії та гроші. Коли обдарування закінчилося, тоді жертвою падали кури, бо так називалося після весілля: сходиться на кури. Кожна господиня приходила і приносила курку, їх різали та готовили до їжі.

Курей їли, а горілкою запивали. Але тих курей, що приносили, було мало, треба було ще кількох десь украсти. Тому господар весілля та його сусіди на цей час своїх курей замикали. Але були такі гості, що відмикали замки і одну-дві курки вкрали. На це господарі, знали бо хто це зробив, тільки посміялися і знову всі йшли до столу їсти кури. (В час весілля найбільше терпів цей рід хатньої птиці. Розповідають, що старі і догадливі кури на час весілля тікали з двору).

Потім хтось з родини запрошував до себе молодих, родичів та знайомих, і частування продовжувалося чималий час. Що більша рідня, то довше відбувалися прийняття молодих, а особливо в час осені та зимою. А коли це були діти багатих людей і особливо, якщо вони мешкали в місті, то після весілля молоді кудись виїжджали на той медовий місяць.

І тут, в Америці, звичаю медового місяця дотримуються молоді, виїжджаючи — залежно від стану матеріального добробуту — на місяць чи на кілька днів. Ось так колись це проводилося. Чи кохалися ці молоді люди між собою, чи не зналися, лиш батьки їх спарували, але коли повінчалися, то вже і жити стали разом на славу свого роду — та для виховання своїх дітей. Так воно й ішло з роду в рід, а тих розлучень обминали. Бо ті розлуки були не сприйнятливі, і це була велика прикрість і молодому подружжю і батькам та й цілому родові.

Щодо весілля тепер, то, треба повторити знову: що край, так інший і звичай.

Наша українська еміграція в перші роки поселення на місцях, куди вона заїхала, дотримувалася своїх звичаїв, що їх вивезла з рідного краю. Тут не збираюся я хвалити те, що було вдома, бо вище вже описав. Все це потроху забувалося, і ми на чужині запроваджуємо таки не свої звичаї... Оповідають, що в Америці чи в Канаді, або в далеких країнах, як Бразилія, Аргентина, Австралія й інші краї, нашими звичаями і традиціями чужинці дуже захоплювалися. Але захоплення-захопленням, але нашого такі чужі не приймали, а тримаються свого, самозрозуміло того, що в них є прийняте. А ми потроху — як вже я сказав — стали відступати від свого, але і до їхніх звичаїв не зовсім наблизилися. Ви знаєте, як тут, в Америці, відбуваються весілля, бо не одному приходилося бувати на тутешніх весіллях, і не мені. Вам про це казати, але частково торкнуся тих весіль, що їх наші українці проводять у цих північно-американських поселеннях.

Тут на весілля запрошують гостей не тими шишками, що дома пекли, — а висиланими картками і то наперед місяць або й два. А коли ти того „паспорта“ не маєш, що мають ті, що запрошенні, то і не маєш права бути на весіллі. На таке весілля прийде від 200 осіб до 500 і більше, вони продовжуються не днями, як то було на Україні, а лише годинами, три-чотири години — і по всьому. Тож я вище вже писав, що як край, так і звичай.

Ось так це життя йде і людина від модерного часу не відстає, проте згадує колишні звичаї, як гарний-гарний сон.

КОЛИ ЗУСТРІЧАЄТЬСЯ МОЛОДЬ

Написала Ольга Кузьмович

Немас, здається, у світі молоді, яка у віці дозрівання не шукала б товариства своїх однолітків, не почувалася бдобре у великому гурті для виміни думок,забави,змагу фізичних сил і для перших романтичних поривів.

Від тих перших зустрічів, якими можна уважати Олімпійські Ігрища, до сьогодні, зустрічі молоді перейшли різні еволюції, хоча підставова ціль залишилася та сама. Не бракувало таких зустрічів і серед української молоді. Відбувалися вони і перед церквою і на толоках, на весіллях, у садах священничих домів. Але поруч загальних, однакових для всієї молоді зацікавлень, мали вони ще один характеристичний елемент — це збірний спів.

З роками і з щораз більш складною побудовою поодиноких спільнот і нахилом до організації всіх життьових функцій, також і ті природні бажання молоді зустрічатися почали набирати інших форм. Не раз використовувано їх для різних цілей, не завжди позитивних, побудованих на емоційних моментах, які особливо діють на більші зібрання молодих людей. На те маємо багато цікавих прикладів у недавній історії, от хоча б пригадаймо з'їзди гітлерівської молоді чи, як контраст до них, недавні шістдесяті роки в Америці й відому зустріч молоді у Вудстаку, про яку досі пишуть, як про свого роду наріжний камінь зустрічів молоді.

Однак, негативних моментів таких зустрічів не було, на щастя, багато. В загальному цей гін до переживань у гурті зуміли використати для наскрізь позитивних цілей і наповнити їх якнайкращим змістом різні організації молоді, які повстали так чисельно в нашому столітті. У висліді, широко спопуляризувалися як форми зустрічів молоді спортові змагання, з'їзди, здвиги, табори й уведені скавтськими організаціями зустрічі скавтів п. н. джемборі.

В українській спільноті найбільше відомими стали, подібні до скавтових Джемборі, зустрічі пластової молоді. Вони мали і мають, однак, куди глибші завдання, як оці міжнародні. Їхній початок треба шукати (як у кожному збірному почині в нашому народі) в національній боротьбі, конкретно — у обставинах, які витворилися в Галичині після Першої світової війни під польською окупацією. Український Пласт, що відновився і розрісся спонтанно після закінчення війни, переслідуваний польською владою, потребував вияву своєї моральної і чисельної сили як

для молоді, так і для громадянства. Багатолюдні зустрічі пластової молоді під час літніх мандрівок були до того найкращим способом.

Так ідея зустрічів, що зродилась у двадцятих роках у голови тодішнього Пласту проф. Северина Левицького, відомого під пластовим псевдом Сірого Лева, прийнялася і защепилася як пиломіна для українського Пласту. З часом ця форма та спосіб вияву прийнялася і поза Пластом та стала немов загальногромадською власністю.

ПЕРШІ ПЛАСТОВІ ЗУСТРІЧІ

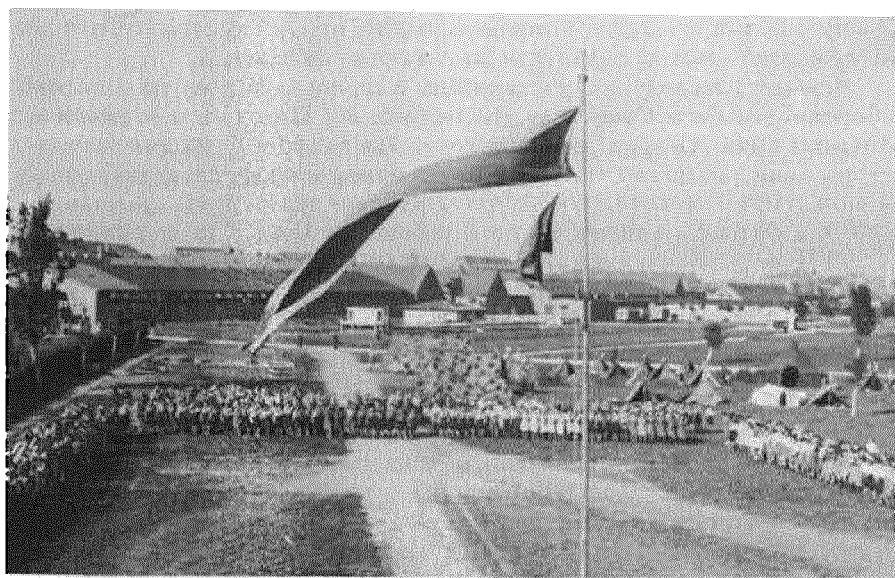
Перша пластова зустріч відбулася у 1924 році на верху Писаний камінь у Косівщині, в Карпатах. В означеному часі з'явилися там 12 липня представники пластових полків із шести міст, як теж „Лісові чорти” і Таборна чота - делегація з першого пластового табору, що саме відбувався на Кам'янці біля Підлютого. Були присутні також усі представники пластового проводу із Сірим Левом на чолі. На цій першій пластовій зустрічі, що тривала три дні, імпровізувалися нові звичаї й форми, які стали потім зразком для пізніших зустрічів. Усіх учасників було 72, як на ті часи багато.

Успіх зустрічі на Писаному камені був такий великий, що вже в наступному році провід Пласту, т. зв. ВПКоманда, влаштував другу пластову зустріч. Вона відбулася в днях 5-10 серпня 1925 року при участі 205 пластунів і пластунок, як теж деяких представників громадянства. Вона почалася на скелях Бубнища біля Болехова у бойківських горах. По двох днях всі учасники зустрічі під комадою Івана Чмоли вирушили слідами стрілецьких боїв на гору Маківку, де впорядковано стрілецькі могили й відправлено торжественну панахиду. Похід уздовж річки Кам'янки через Сколе на Маківку був першим парадним маршем Пласту в пошану Січових Стрільців. Поява великої кількості пластової молоді в Сколі викликала негайну реакцію польської преси, і вже наступного дня поліція намагалася не допустити до панахиди на Маківці.

Чергову пластову зустріч скликано в серпні 1926 року на пластовій таборній посілости Сокіл біля Підлютого, яку Пласт саме отримав від Митрополита Андрея Шептицького. Ця зустріч була сполучена з посвяченням таборних куренів і зібрала поважне число пластової молоді та багато представників громадянства. Поліція zareагувала дуже гостро, почалися поліційні шикани супроти таборів на Соколі та їх учасників, і провід Пласту, вирішивши, що такі великі зустрічі можуть наразити Пласт на заборону діяльності взагалі, дав доручення на майбутнє влаштовувати менші числом зустрічі по пластових округах, яких було в Галичині шість. Так вони і відбувалися в наступних роках. Найбільше численною і найважливішою в тих роках була зустріч Волинських округ, що відбулася в 1927 році у місяці серпні в містечку Олександрія на Рівенщині. Пласт, якому польська влада старалася унеможливити діяльність на Волині, все таки тут поширився з незвичайною швидкістю в роках 1926-1927 під легальною вивіскою Просвіт. Чи через помилку, чи через недогляд — пластова зустріч в Олександрії була дозволена і притягла незвичайно велику кількість пластової молоді з цілої Волині, численну делегацію галицьких пластунів з головою ВПК Сірим Левом, а передусім — незчисленні маси довколишнього населення; і вона перетворилась у

Перша Пластова Зустріч на „Писаному Камені” в Карпатах в Західній Україні в 1924-му році.

Пластова Зустріч на скитальщині в Авгсбургу, Німеччина, в 1946-му році.

величаву українську маніфестацію. Занепокоєна поліція, не зважаючи на дозвіл, розв'язала зустріч зараз же другого дня. Все ж таки вага цієї зустрічі молоді Волині з галицькою і піднесення на душі населення були величезні.

Був ще один рід пластових зустрічей, який притягав учасників своєю романтикою і небезпекою. Це були зустрічі галицьких пластунів із пластунами Карпатської України. Вони відбувалися звичайно на найвищому верху Чорногори — Говерлі. Ті зустрічі були особливо зворушливі, на них бо стрічалася пластова молодь, щоб на кордонах пошматованої батьківщини подати собі руки з окликом „кордонів немає”!

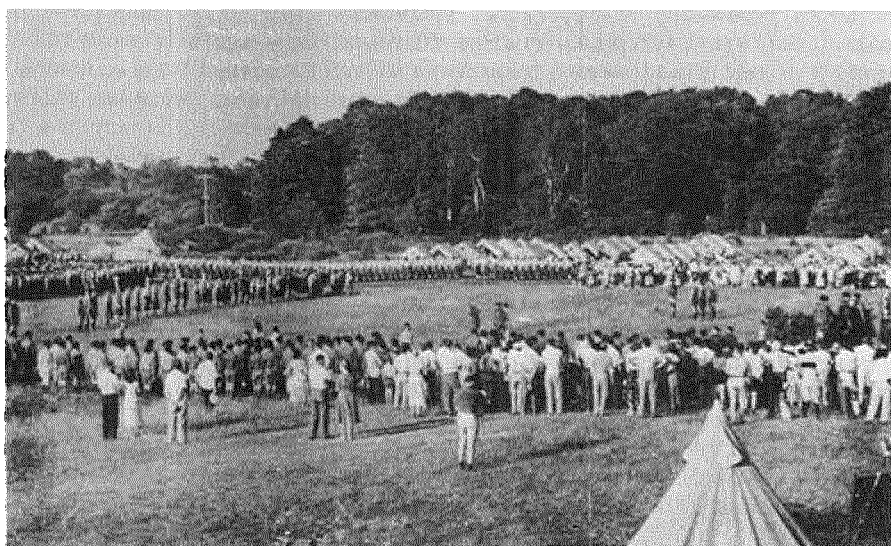
Після розв'язання Пласту польською владою 16 вересня 1930 року, члени його не піддалися зовнішнім натискам, а повели далі діяльність без одностроїв і відзнак, під чужими формами, але зберігаючи суть пластової методи. Для вможливлення того завдання відновлено зустрічі у зміненому вигляді. Нелегальний пластовий провід — т.зв. Пластовий Центр — скликав пластових провідників із різних сторін у недоступні закутини близьких пластунам Карпат. Перша така зустріч відбулася у 1931 році на верху Гриньків біля Підлютого, а друга й остання того періоду — в 1932 році на Довбушанці — найбільше дикій частино Горганів.

ПЛАСТОВІ ЗУСТРІЧІ НОВИХ ЧАСІВ

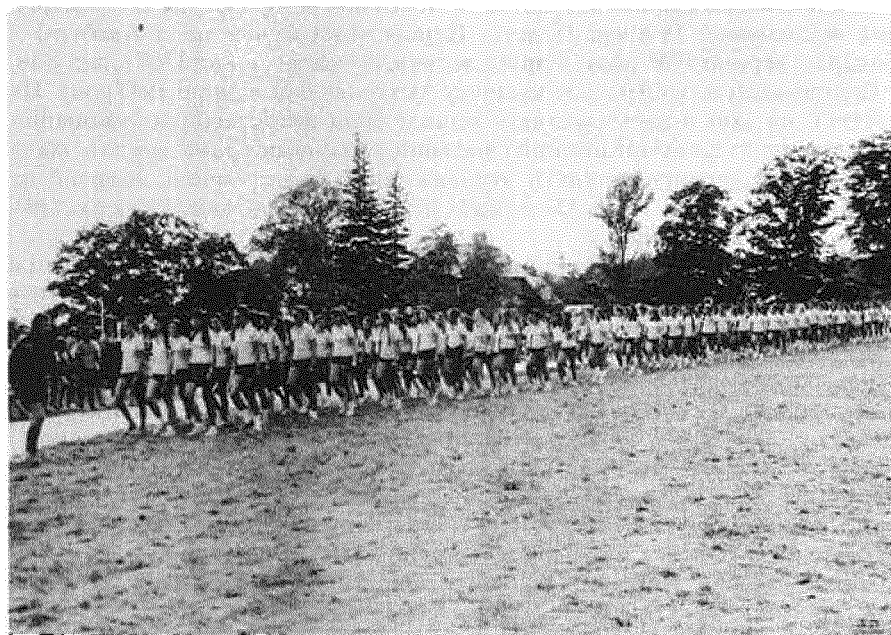
Після віднови Пласту по Другій світовій війні віджили теж пластові зустрічі. Вони відбувалися і відбуваються тепер у більших і менших розмірах з таких чи інших нагод. Однак, правдиво репрезентативні, великі й багатолюдні зустрічі пов'язуються сьогодні передусім із відзначуванням пластових ювілеїв.

І так на „еміграційній зупинці” в Німеччині відбулися дві такі зустрічі для відзначення 35-річчя Пласту. Перша відбулася в місті Авсбурзі у Баварії у вересні 1946 року, а друга, велика, із участю понад 1200 пластунів, у баварському альпійському містечку Міттенвальді в липні 1947 року. Ця зустріч, на якій поруч пластової молоді були представники чужонаціональних скавських організацій і численне українське громадянство, мала за завдання зарепрезентувати високий рівень пластування, опертій на традиції й досвіді його 35-літньої діяльності. Це завдання зустріч виконала на „відмінно”.

Вже в найближчому році почалося велике переселення з Німеччини й Австрії в заморські краї, яке закінчилося аж у 1952 році. Почали творитися крайові пластові організації на нових теренах, які остаточно оформилися і закріпилися так, що в 1957 році ми могли відзначити 45-ліття Пласту Ювілейною пластовою зустріччю на власній оселі „Пластова січ” у Грефтоні, Канада. Ця перша велика пластова зустріч у новому світі носила усі позначки нових умов, серед яких опинилася українська еміграція, а з нею і Пласт. Великі комунікаційні можливості дозволили прибути на цю зустріч небувалій досі кількості пластунів і пластунок з обох сусідніх країн: Канади і ЗСА, бо аж у числі 1096 членів. Крім того зібралася численно українська публіка з поближких і дальших міст Канади й ЗСА. Поваги і гідності додала зустрічі рівночасна присутність на ній двох головних постатей українського Пласту: його основоположника д-ра Олександра Тисовського — Дрота, і довголітнього голови центрального пластового проводу проф. Северина Левицького — Сірого Лева. Це перший раз за більше як тридцять років зійшлися вони разом на пластовому святі.

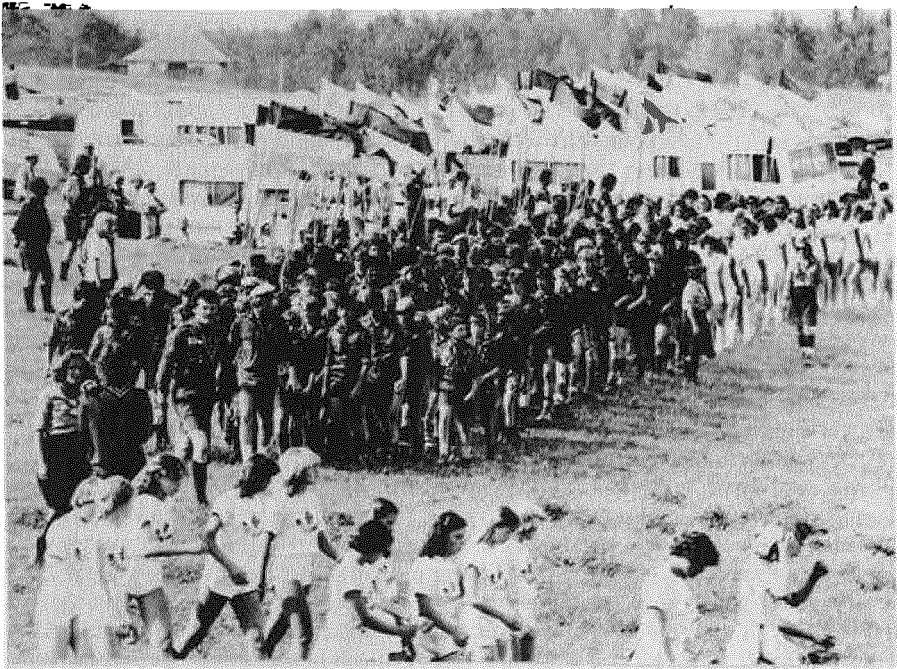

Ювілейна Пластова Зустріч на „Пластовій Січі” в Грефтоні, Онт., Канада в 1957-му році.

Ювілейна Міжкрайова Пластова Зустріч на „Вовчий Тропі” в стейті Нью Йорк в 1972-му році.

Черговою в ряді зустрічей була Ювілейна пластова зустріч для відзначення 50-ліття Пласту, яка була влаштована на пластовій оселі Вовча Тропа в Іст Четгем у стейті Нью Йорк, ЗСА, в днях 28-го серпня — 3-го вересня 1962 року. В ній взяло участь 1716 пластунів і пластунок та біля 3000 гостей, у тому провідників церковного і громадського життя, як теж представників чужонаціональних скавтських організацій. Дуже дбайливо підготовлена і зміло переведена, була вона гідним відзначенням золотого пластового ювілею і принесла Пластові великий моральний капітал. П'ять років пізніше Крайова Пластова Старшина в Канаді влаштувала Міжкрайову пластову зустріч із участю 1344 пластунів і пластунок з Канади і ЗСА для відзначення 50-ліття відродження української державности та 100-ліття Канади, і з цим святкуванням сполучила теж відзначення 55-ліття Пласту. Зустріч відбулася на пластовій оселі Батурин біля Монреалю в липні 1967 року. Вона відрізнялася своєю програмою від усіх попередніх, бо пластова молодь брала разом участь з молоддю інших українських молодечих організацій у виступах на світовій виставці Експо, яка саме відбувалася в Монреалі, як теж у зустрічі з прем'єром Канади на площі перед канадським парламентом в Оттаві. 60-річчя українського Пласту відзначено Ювілейною міжкрайовою зустріччю знову на пластовій оселі Вовча Тропа в серпні 1972 року при участі 2215 пластунів і пластунок та біля півтори тисячі гостей. Знаменним у тій зустрічі була вперше чисельна участь у ній пластунів і пластунок з далекої Австралії (26 осіб), як теж делегації пластунів із інших країн, як Аргентини, Англії, Німеччини та Італії. Усі вони не лише переживали безпосередню зустріч із українською пластовою молоддю ЗСА і Канади, але були теж свідками введення в уряд другого Начального Пластуна, яким вибрано д-ра Юрія Старосольського. З інших пам'ятних моментів цієї зустрічі слід відмітити гостину на ній Владики Ісповідника В. Величковського, щойно прибулого з ув'язнення в СРСР, і спільного з того приводу молебня, що його відправили три владики: Митрополит Української Православної Церкви Мстислав, Владика Кир. В. Величковський і тодішній єпископ Кир Йосиф Шмондюк. Цей соборний молебен записаний золотими літерами не лише в історії пластових зустрічей, але також в історії Єкуменічного Руху й цілої української спільноти. Остання пластова зустріч відбулася в минулому році з приводу 65-ліття українського Пласту і 60-річчя української державности. Вона своєю формою, змістом і способом була інакшою від усіх попередніх, тому що відбувалася в Альберті, далеко на захід висуненій частині Канади, та складалася із двох відмінних своїм завданням частин: першою із них було завітатися з українською громадою Альберти, яка має широко розгорнене громадське й політичне життя і відіграє важливу роль в розбудові та політиці цієї провінції Канади; в другій частині зустрічі пластуни мали нагоду пізнати чар Скелястих гір, високогірських мандрівок і життя в природі. Завдяки вмільній підготові та дбайливому переведенню цієї складної організаційно зустрічі, якою займалися пластуни Канади, зустріч помімо далекої віддалі і потреби відповідного високогірського віряду зібрала 1019 учасників, а в тому знову велику групу пластунів з Австралії, в числі 22; з Німеччини-Франції-Італії в числі 22; з Англії — 12 та з Аргентини — 2. Тут знову поруч із політичним і національним елементом такої зустрічі велике значення мав також безпосередній моральний момент: знайомство,

Міжкрайова Пластова Зустріч в Альберті, Канада, 1978.

(Світлила Рома Сохан-Гадзевич)

нав'язання дружби поміж молоддю з різних країн, різних континентів, яких єднають Пласт і Україна. Ці два гасла, виписані різко у Трьох головних обов'язках пластуна, залишилися найбільше актуальними від перших зустрічей на рідних землях по сьогоднішній день, і вони надають усім цим зустрічам той глибокий зміст, який ставить їх високо понад звичайні товариські зустрічання молоді.

Орацьовано за матеріалами п. н. „Пластові зустрічі” д-ра Осипа Е. Бойчука, див. Одноднівки, видані з приводу 50-річчя Пласту в 1962 р. і 60-річчя Пласту, 1972р.

ЕТЮД ПРО ЛЮБОВ

Написала Любов Коленська

Приганяється вітер і закликає сонце: воно сьогодні працюйте, і кожному — у рівній пайочці — тепло.

Гнат і Галина — мальви дві. Стрункі, чорнобриві, із душею розхиленою вгору. Напуваються блакитами, ходять по саду від дерева до дерева: отут потрусять яблунею, там у пригорщі наберуть вишень, і немов бринять понад квітами. Живуть, радіють і чимраз дужче опоясуються кожною думкою, подуманою разом, кожним усміхом, поєднаним вдвійку.

— Ой, довго, Гнате, я вже тут — удома напсвно чекають. Може побіжу, а потім зустрінемося знову?

— Ні, Галинко, стривай, а хто ж тоді буде зі мною?

— Хіба зле самому? — крихітку лукавить Галина з-під прижмурених вій. — Коли справді хочеш, щоб я зосталася, зробимо так: уловиш мене, ще трохи залишуся, а як ні... — Не чекаючи відповіді, біжить і сміється, озираючись поза себе. Розхлюпується її сміх ген аж поза сад.

— А коли спіймаю?

— Спробуй, побачимо!

Біжать.

Вона — прудко і звинно, майже не торкаючись травинок, коси — переткані стрічкою.

Він — вогнем бистрим. Зрівнюється з нею, от уже рука торкається її, зараз спіймає. Вона напружує всі сили, не хоче здатися, але Гнат уже поруч, обіймає, ще й передразнюється: — А тепер розплету коси, щоб мати сварила і розпитувала, де була. Це — тобі, щоб з мене не глузувала і запам'ятала, що я не інші.

І враз Гнат дивується, чому Галина вже не пручається й не втікає, стоїть, дивиться у вічі, ще й по-доброму усміхається. Тільки потім потроху хмурить брови і підводить їх, немов таки чогось ще не розуміє та й розгадує. Не йде. Хоче так стояти, щоб і Гнат близько і руки його...

Поруч горять маки, сплітаються у косички ромахи, дзвоники і чорнобривці.

— Розплітай, розплітай, Гнатику, коси, опісля заплітатимеш.

— Хай і буду, — з його рук сковзується в'юном, розсипається волосся по її плечах, і кожна пасминка — золотом щедра.

Галина обзивається перша: — Чого так дивишся? Пригадав, що сьогодні треба йти? Може завтра?... — Бентежиться, здається — поза спину хтось несподівано сипнув сніжком.

— Забудь, Галино, потім...

А вона дивиться просто у вічі і питає: — Гнате, а може я тобі вже не та, що була?

— Ні, тільки гарна ти, аж лячно. Хіба можливо, щоб тільки одному таке щастя?

Галина не каже нічого. Кладе на його плече руку — вона у мережаному рукаві, що розгортається білим квітом.

Дивляться одне на одного і тягне їх як у бездонний крутіж, годі від нього відірватися. Доспіває прагнення... Сиплеться, летить до них любов, що пахне черемховим квітом...

На хвилину Галина відводить очі, а потім залишає їх знову при Гнатових, інакше не може. Тільки мовчати далі ніяково, здається, щось станеться, і вже не повернеш. Тому вона швидко говорить: — Чи з тобою часами, Гнате, не буває так, що й мислити нічого не хочеш, лиш закутатись у трави і в зеленому бути і в ромахах ясних...

Вона босоніж наступає на стеблини і м'яко пригинає їх до землі.

А Гнат нічого — не зводить з Галини очей.

— Гнате, мені чомусь лячно. Тепер усі кудись розбігаються, часами їх забирають насилу, а сьогодні ввечері під'їдуть поїзди і скільки їх там поїде всіх, та й ти зголосився. Але ти передумаєш, правда? Або я заховую тебе, і ніхто не знатиме...

— Журо ти моя... — Бере її в обійми і шепоче: — Ти тепер у сонці — весню яблуня, розквітла і тепла...

— А ти, Гнате, як... — змовкає і шукає, що б йому сказати, — а ти, як прудкий потік, і бистрінь його — не вловиш...

Гнат горне, забирає її, надихану пахощами трав і вітрів, розквітлу. Водить рукою, пестить обличчя, воно — персикова гладінь. Тоді ще дужче бере її в обійми і твердо цілує, а там уже ніжніше, довго не покидаючи уст.

Ледве відривається Галина. — Страшно воно якимось, Гнате...

— Страшно? — питає Гнат і усміхається ласкаво.

Очі їхні перестріваються соняшниковими світлами, і Галина вже й собі сміється, на хвилину кладе голову Гнатові на плече, а тоді прихиляється до нього і цілує. І відчуває, що відтепер уже інакше, вона вже Гнатова Галина, і гаряче червоніють її щоки.

Дівочість її — білим сніжком, як у синіх річках...

Високо кличуть жайворонки. Небо ліньки прищулює очі і не дає вітрові себе збудити.

Галина пригадує щось, хмариться і, злегка повертаючи до Гната голову, каже: — Чомусь боюся... скажи, обіцяй, не підеш?

— Не хотів би тепер іти.

Піруетом у темному — мовчанка.

— Ходи, посидимо трохи, Галинко.

Сідають, загорненні у ніжність, а поруч — любов: не відступас, оберігає їх.

І враз на повороті дороги навпроти сонця — Гнатова мати. Вона — чорний тюльпан: жалісний, гострий, а вокруг — полум'яний захід.

З непорозумінням Галина: — Мати твоя, чому вона там? Не дивімося туди. Може... не побачить.

Стрепенувся Гнат: — А я на мить призабув, але мати не забула і чекає, щоб попрощатися.

— А наше весілля, Гнатику, не чекає? — Спочатку тихо і покірно, а тоді випростовується Галина і дивиться пильно на Гната.

— Галинко, чому ти? ... Ми двоє добре пам'ятали, тільки прикидалися, відсували з думок, щоб щастя повнішим було...

Гнатова мати надходить ближче. Вона маленька, майже крихітна і вся в чорному. Два роки тому, як помер Гнатів батько — не помер, а радше зник і тепер може на Сибіру, ніхто не знає. Від того часу вже й нова влада, але життя однакове...

Мати підходить, її долоні відкриті, немов хоче ті слова ще поки впадуть голубами випустити.

— Сину, хіба забув, сьогодні твоя черга. Як усі йдуть, я й тебе не триматиму.

Гнат і Галина підводяться, хотіли б ще заховати останки співучої радості, та вона пропливає хутко, як крізь пальці — струмені води.

— Чому Гнат повинен іти? Це чуже військо і теперішні володарі нам не приятелі! — різко Галина.

— Правда твоя, Галино, — сумно зводиться материн голос. — Володарі і військо чужі, але Гнат зможе помститись за батька, а може вдасться йому і вибавити його з Сибіру. Певно, що оті, що зайняли наші землі і закликають тепер до війська, також наші вороги, але вони дають нам зброю, і наостанку ми повернемо її проти них.

Мати стоїть ще декілька хвилин, чекає, дивиться на Гната, здається з її уст ось-ось зірветься скарга. Але тільки закриває очі, немов від когось оберігається. Потім рвучко пригортає Гната і, не змигнувши зором, допитливо дивиться йому у вічі: — Ти, сину, виріс уже і сам можеш рішити, але я кажу — треба.

Гнат хилисть голову і відвертається від Галини.

Мати відступає від Гната, нахилиється, цілує Галину: — Ти найбідніша будеш. У тобі тепер уся скорбота і твоя, і моя... — Знизує плечима: — Але піти Гнатові — треба.

І, не оглянувшись, іде. Не чути її кроків. Чорний тюльпан в'яне і зникає.

Ластівкою низько понад землею — жура...

По гілці вгору дряпається маленька кузька, рознімає крила і летить. За нею довго — слідком — Гнат.

— А ти казав, що сьогодні не підеш, щоб...

— Казав, але сама бачиш, Галино.

— Бачу? — І в повітрі гейби випущена стріла тріпочеться і завмирає.

— Батька й інших залишити не можна. Правда, безпечно їм тепер... бо нікуди їм вже далі їхати, хіба у смерть... Тоді — як, скажи!

— Я знаю, але мені усе вже байдуже, окрім одного...

Заходить сонце. Цвіркун цвірчить і замовкає. Під горбком моріг чешеться об вітер.

— Галино!

— Хіба що? — неспокійно Галина.

— Забула, як скрізь лунала настирливо старшого брата мова, силоміць упхалася помежи нас...

— Ні, не забула. Але тебе, Гнатику, таки не віддам, що ж тоді я сама?

Гнат мовчить. Разом із присмерком очі його — холод... Поволі з-поміж хмарин витрушується місяць і гойдається біля нього. І диво: у місячному світлі Гнатова рука затискається, як на зброї...

І Гнат ще говорить, кожне його слово переконливе, напучнявіле рішучістю.

Галина не хоче слухати його, не хоче прислухатися до себе, вона судорожно оберігає своє щастя і від всього відвертається, хай і правда... — Не перечу, ти навіть повинен, але хай завтра, сьогодні ми стрінули нашу любов...

І вона швидко все передумує: вони ж зараз підуть кудинебудь, головне — заховатись і не попадатися нікому на вічі. Все ж таки воно якось ніяково тільки глядачем бути.

У місяці — Гнатове обличчя різьбиться у срібло, гострішає, і кожна риса — ціпкий дереворит, тільки ще уста розхиляються м'яко і лагідно, але очі вже тугою вимірюють далечинь.

— Чого ти, Гнате, на зорі дивишся, кого шукаєш?

— Ні, я бачу дорогу, зовсім близько звідсіля, а там невелика станція, і за кілька хвилин пристане поїзд. І навіть, якби я туди не прийшов, вони обійдуться без мене. Тільки мати не простить і країна моя, і потім навіть ти відсахнешся від мене.

— Ти обіцяв, а тепер знов... Хіба дразнитись хочеш. А я тебе не віддам, бо хто мені тебе поверне?

Кладе голову на його плече і благально: — Ти ж казав, що тут моє місце.

— Правда, Галинко, і завжди буде твоє. — Поволі заплітає їй коси. — Таки треба, щоб не гнівалась. — Сплетені обвиває довкруги долоні; вони пахнуть вечірнім холодком.

Очі їхні прислонюються віями, щоб думок не вгадувати. Здається блиснула сльоза, але її не спізнати, вона в глибинах...

— Галино, твоє волосся...

— Яке воно, Гнате?

— Кожна його пасминка — перші наші зустрічі.

— Гнатику, а тепер вже більш нічого, ти казав...

— Так...

І тут, ніби цокіт цобіт на льоду і перегони задиханих мисливських собак: розгойдується повітря, тишу четвертує свист паротяга, розхитує садом, як у повинь, і розломлює надвоє далину. Зближається потяг, а з ним час.

В ясності Гнатове обличчя береться спижевим відливом. У Галини ж — здрібніле воно, зажурене і відумерле в скорботі.

Гнат встає, прислухається і поводить плечима, ніби вже у швидкій ході. Ніч розмахується, кидає і влучає в дерева чорними списками.

— Іди вже, Гнате. — І в покорі клонить Галина голову.

Розганяються зорі і вдаряються об трави.

І знову: — Іди вже, Гнате, бо пізно, не здоженеш. А я вже біля матері твоєї чекатиму...

У мережаному рукаві її рука ще простягається ясним квітом, але вже згорненим у біль.

І, немов восени, з дерева зривається лист і летить Гнатовим слідом на дорогу.

ДАЛЕКИЙ ПЕРЕДЗВІН

Написав Микола М. Палій

Переїжджаючи крізь південну Індіану в напрямі до Корайдону, несповна однієї години їзди від міста Луївілу, Кентакі, нас приємно вразила незвичайна панорама тієї частини Середнього Заходу: його розгойдані гори, чубаті горбки і зелені долини, налиті п'янкою синявою безмежного обрію, а головню тим віковичним спокоєм, що до безтями очаровує самотню і спрагнену краси людину. І, впиваючися жадібно чаром такої краси природи, мені, чомусь пригадалося тоді наше безмежно просторе Поділля: і тут і там хвилястий обрій у ціпких обіймах мовчазного спокою, який своєю чарівною міццю магнетично приковує до себе захопленого паломника.

— А не забудьте відвідати наші печери, які ви зустрінете на перехресті шляхів 64 і 135, — наказує нам земляк, Іван Мулик, що поселився в тих околицях ще перед Першою світовою війною. — Усі вони, Сквайр Бун, Ваяндот і Маренго скупчилися як трійняки у розмірі кількох миль. А там, далі на південь, уже в Кентакі, знайдете Мемот Кейв, Нешенел Парк, на північ від Парк Ситі і Кейв Ситі...

— Та вони всі однакові — пробував я заспокоювати свого краяна, — бо подібні печери можна знайти, наприклад, і на Фльориді, біля міста Мерієна, на перехресті шляху (Чіполя Ситі) 167, де міститься т. зв. Флоріда Кевернс Стейт Парк...

Але мій земляк не давав себе переконати:

— Але, пам'ятайте, що у Сквайр Бун Кевернс усі печери створені з вапняку і вони становлять найбільший у світі депозит цього роду вуглецю. Щобільше, вони своїм чаром так і нагадують нам штучно вириті проходи-печери у Богданівським „Палієвім ліску"... Я ще пам'ятаю, як ми, дітваки, до них закрадалися, але, перейшовши перший закрут отвору, ми дальше в них не пускалися через смертельний страх.

— Що за безмежна фантазія! — подумав я, перебираючи в пам'яті минуле. — А, може, це справжня дійсність? Бо мій дід колись мені розповідав про свої небувалі юнацькі пригоди в „Палієвім ліску": як він закрадався туди з сусідськими вітрогонами у підземний льох, як він у ньому заблукався, які він привиди там мав і як його раз напівживого звідти винесли „на світ". От таке і цьому подібне мені майнуло, як блискавка в голові.

З такими думками ми доїхали до Сквайр Бун Кевернс і відразу почали їх просліджувати. Раз внутрі, нас негайно, як обухом, приголомшило сире і до безтями холодне повітря. А там, у глибині, розкрилися перед нами, як

нас запевняли, милі і милі нерівних проходів, печер, заглибин, закутків і закрутів. „Тут похований брат Денієля Буна”, — перервав хтось підземну тишину, прислухаючись до свого відлуння. А яких п'ятдесят стіп далі, у глибині порожнечі, починається фантастична водна симфонія, яку собі видзьобала і вирізьбила настирлива природа: це серія малих водопадів у досконалій симетрії. А з усіх сторін із вижолоблених водою комірок відбивається відлуння монотонної музики стікаючої води, цяпання набряклих краплин, шуму, зудару й гону прихованих у шпарках струмків і річок спочатку як дощ, то знову, як гуркіт потужної Ніагари; по обох же боках стіни — усе, як застигла лява, як фантастична нерукотворна різьба. І ціле нутро печери, що дише і пульсує, як казковий підземний собор, пишається і грається у своїй безконечній мистецькій, ніби небесній, красі. Тут з усіх закутків і різьблених стін виринають, викрадаються ніби тіні, ніби пливкі неокреслені єства, що пробують хитро вирватися із своїх зигзагуватих сховків-криївок.

— Чи не бачиш тих розгуляних постатей — звернувся я до дружини Марійки, — що соромливо, скрито і грайливо слідять за нами, а там то ховаються, то знов викрадаються з легким усміхом і хитрим підступом?

Мене так захопила фантастична дійсність і так опанувала мною її реальна фантазія, що я і не чувся, як ніби „розплився” усім своїм єством у тій чудовій казці підземелля і став частиною її безконечної містерії. І привиди, що ніби нас недовірко підглядали, вже не були якимись там собі загадковими уявами, а справжніми формами людських силуетів, що повільно зарисовувалися в темноті і „виходили” проти нас із свого пливкого середовища. І їх ніби шепоти вже не були якимись неокресленими звуками нашої уяви, а справжніми голосами досі неясних людських істот. І в цій хвилині мені видалося, що я був ніде інде, а у себе дома, в „Паліїв ліску”, а біля мене стояв у повній поставі мій дідो, який, вказуючи пальцем на якусь невиразну у півсутінку лицарську постать перед нами, мене запевняв:

— Я тобі казав, що ця печера дійсна і правдива і що голоси в ній справжні і живі. Це, певно, пророчі духи нашого минулого, що хочуть з нами якось зійтися.

— І добре кажеш, батьку, — відповів нам — мені здалося із темряви твердий голос того містичного лицаря. — І якщо ви тут шукаєте якоїсь відповіді, якоїсь правди, то ви мусите подумати найперше над тим, хто ви і чим ви причинилися до судьби свого народу. А далі, із якої касты чи класы суспільства ви приходите і яку вона виконує місію на цій славній землі. Бо вам треба знати, що долю і славу нашої княжої і козацької землі творять три відмінні класы людей.

— Перша класа людей — це ті, що з-за своєї шляхетної душі, в пошані до ближнього, з-за свого доброго серця до Бога і людей, з-за свого почуття добра і з-за свого нахилу допомагати іншим зуміли очистити свої душі з усіх пристрастей і злих нахилів і живуть уже без теперішньости й сучасности за виїмком тіні своїх добрих чеснот. Ця перша класа людей у нашому понятті є класом святих.

— Друга класа людей — це ті, що пильною наукою, практичним досвідом і численними в юності подвигами з маловірами [і безвірами], зуміли — бо Господь ласкаво відзначив їх цим рідкісним даром — проникнути значно глибше, ніж хто інший у нутро буденних справ. І вони,

дочекавшись сивини у своїм волоссі, із синівською честю, зброєю і палкою любов'ю зуміли створити усьому людству мелодійною мовою святопохвальні гимни, світські пісні й славні літописи, які на свої душевне підкріплення можуть і повинні читати майбутні покоління. А першим із цих відданих людей, цебто жителів нашої славної землі, є незрівняний наш літописець Нестор і його вірні послідовники. І ця кляса, яку я назвав другою, є однією із тих, що уважають нашу багату країну і всі інші подібні їм землі, по яких вони розсіяні, своєю природною батьківщиною, є незрівняною клясою велетнів духа, тобто клясою Богом обдарованих поетів.

— Вкінці, третіми і найконечнішими людьми до здвигнення нашої величі є ті, що шукають хоробрих вчинків на загартованій зброї противника, аби своєю неспокійною і палкою кров'ю карбувати цілющі аннали нашої славної історії. Сьогодні можна вже з впевністю ствердити, що не одні з них вже виписали собі таким чином своє славне й віковичне знам'я на лицарському щиті. Ті люди, з цієї третьої кляси суспільства, є ніхто інші, як наші славні і непереможні герої.

— Так то,, основою нашої національної величі є усі три кляси суспільства: святі, поети і герої. Очевидно, яканебудь і кожна країна може бути багата в ці прикмети, але це не значить, що вона відразу осягне свою велич. Бо вам треба пам'ятати, що наш Господь не поскупив обдарувати нас цими трьома клясами визначних людей, якими ми постійно повинні дорожити і бачити їх в чесноті, знанні й геройстві та міцнити їх геройськими і безсмертними ділами. Деякі із тих славних людей бувають часами обдаровані більше ніж одною із цих прикмет, але, насправді, кожному із нас вистає посідати тільки одну прикмету. Бо, коли людина має все так, як того хоче Бог, — значить, щоб вона посідала свої прикмети враз із відтінками інших, — тоді, очевидно, не може бути чистого поета без закраски героїзму, ані правдивого святого без риси поета, ані врешті, жодного із цих трьох людей без однієї із прикмет двох перших людських істот.

— І запам'ятайте, що першою умовою святого є погорджувати щоденними туземними вартостями в користь тих речей, що знаходять своє місце у шляхетній взнеслості духа і у понятті повсякчасної вічності. Це саме відноситься і до героя і до поета. Бо першою умовою поета є щира правда і криштальна краса. Краса думки, краса слова і краса його творчости — за три ці речі він готов віддати в разі потреби своє скромне життя. І це саме правило є услів'ям теж і третьої кляси людства, героя. Бо першою умовою героя є справа перемоги або смерті: значить, він мусить йти проти небезпеки, а не від неї утікати, і, не зважаючи на її наслідки, він мусить боронити з усе більшою завзятістю ті прикмети, які настроюють людину до взнеслих і цінних висот. До тих прикмет належить теж краса, правда і святість любови до оправданих задумів. Тому не можна твердити, що одна прикмета може бути відділена від інших, існувати сама по собі й сама собою змагати до величі. Бо коли б воно так було, то одна прикмета суперечила б другій, що, в нашому понятті, є зовсім немислиме.

— І тому я вам пригадую, що тут, у цьому лицарському і козацькому підземеллі, герой рахується першим, а за ним ідуть вже чергою і святій і поет. А там, це вже від вашої справи і патріотизму залежить, чи ви здобудетеся на іншого нового пробудителя, який зумів би вас обдарувати

появою і розквітом провокуючих прикмет. Але майте при цьому на увазі, що деякі люди будуть вам твердити, що вони, ті нові прикмети, будуть вже тільки знаряддям миру, якого нам так дуже треба; але я вас запевняю, що вони можуть бути теж і прикметами війни. Бо війна, якою б вона не була, майже завжди являє собою найтугіший і найпотужніший вершок нашого життя, в якому високі прикмети не тільки заокруглюються, але й стаються, сказати б, взнеслішими, щось як у напруженому луці: тут, у найдаліше віддаленій точці „кривини” лука і стріли усі прикмети матерії — заліза й дерева — не тільки напружуються до критичної точки, але на грані зламу вони остаточно якось ушляхетнюються.

— Беручи це все під увагу, я вам раджу прислухатися цьому далекому передзвонуві нашого славного минулого і передати його вашим поколінням. Пам’ятайте, що таких нагод буває мало, і, якщо ви ще цього не вчинили, то...

Я напружив свій слух, щоб підхопити останні слова того підземельного героя, але раптовий шум сильних водопадів перекотився по всій печері з таким гуркотом, що я несподівано прокинувся, як опарений, із цього небуденного ніби — сну. Уся моя уява розплилася, як чародійний дим, і я опинився у справжній дійсності: не у дорогому мені проході-печері „Палієвого ліска”, а у природній підземній печері далеко-далеко від моєї рідної землі і від мого давно втраченого світу.

Ми вийшли з печери захоплені і настроєні духом твердої віри в те, що ми бачили і чули і так зворушливо пережили. Принаймні так нас запевняв далекий передзвін, насичений реальним романтизмом по давно втраченій романтичній дійсності.

ВИ НЕ ЗАБУЛИ...

Написав Василь Онуфрієнко

*Ви не забули, як пахнуть весною
бруньками*

*Верби над ставом, як місячна ніч
припливає?...*

*Спогад торкає вам серце неначе
руками?*

*Туга приходить і наче туманом
вкриває?...*

*Біль цей солодкий — не бійтеся
біль цей недаром,*

*Він незнайомий новому між нас
поколінню.*

*Буде він гріти нас світлим,
негаснучим жаром*

*І прохолоджуватиме тихою, свіжою
тінною.*

*Час хай іде!.. Не страшний він,
швидкий і невпинний,*

*Серця не зробить він темним,
холодним і грубим.*

*Верби над ставом примаряться, крик
журавлиний...*

*Значить, ми землю покинуту любим,
і любим, і любим.*

Австралія, 1962

ЦЕ БУВ ЛИШ СОН...

Написала Т. Сокирна

Іду я знову, як колись,
сама-одна ...
Не відгуваю самотини,
Так люблю, затишно мені,
Так легко на душі, і світло радості
Усю мене проймає!
Гілля дубів, мов руки, простяглися —
В обійми кличе запашині.
Усе, усе в мені співає,
Прозора пісня розриває
склепіння неба і летить
Пташиним льотом попід хмари, —
А ліс мені вторить.
Ступаю босоніж по гезтику м'якому.
А материнок пахощі! П'янію!
Радісно п'янію від пахощів лісних.
Безсмертники виблискують промінням золотим,
А де-не-де, мов зародій,
дзвіножків головки.
Виходжу з лісу, на горбку
Ось дуб засохлий велигіє
в безсмертності своїй.
На нім гніздо, немов король на троні,
Горделиво лелека там стоїть.
А білогки пустують в перегонах
В полетах по смереках запашиних.
Довкола — ні душі ...
Виходжу в поле.
О, Боже! Сперло подих від краси!
Рікою золотою хвилюються лани,
Розкрились маки,
Вогнем гервоним променіють
у золоті ріки,
А волошки змагаються перемогти усіх в красі, —
Блакиттю зіржок спалахують вони.
Чи є на світі де країна,
Що в цій божественній красі
Могла б зрівнятися з Тобою,
Моя кохана, нене ти моя,
Моя гарівна Україно?!

Я далі, далі поспішаю,
уже біжу, бо гую —
Хлюпогуть хвилі кришталеві.
Тривога радісна мене проймає,
Збігаю з круги і —
Дніпро!
Схилюлись верби над водою,

І зовник там прив'язаний стоїть.

Здалека пісня наростає:

„Болить воно та й журиться, що вернеться весна,
А молодість не вернеться, не вернеться вона”...

— це з гужини, це хтось ридає,

Та байдужісінько мені!

О, я не плазу за весною,

Що вже „не вернеться вона”, —

В мені весна, і кров буяє,

Я ж молода! На мене світ текає,

І все моє: і ліс, і гори, і Дніпро!

Я гую наяву, як хтось мене вмовляє:

— „Іди, іди до нас, — це хвили ніжно хлюпотять, —

Ми заколишем й понесем”...

Ще мить — і я в воді.

Пливу —

Нема журби, нема нізого,

Лиш я і світ цей гарівний!

Плила б я так не знати доки,

Плила б до везора, коли

Над кружею вогонь порозкладають

Дівгата й хлопці зі села,

І знову пісню заведуть

лелітну і прозору,

Що їй нема кінця.

На крилах пісні й я полину

і океан перелезу!

Прокидаюся...

Упало слово — ОКЕАН...

Збудило й дійсність пригадало.

На гужині... на гужині...

Повільно, тяжко зникає мрія,

Холодна дійсність заступає —

Це був лиш сон.

Лиш сон про те,

Що так давно-давно минуло,

Що майже неможливо повірити,

Чи й взагалі було.

А може...

може й не було?

Не знаю я...

Слабіє голова, тривожно б'ється серце,

І гужости холодний подих огортає.

Було? — Ні, ліпше не питайте!

Це був лиш сон,

Прекрасний, гарівний,

Та лише сон,

Що вже не в силах напоїти

Душі спрагнілої в гужині

і порожнезу заповнити,

А молодому дереву, що вирване без жалю

із рідної землі,

Вернуть життя — дарма,

д а р м а...

КРАЇНИ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ

Написав М. Данилишин

На протязі останньої декади українські поселення в країнах Південної Америки зробили значні поступи в розбудові їхнього організаційно-громадського життя, що викликало значне зацікавлення серед цілої нашої діаспори, а в нашій вільній пресі стрічаємо щораз більше звідомлень про розбудову та здобутки наших громад у розсіянні. В таких принагідних звідомленнях, а головню, в на скору руку зібраних і цікаво поданих, дуже часто трапляються дивовижні порівняння чи зауваги, як наприклад: „я маю там в Аргентині свояка, що живе в провінції Місіонес недалеко Буенос Айресу”, або таке: „повертаючись з Аргентини, я загостив до Монтевідео в Парагваї”. Тут власне вияснюю, що в Аргентині є провінція Місіонес, яка є колискою нашого поселення в Аргентині, але вона розташована на віддалі 1,200 кілометрів від Буенос Айресу і це ніяк не близько, бо, щоб туди заїхати потягом чи автобусом, потрібно цілу добу часу. Знову Монтевідео лежить недалеко від Буенос Айресу, але це є столиця Уругваю, а не Парагваю, який положений в іншій стороні і на далекій віддалі, так що вони зі собою навіть не межують.

Власне на такі помилки вважаю доцільним і потрібним подати належні вияснення та доповнення, щоб ними поінформувати наших читачів про дійсний стан і відносини серед українських скупчень у державах Латинської Америки. Загально деякі краї цього південного континенту мають особливе положення, яке надає їм цей курйозний вигляд, і власне про такі „курйози” наводжу нижче вияснення.

Тож зазначу, що такою „курйозною” державою є Чіле, хоча про неї мало звичайно пишеться. Коли в Чіле відбувся переворот і до влади прийшов ген. Піночет, який прийняв українську делегацію з Аргентини, то в нашій пресі появились різні сенсаційно переборшені звідомлення про відносини в Чіле; в додатку називалося Чіле малою недорозвиненою державою; насправді ж справа мається зовсім інакше. Можна ще згодитися з тим, що країна Чіле мало відома та, може, і не дуже розвинена держава, але в дійсності — це велика і дуже багата, а своїм виглядом чи не найцікавіша держава в цілому світі! Поверхня чілійської держави виносить заокруглено 756,945 кв. км — отже поверхню вона більша ніж Німеччина й Італія разом. У додатку Чіле має ще 40 окремих островів і Антарктиду в підбігуновій полосі, яка начислює 1,250,000 кв. км поверхні, так що поверхня Чіле в цілості виносить понад два мільйони кв. кілометрів. Чіле цікаве ще й тим, що це найдовша держава у світі, бо її довжина виносить

4.270 кілометрів; вона межує з Аргентиною, Болівією та Перу. З однієї сторони відділяють її Кордільєри Льюс Андес, що в деяких місцевостях мають 6.800 метрів висоти, а з другої сторони її кордоном є Тихий океан, і це пасмо чилійської держави має в деяких місцях 355 кілометрів ширини, а в інших заледве 15 км. Не зважаючи на те, що 80 відсотків поверхні Чіле займають гори, воно має також великих розмірів озера, найбільше з яких зветься „Важе Централі” та має аж 1.100 км довжини. В долатку Чіле -- це дуже багата країна, що має найбільші в світі поклади салітри і міді, а також багаті поклади — мінеральних скарбів, як залізо, нафта, вугілля, а навіть меркурій (живе срібло), золото й срібло. Чіле має приблизно 10 мільйонів населення; там є також і українці, про яких знаємо дуже мало, а звітуємо про них ще менше. Колись були там помітні наші скупчення, які опісля виїхали до Канади, ЗСАмерики й Австралії. Деяке число тут лишилося і, можна припускати, що в Чіле живе кілька тисяч громадян українського походження, бо і там виростає вже нове покоління цієї наймолодшої нашої еміграції, яка з'явилася там після закінчення Другої світової війни, і слід би ними докладніше поцікавитися.

Подібно мається справа також з Аргентиною, бо про неї пишуть лише тоді, коли є революція чи зміна уряду, а загально про її відносини, про дійсний стан в країні преса взагалі не звітує, а коли дещо появиться, то завжди не вистачаюче. Отже Аргентина є рівнож великою державою, яка має вигляд трикутника, береги якого понад Атлантийським океаном становлять аж 5.117 кілометрів довжини. Шириною Аргентина рівнож не скривджена, бо в деяких місцях, у сторону Уругваю, Парагваю та Болівії, її ширина виносить аж 1.423 кілометри; територія Аргентини закінчується клином на Вогненній землі, де Аргентина сусідює з Чіле. Там теж сполучуються океани Тихий та Атлантийський, а за їх межу ведеться спір між Чіле та Аргентиною. Також там розташовані острови Мальвінас, що повинні належати до Аргентини, а не до Англії, яка не хоче зректися своїх претенсій помимо того, що цілий світ не признає їй рації.

Про Аргентину подається часом теж не точні інформації, бо в різних збірниках ви знайдете, що Аргентина має 2.776.655 кв. км, коли в дійсності її поверхня є багато більша, бо до цієї площі треба ще додати поверхню різних островів, яка виносить 4.150 кв. км та підбігунову полосу Антарктиди 1.246.219 кв. км поверхні, отже разом, як це вияснює збірник Міністерства закордонних справ, поверхня Аргентини виносить загально 4.027.024 кв. кілометрів і країна має біля 28 мільйонів населення. В прикордонних полосах живе понад один мільйон нелегальних емігрантів, які тисячами прибувають з Бразилії, Парагваю, Чіле та Перу, бо в Аргентині панують такі вольності, що їх ніхто за приїзд не карає і не виселює. Міграцію до Аргентини приваблюють найкращі відносини відносно заробітку. На запит, чому ви так масово прибуваєте до Аргентини, один із тих мігрантів пояснив мені: „У нас в Бразилії (чи Парагваї) живеться також не зле, нас ніхто не гнобить ні не виганяє, але вдома я зароблю ледве на прожиття, коли в Аргентині за один день праці я зароблю стільки, що можу за це прожити враз з родиною цілих три дні”.

Дуже часто ми стрічаємо підкреслення, що Аргентина -- це країна з великими просторами безмежних степів і з гарячим чи підтропікальним кліматом. Насправді ж в Аргентині є також і такі частини, де є зима і сніги, а навіть є місця „вічних снігів і льодів”, що дають виїмкову нагоду для дуже цікавої, але надто кошовної подорожі: кораблем можна відвідати

Українська Демонстрація перед пам'ятником ген. Сан Мартіна, Визвольника Аргентини в Буенос Айресі. (1966).

Відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові в Буенос Айресі, Аргентина, 1971 році.

простори того царства вічних снігів і льодів з тисячними кількостями пінгвінів чи морських ведмедів — фоків, які вкривають побережжя океану і навіть поверхню плаваючого льодовика, т.зв. айсберга. Така подорож, хоч досить коштовна, але має дуже гарну, впрост мальовничу панораму, яку варто побачити та нею намилюватися.

Так само є дуже цікаві місцевості в горах Андах, які творять кордон із Чіле, їх довжина виносить понад три тисячі кілометрів і деякі з них аж 6,870 метрів заввишки. В горах є також великі озера та прегарні лісові краєвиди, більшість з яких належно не використовується навіть для туристичних цілей.

Подорожні до Парагваю та Аргентини пишуть про красу і велич водопаду Ігвасу, що панорамою перевищує Ніягару, але слід додати, що лише в цій же провінції Місіонес є ще десять окремих водопадів; один з них, що має назву „Макона“, ще кращий за Ігвасу. Він, щоправда, не так високий, зате біля п'яти кілометрів завширшки; лежить він на річці Пепері Міні якраз там, де ця річка вливається до ріки Альто Уругвай, що творить там кордон з Бразилією. Дотепер нема туди відповідного доступу, а дібратися до водопаду Макона можна тільки човном по річці Уругвай, щоб з протилежного її берега милуватися маєстатичністю цього чуда природної краси тропікальних джунглів.

Слід згадати ще раз про Антарктиду, бо це рівнож дуже інтересна частина земного гльобу. Цей полярний круг Південного бігуна можна уважати ще одним континентом, що його поверхня виносить приблизно 14,107,700 кв. км поверхні. Він лежить на водах трьох океанів — Тихого, Атлантийського й Індійського. Припускають, що Антарктида має багаті поклади різних мінералів, включно з нафтою, і тому різні держави, головно такі, що з Антарктидою сусідують або мають там свої колоніяльні посілости, висувають свої претенсії до неї, щоб у майбутньому мати можливість користуватися евентуальними багатствами недослідженої дотепер країни.

На тому антарктичному просторі є ще багато островів, що загально обіймають 75,573 кв. км поверхні. На них діють різні астрономічні постійні обсерваторії.

Заінтересування і претенсії до Антарктиди висувають дванадцять окремих держав, а саме: Аргентина, Чіле, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка, Японія, СССР, Франція, Англія, Бельгія, Норвегія та ЗСА, і їхніми заходами на цій полярній полосі існує аж 50 обсерваційних станцій, як теж працюють там різні наукові експедиції. Наприклад в 1965 році американська дослідча експедиція мала кілька кораблів із залогою 3,700 осіб.

Найновіші досліджування Антарктиди вказують на поклади урану, міді, золота й нафти. Також плянується побудувати там на самому Південному бігуні обсерваційну станцію для астрономічних дослідів і для слідування за сателітами, що вже сотнями кружляють над нашою планетою. Вчені вияснюють, що там, де лежить центр Південного бігуна, є суходіл, покритий льодом. Не зважаючи на те, що цей суходіл лежить 3,500 метрів над рівнем моря, на ньому є також гори 4,600 метрів заввишки і навіть відкрито тут діючий вулкан, що його названо Еребус; він має 4,033 метрів висоти. Такі досліді самозрозуміло багато коштують і не всі їх висліді подається до загального відома. Дешо тримається в таємниці.

Слід згадати попри Чіле й Аргентину і інші держави Південної Америки, де є українські громади. В дійсності українська спільнота в Енкарнаціоні спромоглася здвигнути пам'ятник Шевченкові, чим записала одну з кращих сторінок в історії свого поселення в Парагваї, відмічуючи тим своє п'ядесятиліття, бо перші наші поселенці приїхали туди ще в 1927 році.

В дійсності Парагвай — це невелика держава, яка сусідє з Аргентиною, Бразилією та Болівією. Він загально обіймає 406,752 кв. км. поверхні та має два і півмільйона населення. В останніх роках Парагвай значно скріпився та покращив життя свого населення. Його президента ген. Строснера, який займає цей пост від 1954 року, — отже вже 25 років, — деякі чинники уважають диктатором, але його поміркована і плянова політика поправила економічні відносини країни і цим піднесла добробут населення. Складається Парагвай із 17-ти провінцій, його столиця Асунціон з передмістями загально начислює більше як 500 тисяч населення. Парагвай має дуже родючу землю, що, не зважаючи на тропічний клімат, вирощує багато різномірних рілньничих продуктів; вони разом з лісом і скотарством творять головне його багатство.

Тепер якраз ведуться заходи побудови кількох „репрес“ з гідро-станціями для продукування електричного струму, що має значно скріпити економічно і держави-сусіди, як Аргентину, Бразилію та Болівію. Державною мовою в Парагваї є еспанська мова, але серед тубільців поширена мова „гварані“, якою послуговується велика частина всього населення, і навіть на діалекті „гварані“ ведуться щоденні радіопередачі. Сама назва Парагвай походить від прикольмбійського племені тубільців, що мали назву „товапарагваї“, які замешкували цю місцевість, де тепер розташована його столиця Асунціон.

Українські скупчення в Парагваї містяться в провінції Итапуа, а головніші їх громади є в слідуючих місцевостях: Енкарнаціон, Альборада, Кармен дель Парана, Капітан Міранда, Колонії Фрам, Нова Волинь, Коронель Богоадо, Уру-Сапукай та Тарасівка. Головний осередок українських скупчень є в Енкарнаціоні, а загально в Парагваї живе яких 16 тисяч душ українського походження. Тут виростає вже четверте наше покоління. Мають українці в Парагваї поважне число осіб з університетською освітою, а є також значне число студентів різних факультетів та фахових середніх шкіл.

Другою такою невеликою державою, що сусідє з Аргентиною, є Уругвай, чи за офіційною назвою „Республіка Орієнталь дель Уругвай“, зі столицею Монтевідео, яка лежить на побережжі Срібної ріки Ля Пляти, її широчінь там є 260 км і її вважають найширшою рікою в світі. Назва Уругвай походить рівнож з мови „гварані“, що означає „Ріка раків“, що їх називають „караколес“.

Загально Уругвай має 186,926 кв. км поверхні та біля трьох мільйонів мешканців. У самій столиці Монтевідео живе півтора мільйони мешканців. Складається Уругвай із дев'ятнадцяти пкремих районів, в то-му — столичний дистрикт з передмістями.

Уругвай — це південно-американська Швайцарія, він донедавна займав передове місце відносно вольностей і вартости його валюти, що, як доляр, була на першому місці зі всіх держав Латинської Америки.

Можливо, що якраз ці привілеї і вольності довели до того, що тепер держава економічно підупала і зараз тут значна дорожнеча та певний застій. В дійсності Уругвай має рівнож дуже родючу землю і головне його багатство становлять різні продукти та скотарство — продаж м'яса, і приходи з міжнародних туристично-купелевих місцевостей, як Піріяполіс, Колонія, Монтевідео та Пунта Альта, що уважається американською Рів'єрою, яка притягає велике число туристів не лише з американського, але і з європейського континентів. Має Уругвай також „репресу“, на якій є чинна гідроелектривна на річці Ріо Негро, а недавно побудовано також на пограничній ріці великий міжнародний міст, що має 2.360 метрів довжини і з'єднує місцевості Пайсанду (Уругвай) і Колон (Аргентина). Його відкриття відбулося 25 жовтня 1975 року. Ведуться також заходи, щоб побудувати ще одну „репресу“ на ріці Урагвай, щоб там рівнож збудувати „гес“, який давав би електричне освітлення для обох держав.

Українці прибули до Уругваю приблизно в 1928 році. Головніші їх скупчення знаходимо в самій столиці Монтевідео, де є Український Народний Дім Просвіти, як також є менші громади в Пайсанду, Мальдонадо та кілька родин в Піріяполісі. До Пайсанду приїхало кілька наших родин з Бразилії і поселилися тут рільничими колоніями. Багато з них за браком наших священників перейшли на євангеліцьке віровизнання. Загально тепер шириться поголоска, що українська спільнота в Монтевідео викінчується чи радше заникає, бо старі вимирають, а молоді асимілюються. Ці чутки я не зовсім поділяю і тому збираюся Монтевідео відвідати, щоб зібрати про наших людей там докладніші дані. Колись подавалося, що в Уругваї жило біля п'яти тисяч українців, з яких багато тепер вже вимерло, частина ж виїхала. Проте, я не вважаю це за міродаїне, бо знаю, що там виховалося вже два нові наші покоління; тому, роблячи поверховні висновки, припускаю, що в Уругваї живе загально біля десяти тисяч громадян українського походження.

Слід перейти тепер до найбільшої розмірами та повної різних див країни — Бразилії, що її офіційна назва: „Республіка Злучених Держав Бразилії“. І насправді вона складається із 22-ох автономних провінцій, в одній з яких, а саме в Парані, є великі скупчення найстаршої в краях Південної Америки нашої еміграції. Окремо є тепер новий столичний „дистрикт“ і чотири територіяльні дистрикти — Амапа, Фернандо де Норога, Порайна та Рондонія.

Крім своєї впрост безмежної величини Бразилія має дуже привабливу панораму в цій затоці, де лежить місто Ріо де Жанейро, що є найкращим портовим містом у світі. Цікава Бразилія також своєю столицею, що теж зветься Бразилія; збудована вона в роках 1956-61 за президентури Ховселіна Кубічека посередині непрохідних бразилійських джунглів, тепер її красять монументальні будинки уряду, парламенту та всіх міністерств.

Поверхня Бразилії виносить — 8,511,965 кв. км, її береги, що їх обмиває Атлантийський океан, мають загально 7.408 км довжини. Вона межує з Аргентиною, Парагваєм, Болівією та Перу, а знову дальше вглиб сусідує з Колюмбією, Венесуелею та Гвіянами, які належать до Англії, Голляндії та Франції. Територія Бразилії займає майже половину всієї поверхні Південної Америки і тут найвищий приріст населення. Тепер Бразилія начислює 107 мільйонів людности. У Бразилії є шість окремих кліматичних зон, відмінних поміж собою. У таких провінціях, як

Вчителі й учениці Інституту Катехиток Серця Ісусового у Пруденто-полісі, стейту Парана.

Хрест-пам'ятник в Мосмі, Санта Катерина, в Бразилії, на могилі перших українських поселенців-піонерів, убитих тубильцями-індіанами з кінцем минулого сторіччя.

Амазонас, Пара, Мангао, Рондонія, Ріо Бранко та Амапа є величезних розмірів пущі та лісові джунглі, які не тільки що дотепер не заселені, але навіть не досліджені. Її найбільша ріка Амазонка, згідно з найновішими дослідженнями, має сім тисяч км довжини; до сьогодні не устійнено, звідки вона в дійсності випливає. Колишні припущення, що вона випливає в Кордильєрах Еквадору, виявилися не точними, і тепер думають, що Амазонка випливає в горах Чіле на висоті 5,593 метри з гори Міспі, де є її основне джерело; звідти вона вливається в озеро Гуара Гуарко і тоді продовжує свій біг до Еквадору. Загально вважають Амазонку найдовшою рікою в світі. Вона займає перше місце також відносно збору її води, бо в деяких місцевостях вона сягає шість кілометрів у широчінь і понад 100 метрів у глибину. У тих місцевостях, де Амазонка вливається в Атлантийський океан, вона творить дельту кількадесят кілометрів завширшки, де є також острови, що їх поверхня становить 40 тисяч кв. км, там розташований головний і найбільший у світі осередок річних і морських флотилій.

Бразилія належить до найбільших продуцентів різних і м'ясних продуктів, а, зокрема, вона є першим продуцентом кави та бананів. У Бразилії теж найбільші у світі лісові простори.

Цікаве бразилійське місто Реціфе, що теж зветься містом рік чи бразилійською Венецією. Воно побудоване на межиріччі, горби якого пов'язані каналами та мостами, що роблять це місто більш фантастичним, ніж сама Венеція, яка, як відомо, западається та тратить на красі. Реціфе ж розбудовується та збагачується.

Українська спільнота в Бразилії — це найстарша наша еміграція в Південній Америці, що вже має за собою понад 90 років існування; і, правдоподібно, там постане нова, четверта з черги, Українська Митрополія. Хоча це українське поселення кількісно менше, як в Аргентині, але тут значно краще розбудоване релігійне життя з великою кількістю церков і парохій. Тут є українська семінарія, монастирі та навіть шпиталь під зарядом Сестер Василіянок. У Прудентополісі виходить найстарша українська газета „Праця“, що її видають Отці Василіяни — вона почала виходити приблизно 70 років тому.

Українські скупчення є і в таких державах, як Уругвай, Чіле, Перу та Болівія, але дані про них скупи і потребують належних дослідів. Більш ніж певно, що ці наші скупчення старалися нав'язати контакт з „Просвітою“ в Буенос Айресі. Я сам мав нагоду особисто зустрічати в Буенос Айресі осіб, що приїжджали з Чіле, Перу та Болівії, і від них я довідався, що в тих державах є деяке число наших емігрантів, які хочуть затіснити зв'язки з організаційними колами сусідніх держав. Їм раджу звертатися у тих справах до нашої газети, а ми радо допоможемо цей контакт здійснити.

Дуже добре, що наші поселенці з Європи, Канади, ЗСАмерики й Австралії почали нас відвідувати і є більш ніж побажаним, щоб такі відвідини продовжувалися. Уважаю доцільним звернутися до українців цим прилюдним запрошенням приїжджати до нас. Головно ж звертаюся до наших братів у Канаді, ЗСАмериці та Австралії, щоб вони відвідували нас частіше, використовуючи на це той час, коли в них неprivітна й похмура осінь чи зима. Тоді у нашій соняшній Аргентині можна добре вигрітися на гарних курортах у Мар дель Пляті чи Кордобі, або — для охочих до зимового спорту — в таких курортах, де практикуються лешата

(скі), у нашому Барільоче. З таких поїздок може бути подвійна користь: поїздка сюди за долари навіть у теперішніх часах завжди дешевша, ніж подорож до Європи, а з другого боку, такі двосторонні зв'язки принесуть моральне скріплення для всіх наших поселень. Стужені за своєю незабутньою Батьківщиною — Україною, ми шукаємо розради та духового скріплення одні від одних.

Про це слід пам'ятати, що в країнах Південної Америки живе загально понад півмільйона українців, які більшими чи меншими групами живуть не лише в Аргентині, Бразилії та Парагваї, а живуть вони також в Уругваї, Чіле, Перу, Болівії навіть у Венесуелі. Найстарша наша еміграція, як сказано, поселилася в Бразилії; в її піонерських роках участь в розбудові нашого життя брав поет і письменник Петро Карманський. Він приїхав туди як представник самостійної тоді Української Держави і в тій місії побував він також серед наших скупчень в Аргентині у провінції Місіонес, яка межує з бразильської провінцією Парана.

Коли найстарша наша еміграція є в Бразилії, то найбільша числом перебуває в Аргентині. Тут нас є понад 250 тисяч душ. Українські скупчення в Аргентині розміщені у дванадцяти окремих провінціях та в яких 180 окремих місцевостях. Найбільше число українських громад міститься у провінції Буенос Айрес, де наші громади живуть в 65-ти окремих місцевостях, про що обширніше наводжу в Календарі Просвіти. Українці в Аргентині мають загально 27 окремих організацій, що їх очолює УЦР, і всі вони разом з філіями творять 80 окремих одиниць. Українські скупчення в Аргентині мають загально 30 власних народних домів, три виховні оселі, три кооперативи і дві філії — разом 5 кредитівок, — та понад 150 купців і промисловців, які оголошуються в нашій пресі та календарях.

Про релігійне життя наших громад доцільно подати ще такі вияснення і доповнення: в пресових звідомленнях на релігійні теми іноді подавалося, що в Аргентині є загально п'ять католицьких парафій та чотири священники. Вияснюю, що в Аргентині є понад 50 українських церков та каплиць обох наших віровизнань і загально 26 священників, з чого українських католицьких є двадцять та 89 монахинь, Сестер Василіянок і Катехиток. У недавніх звідомленнях закордонної української преси був поданий репортаж, в якому були неточності про Екзархат; подавалося, що Екзархат розбудовується, бо наш Владика побудував велику Катедру та тепер почав заходи для побудови єпископської резиденції. Вияснюю, що ведуться заходи для побудови єпископської резиденції, але Катедру побудував Всч. о. Йосиф Галабарда, ЧСВВ, ще до приїзду нашого Владика. Хоча Владика вже її викінчив та посвятив, а опісля закупив ще два будинки, що сусідують з парохіяльними забудованнями.

Слід додати, що в Аргентині є кілька священників, що народилися і виховалися вже серед нашої тутешньої еміграції, як рівнож є священники українського походження і в аргентинській церкві, а навіть аргентинський єпископ Лев Крук при свяченні заявив, що він є українського походження і народився в провінції Місіонес. В Аргентині є також поважне число українських євангеліків, які мають свої молитовні дома в різних місцевостях нашого поселення, але дотепер, на жаль, вони, як незалежне євангеліцьке згромадження українців, належно не оформлені.

Знову ж один тижневик з Вінніпегу помістив обширну статтю, відзначаючи 80-річчя українського поселення в Аргентині, в якій, крім прихильних фраз для наших здобутків, писав про поважне потрясення після Другої світової війни, яке пережила українська Аргентина, коли в наслідок пропаганди тисячі українських родин покинули Аргентину й репатріювалися на рідні землі. Дописувач покликається на поінформованих, які твердять, що виїхало принаймні 15 тисяч осіб. Мушу спростувати це число як надто переборщене, бо такої великої кількості тих репатріантів не було. Їх виїзд теж не викликав ніякого „потрясення”, бо ці повороти не належали до наших національних організацій, а в додатку поважне їх число повернулося назад в Аргентину. І власне цей поворот вплинув на те, що виїзд спонтанно припинився.

Мені здається, що преса не повинна справ переборщувати, а в своїх звідомленнях трималася золотой середини, бо всякі переборщення в яку небудь сторону ніколи не є міродайні і як такі не дають жадної користі нашої загальної справі.

В іншому репортажі одного дописувача, — але це мала справа, — подається, що, ідучи до Місіонес і до Енкарнаціону (Парагвай) він бачив великі простори аргентинських степів, які пригадали йому фільмування на них гоголівського „Тараса Бульби”. Вияснюю: фільм „Тарас Бульба” знято в провінції Сальта, яка більше подібна до степів України, ніж провінції Ентре Ріос чи Коррієнтес, що їх оглядав, ідучи до Місіонес, наш гість.

І ще раз про клімат: в Аргентині переважає тепле підсоння і в додатку зима в Аргентині є з тих місяців, коли в Україні, в ЗСА чи Канаді є літо. Коли там зима, в місяцях — грудні, січні та лютому, то в Аргентині — літо, в деяких її провінціях приходить таке добре пріти. Пишу „деякі провінції”, бо є також такі, що мають гостру зиму, а навіть є тут полоси, де ніч триває цілих шість місяців. Цікавий тут і невідлучний супутник нашої матері-Землі, білолиций місяць. Він має інколи інший вигляд, ніж місяць у Північній півкулі, бо коли настає його „нів”, то його ріжки звернені в протилежну сторону, ніж це було на небі наших рідних землях. На аргентинському небосхилі теж інші сузір'я: не можна побачити Великого чи Малого воза або Косарів, як також нема Полярної зорі, що у нас вказувала, де північ. Ці зорі видні тільки на небосхилі Північної півкулі.

З ПІВДЕННО-АМЕРИКАНСЬКОГО ГУМОРУ

Везвихідне становище

— Який жаль, сеньйора Кандида!
Я вчора загубила свого собачку!
— Боже мій, донья Джозефа! Але
чому не дасте об'яву в газету?
— Тому, що бідолашний пес не
вміє читати.

Щасливий рекордсмен

— Скільки нагород, Хуаніто, ти
виграв цього року?
— На одну менше, ніж минулого,
— А минулого?
— Одну.

ІЗ КРУГОСВІТНЬОЇ ПОДОРОЖІ

Написала А. Власенко-Бойцун

ВСТУП

Довгий час мріяла я про те, щоб колись відбути кругосвітню подорож, побачити власними очима різні континенти, пізнати звичай різних народів, особливо Орієнту, в їхньому оригінальному, непопсованому ще цивілізацією виді. Життя, однак, складалось так, що для такої подорожі не було ані часу, ані засобів. Правда, довелось мені, як і тисячам моїх земляків, покинути батьківщину по неволі, тинятись по країнах Західної Європи, поневірятись у таборах, щоб наново розпочати життя в Америці, але все це не було добровільною туристикою, а боротьбою за саме життя, за саме існування на якомусь клаптику нашої планети.

Все ж таки вкінці пощастило мені здійснити мої бажання і вирушити в подорож, що тривала 76 днів. Враженнями з цієї подорожі хотіла б я поділитись із читачами „Свободи”, передусім з емеритами, які, маючи досить часу, можуть, якщо хотіли б, побачити світ, тим більше, що тепер для цього добра нагода, бо кругосвітні подорожі стали дешевшими і багато старших людей могли б собі на це дозволити.

Можливо, що і я після переходу на емеритуру була б теж „відпочивала” чи шукала ще якогось зайняття, але наспіло запрошення від Фундації Українських Студій в Австралії на другий літній курс в Аделаїді, куди поручив мене проф. Микола Степаненко, колишній колега із Сиракюзького університету.

На Різдвяні свята поїхала я до моїх дітей на Флориду, а вони з нагоди моєї емеритури і свят обдарували мене кругосвітнім квитком повітряної компанії Пан Амерікен, кажучи: „Коли їдеш півсвіту до Австралії, то вже можеш повернутись через Європу довкола світу”. А мій внук, поділяючи мою радість, виліз на крісло та заявив гостям і рідні: „Баба їде доокола світу”.

Підготовляючись до тієї подорожі, я почала переглядати різні проспекти подорожей до Австралії, Полінезії і Меланезії, щоб краще ознайомитись із географією й історією тих країв, купила фразеологічні словники японської і китайської мови, а мій зять подарував мені „Енциклопедію подорожей” летунської компанії Пан Амерікен.

Мій кругосвітній квиток включав такий маршрут: Нью Йорк, Лос Анджелес, Нова Зеландія, Австралія, острови Фіджі і Гаваї, Японія, Гонг

Конг, Бангкок, Тегран, Стамбул, Рим і Нью Йорк. З огляду на війну в Ірані я не відвідала ані Теграну, ані Бангкоку, бо всіх туристів спрямовано через Делі до Франкфурту, відтак німецькою Люфтваганзою до Стамбулу і Риму, а з Риму до Нью Йорку.

Квиток коштував 1503 доларів і був дійсний на 90 днів з тим, що найкоротше можна бути 28 днів і відвідати найменше п'ять місцевостей, а зупинка в кожному краї мусить тривати бодай дві доби. Кожний день коштує мінімально 50 дол.: нічліг — 25 до 45, прогулянки між 10-40 дол., але можна теж ходити пішки або їздити звичайними автобусами замість спеціально плянованими для туристів, ну і харч — залежно від апетиту та вибору ресторанів. У видатках дуже допомагає відвідування рідні та знайомих у різних країнах, бо гостювання не тільки приносить радість гостям, але також і господарям, що тужать за товариством, особливо в Австралії.

НОВА ЗЕЛЯНДІЯ

З хати я виїхала 9 січня 1979 року і того ж дня о годині 5-й по полудні відлетів з Кеннеді аеродрому літак Пан Америкен 747 вщерть заповнений туристами, що їхали переважно до Нової Зеландії. Після двогодинної зупинки в Лос Анджелесі, наш літак приземлився на модерному летовищі в Окленді. Це мальовниче місто положене на горбах між двома пристанями — Вейтермата і Менюкав, на вузькому перешейку помежи двома морями із сходу і заходу, а зеленими лісами із півночі та півдня. Всі пасажери насолоджувались його красою, коли літак повільно наближався до аеродрому, тому нікого не здивували розліплені плякати кількох летунських компаній, що пропонували туристам „флайтсіінг“, тобто оглядання Окленду й околиці з літака чи гелікоптера. Одначе ще кращі краєвиди можна побачити із двох горбів: Ідена, колишньої маорійської фортеці, або з гори „Одного дерева“, а найкраще, проїжджаючи пароплавом по Гаврійській затоці, що виглядає неначе Швейцарське озеро.

Нова Зеландія — це найдаліше висунений на південь кут трикутника, що зветься Полінезією, який на півночі замикають Гавайські острови, а на заході — Істер Айланд, тобто Великодній острів, що його відкрив голландський мореплавець Роггевін на сам Великдень 1722 року. Полінезійський трикутник простягається вздовж однієї четвертої субтропічної полоси, а поверхня численних островів, 287 узівши разом, двічі більша за територію ЗСА, хоч в пропорційному порівнянні суші з водяними просторами Тихого океану, на яких розкинені острови, виносить 1 до 70-ти.

Нова Зеландія складається із двох островів Північного і Південного, а її площа виносить 103,736 квадратних миль, на якій живе 3,140,100 населення. Вона є членом Британського Коммонвелту, має однопалатний парламент, а владу виконує генеральний губернатор, іменований королевою Єлисаветою II. Офіційною мовою є англійська мова, але автохтони-маорі, розмовляють своєю рідною мовою.

Маорі заселили острови приблизно в XIII-му столітті та назвали їх Атеаора (Біла хмара). Вони жили щасливо аж до 1642 року, коли туди прибули голландці під проводом мореплавця Абея Тасмана, який надав

островам нову назву — Нова Зеландія, за провінцією в Голляндії. Маорі займались uprawoю ріллі: вони вирощували солодку бараболю, таро і горд, а також сіяли льон, із якого плели коші й одержу. Вони вміли теж будувати укріплення, знані „па”.

Нова історія маорів невесела. На початку вони не виступали проти білих поселенців і торгували з ними, але, коли Англія встановила там свій уряд, еміграція значно збільшилась і білі колоністи почали різними способами забирати землю, маорські племена об'єдналися в 1858 році, вибрали короля і розпочали війну, підпалюючи фарми колоністів. Англійці відповіли знищенням усіх „па”, в яких загинула половина населення. Війна закінчилась в 1872 році.

Під сучасну пору білі „пакета” (тобто мара або злі духи) і маорі — брунатні полінезійці, живуть гармонійно, спокійно та заможнo, навіть одружуються, бо маорські дівчата вродливі, стрункі. Багато маорів працюють у державних установах, мають теж і свої фарми.

У четвер, тобто 11 січня (10 січня пропало на інтернаціональній лінії часу), поїхала я на прогулянку до славних вапнякових печер і теплих джерел. Наша тура проходила середнім шляхом, що сполучає два найбільші міста на Північному острові — Окланд і столицю Веллінгтон, через Гамільтон, Вайтомо до Роторуї. Наш автобус їхав повільно вздовж ріки Вайкато аж до містечка Гамільтону, а згодом попри багаті фарми, городи і поля. Оглянувши сталактитові та сталагмітові печери різного виду, дещо подібного до льодових заморознів і сомплів, ми всілі у човен і підземною річкою поїхали до фантастичної світляної гроти, стіни та верх якої обліплені мільйонами черв'яків-світляків, а їхнє світло віддзеркалюється в спокійному плесі синьо-зеленими рефlekсами і творить неначе казкове підводне царство.

Глов Ворм Гротто дуже подобалось усім пасажирам і це справді був найкращий об'єкт, що ми оглянули на цій прогулянці. Всі були в доброму настрої і почали веселу розмову. В час обіду всіх нас познайомили і кожний знайшов собі відповідне товариство. Я познайомилась ближче з англійською учителькою, що так само, як я, подорожувала одинцем.

Після обіду ми вирушили до Роторуї, що є центром теплих джерел, гарячих паруючих гейзерів, кип'ячого болота, ям і маленьких гарячих ставків. Все це виглядає, неначе живе, підноситься і опадає, а над цим усім непроглядна пара та неприємний запах. Навіть не видно знаків небезпеки з написом — „Візібіліті газард”. Я подумала те саме, що колись сказав Бернард Шов: „Я заплатив би ще два фунти, щоб не бачити цього”. А все ж таки кожного року відвідує Роторую чверть мільйона туристів з різних країв.

Провідники-маорі демонстрували, як можна варити їжу, занурюючи посуду в кип'ячому болоті, однак цього способу тепер ніхто не практикує, бо гаряча пара й проведені рурами газу оgridають доми, порушують турбіни та виконують все те, що в нас електричний струм.

Недалеко від Роторуї побудовано село-модель маорійської культури, чи радше резерват, що називається Вакареварема. Село збудоване за взірцем давніх городів „па”, яких було до колонізації між 4-6 тисяч на Північному острові. Городи ті були будовані в трьох стилях: малі, з

терасами на узбіччях гір для оборони; другі великі, обведені ровами чи плотами, зі слідами будинків; і треті, підземні, для переховування зброї, сітей чи знаряддя, або навіть для людей в разі небезпеки.

У Вакареварема є також робітня та музей з давнім знаряддям і дереворитами, що їх розділяють на дві групи: архаїчну і клясичну. Перша — примітивні гачки для ловлення риби з кости та кам'яні знаряддя — топори і вістря до списів. Клясичні знаряддя від XIII-го століття — краще вигладжені з кости ігли для шиття і татуювання, різьблені коробки з кости й дерева, прикраси, гребені, палиці та трофеї, тобто дерев'яні людські голови з татуюваним обличчям.

Вечір у маорійському селі був найприємніший. Гарні й зграбні маоріянки виводили танок-хоровід, званий „пої“, в оригінальних своїх племінних одягах і співали свої спокійні, навіть меланхолійні пісні. Хлопці-танцюристи, зодягнені в білі зубаті спіднички, показували свій бойовий танок „гакі“.

У п'ятницю вранці оглянули ми овечу ферму з дванадцяти різними породами овець, що їх плекають і білі і брунатні новозеляндці. Власне вівці є однією з головних господарських підстав новозеляндської економіки. На них базується м'ясна, одягова і хутряна промисловість, а з овечого гною виробляють інші погної. Ніяка країна в світі не має такої маси овець — 60 мільйонів, тобто двадцять разів більше як населення!

Ми також оглянули рибну ферму, де в малих ставках плекають кілька різних родів пстругів, якими, звичайно, найбільше захоплюються рибалки. Обідали ми в поблизькому ресторані, де можна було дістати смажені, варені, холодні та консервовані пструги.

Після обіду ми поїхали автобусом на найбільше в світі вулканічне озеро — Таупо, що постало наслідком вибуху вулкану кілька тисяч літ тому, але ще тепер у тому районі є активні вулкани, особливо гора Рапегу, вибух якої в 1953 знищив залізничний міст і шлях, вбиваючи 151 особу, а в 1971 році вибух тривав вісім днів і населення було евакуйоване. Ці вулканічні гори займають обшир 150 миль довжиною, а до 20 миль шириною. Маорі називають їх Тікітере, що значить „Пекельна брама“.

День був дуже холодний і я була рада, що мусіла перервати цю туру, щоб уранці 13 січня повернутися до Окленду та зловити літак до Сіднею; треба знати, що Нова Зеландія хоч і лежить близько субтропічної зони є радше холодною країною, з температурою від 40 ступенів Фаренгейта до 70°, але бувають там і наглі спеки літом і дошкульний холод, коли повіє вітер з півдня від Антарктики, від якої Південний острів віддалений лише на 1500 миль. Тому найкраще відвідувати її під час наших зимових місяців.

АВСТРАЛІЯ

Австралія — це країна, що може вдоволити кожного туриста, від дослідника примітивної людини в глибині континенту і водного спортовця на всіх побережжях до найбільш вибагливого музики і глядача в розкішній сіднейській опері. Тому не дивно, що згідно з опитною агенцією Галлуппа аж п'ять мільйонів американців бажало б поселитися в Австралії. Між ними і я. Австралія — чудова країна. Передусім тепла й суха. Там майже ніколи не падає сніг, хіба в Снігових горах і то лише на височині 6,000 стіп, куди із Сіднею треба їхати принайменше три години.

Австралія — чиста, а її численні пляжі найкращі в світі, без комерції, як Вайкікі чи Маямі, а білі-білесенькі з пречистою лазурною водою. Милями можна спокійно мандрувати побережжям, не чути комерційного галасу, та й не бачити яскравих реклям. Австралія — вічно зелена, повна олеандрів, пальм і різних пахучих кущів, притаманних тому континентові овочевих дерев, помаранчових і слиткових садків, а в наших земляків — і груші, яблуні, бросквині.

Австралія — спокійна країна. Немає там революції, расової боротьби, не чути про терористичні замаху й інші злочини, що у нас стали щоденним явищем, божа неможливо слухати телевізійних новин, щоб не почути про злочин, вогонь, знущання! Австралія найменше заселена з усіх континентів, крім Антарктиди, може тому й нема там безробіття, кожен, хто бажає працювати, може дістати працю. В Австралії знамените медичне забезпечення та ще й некоштовне в додатку. Я пішла перевірити тиск крові і хотіла заплатити, але мені сказали, що це безкоштовно. Мене вжалила медуза, теж не хотіли плати і ще дали медикамент в додатку. В Австралії багато, багато простору для тих, що його бажать, і багато несподіванок для тих, що люблять пригоду і природу. Однак, наші земляки нарікають, що живуть далеко від світу. Від якого світу? До батьківщини ближче їм, як нам.

Австралію завоювали англійці пізно, хоч вже Птоломей у 150 році нашої ери знав про цей континент і назвав його „Терра Австраліс Інкогніта“, але ближчі дослідження почалися шойно в 1769 році, коли Джеймс Кук, повертаючись з Тагіті обплив обидва острови Нової Зеландії і натрапив на третю велику сушу і почав її об'їжджати. Пливучи з півдня на північ, він кількакратно бачив вогонь, тому в своєму звіті написав, що він відкрив новий острів, на якому живуть люди і ростуть гумові дерева, і назвав його Новою Південною Валією. Щоб забезпечити собі цей континент, Англія послала туди в 1788 році перший транспорт в'язнів, разом 736. Цей день, 26 січня, став тепер австралійським національним святом.

Територія Австралії виносить 2,968,000 кв. миль і на ній живе лише 14 мільйонів населення. Адміністративно ділиться Австралія на п'ять провінцій: Нова Південна Валія із столицею Сідней; Вікторія — Мельбурн; Південна Австралія — Аделаїда; Західня Австралія — Перт; Квінсленд — Брісбен. До Австралії належить також острів Тасманія, розташований 140 миль на південь від континенту, популярно званий „Яблучний острів“, зі столицею Гобарт і чудовими горами та холоднішим поміркованим кліматом, куди виїжджають літом на прогулянки.

СІДНЕЙ

Кожний, хто приїжджає до Сіднею, мусить признати, що англійці вміли вибирати місцеположення, основуючи світові порти, — положення Сіднею ще краще як Окленду. Можливо, що Неаполь більше мальовничий своїми вулканічними островами, Сан Франсіско — імпозантне мостами, Гонг Конг — атрактивний орієнтальністю і комерцією, але Сідней перевищує їх всіх своїм портом і затокою, що має 36 маленьких бухточок з довгими півострівцями і глибокою, безпечною для пароплавів пристанню. Його численні пляжі, теплі протягом восьми місяців притягають

любителі моря і водних спортив. Щоб об'їхати затоку і всі півострівці та бухти, треба плисти 152 милі, але затоку теж можна добре оглянути, їдучи із центру Сіднею на славний Менлей Біч-пляж, куди кожний турист повинен заглянути. Сідней займає 11 кв. миль, а разом з усіми передмістями — 670 кв. миль, отже дорівнює великому Лондонові.

Центр Сіднею подібний своїми хмарочосами до американських великих міст, за винятком крилатої опери, побудованої над затокою, що формою нагадує вітрильник. Будова цієї надзвичайної святині Евтерпи почалась ще в 1959 році і коштувала 45 мільйонів доларів, але, кажуть, ще не зовсім закінчена, хоч опери співають кожного вечора крім середи, а квиток коштує від 10 до 50 доларів.

До Сіднею я приїхала 13 січня, хоч листовно домовилася приїхати 14-го австралійською легунською лінією „Квантас“, але, змінивши на Пан Америкен, я мусіла їхати один день раніше. Це був томливий день. Приїхавши на летовище, я ніяк не могла додзвонитись ані до редакції „Вільної думки“, ані до проф. Ярослава Рудницького, керівника курсів, ані до моїх друзів. Аж пізніше довідалась я, що причиною відсутності всіх була „Маланка“, яких аж п'ять з нагоди Нового року (там святкують за старим стилем) справляли сіднейські українські товариства. Вкінці, коли я вже замовила готель, прийшло мені на думку поглянути в телефонічну книжку, де знайшла знайоме мені прізвище д-ра Павла Козла, голови ФУСА. Його дружина, на моє щастя, була вдома з діточками і милим голосом сказала: „Це дуже добре, що ви сьогодні приїхали, бо завтра після „Маланки“ ми мали вас вітати, а сьогодні краще! Я зараз подзвоню до Павла, він через годину буде вже на летовищі. А пізнаєте його по тім, що він виглядає як студент, а в нього волосся зовсім сиве!“

І справді, через годину приїхав д-р Козел, зовсім ще молодий, вродливий, енергійний організатор наукового життя в Сідней, голова товариства українських градуантів, яке оснував два роки тому, зібравши в ньому понад 70 алумнів Сіднейського університету — українців, які до того часу зовсім не належали і не працювали в українським середовищі.

В дорозі з летовища д-р Козел поінформував мене про українську еміграцію в Австралії, яка начислює коло 30.000 людей. Вони оснували церкви, школи і культурні осередки по всіх більших скупченнях, тобто в Сідней, Мельбурні, Канберрі, Аделаїді та Брісбені. Започатковано теж Центр українознавчих студій, що тепер веде інтенсивну акцію для завершення й афіляції при одному з австралійських університетів.

Мимо численних ввічливих запрошень на новорічну забаву, я була така втомлена, що відпросилась і чимскорше пішла спати. Наступного дня, добре виспавшись, я пішла до католицької церкви св. Андрія в Лідкомбі, де парохом є о. мітрат Іван Шевців. Церква нова, світла, модерна. Іконостас виконаний з прозорого матеріалу, на якому розміщені тепер модні нетлінні ікони не візантійського стилю, до якого я не звикла, тому не вмію їх належно оцінити, але в загальному зіставленні цілої структури нутро церкви робить ясне, приємне враження.

Лідкомб — цент українського життя, хоч українці розкинені по всіх передмістях великого Сіднею. Там теж і православна церква, там школи, редакція „Вільної думки“, дім для пенсіонерів і прекрасний Дім Української молоді, який вже 15 років служить усім українцям Сіднею. В ньому відбуваються усі важливі імпрези австралійської України. В ньому

гостили Патріярха Йосифа Сліпого, Митрополита Мстислава, президента М. Лівницького, проф. Ярослава Рудницького — ініціатора Катедри Українознавства в Австралії, д-р Марусю Бек — єдину жінку — гостю, проф. Миколу Степаненка й інших милих гостей з „далекого світу“, як це називають відвідувачів з Європи й Америки. Саме цього року СУМА сплатив борги (площа — 23,000 дол., а будова — 60,000), а тепер виставить пропам'ятну таблицю фундаторів ДУМолоді.

Саме в цьому домі відбулась після Богослуження зустріч з жіноцтвом, яке під проводом голови СУА п. Ольги Ільків привітало нас, тобто проф. Ярослава Рудницького та й мене, з приїздом до Сіднею та запросило нас після літніх курсів на ширші сходи́ни з жінками й евентуальну доповідь про сучасне завдання українок у світі, що відбулась аж 18 лютого.

Австралійські українці надзвичайно гостинні, милі й радо вітають земляків з інших країн, запрошують до своїх просторих домів і сердечно гостять, можна сказати заобильно, але з такої ширістю, що важко відмовити. Деяким здається, що вони забуті, відсталі чи навіть бідні, а тим часом воно не так, бо вони в порівнянні з американськими українцями живуть краще під кожним оглядом. Поперше, кожна родина має свій власний дім: просторий, звичайно цілий рік із зеленою верандою, басейном, городом і садком. Такі просторі хати мають у нас тільки професіоналісти, а там — робітники. Подруге, ніхто до роботи не спішить і не працює під пресією, а платня чоловіка достатня, щоб утримати родину. Медичне забезпечення куди краще як у ЗСА. Місяць вакацій від першого року праці, але й більше вільного часу, з яким не всі знають, що робити. Наслідком того — туга, носталгія і просоветські симпатії, правда, небагато їх, але советофілів зустрічала я, на жаль, у кожному місті.

Треба сподіватись, що рух за створенням КУА-ФУСА причиниться у великій мірі до піднесення національних почувань і дасть змогу австралійським українцям виявити себе та збудувати наукову твердиню, що буде стояти „на сторожі“ не лише почувань, але й творчої наукової праці.

Зустріч із найбільше патріотичними жінками була вдала, хоч і коротка, бо о 1:45 відходив літак, яким ми від'їхали до Аделаїди, і швидко, о 2:30, були вже на місці.

АДЕЛАЇДА

В Аделаїді, що є столицею Південної Австралії, зустріли нас не лише гарячі привітання прихильників ФУСА на чолі з о. Плічковським, але також надзвичайно гаряча спека. Після кількох світлин біля імпульсантичного аеродрому, ми всі стали мокрі. Щастя, що авто панства Чорнів, які гостили мене під час літніх курсів, мало охолодження, а пан Чорній — завзятий пливак, запропонував їхати на пляж, на що я з радістю погодилась.

Це був Новий рік української Аделаїди. Відспівавши „Маланку“, наші земляки продовжували святкування на численних пляжах. Там познайомилась я не лише зі старшим громадянством, але й з деякими майбутніми студентами літніх курсів. Усі ми весело проводили час аж до пізнього вечора, купаючись, плаваючи чи прямо мандруючи берегом затоки, живо дискутуючи проблеми австралійської еміграції.

Аделаїда простягається між узбіччям гори Лофті й узбережжям затоки св. Вікентія, в придатній на управу рілі долини з легким доступом до моря й транспортації. Саме місто займає лише одну квадратову милю, де розташовані всі важливі будинки: парламента, університет, публічна бібліотека, англійська катедра, шпиталь, мистецька галерія та найкращі крамниці, а мешканеві передмістя вирости аж за т. зв. „зеленим поясом”, тобто парками, що простягаються довкола центру великої Аделаїди.

Аделаїду, як центр вибраної для виноградарства долини, оснував ген. полковник Ляйт у 1836 році і назвав її в честь дружини короля Вільяма IV. Там поселилося тоді 546 англійських фермерів. Тепер Аделаїда має 900,379 мешканців, у тому один відсоток українців.

Українська громада добре зорганізована. Хоч має дві католицькі та дві православні церкви, все ж таки має одну лише школу, 10-класову, до якої ходять діти обох віроісповідань, що дуже об'єднує громаду як в політичному, так і в суспільному секторі. Всі національні свята відбуваються разом в одному спільному для всіх Народному Домі. Професори і студенти другого літнього курсу ФУСА взяли участь у святі державності 22 січня ц. р. Заля була повнісінька. Програма складалася з 12-ти точок на доброму мистецькому рівні, що його не все можна бачити в наших американських великих містах. Співали два хори — мішаний „Гомін” (55-60 осіб) і жіночий „Ластівка” (38 жінок); виступав ансамбль бандуристів ім. Г. Китастого, танцювальна група і молоденькі декламатори. І на залі, і на сцені було багато молоді.

Вдруге були ми в цьому домі на весіллі; що його не можна не згадати з огляду на культурний і національний характер і під оглядом давніх весільних народних обрядів і звичаїв, і одягів, і танців, і широко-української гостинності. Одружувалися молода лікарка Оля Островська з лектором університету Володимиром Мотикою, молода — православна, молодий — католик. Це зразкове весілля довго залишиться в пам'яті всіх, хто його бачив. Весільна забава закінчилася сольовими виступами молоденьких танцюристів, які наслідували молоду пару, що перша у своїх чудових стилізованих народних строях вивела гопака, за ними дружки і дружки пішли коломийки, друзі-„запорожця”, а за ними всі інші, хто що хотів і вмів танцювати, а гості, співаючи за столами, подивлялися енергію і вміння молодих.

В Аделаїді були ми 22 дні, що пролетіли стрілою, бо було багато побічних занять: зустрічі зі старшим громадянством, на яких треба було теж читати доповіді; спільні прогулянки студентів; відвідування музею, мистецької галерії, де саме відбувалась виставка російських картин минулого століття; зустрічі з професорами Аделаїдського університету; ну і приємні прогулянки: оглядання міста, пляжів, виноградників і околиць.

В університетській і публічній бібліотеках треба було вибирати відповідні твори, щоб зробити фотокопії для студентів, бо підручників не було. Все таки і студенти і професори старались, щоб якнайкорисніше провести курси, тому другий літній курс ФУСА пройшов з великим успіхом, було на ньому 30-40 присутніх на кожному викладі та були про цей курс звідомлення у „Свободі”, але зачитую слова о. протопресвітера Н. Плічковського з „Вільної думки” (25 лютого 1979 р.): „Протягом трьох тижнів прочитано 42 лекції, на яких часом було присутніх і по 36 осіб студентів і слухачів. І які це були слухачі? Вони не зводили очей з

професорів, ловили кожне слово, а руки нотували почуте. Непослаблена увага студентів заохочувала професорів вкласти весь свій педагогічний хист у свої виклади. Наслідком такого взаємовідношення між студентами і професорами три тижні семінарів при трьох лекціях щодня протекли як одна хвилина... Після іспитів влаштовано прощальний вечір із професорами в залі св. Покровської парафії УАПЦ. Студенти сердечно дякували професорам за захоплюючі виклади, а ФУСА — за організацію цих викладів”.

Перших три тижні проведених в Аделаїді запевнили нас, професорів, що австралійська Україна має можливості, щоб завершити будову української наукової фортеці на своєму континенті, бо має відповідний людський матеріал і достатні матеріальні засоби. Літній курс показав, що молодь не лише цікавиться рідною мовою, але й має охоту поглибити і поширити свої українознавчі знання. Тому треба признати батькам і директорові єдиної спільної для чотирьох українських парафій Школи українознавства в Аделаїді, що вони вміють співпрацювати і під цим оглядом можуть стати прикладом для всіх наших більших скупчень, у яких є дві, три чи більше окремих парафіяльних шкіл. Кожний поділ релігійний чи партійний приносить нашій молоді шкоду, бо вона не може ані познайомитись, ані дружити із дітьми інших парафій. Отже — честь українцям в Аделаїді і директорові школи Т. Пасічинському за вміння об'єднатись у важливому секторі виховання і вишколення українських дітей!

Коли я при кожній нагоді заохочувала батьків, щоб посилали своїх старших дітей на курси УВУ, то один дотепний батько так написав у „Вільній думці” з 18 березня ц. р.: „Щоб цьому запобігти і бодай трохи спинити асиміляцію й мішані подружжя, пані професор радить посилати наших дітей на Українознавчі Курси УВУ в Мюнхені.

Гм, ... рада б душа до раю... З Америки чи Канади — стрибок. А з далекої Австралії ледве чи багато кишень дозволить...

То ж чому не зробити навпаки? ...

Американські й канадські наші батьки! Присилайте своїх дітей до нас. Австралія для них — екзотика й радо поїдуть. А наша ФУСА напевно докладе всіх старань і зробить їм Табір українознавства серед австралійської природи. І, вірте, цей табір буде для Ваших дітей незабутнім на все їхнє життя”. — Було б доцільним це запрошення використати тим більше, що Пласт плянує теж табір в Австралії в грудні цього року.

МЕЛЬБУРН

Мельбурн, столиця Вікторії, — це фінансовий і комерційний центр Австралії. Всі найважливіші торговельні й промислові компанії мають там свою головну квартиру. Все ж таки це велике місто, що начислює 3,603,578 населення, має найбільш європейський характер, який надають йому копули і вежі численних церков, старий парляментарний будинок і два університети. Подібно як Аделаїда й Сідней, Мельбурн має багато передмість, деякі з них, як Спрігвіл, де мені довелося ночувати у панства Радіонів, віддалені від міста на годину їзди (мені аж ніяково було

користати з авта моїх ввічливих господарів). Хоч українці живуть у різних частинах міста, але мають один спільний Народний Дім, а католики — свою величаву катедру свв. Апостолів Петра і Павла.

Власне в новому обширному фойє на партері Українського Народного Дому в Ессодоні відбулася зустріч професорів КУА і дирекції ФУСА з мельбурнцями, що численно із усіх передмість прийшли привітати гостей і піддержати почин створення катедри ФУСА-КУА при одному з мельбурнських університетів. Д-р Павло Козел виголосив основну доповідь про три фази розвитку українських шкіл в Австралії, тобто початкові парафіяльні школи, середні українознавчі школи і матрикуляційні курси, і потребу завершення їх Українською катедрою.

На зборах довідались ми, що в Мельбурні були вже заходи для встановлення українського лекторату в Монашському університеті, але не увінчались успіхом, хоч були вже на це зібрані фонди. Після палкої дискусії вирішено, щоб проф. Ярослав Рудницький у товаристві В. Каспенковича, голови представництва ФУСА, поїхали до Мельбурнського університету в справі курсів КУА та приміщення на 1980 рік. При Мельбурнському університеті є вже катедра російської мови, отже керівник її, мабуть, побоюється конкуренції, а по розмові з колегами заявив, що він не має нічого проти, але треба буде їм платити по 25 дол. за вживання залі, тоді, коли в Сіднейському й Аделаїдському університетах заля була безплатна в рамках т. зв. „додаткової освіти”.

Користаючи із кількох вільних годин я поїхала оглядати Мельбурн, вступила до Національної галерії, величавого будинку, де зібрані австралійські й європейські мистецькі твори: картини, різьби; пішла до Ботанічного саду, захоплювалась різної барви орхідеями, чорними рожами та й іншими екзотичними кущами, а вкінці вступила до близької „Шрайн оф Ремемберс” тобто пам’ятника поляглим. Поспішаючи повернулась до хати, щоб знову їхати на товариську зустріч з прихильниками ФУСА.

Вранці, а була це неділя, мої терпеливі господарі повезли мене до католицької катедри свв. Апостолів Петра й Павла, де саме були єрейські свячення о. Теодора Кліша. Пішла я теж до Владики Івана Прашка, щоб просити про матеріальну й моральну допомогу для ФУСА, але з огляду на великі видатки вдержання монастиря, школи й парафіяльних будинків, наше прохання не мало бажаних успіхів.

Цей день не був щасливий і для мене особисто, бо я загубила квиток до Сіднею і мусіла соромитись за мою розсіяність. Все ж таки урядовець, знайшовши моє прізвище на списку пасажирів, написав мені посвідку, і я на час повернулася до Сіднею, а згодом до Бандіни в гостину до п-ва Качанів.

З БАНДІНИ ДО КАНБЕРРИ

Відпочивши добре в літнім домі панства Качанів у Бандіні, що лежить на бухті між океаном і затокою, ми втішались протягом трьох днів чудовою погодою, купаючись і мандруючи по побережжю.

З огляду на мельбурнські труднощі вирішено, щоб у столиці Канберрі перевірити можливості для постійного осідку КУА. В тій справі вирушили ми в товаристві пані Ольги Качан, доцента Сіднейського університету, яка раніше була викладачем Австралійського національного університету в Канберрі, її власним автом до столиці. Це була моя перша сухопутна подорож в Австралії.

Виїхали ми 7 лютого о 9-й годині рано до Ліверпулю, а відтак шляхом ч.31 до Кемден. На обід задержались у містечку Марулані, де колись був табір і в'язниця для вивезених до Австралії злочинців, між якими часто бували і такі, що страждали за дуже дрібні крадіжки, наприклад, хлібини на базарі чи камізельки на відкритій лавочці; правда, були теж і великі грабіжники і вбивники. В'язні побудували там церкву, найстаршу в Австралії, яку ще й досі вживають спокійні мешканці містечка. На місці колишньої тюрми стоїть тепер пам'ятник. Містечко із своїми насадженими рівно деревами вздовж шляху робить понуре враження. Вступили ми теж до крамниці з австралійськими виробами — дерев'яними і вовняними, щоб купити сувеніри та послати привіт американським друзям.

В Голбурні змінили ми шлях на федеральну автостраду ч. 20, яка проходить попри озеро Джордж, характеристичне тим, що висихає з нез'ясованих ще причин що 30-35 років; від відкриття у 1819 році воно висихало вже п'ять разів. На цьому озері ми бачили стадо чорних лебедів, які маєстатично плавали, не втікаючи від нас. Лебеді є під опікою й охороною федерального уряду.

Скоро вїхали ми у зелену, старанно плекану столичну територію. Учорі того ж дня відбулася зустріч з громадянством у залі православної церкви св. Миколая, яка хоч і невелика, але стильова та репрезентативна.

Зборами проводив інж. Анатолій Жуківський, а зустріч zorganizував його син, Анатоль (мол.) Професор Рудницький повідомив присутніх, що черговий літній курс плянується або в Мельбурні, або в Австралійському національному університеті в Канберрі. Громадянство столиці прийняло цей проєкт дуже прихильно, а Анатолій Жуківський (мол.) запевнив всебічну підтримку громадянства для проведення третього літнього курсу в столиці.

Другого дня завдяки доцентів, енергійній Олі Качан, яка неначе чарівною паличкою зуміла zorganizувати аж три важливі інтерв'ю: з проф. Ю. Зубжицьким, керівником Катедри соціології; проф. М. Вежбіцкою, викладачем польської мови в лінгвістичному департаменті; та комісіонером для громадських взаємовідносин паном Грасбі, який вирішує фінансову допомогу для меншин. Увечері відбулася надзвичайно мила зустріч у панства Малецьких, де зібрались всі члени столичного НТШ під керівництвом відомого українського біолога д-ра Р. Микитовича. Третього дня зустрілися ми з колишнім керівником слявістичного департаменту проф. Де Бресем, славним англійським слявістом і автором філології слов'янських мов, який обіцяв викладати на курсах у наступному році, та з віцеканцлером Австралійського національного університету проф. Ловом. Всі ці візити були у зв'язку з підготуванням третього літнього курсу в 1980 році та евентуальною афіліацією Української катедри при АНУ в Канберрі.

Канберра — це плянована заздалегідь столиця. Вона лежить на половині дороги між Сіднеєм і Мельбурном. Місце положення було вибране ще в 1909 році і розписано конкурс на плян того незвичайного міста. Чотири роки опісля наспіло 137 плянів, із яких вибрано проєкт талановитого американського архітекта Волтера Б. Гріффіна, що виконав амфітеатральний плян міста, дуже відповідний до природних контурів. На півночі три вершини: Ейнслі, Блек і Плезант, творять найвищу галерію, а їхні узбіччя спадають лагідно, наче аудиторія, до русла ріки Молонто, долина якої творить арену. Ріка пливе зі сходу на захід, тепер вона поширена в розлоге озеро, що носить назву Гріффіна, а на його південному березі розташувався Капітол Гіл, обведений великим шляховим циркулем, де сходяться і розходяться автостради у різні сторони. Довкола столиці простягаються парки, що займають площу 1000 кв. миль, а в них вісім мільйонів декоративних дерев, переважно вічнозелених евкаліптів та й інших, що цвітуть у різні пори року. Також біля кожного дому, згідно з правилом, треба посадити десять дерев, що їх домовласник дістає в дарунок від міста. При цьому слід зазначити, що кожний дім не є вічною власністю громадянина, лише 99 років, після яких місто має право відкупити дім, якщо зайде потреба перебудови.

Канберра є осідком федерального уряду і центром політичного життя країни. Вона має лише 215,000 мешканців самої еліти. Окрасою міста є музей, Австралійський національний університет, Національна бібліотека, відкрита 24 години, пам'ятник поляглим у війні та Сівік Сентер, прикрашений статуями і високою фонтанною. На горі Стромоло побудована астрономічна обсерваторія, одна з найбільших у світі. (Якщо хтось цікавиться астрономією, то можна подзвонити телефоном ч. 881111, екст. 30, щоб вночі пригледатися планетам, особливо Венері). Щоб оцінити красу і положення міста найкраще поїхати човном вздовж озера Гріффіна; поїздка коштує лише півтора долара.

Канберра носить оригінальну автохтонну назву, яка в перекладі значить — Місце зустрічі, хоч з автохтонів і племена, що жило там віками, не залишилось ніякого сліду за винятком експонатів у музеї. Автохтони, яких загально називають аборигени (від латинського „аб орігіне“) — це переважно ще досі кочовики або пастухи овець. Расово вона — австралоїди і негроїди, але трапляються і ясношкірі з русявим волоссям; нараховують їх більше сотні племен із різними мовами, звичаями, тотемами. Між ними і білою європейською спільнотою немає добрих зв'язків; їх використовують, нібито цивілізуючи. Австралійські автохтони в протилежність новозеляндським не асимілювалися. а живуть своїм окремим примітивним життям, пов'язаним тісно з природою. Вони не цікавляться цивілізацією, не дбають про ніякі матеріальні добра, бо згідно з їх вірою людина, як природа, вічна лише змінює свою форму, але, програючи всі бої, навчилися залишати землю, яку забирають емігранти. Під теперішню пору уряд зберігає і досліджує культуру різних племен, а в останніх десятиліттях старається вишколити ряд молодих аборигенів для праці серед їхніх племен.

АВСТРАЛІЙСЬКІ ТУРИ

Після переведення симпозіуму для підготовки святкувань 1000-ліття хрещення України-Руси в Сіднеї, про що були вже звідомлення у „Свободі”, я залишилася в Австралії ще десять днів, щоб побачити справжню, не міську Австралію. Першою була прогулянка в Сині гори, віддалені лише 40 миль на захід від Сіднею. Сині гори — справді сині, бо евкаліпти виділяють мікроскопійні краплини оливи, які, коли дивитися здалека, надають місцевості відтінъ кобальтово-синьої барви. Гори ці є частиною т. зв. Грейт Дівайдінг Рендж, (Великі роздільні гори), що відмежовують побережжя Нової Південної Валії від безмежного плоскогір'я середньої Австралії. Їхали ми давнім історичним шляхом вздовж ріки Непеан, відтак понад стрімкою кручею званою Магніфісент Кліфф Драйв та зупинились перед високими трьома скелястими вершинами, Три Сістери, від яких відділювало нас глибоке провалля. На моє питання, чи можна вийти на ці скелі, мені сказали, що це занадто небезпечна дорога для туристів. Вкінці оглянули ми печери, що звуться Дженолян Кейвс. (Тура ця коштує лише 12 дол. і курсує кожного дня о год. 8:30 ранку з Оксфорд майдану в Сіднеї. Поворот до міста о шостій увечері).

Перед самим від'їздом мені пощастило ще раз побачити скелясті Три Сестри, цим разом у товаристві пані Кенез і її сина, богослова з УКУ в Римі. При цій нагоді відвідали ми малярську робітню відомого в Австралії мистця Володимира Савчака, який постійно живе в Синіх горах у містечку Катумба. Ми провели в нього кілька приємних годин, оглядаючи його мистецькі композиції, портрети і пейзажі. Володимир Савчак — добрий художник. Він влаштовував уже кілька виставок у Сіднеї і Мельбурні, та мріє про те, щоб виставити свої картини в Нью Йорку. Шляхетно було б, коли б йому допомогли в цьому наші малярі.

Поруч містечтва цікавиться Савчак ще й життям австралійських автохтонів і має картини з їхнього життя. Він особисто був знайомий із славним автохтонським мистцем Альбертом Наматіра, картини якого я бачила в столичній галерії. Мене дуже зацікавило життя правдивих австралійців, що мусіли відступити свою землю чужинцям. Шкода було мені, що не поїхала до Дарвіну, звідкіля можна взяти туру до автохтонної оселі та до сафарі, де зберігається первісне життя.

Із Сіднею можна також поїхати в Снігові гори — це дводенна тура і коштує 48 дол. У Снігові гори поїхала після першої тури в Сині гори. Це була досить томлива прогулянка, бо в автобусі було досить багато дітей, що безперервно голосно співали або говорили, це були італійські туристи. Ми їхали тією ж самою, обсадженою квітучими деревами столичною дорогою, аж хотілось ще раз поглянути на Канберру, але автобус не ставав, а повернув на південь шляхом ч. 114 до містечка Кума, відтак на захід дорогою ч. 56, до національного парку ім. Костюшки, прямуючи до верху тієї самої назви, 2228 метрів заввишки. Тут було холодно. Витягом поїхали діти не вершок, а я почала оглядати цивілізацію австралійських Альп. Тут, на висоті понад два кілометри, люксовий курорт, мотелів і готелів без числа, тисячі людей. Тут справжнє чудо техніки. Річки — обернені назад через гори, щоб наводнювати внутрішню безводну височину, а ще й до того витворювати електричний струм. Не полонили

мене Снігові гори, хоч вони в останніх роках стали улюбленим місцем відпочинку і розваги для численних сіднейців включно з нашими земляками, що купують тепер „флети“, тобто дачі, в Снігових горах.

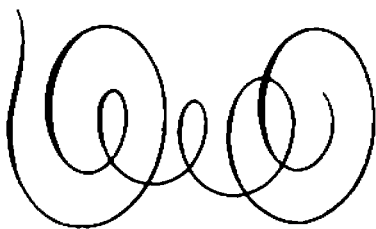
МЕНЛЕЙ І ШЕЛЕЙ ПЛЯЖІ

Менлей — це улюблений сіднейський курорт з розлогими пляжами, віддалений від центру міста півгодинною приємною плавбою на поромах, що коштують лише 45 центів і з яких можна добре оглянути цілу затоку, морський маяк та відчуті могутні хвилі Пацифіку, що із силою вливаються до затоки і добре колишуть поромом.

На цьому, вже на американський спосіб цивілізованому курорті, провели ми з пані Ільків, головою Союзу Українок в Сіднеї, чотири чудові дні, загоряючи на сонці та мандруючи по пляжах. Вечорами розмовляли або писали: вона свої поезії, а я щоденник. Добре, що там не було телебачення ані сусідок, тож можна було дещо зробити, а найважливіше задержати дієту, яка мені була конечно потрібна.

Одного дня пішли ми далеко, обійшовши кругом кілька миль, зайшли на Шелей пляж, де й мужчини й жінки купаються лише в штанях. Це був будень, тож на пляжі були переважно молоді матері з малими дітьми, але здалека на скелях сиділи малі хлопці з фотоапаратами та знімали постаті, які їм подобалися. Нараз счинився крик, і хлопці почали зіскакувати у воду. Це якийсь русявий велетень приводив їх до порядку, бо, як довідалась я пізніше, без дозволу даної особи не вільно її світлити, хоч це і публічний пляж. Пригадалося мені дитинство, коли то в Крушельниці хлопці теж підглядали купіль дівчат, а батьки відганяли цікавих. Різні часи різні континенти, але людська вдача — подібна.

Попрошала я Австралію із жалем і постановою ще колись відвідати цю гарну країну. Прощали мене земляки, які за короткий час стали друзями.

ВТІКАЧІ-УКРАЇНЦІ В МАНДЖУРІЇ

Написав І. Свім

Країна Манджурія має спільний кордон з Советським Союзом, бо межує з т. зв. Далеким Сходом, що складається з трьох країв: Приморщини, Амурщини та Забайкалля, яке офіційно тепер належить до Східного Сибіру.

Цей кордон має довжину поверх три тисячі миль, більша частина якого іде вздовж ріки Амуру на півночі та ріки Усурі й озера Ханка на сході. Кордон із Забайкаллям у більшості є без значних перешкод, бо річка Аргунь мала, а південна частина країни легко доступна. Від станції Отпор у Забайкаллі починається залізничний шлях, який раніше називався Китайсько-східньою залізницею; доходить він до кордону Приморщини у станції Погранична (китайська назва Суїфінхо), а далі вже усурійська залізниця до порту Владівостоку.

Найліпший кордон для всіх втікачів був з Приморщиною, а найтрудніший на річці Амур, бо вона велика. В цій статті подамо загальний огляд проблем втікачів, що діставалися до Манджурії постійним потоком з-під червоної займанщини, зокрема в половині 1920-их та до половини 30-их років, коли створилися дуже тяжкі фізичні умовини на кордонах. Червоні збудували безконечний ланцюг укріплених бункерів і загород з дротів і вели контролю постійними обходами кордонів. Це т. зв. прикордонна охорона ГПУ із спеціально вивченими собаками.

В роках 1936-37 на кордонах були військові удари з японськими військовими частинами; тоді з обох сторін були ранені та вбиті. Кульмінаційною справою були два удари — фактично повні воєнні операції — на кордоні Манджурії (тоді Маньджу-го) та стикові Приморщини і Кореї у Чжанкуфіні, а друга серія війни у Монголії — Номохан, коли вживалися вже танки та літаки. Москва твердила і твердить, що вони побили японців нищівно, але це страшенно перебільшена пропаганда. Обидві сторони понесли втрати, тільки ніхто не знає їх справжніх розмірів.

Якщо японці потерпіли великі втрати у Чжанкуфіні, то як пояснити, що на їх сторону перейшли вояки та полковник Волинський; пізніше втік керівник військ ГПУ на Далекому Сході Генріх Люшков, а після нього понад двісті членів прикордонних військ ГПУ? Невже буває стільки втікачів серед військових, коли вони є непереможні?

Перші втікачі почали приїздити до північної Манджурії в початку 1920-их років, коли події в Сибіру почали виявляти повну невдачу реакційного уряду адмірала А. Колчака, що його претенсійно хотіли звати Всеросійським урядом; йому був підпорядкований і ген. Денікін та його армія, що фактично звела дуже мало боїв з червоними, а воювала спочатку проти незалежної Кубані, а потім окупувала Україну й переводила погром всього українського во ім'я „єдиної, невіддільної Росії”. Колчак не хотів визнати навіть незалежної Фінляндії. Імперіялізм москвинів зазнав тоді повної поразки, зате сьогодні вони будують велику імперію, ведучи обмосковлення всіх народів СРСР під претекстом „злиття націй” та створення „советського народу”. Ці втікачі із Сибіру знаходили притулок у полосі залізниці, яку тоді адміністрував „Русько-Азіатський банк”, який контролював Париж, бо залізниця була побудована на французькі гроші.

В 1922 році у жовтні перейшли кордон Приморщини до Манджурії залишки т. зв. капелевських військ і склали зброю китайським військам. Більшість цих втікачів і вояків помандрувала в інші місця Китаю: в Шанхай, Гонг Конг, а фльота й моряки опинилися на Філіппінах і кілька кораблів у Шанхаї.

Коли большевики опанували Забайкалля й почали репресії проти місцевих козаків, вони у кількості понад десять тисяч осіб поклали свої речі та зброю на вози, забрали жінок, дітей і худобу, перейшли кордон і створили ряд селищ у районі т. зв. Трьохріччя на північ від міста Хайлару. Тут вони добре загосподарились, і китайська адміністрація їх не чіпала, бо тут було дуже мало людности взагалі.

Цей район завжди давав можливість політичним та іншим біженцям знаходити притулок у перших днях втечі. Цим шляхом діставалися часом і українці. Треба нагадати, що після ліквідації Далеко-східньої республіки в листопаді 1922 року, опинилися в Харбіні видатні українці, як П. В. Марчишин, полонений з австрійської армії, про якого згадує в своїй книжці В. Несторович. У часи ДСР (ДВР) він був міністром українських справ і був видатним громадсько-політичним діячем у Читі. Також утік був С. Шведин, бувший голова Забайкальської Української Ради та громадсько-політичний діяч, який один час співпрацював з отаманом козаких військ, відомим контроверсійним лідером Г. Семеновим, що під кінець свого урядування видав навіть окрему грамоту до українців Далекого Сходу, але її українці не схотіли прийняти (див. книжку В. Несторовича, документи на її кінці).

Також втекли до Манджурії кілька українців, що були заарештовані та засуджені большевиками після окупації країни, — відомий процес над українцями в Читі — Ф. Смульський, П. Яхно, кооператор П. І. Горовий, полк. Слищенко та інші, а з Амурщини втекли всередині 20-их років В. Літинський, Р. Р. Барілович, син відомого українського священика в Києві, родину якого згадує у своїх спогадах О. Лотоцький; К. П. Рибка, видатний діяч з часів до Першої світової війни; Горленко-Козловський, який пізніше в Парагваї був єромонахом та заснував українську православну церкву там. Він був довголітнім членом української громади в Тяньцзіні, де К. Рибка був головою. Також приїхав до Манджурії, але пізніше переїхав до Тяньцзіну О. Дроб'язко, колишній член Українського

До українських втікачів в Манджурії належав Йосип Григорович Сніжний (Грицько Северинюк), член Центральної Ради від Білої Церкви, який робив дуже майстерно бандури, з цілого кусня дерева, без клею. Помер в Буенос-Айресі в Аргентині.

Нутро української православної каплиці в будинку Українського Клубу в Харбіні, зорганізованого в 1918-му році. Клуб був відкритий в 1908-му році і був першим українським клубом в російській імперії.

з'їзду Слобожанщини, він був активним громадсько-політичним діячем, а в Шанхаї — членом редакції часопису „Український голос на Далекому Сході”, де й помер після війни.

Особливо багато втікачів-українців було з Приморщини: селяни, різні урядовці, священики, як о. Сиворакша з району Імана, о. Семен-чернець із Шмаківського монастиря, родина о. Гордзівського, видатного українського діяча з Поділля, звідки він був висланий Синодом до Приморщини. Після революції він редагував у Хабаровську український тижневик, а від 1920 року був на чолі заснованої в 1918 році православної церкви в Харбіні. Він видав там два українські календарі, разом з пані Швачинською організував у Хабаровську першу українську школу.

З Приморщини втекли також тоді й члени її організатори українських далеко-східних з'їздів на чолі з Й. Ступаком, колишнім головою Спілки українських втікачів Далекого Сходу; математик М. Г. Коблянський; родина Гая, — син їх був учасником українських організацій, а на еміграції прийняв чернечий обіт і був пізніше висвячений на єпископа з ім'ям Володимир. Він закінчив своє життя в Бразилії й похований у Бавнд Бруку, ЗСА.

Драматична втеча була з Владівостоку двох українців-механіків, вивезених з України засланих. Вони працювали механіками на досить доброму катері, що вживався при ГПУ. Цим двом вдалося накопичити

бензини й харчів і під час повороту до Владівостоку з берегової бази ГПУ відплисти вночі не на Владівосток, а втекти до Японії, цим бо шляхом втікало чимало людей. З Японії вони дісталися до Гонг Конгу, а звідтіля до Аргентини, де жили певний час. Вони були вже старші люди. В домі панства Перетятків у Гонг Конгу довелося мені з дружиною Марією перебувати короткий час перед від'їздом до Америки.

Цікавою була втеча з Монголії, з Урги, Сипайла — виконавця всіх жорстоких актів у барона Унгерна, лідера білих росіян, що вели боротьбу з червоними. Це був військовик Сипайло, про якого добре писав польський автор Осендовський у своїй книжці „Звірі, люди й боги”, виданій кількома мовами. Сипайло, опинившись у Харбіні, був ув'язнений китайцями аж до перебрання влади японцями в 1932 році. Він був звільнений тоді, але невідомо, де він жив. Тоді в Урзі постраждало кілька американців, яких обвинувачувано у симпатіях з червоними. Проти цих американців велася білими московськими часописами постійна кампанія, яка досягла вершка в роках 1934-39-их. Найбільше в цій кампанії була заангажована партія фашистів, що видавала щоденник „Наш путь”. У ньому також друкували статті проти українців і проти наших організацій. Витинки з „Нашого пути” з тих часів збереглися в архівах у кількох місцях.

З Амурщини втекли також Петрушенко та В. Кушнарєнко. Обидва були активні в українській громаді в 1930 роках. Кушнарєнко був вивезений червоними в 1945-46 роках. Доля Петрушенка невідома.

В 1924-25 роках роках втік через Приморщину до Харбіну полковник УНР — Юрій Рой (Колчанів). Він чимало розповідав мені при першій зустрічі, як то він дістався на Україну з Польщі на доручення розвідки УНР. Але з інших джерел говорилося, що так не було, а був він у зв'язку з поляками. Він сам говорив мені, що в Харбіні йому відмовили допомогти виїхати до Варшави. Говорив ще, що нібито був ад'ютантом у прем'єра Прокоповича. Все це перевірити було тяжко. Його діяльність була критична в цих роках, аж до 1937 року, коли японська військова місія призначила його „начальником” УНКолонії в Манджурії. З нього громада не була задоволена і змусила його відійти. В 1945 році червоні його вивезли й доля його невідома.

Незвичайною є також історія втечі з СССР козачого лідера Кубані П. Ковгана. Про нього у своїх спогадах проф. Іваніс розповідає дуже цікаві речі про організацію повстанської групи на Кубані. Після окупації Кубані червоними, П. Ковган вирішив тікати й вибрав шлях через Приморщину. Як він дістався туди, вже тепер встановити тяжко, але тут для переходу через кордон він дістав пару коней, віз, склав свої речі, взяв дружину й сина, і вночі просто переїхав кордон до Манджурії. Це було у кінці 1920-их років.

Ковган спочатку працював у лісі для одного концесіонера, а потім, опинившись у Харбіні, почав на власну руку боронитися проти росіян та їх організацій. Він знайшов кількох козаків-самостійників, як, наприклад, донського козака Греціва та інших. Ковган мав хист писати й почав видання своїх книжок під незвичайним наголовком — „Записи неуча” московською мовою. Вийшло три томи, а пізніше у 1930 роках — четверта невеличка книжечка. Всі антимосковські матеріали проти царів та їх влади брав широко з рідкісного видання „300-ліття дому Романових”, цього ювілейного офіційного видання. Отже ніхто не міг спростувати його писань. Обурення в російських колах було страшне, й

тільки в 1935 році — на радість росіян — його затримала японська жандармерія; тоді його тримали в підвалі жандармерії 70 днів, але він був звільнений заходами Союзу Українських Емігрантів, коли капітан Накамура (радник партії російських фашистів) був вражений твердістю та завзятістю поведінки П. Ковгана. Виїхавши з Манджурії, він жив опісля в Празі, але потім переїхав до Полісся, де мав зносини з українськими партизанами. Тут він загинув трагічно, як і його дружина: їх обох жорстко зарізали польські червоні партизани в 1940–41 роках. Це подано за інформаціями відомого кубанського козака С. П. Плохого, що недавно помер у Брукліні. Він особисто пізнав Ковганів у Празі і написав мені про це.

Ще іншою цікавою особою, що втекла через Приморщину, був відомий на Київщині кооперативний діяч, член Української Центральної Ради та добрий приятель В. Прокоповича — Йосип Григорович Сніжний. Він був засланий більшовиками на будову Біломорського каналу, а опісля повернувся до своєї Білої Церкви; але не довелося йому тут довго жити, бо ГПУ почало його знову переслідувати. Тоді він залишив дружину та виїхав на Далекий Схід з наміром тікати закордон. Вміння працювати допомогло йому влаштуватися на лісозаготовок поблизу м. Іман (тепер Лісозаводськ). Там він прожив довший час і використав сплав лісу по річці Усурі для втечі. Коли велике дерево, на якому він плив, понесло течією, він спрямував його до манджурського берега. На советському боці йому кричали, щоб він старався дістатися до радянського берега, він звичайно не послухав і, використавши течію, вискочив на манджурський берег, де і втік у кущі. Катер ГПУ приплив, але вже не зміг його знайти, бо настала ніч...

Уранці Сніжний дістався до манджурського села, де прожив кілька днів поки його не знайшов японський військовий патруль. Так він дістався до Харбіну й відразу прийшов до Української громади та став активним діячем у нашій колонії. Сніжний був гарним кобзарем, робив сам кобзи, виступав з концертами по радіо та на всіх святах, концертах аж до переїзду до Шанхаю. Звідти після війни дістався до Буенос Айресу, де й спочив навіки кілька літ тому. Був великим патріотом, щиро відданим українській ідеї.

В 1933 році П. Ковган познайомив мене з молодим математиком, прізвище якого не збереглося, бо не було занотоване з певних причин у моєму щоденнику. Цей учитель викладав математику в Українському педагогічному інституті в Благовіщенську. Він перейшов по льоду річку Амур до міста Сахалю, що є проти Благовіщенська; звідти дістався до Харбіну, але опісля переїхав до Шанхаю, де викладав математику в католицькому університеті Аврора. Він розповідав мені, що закінчив Харківський університет та належав до української літературної організації, можливо — до Вапліте, але не знаю точно. Він розповідав дуже багато про Україну, але був заляканий: все боявся, що його червоні можуть забрати. Тоді такі випадки в Манджурії бували, як наприклад, вбивство українця Воротеляка взимку під час переходу по льоду в передмістя, де він жив. Справа ніколи не була розплутана як слід. Це трапилося в кінці 1920-их років.

У часи колективізації до Манджурії втекло кілька колгоспників; серед них один був дуже добре поінформований про советські справи і в часописі

„М. В.” друкувалися його спогади, що потім були видані окремою брошурою. Йому допомагав П. Ковган. Потім втекли ще Попович та Башук, перший з них з дружиною. Був ще і засланиць Киричко, який після мандрівки через Харбін до Шанхаю, де жив довший час, виїхав до Аргентини, де і помер. Цікавим втікачем був „безпризорний” Панікар, що живе тепер в Америці, куди приїхав з Аргентини. Його братів знав на засланні на Колімі В. І. Г., відомий наш політичний діяч і журналіст.

Надзвичайно цікавою особою виявився інший втікач з-під советів, це був Анатоль Діброва; я не маю точної дати його приїзду до Манджурії, бо наше знайомство почалося тоді, коли він мешкав уже кілька літ в Сінкінгу, столиці держави Маньджу-го, де працював у адміністрації радіо-телеграфа, бо знав цю спеціальність. Він жив перед утечею в Хабаровську. Під час одного свого приїзду він відвідав мене у справах видання українсько-японського словника, складання якого тоді якраз переводилося. Його товаришем у складанні словника був добре освічений сходовознавець В. Одинець, про якого я писав з нагоди його смерті в Караганді, де помер також його вчитель китайської мови Ф. Ф. Даниленко. В мене є цікаві спогади про цих двох засланців, які чекають видання, коли буде дозвіл від автора, що є зараз хворий в Європі. Він відомий колись член ОУН та співредактор у Відні першого журналу ОУН „Державна Нація”.

Анатоль Діброва — вихованець Харкова, колишній член Вapпліте й активний працівник у літературі; він вживав там певне псевдо. Я ніколи не питаю про це. Розповів він мені багато цікавих історій з життя та праці М. Хвильового і його оточення. Словник вийшов з друку в 1944 році й кілька примірників його збереглося до сьогодні, є і мікрофільми з нього. В редактуванні брали участь японські вчені, а японський текст в основному зложив св. п. В. Одинець. Історію словника описано в моїй праці „Українсько-японські взаємини” досить докладно з вказівками, хто допомагав у його оформленні. Треба зазначити, що його видання стало можливим, дякуючи фондові-пожертві світлої пам'яті П. І. Горового, який залишив все своє майно — будинки та землю в торговій дільниці міста — для уфундування українських друків.

Треба мабуть згадати ще двох осіб, що дісталися до Манджурії не через кордони як втікачі, а приїхали до Харбіну з Польщі. Це — інж. О. С. Вітковський, який опісля листувався довший час з А. Лівіцьким. Він був інженер і мав деякі контракти на будови у місті. В 1945 році його вивезли совети разом з іншими українськими діячами. А першим приїхав з Польщі д-р Дмитро Барченко, що після закінчення нашої визвольної війни опинився на Волині. В Харбіні займався досить успішно лікарською практикою, був добрим доповідачем на різних святах та багато писав до часописів.

Доктор Барченко мав чимало клопоту з місцевими лікарями, яких у Харбіні було понад двісті різних спеціальностей, головню жиди та росіяни з колишніх білих армій; тому він переїхав до столиці Маньджу-го, де мав добру практику серед японців. Був жонатий з донькою ген. Линеви́ча. Обое померли в тій столиці під час війни. Він мав у Галичині приятелів, які його добре знали, наприклад, д-р С. Баран.

Інтересною особою був також С. О. Шпаченко, колишній організатор та один час командир українського куреня в Сибіру ім. гетьмана

Сагайдачного. Він приїхав до Харбіну у 1920 році, звідки переїхав до Шанхаю під кінець війни, а звідти емігрував до Бразилії разом зі своєю дружиною та сином, молодим інженером Кроковським, який закінчив дуже успішно в Харбіні політехнічний інститут. Це був добрий інститут (високої) спеціальної освіти, що дав Далекому Сходові кадри молодих інженерів.

Окрему групу складають кадри молодих українців з вищою освітою, які приїхали з Європи. Згадаємо кількох з них. Батьки їх жили й працювали в Харбіні і вислали своїх дітей до Європи вчитися. Серед них були інж. В. Рейтер та його дружина Олена. Він закінчив Подєбрадську академію, а вона вчилася у Празі. Рейтер брав участь в українських організаціях, він працював на великому цукровому заводі біля м. Ашихе, приблизно 75 миль від Харбіну. Там його забрали совети і вивезли. Приїхав також з Праги проф. І. Шлендик з дружиною. Він був у Ржевицях в українській гімназії, де викладав математику. Його теж вивезли совети в 1945 році, а дружина виїхала до Австралії.

Довголітній український діяч з часів українського кляюбу до Першої світової війни, В. С. Опадчий, дав своїм дітям високу освіту в Європі. Вони повернулися опісля до Харбіну за виїмком однієї доньки, що залишилася в Берліні, де жила зі своїм чоловіком. А друга донька, Ївга, після приїзду до Манджурії одружилась теж з харбінцем М. Мільком, що закінчив німецький університет у Франкфурті та дістав диплом доктора політичних наук. Він був активним в українському житті ще зі своїх молодих років, як основоположник гуртка української молоді, а після повороту з Європи співпрацював в українській пресі та в політичному житті. Опісля він переїхав до Шанхаю, де під час війни продовжував брати участь у видаванні українських часописів, в яких довелося нам разом працювати до кінця війни. Він помер у Шанхаї. Один з тих часописів виходив англійською мовою; на це був дозвіл від англійської адміністрації перед початком Тихоокеанської війни. Друкувався він у друкарні, співвласником якої був українець, втікач із Сибіру, Телешів, що опісля виїхав до Південної Америки.

Жив у Харбіні не довгий час посланець Митрополита Липківського о. Турчин, який приїхав до Манджурії десь у 1923-24 роках. Мені довелося мати з ним розмову-інтерв'ю, текст якого, однак, не зберігся, хоч був в архіві. Він короткий час був настоятелем української церкви, але зустрів страшенну антиукраїнську пропаганду московського духовенства й примушений був виїхати спочатку до Австралії, а потім до Америки, як мені розповідав о. Лев Веселовський, який його знав особисто.

Маємо ще кілька цікавих осіб, що жили або переїздили через Харбін. Одним із них був письменник Йосип Якимів, родом з Іркутська. Він написав кілька оповідань і п'єс для театру, наприклад, „Сліпці” із життя українців у Сибіру та інші. Прихід большевиків на Далекий Схід застав його у Владівостоці. Тоді багато втікачів, що жили на Далекому Сході, червоні повисили. Декого до місця народження. Якимів опинився в Україні, побував у Києві. Він мені оповідав про своє перебування на Україні та втечу. Під час життя в Києві мав нагоду відвідати проф. Єфремова та розмовляти з ним. Він показав Єфремову свої драматичні твори; на другий день від Єфремова дістав пораду: пишіть ліпше оповідання з життя українців на Сибіру, а драматичні твори залишіть

комусь іншому. Ця порада Й. Якимову не сподобалася. Він побував у різних міцях на Далекому Сході, часто улаштовував у театрах вистави своїх п'єс, які не мали успіху в публіки. Закінчив життя у Ванкувері у глибокій старості. В едмонтонському часописі була надрукована стаття про нього у характері спогадів.

Жив також у Харбіні короткий час Борис Воблий, який був головою єдиної на Далекому Сході офіційно затвердженої статутової студентської організації при Орієнтальному інституті у Владівостоці. Б. Воблий досконало знав японську мову, свobodно писав і говорив нею. Довший час жив у Японії. Під час війни був на фронті й за його словами мав доручення державного українського контролю бути уповноваженим від українського уряду в Японії. Після війни жив у Вашингтоні, де й помер.

Жив у Шанхаї довгі роки і був активний український діяч з Німеччини Остап Андрійович Юрась, який брав участь у свій час в організації Союзу Визволення України та у видавництві „Українське слово”. Він помер у Бельгії. Приїхав він до Шанхаю в 1933 році; був одружений. Після виїзду із Шанхаю я не мав листів ані чуток про нього.

Був у Харбіні та в інших містах Далекого Сходу і Сибіру під час свого повороту з Америки в 1917 році Олесь Досвітний, який втік від царського режиму до Каліфорнії. Свої враження з тієї втечі він видрукував у харбінському тижневику „Засів” у 1918-19 роках; писав він з обуренням про часи вандалського нищення українського життя в Харкові, коли його забрали червоні. Два листи він прислав до журналу „Засів” і вони були видрукувані своєчасно і збереглися до сьогодні як свідство тієї варварської окупації України. Досвітний закінчив своє життя деś на засланні після смерті його приятеля М. Хвильового.

Цікавими подіями були втечі з Приморщини різних осіб, у головному таких, яких заслала або переслідувала червона влада. Таких втеч у другій половині 1930-их років було не так багато. Для контролю над цими втікачами японська адміністрація установила кілька контрольних пунктів; важливим з них був пункт Мададзян кілька верст від кордону з Приморщиною, а найважливішим був у Муліні — це станція на Східно-китайській залізниці, — звідки була окрема залізнична вітка до Мулінських вугільних копалень, організованих та фінансованих фірмою братів Скидельських, нащадків мільйонера Скидельського, жида з України. Мені довелося відвідати ті копальні.

Старий був постійним прихильником українців і відзначався тим, що щедро жертвував на різні потреби Українського Клубу та на будову триповерхового будинку клубу, що в 1930-их роках мав назву „Українського Національного Дому”.

Лінія Мулінських копалень підходила досить близько до кордону, і втікачі знаходили там серед службовців копалень притулок у своїх перших кроках на чужій землі; знаходили також працю й починали своє часом дуже тяжке життя. Тому там оперувала японська жандармерія, яка робила перші допити та збирала різні інформації, що були їй потрібні. Біда була тільки в тому, що біля японців орудували зграї російських „фашистів”, які часто залякували втікачів, вписували їх до своїх партій та навіть заставляли виконувати певні сумнівні доручення, очевидно, щоб оправдати свою співпрацю з жандармерією. Мені відомо кілька випадків, коли ці фашисти, використовуючи незнання втікачів, дійсно робили їх

своїми агентами. Так трапилося деяким українцям і тільки після приїзду до Харбіну їм вдалося після зустрічі з нашими людьми дізнатися про правду та звільнитися від тієї „охорони-опіки”.

Вангломовному щоденнику „Манджуріан Дейлі Нюз”, що друкувався в Дайрені, японці вмістили 12-го травня 1939 року цікаву статтейку і фото „молодого українця советського прикордонного корпусу, що втік до Маньджу-го; він задоволений новим життям у молодій державі” — це писали про Іваненка. Він розповів свою долю: народжений у Києві, працював там на фабриці скла, коли був покликаний до військової служби і призначений до прикордонного корпусу з базою у м. Імана (тепер Лісозаводськ). Два роки він пробув у 57-му корпусі, але почав мріяти про втечу й чекав нагоди. Така нагода трапилася у березні, коли він був на своїй стійці. Була якраз снігова буря і він вирішив тікати. Чув він тільки здалека гавкання собак, коли переходив кордон по льоду річки Ханки; доплив до озера Ханки і дістався до манджурського села. А далі все вже пережите: зустріч з японцями, приїзд до міста Харбіну і зустріч з українцями. Його батько був заможний селянин, господарство якого було знищено більшовиками.

Від кореспондента „МДН” він дізнався про втечу до японців керівника Далеко-східного ГПУ Люшкова, який перейшов кордон під час своєї „інспекції прикордонної охорони”; відіславши патруль в іншому напрямку, він свідомо перейшов до японців. У Хабаровську не знали довгий час, де подівся Люшков, бо чекали його повороту, з інспекції”; а в Москві Сталін чекав на нього, виславши на Далекий Схід вимогу, щоб Люшков приїхав з докладом про положення на місцях, про японську активність та про все, що ГПУ робить...

Люшков зробив детальний доклад про все, але не Сталінові, а японцям. Японські військові кола спочатку не вірили, хто є цей втікач, що привіз масу документів, в тому списки советської агентури в Манджурії та матеріал про методи її праці. Це була одна з найбільших сенсацій того часу, хоч японці майже рік не хотіли вірити документам та розповідям Г. Люшкова. У створенні цього недовір'я був майстром відомий советський шпигун Зорге, якого тепер виставляють у пресі та книжках за великого героя. Японці його арештували та знищили.

Після втечі Люшкова до японців перейшло ще багато чекістів, головню з прикордонної охорони. У пресі не подавано багато інформації про їх життя та їхню діяльність. Можна думати, що більшість з них дісталася в руки червоних після капітуляції Японії в серпні 1945 року. Люшков був убитий у Дайрені, про що є кілька версій. Одне є певне, що Генріх О. Люшков був генералом ГПУ та приятелем Єжова. Інтерв'ю з ним було надруковане в японському щоденнику „Осака Майнічі” японською й англійською мовами.

Згадано тут цю подію, бо вона пов'язана також з договором Японії з Німеччиною та має відношення до війни, що почалася в 1941 році на Тихому океані. Тоді відкрито шпигунську аферу Зорге та його приятельські зв'язки з німецькими колами в амбасаді у Токіо. Через німців Зорге дізнався, що Люшков втік до японців. Він доніс тоді в Москву про цю втечу та старався серед японців звести наклеп на особу Люшкова, як не варту уваги; але японська розвідка викрила всю діяльність Зорге, арештувала його та його шпигунську сітку в Японії, у тому числі —

видатного урядовця в уряді... Цікава то є історія та повчальна. В роки перед Другою світовою війною наступив великий моральний розклад російської еміграції зокрема в Манджурії, а також в інших місцях, де були її скупчення. Устійнилася її співпраця з японською жандармерією, одночасно в її керівних центрах опинилися большевицькі агенти, як наприклад, в центрі московської фашистівської партії був такий собі інж. Матковський, що користався надзвичайним довір'ям не тільки серед росіян, але також у японців. Після ж війни виявилось, що він весь час був агентом Москви. Таких випадків багато. Зокрема це було часто в Шанхаї. Про моральний розклад московської еміграції багато пише П. Балакшин у своїй „однобокій” дослідчій праці „Финал в Китае”, — два томи.

У тій книжці надрукована історія переходу керівників російської фашистівської партії до большевиків. Вони звернулися до „маршала” Й. Сталіна з покаяннями й обіцяли працювати для Росії та її величі. Але Москва прийняла їх та поставила... до „стенкі”. Родзаєвський, отаман Семенов і видатний діяч Омського уряду міністер фінансів І. А. Михайлів були засуджені большевицьким судом і разом розстріляні, як про це повідомила советська преса.

Особисто я дуже добре знав І. А. Михайлова, сина кубанського народовольця козака Михайлика, що був засланий царським урядом до Нерчинська в другій половині минулого століття. З ним на заслання приїхала його дружина й там народився у них син, пізніше дуже здібний студент, що здобув авторитет своїми економічними працями та був дорадником члена Державної Думи й члена Тимчасового Уряду в 1917 році, політичного діяча Шингарьова. В час незалежності Сибіру І. А. Михайлів, маючи тільки 28 літ, виявив величезну енергію та вміння схоплювати найскладніші проблеми і знаходити шляхи для їх розв'язання. Щоправда автор солідної праці у двох томах про Сибір проф. Г. К. Гинс, молдованин, не дуже прихильно оцінює діяльність Михайлова, бо мав персональні з ним конфлікти ще в Петрограді. Цей автор помер 24 вересня 1971 року в Каліфорнії.

Мені особисто пощастило добре пізнати І. А. Михайлова, коли він був головою економічного бюро Китайсько-східної залізниці, КВЖД; він дав мені особисто можливість працювати для редакції „Економічного бюлетеня”, що видавався бюрою. Там були друковані мої найважливіші праці, що увійшли до всіх бібліографічних праць про Китай. У часі японської адміністрації в Манджурії він був дорадником японської військової місії у політичних справах та чимало допоміг нам, українцям, у перші роки відкритої політичної праці та в одержанні будинку колишнього клубу, що був skonфіскований старою китайською адміністрацією у 1926 році. І. А. Михайлів був активним у сибірському незалежницькому рухові від 1917 року до того моменту, коли керівництво перебрали крайні праві кола, що створили диктатуру адмірала Колчака і привели до катастрофи т. зв. білий рух за єдину неподільну Росію.

Монархічна права московська еміграція ненавиділа І. Михайлова.

Згадкою про Михайлова довелось мені відійти трохи від теми, але це тому, що він мав вплив на стан української колонії в Манджурії, і не мало українців були вдячні йому за його прихильність та підтримку в спротиві московському „Бюрові російських емігрантів”, в якому перед війною захопили впливи московські фашисти та їх дорадник-патрон капітан

Накамура, старшина японської жандармерії. Тоді з рук жандармерії згинув гарний український патріот І. Чуча. Він зі своїми батьками дістався до Харбіну-Шанхаю з Персії, куди вони втікли з України через Кавказ. Батькам не вдалося довідатися, де та як зник їх син. Знаємо тільки, що перед своїм від'їздом з Харбіну він обіцяв скріпити наші зв'язки з Шанхаєм. Туди він не прибув, а його батьки виїхали пізніше на Філіппіни. Загинув він по доносу російських фашистів і був ліквідований японською жандармерією.

Був також втікач з Приморщини на прізвище Униченко, що зумів втекти біля советсько-манджурського кордону, а член ОУН Лукавенко згинув при спробі дістатися на ту сторону Амуру. Вся справа не була вияснена, а японці відмовляються від пояснень, тільки фактом було, що Униченко виїхав до Шанхаю, а опісля оженився з українською співачкою Ковалевського та виїхав до советів у 1947-48 роках, коли відбувалася масова репатріяція емігрантів.

Був ще один інтересний випадок: десь на початку 1930-их років до Харбіну втекли з Приморщини двоє — один українець, а другий осетин. Перший старався нав'язати контакт із українцями, але не успішно. Пробули вони мабуть біля року чи трохи більше, раптом зeszли — повернулися назад у совети. Довгі роки ніхто нічого не знав про їх долю, тільки вже після війни стало відомо, що обидва перебули довгі заслання і осетин повернувся до своєї рідні.

Був ще один українець, про якого не знаю багато, окрім того, що його батько та брат чи брати згинули від большевиків. Цей чоловік взяв на себе обов'язки нищити чекістів і на протязі кількох років ходив до Приморщини весною з доброю зброєю, робив чекістам різні лиха, а перед зимою повертався в район Мулінських копалень, де працював. А потім знову ходив на помсту.

Про цю приватну його війну проти большевиків знало кілька осіб. В один із своїх походів він забрав багато українських пропагандивних летючок, які друкувалися у Польщі. Він загинув разом із своїми однопдумцями десь біля Іману в тайзі, коли їх оточили чекісти. Так оповідав пізніше один священник-втікач. Подібних історій у Харбіні розповідалося чимало, бо партизанщина проти червоних точилася на Приморщині багато років так само, як на Амурщині. Терен давав добру нагоду для такої боротьби. У своїй цікавій книжці „Тигролови” І. П. Багрянний описує таку партизанку і її фінальну розв'язку — втечу героїв до Манджурії.

ДАНТЕ І ЙОГО „БОЖЕСТВЕННА КОМЕДІЯ”

Написав Франц Липецький

*„Хто хоче поета розуміти,
Мусить його країну пізнати”
Гете*

Назва „Італія” появилася перший раз в історії в половині III сторіччя до Христа, коли римляни підкорили під свою владу весь Апенінський півострів і назвали його Італією.

Римська імперія пережила золотий вік, після якого поволі почала котитися до занепаду і вкінці розпалася в році 476 нової ери за німецького вождя Одоакра, який припечатав її державну самостійність. Причини розвалу римської імперії були: 1) занепад авторитету центральної влади; 2) брак карності в армії; 3) загроза з боку гунів і напади кочовиків, передусім готів.

Від того часу Італія була віками розчленована і поділена на провінції. Аж 17 березня 1861 року перший парламент модерної Італії проголосив Віктора Емануїла II королем, який об'єднав усю Італію.

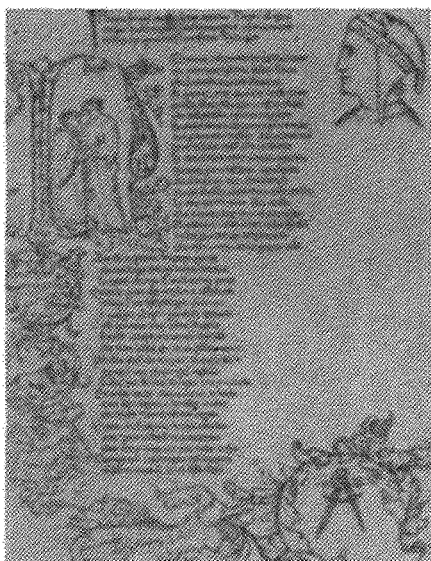
В другій половині XIII-го і на початку XIV-го сторіч політична ситуація в Італії була незavidна. Кожна провінція, ба навіть кожне більше місто з округою жили своїм власним життям. Між провінціями і містами була велика ривалізація, яка доводила до воєн і взаємного нищення.

До великих міст належала теж чарівна і багата Фльоренція, розташована майже в середині соняшної Італії. Під могутнім кам'яним мостом пливла ріка Арно. В середмісті видніла церква Івана Христителя і Сан Льюренцо, де колись св. Амврозій виголошував свої мудрі проповіді. Довкола церкви поставали нові мармурові будівлі, які мали перетворити Фльоренцію в ренесансове місто. Весною прикрашували місто барвисті квіти і зелень, а рівночасно на темних верхів'ях Апенін у сяйві сонця виблискував сніг.

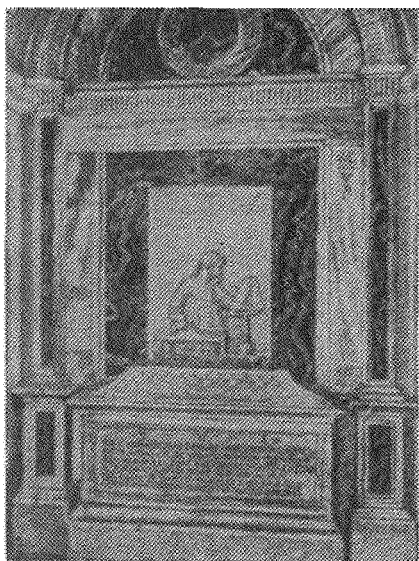
Фльоренція, як і інші міста, була самостійною державою зі своїм національним прапором, своєю монетою, армією, закордонною торгівлею і своїми амбасадорами. Її мешканці ділилися на три касты — вищу шляхту, нижчу шляхту і купців та ремістиків. В половині XII-го сторіччя в північній Італії існували дві політичні партії — гвельфи і гібеліни. До гвельфів належала аристократія, до гібелінів — міщанство. У міжнародній політиці гібеліни попирали папу. Між двома партіями велася у Фльоренції завзята боротьба, яка почалася 1248 року перемогою гвельфів над гібелінами. У 1260 році гібеліни зорганізували велику армію, яка в кривавій битві під Монтাপорті змасакрувала гвельфів. У цій битві впало п'ять тисяч гвельфів, а 16.000 потрапило в полон. Після цієї поразки гвельфи, очунавшись, підготувалися солідно до відплати, і в 1266 році остаточно розгромили гібелінів. Макіявеллі писав, що ці братовбивчі війни спричинили більше жертв у людях і зруйнували більше родин у Фльоренції, ніж у будь-якому іншому знайомому в історії місті.

Данте Аліг'єрі, найбільший італійський поет, творець символічного пекла, чистилища і раю, автор славної „Комедії”, яку по його смерті названо „Божественною комедією”, прийшов на світ при кінці травня 1265 року, отже на рік перед розгромом гібелінів. Батьки його були мішаниною міщанської класи і нижчої шляхти, але високо себе цінили і були прихильниками партії гвельфів. Наслухавшись доволі від батьків про війни між двома партіями, Данте використав їх оповідання у своїй „Комедії”, спеціально в „Пеклі” і „Чистилищі”. Мати Данте, Габрієлла Белля з дому Абаті, померла, коли він був п'ятилітнім хлопцем. Батько, з професії нотар, згідно адвокат, оженився вдруге і 6 серпня 1277 року теж помер. Данте на 12 році життя залишився круглим сиротою разом із рідною сестрою, двоюрідною сестрою і двоюрідним братом, про що згадує він у „Комедії”. Не зважаючи все ж на родинні обставини, Данте одержав більше ніж нормальну на тодішній час освіту.

На десятому році життя у Данте пробуджується любов до дев'ятирічної дівчинки Беатріче, доньки знатного сусіда Фолько Портінарі, уродженої в серпні 1266 року. Беатріче називали в скороченні Біче. В її лиці відбивалася ніжність, шляхетність і привабливість. В розмові і поведінці була завжди скромна, поважна і робила враження дорослої дівчини. Поза красою відзначалася побожністю, чеснотою і принагідністю. Тому багато людей уважали її за янгола. Данте подивляв її красу та інші особисті прикмети,

Перша сторінка „Божественної комедії”. Рукопис 14 ст. Національна бібліотека, Відень.

Гробниця Данте в Равенні (внутрішній вигляд). Арх. П. Ломбардо.

але до неї не залицявся. На вісімнадцятому році життя вони обоє обмінялися думками, але через якесь непорозуміння, правдоподібно з заздрощів, бо він не гордував й іншими дівчатами і в їх честь писав сонети, вона дала йому „гарбуза”. Данте був тоді вже видатним ліричним поетом, чим з’єднав собі тодішніх літератів і став відомою особистістю у флорентійському суспільстві. Його приятелями були старші за нього поети — Гвідо Кавальканті, Ляпо Джіампі, Чіно да Пістоа, маляр Джіотто, співак Каселля, державний секретар Брунетто Лятіні й інші. В колі таких людей він мав можливість розвивати свій характер і поетичний талант. Мав він теж велике замилювання до музики.

Беатріче вийшла заміж за вдівця Симона да Барді. В червні 1290 року вона нагло вмирає, маючи 25 років. З приводу її смерті Данте на якийсь час впадає в хворобливу депресію і шукає відпруження в студіюванні філософії і теології. Згодом пізнає він іншу дівчину, але Беатріче не може забути. Вона з’являється йому в уяві, коли йому було 27 років. Згаданий поет Гвідо Кавальканті дає йому поштовх до написання першого твору італійською мовою, і він його написав під назвою „Нове життя” (*La vita nuova*) в 1292 році. З появою цього твору Данте зв’язав найкращі хвили свого життя — свою безмежну любов до Беатріче. Для нього залишилася вона святим прикладом, талісманом його серця. Що більше давила його зовнішня біда, то солодшою і таємнішою ставала сила його любови до неї. І ця любов вела його духа до найчистішої сфери — туди, де відкривається небо. Тут можна засто-

сувати до Данте слова Ніцше: „Що більше дерево пнеється до сонця, то скоріше його коріння росте в темну глибину землі”.

„Нове життя” складається з сонетів і довгих ліричних віршів, переплітаних прозовими уступами, в яких автор змальовує обставини, серед яких кілька років раніше брався до написання цього твору. „Нове життя” не біографія автора, а радше ніжна і змістовна аналіза його емоцій, змальованих у прекрасній формі. Зміст поезій дуже ніжний.

„Ви, шляхетні пані, хто з вас не любить?

Заспівайте мені пісню моєї пані!

Не, щоб я вас за це безмежно хвалив,

Ні, лиш вилийте повну душу в ній!”

Під словами „моєї пані” треба розуміти Беатріче.

Перед Данте жінку сторіччями вважали за менше вартісну істоту, роля якої обмежувалася до ведення домашнього господарства і виховування дітей. Данте різко виступив проти такої антифеміністичної філософії і підніс жінку до висоти її гідності. З любови до Беатріче він перемінив грішну Еву в янгола.

Великий вплив на Данте мав Брунетто Лятіні (1220-1294). Він займав різні становища: був нотарем, письменником і державним секретарем, але передусім був Лятіні дуже добрим бесідником і вчителем і, як колись Сократ, любив збирати молодь і навчати її. Він вказував їй шлях, як можна здобути собі безсмертну славу на землі. В душі Данте воскресив він силуетки стародавніх філософів і перелив на нього пристрасть, фантазію і волю здобуття земної слави. Не менший вплив на нього мав також поет Гвідо Кавальканті, але в відмінному напрямку. Кавальканті вважав любовну поезію доказом шляхетної душі і дорогою, яка веде до досконалости. Служити жінці поезією значило піднятися над матеріялізованим плебсом, стати громадянином шляхетної й ідеальної платонічної республіки.

Крім візій і зітхань, Данте відзначався іншими прикметами. В 1289 році брав він участь у рядах фльорентійського війська гвельфів проти гібелінів у битві під Кампальдіно і в облозі замку — Капрона. Побиті гібеліни на чолі з Ареццо (Arezzo) втратили тоді півтори тисячі вояків убитими і дві тисячі полоненими.

В „Комедії” Данте згадує про цю битву і облогу фортеці.

„В житті я бачив вояків роти,

У бій ідущих — я бачив атаки

Кінноти, наступи й відвороти”.

Пам'ятаю фортеці піддану залогу,

Серед ворожих рядів під пактом з Капрони

Виходячи, немалу відгувала тривогу”.

Мистці пера засадничо не брали участі у війні, Данте був винятком. До винятків належав також Ахіллес, який бився під Маратоном, а в новіших часах — Толстой, який брав участь у битві під Севастополем (Кримська війна 1854-56 рр.).

У 1289 році починається політична активність Данте. Належав до братства, яке займалося продажем книжок. В наступному році вславився промовою на так званій „Раді ста” у Фльоренції. В році 1299 був призначений до амбасадорської місії. В тому часі він оженися з сетрою приятеля Донаті — Джеммою, яка привела на світ двох синів і дві доньки. Через початкові матеріальні нестатки подружжя їх не було щасливе. Данте ввійшов у борги, але його економічна ситуація покращала, коли він почав займатися політикою. Після нової демократичної конституції важливі посади у Фльоренції могли бути обсаджені тільки членами професійних спілок, цехів. Данте вписався до багатой корпорації лікарів і аптекарів, а згодом став членом двох міських рад, а навіть однієї спеціальної комісії. Він виявив себе безкомпромісовим борцем за внутрішній порядок у місті і за його незалежність від папської контролю. Папою тоді був Боніфатій VIII. Жадібний влади, він змусив свого попередника, Келестина V, що сидів на папському престолі тільки п'ять місяців, абдикувати, ув'язнив його в році 1294 і він два роки пізніше помер у в'язниці. Боніфатій VIII планував опанувати багату Фльоренцію і різними способами старався здобути прихильників для виконання свого плану. Наверх вийшла скандальна змова, і трьох винуватців фльорентійців засуджено на високу пеню і відрубання правої руки. Данте вислано як амбасадора до сусіднього міста з пропозицією взяти участь у виборі провідника конфедерації міст під назвою Гвельфської ліги, і йому ця місія вдалася. В той час Фльоренції грозила внутрішня і зовнішня небезпека. Партія гвельфів, почувавши себе безпечною по розгромі гібелінів, не вдержалася довго. Недовір'я, підозри і внутрішні сварки довели до розколу її на дві ворожі собі партії — Чорних і Білих. До Чорних належала стара аристократія, цілком якої було привернути собі давні привілеї і покласти кінець демократичному устроєві міста. Вони уклали з папою Боніфатієм VIII таємну змову. До Білих належали багаті купці і промисловці. Їх метою було встановити порядок у місті і вибрати популярний демократичний уряд. Провідником Чорних був Корсо Донаті, родич дружини Данте, провідником Білих був Черчі, а визначним їх членом згаданий приятель і вчитель Данте, талановитий поет і вчений Гвідо Кавальканті. Хоч Данте симпатизував Білим, він поборював безправ'я по обох сторонах. 15 червня 1300 року Данте був уже одним із членів створеної на двомісячний час найвищої виконавчої влади під назвою Рада Шістьох Пріорів. Ця Рада виконала езекуцію трьох згаданих папських змовників. Два тижні тривали в місті криваві заворушення, після яких Рада Шістьох Пріорів засудила на вигнання головних провідників як Чорних, так і Білих, між ними і поета Гвідо Кавальканті. Білі підпорядковувалися присудові і Кавальканті на вигнанні скоро помер.

Чорні, протеговані кардиналом Матесом д'Аквастарту, якого згаданий папа вислав до Фльоренції в ролі позірнього примирителя, відмовилися йти на вигнання. Кардинал домагався найняти сто німецьких вояків, розуміється, для закріплення своєї місії. Данте, знаючи плян папи, у кількох палких промовах виступив проти домагань кардинала, і цей опустив місто. Тоді Боніфатій УІІ попросив Карла Валійського, брата французького короля, зайняти Фльоренцію. В жовтні 1301 року Фльоренція вислала до папи в Римі делегацію з трьох осіб, в склад якої входив і Данте Аліг'єрі.

Її завданням було вплинути на папу, щоб відступив від свого пляну. Папа був добре поінформований про ролю делегації, бо на його дворі роїлося від його фльорентійських прибічників. Тому вже на вступі він сказав делегації: „Чому ви такі вперті? Покоріться мені і піддайтеся моїй волі”. — Двом першим, менше відпорним делегатам, казав повернутися до Фльоренції із заявою, що коли фльорентійці послухають його ради і покоряться йому, він за це поблагословить їх. Данте відразу зрозумів, що він вже не делегат, а радше закладник грізного папи, який може вчинити з ним, що захоче. За описом Данте, папа мав тоді яких 60 років, був високий, сильної будови і робив враження селяха з околиць Риму з тієюрою на голові. В душі Данте запалала ненависть до папи, який і не припускав, що поет назве його в „Комедії” „князем нових фарисеїв”, „узурпатором на престолі св. Петра” і приготує йому місце в глибині свого „пекла”. Папа не дав себе переконати, і Данте з нічим вернувся до Фльоренції.

Забгато ворогів мав папа Боніфатій УІІ. Його ненавиділи францісканці, келестини, французький король, пани, яким він забрав маєтки, поневолений народ, а передусім гібеліни. Він мав проти себе великого артиста-поета Якопоне, який завдяки інтригам папи просидів у в'язниці п'ять років (1298-1303), і Данте, який жив на вигнанні від 1303 року аж до смерті. Обидва вони помстилися папі своїми віршами, що принесли папі вічну, але сумну славу.

Карло Валійський увійшов з військом до Фльоренції і раз же віддав владу Чорним, які безпощадно знущалися над Білими, грабували і вбивали їх. Папа іменував посадника міста, і в той спосіб Фльоренція на якийсь час стала папським містом. Кардинал негайно вернувся до Фльоренції і разом з посадником перевів плян помсти над Білими. В січні 1302 року Данте та інших недавніх високих міських урядовців обвинувачено в різних уявних злочинах і засуджено на високу пеню, на два роки вигнання і конфіскацію майна. Їм наказано на протязі трьох днів стати перед суд, але що ніхто з обвинувачених перед суд не ставав, то їх засуджено на смерть через спалення. Переслідування Білих не припинено. Вимордовано їх кругло шістьсот. Коли Чорні позбулися своїх противників і в місті настав спокій, Карло Валійський з військом опустив Фльоренцію.

Шляхом понад блакитно-срібним морем мандрує чоловік середнього росту. Його лице вкрите різкими шляхетними борознами. Характеристичний з горбинкою римський ніс. Під бровами палкі очі. Його енергійно оформлені уста вказують, що він хоробро зносить біду і невигоди. Виглядає, мов князь, але не має місця, де міг би спокійно відпочити. Ходить від міста до міста і живе з милостині добрих людей. Це Данте Аліг'єрі. Фльоренція, в якій прожив він більше половини свого життя, для якої працював і бажав їй добра, зненавиділа його, прогнала і зробила з нього жебрака. Данте мав тоді 37 років. Після скитання зупинився він у Вероні, де ним заопікувався протектор вигнанців з усієї Італії, хоробрий командир Кан Гранде делля Скаля, якого в році 1318 обрано генеральним капітаном Ліги гібелінів в Л'юмбардії. Потім Данте перенісся до Равенни і там осів разом з однією донькою і двома синами, як гість багатиря Гвідо Новелльо да Палента. Його дружина з однією донькою залишилася у Фльоренції. Сини працювали в церковному уряді, а донька в лікарні в характері медичної сестри.

Равенна — місто гробниць славних людей та історичних подій. З Равенни Цезар вирушив зі своїм військом і переплив річку Рубікон. В Равенні зловлено і поховано останнього нещасливого римського цисаря Ромуля Августа; до Равенни прогнано і там убито Одоакра, який хотів стати наслідником Цезаря.

В серцях Білих — вигнанців горіла жадоба помсти над Чорними, які заподіяли їм стільки морального і матеріального лиха. Вони порушили небо і землю, щоб здобути назад Фльоренцію. Зорганізувавши невеличку армію, вони заатакували Фльоренцію, але їх побито. В наслідок невдачі настала серед них незгода. Данте чув до них відразу, бо був оптимістом. Він переписувався зі своїми приятелями. В одній групі його листів читаємо про політичні події в Італії і про надію повороту до рідної Фльоренції.

В році 1309 німецький цисар Генріх VII вирішив зайняти північну Італію і завести там лад. В його пляні бачив Данте спасіння Італії. Він поїхав до Міляну, зглядно до Пізи, де тоді (1312 р.) перебував Генріх VII, і мав з ним сердечну розмову, а повернувшись до Равенни, написав йому листа, в якому, між іншим, писав: „Як личить цисарській гідності, я бачив тебе найласкавішого і слухав тебе найлагіднішого, коли мої руки доторкнулися твоїх стіп, а мої уста висловили тобі вдячність”. Яке ж було його розчарування, коли цисар, перейшовши Альпи, помер 1313 року і залишив свою місію недовершеною. Родину Генріха переслідував якийсь фатум. Батько його згинув у битві 1288 року, брат Валеріан згинув теж під час облоги Брестії, в Генуї померла його дружина Маргарита.

В році 1311 проголошено у Фльоренції амністію для політичних противників, але Данте, мов на глум, вилучено з неї. В році 1315 його хотіли помилювати під умовою, що заплатить пеню і покається публічно. Данте зігнував цю пропозицію. Коли в

році 1321 Венеція загрожувала Равенні, уряд Равенни вислав до неї Данте в ролі амбасадора, щоб відвернути нещастя. Під час подорожі була велика спека, яка виснажувала його і так ослаблений організм. Повернувши зі своєї успішної місії, він захворів і помер у Равенні 14 вересня 1321 року на 57 році життя. Приятелі справили йому величавий похорон. Та вороги не давали йому спокою навіть по його смерті. В році 1329 папський кардинал Бертрант дю Пуст старався видістати з могили його тіло і за прикладом інквізиції спалити його. В році 1519 папа Лев X велів відкрити саркофаг, щоби перевезти тлінні останки поета до Фльоренції, та робітники в приявності ексгумаційної комісії не знайшли їх там. Саркофаг був порожній. Ніхто не знає, що сталося з тілом найбільшого італійського поета.

Після появи „Нового життя” аж до своєї політичної поразки, а пізніше і на вигнанні, Данте студіював стародавню духовно-світську філософію і писав ліричні поезії. Для завершення своїх студій їздив до Франції, Німеччини і Австрії. У своїй наступній дидактичній праці „Convivio” або „Бенкет”, написаній італійською мовою, але нескінченій (тільки п’ять книг), згадує він, як важко йому це давалося. Латинська мова Боетія (Boetius) у творі „Philosophiae Consolationes” різнилася дуже від мови, яку Данте вивчав. Двірська мова Ціцерона, його стиль, алюзії, погляди і концепти були мов з іншого світу. Данте досліджував усе майже сам без відповідних учителів, курсів чи джерел. Він прямо жебрав у інших манускриптів, але завзято поборював усі труднощі і давав собі раду з творами, писаними латинською мовою або перекладеними на цю мову. Перестудіював твори Ціцерона, Платона, Віргілія, Горація, Овідія, Статія (Statius), Лукана, св. Августина, св. Томи й інших великих містиків. Він був дуже начитаний, але сам знав, як багато бракувало йому до правдивого знання. Знав також, що таких, як він, було багато. Їм бракувало духових прикладів. Не було високопоставлених шкіл з відповідними вчителями, за чим тужили талановиті люди. Причиною цього було папство, яке кривим оком дивилося на філософські науки і не дозволяло їм розвиватися. В тому часі необхідна була своєрідна енциклопедія, написана італійською мовою. Данте, використовуючи овочі свого життя, міг був це зробити, хоч би тому, що це піднесло б його престиж, але писання італійською мовою вважалося тоді революційним кроком. Данте поборював цей консервативний погляд. Він був свідомий того, що тільки народна італійська мова може об’єднати його народ і в цьому напрямі працював. Він зібрав словництво з десятиох італійських провінцій і, взявши за підставу тосканський діалект, опрацював їх і віддав до вжитку літературну італійську мову, якою сам писав деякі свої твори. Передбачаючи повільний заник латинської мови і зріст італійської мови в літературі, він дав у „Бенкеті” такий висновок:

*„І нове світло, нове сонце зійде,
Коли звизна (лат.) мова відійде*

*І тих, що в темноті, просвітить,
Бо знизне сонце їм не світить”.*

У своїй поетичній праці п. н. „Вульгарне красномовство” (De Vulgari Eloquentia), написаній латинською мовою, Данте до-казував потребу вживати народну мову в літературі і вказував на її велике значення для об’єднання Італії.

Доказ, що Данте вже тоді почав формувати свій погляд на тодішнє зло, можна знайти як у „Бенкеті”, так і в його дальшій праці, написаній теж по латині в останній декаді його життя п. н. „Монархія” (De Monarchia), в якій він пропагує державний монархічний устрій, правдоподібно у зв’язку з наміром цісаря Генріха VII відновити цісарську владу в Італії. Панство боролось за вирвання супрематії від слабкої світської влади і поставило догму, що цісарі „Священного Римського цісарства німецького народу” є залежні від папів, як місяць від сонця. В „Монархії” Данте заперечує цю догму і твердить, що обидві влади — церковна і світська — неначе два рівні сонця, кожне залежне від Бога, і що світська влада є призначена запевнити людству мир і щасливе життя на цьому світі, а церковна влада — спасіння душ на тому світі. Без співпраці обох влад не може бути ні миру ні справедливості. Почасти винна світська влада, бо занедбує свої обов’язки. Але більше винне папство. В жадобі опанувати світську владу папство позбавляє країну сильного цивільного уряду і рівночасно занедбує властиве завдання духовного провідництва. Яким провідником може бути голова католицького світу і наслідник Христа (алюзія до папи Боніфатія VIII), коли він надуживає свою владу і попирає насильство над невинними людьми, які не погоджуються з його поступуванням. І тому кілька років після смерті Данте „Монархія” опинилася на індексі заборонених книжок, а знайдені копії спалено.

Ідею Данте довго висмівали, хоч він сміливо передбачав слушність свого погляду і його передбачення сповнилося в „Деклярації”, в якій потверджується право людини на змагання до щастя і сепарацію церкви від держави.

Вже згадані твори робили Данте славним, але він зі своїм широким поетичним розмахом, своєю безмежною фантазією і всебічним знанням не міг задовольнитися ними. Пізнавши історію людства з усіма її добрими і злими прикметами, переживши сам час братовбивчих воєн, супрематії церкви над державою, будучи свідком несправедливості, перфідії і корупції, він мріяв написати твір, в якому міг би навітлити факти людських злочинів, поділити їх на категорії, призначити їм заслужені кари в аспекті відповідної критики і вказати людям шлях до праведного життя. І Данте вив’язався знаменито зі свого завдання, написавши великий твір італійською мовою і дав йому назву „Комедія”, яка принесла йому безсмертну славу.

„Комедію” поділив поет на три майже рівні частини. Кожна частина означає одну особу св. Трійці. Перша частина „Пекло”

(Inferno) — це влада Батька, друга „Чистилище” (Purgatorio) — це мудрість Сина, третя „Рай” (Paradiso) — це любов св. Духа. Кожна частина — кантіка — складається з 33-ох розділів — кантосів, отже три частини разом — з 99 розділів, а коли додамо до них ще інтродукцію, дістанемо 100 розділів-кантосів. Кожна строфа складається з трьох віршів, при чому третій вірш римується з першим.

„Божественна комедія” — це наративна поема. Її велика сила полягає на драматизуванні епізодів. Данте здавав собі справу з того, що довга поема мучить читачів, і тому, щоб ловити їх за серце, здраматизував її, сполучивши вид, звук, слух, дотик і запах зі страхом, жалем, лютістю, грозою та іншими відповідними емоціями. Ціла поема є мов візією трьох царств католицького загробового життя — пекла, чистилища і неба, або раю. Це духовна автобіографія Данте, написана в алегоричній формі подорожі через три загробові світи. В ній описаний всесвіт, безліч історичних і мітологічних постатей, почавши від Старого Завіту. Данте, як вигнанцеві, здавалося, що він є посередником між небом і землею. З природи людина м'якої вдачі, він став неустрашимим у відношенні до великих грішників і картав їх немилосердно. Через ціле „Пекло” пересуваються мертві люди, які відкинули духові вартості, піддалися тваринним апетитам, насильству, або використовували свій інтелект для зловживання і опукання своїх співгромадян.

В „Пеклі” описує Данте свою подорож у глибину зла для пізнання правдивого значення гріха. Це є подорож униз від Бога, до якого вже немає повороту. В „Чистилищі” описує Данте свою подорож для відпущення гріхів. У ньому представляє він труднощі душі стати чистою. Але це є подорож до Бога. В пеклі немає кінця терпінням душі, в чистилищі душі радо терплять, бо знають, що своїм терпінням очистяться і заслужать на Божу любов. У раю перебувають душі праведних християн. Перед входом до пекла змалював Данте чорний ліс, заповнений праведними поганями. Пекло поділене на 9 ступнів, які збігаються в глибині землі у формі великої лійки. Чистилище представлене у формі гори з ступнями і поділене на 8 відділів — передподвір'я, сім покутних вулиць, а на самому вершку земний рай. На цю гору майже непомітно спинаються люди. Рай складається з дев'яти — один над одним розміщених небесних кругів, над якими знаходиться осідок Бога і янголів.

Данте вважав Землю за центр світу, а її Північну гемісферу — житлом людства. В центрі цієї гемісфери лежить Єрусалим. В її межах міститься пекло. Це центр гльоба. І тут, каже Данте, є осідок чорта. Небосхил пекла оформлювався в наслідок його падіння, коли частина твердої землі зі страху перед пеклом відійшла від Південної гемісфери і оформила там, в протилежному напрямі від Єрусалиму, гору чистилища. Ця гора постала з убутку вод, які покривали ту половину гльоба. На вершку цієї гори розташований земний рай. Земну атмосферу оточує сфера стихій-

ного вогню, довкола якого обертається місяць, а в його обводі одне над одним уміщені небеса: Меркурій, Венера, сонце, Марс, Юпітер, Сатурн, нерухомі зорі і кристаліна, або Перше рухливе небо. Ці дев'ять концентричних небес обертаються безперервно довкола Землі з відповідною швидкістю, залежно від пропорції їх віддалення від Землі. Поза тим усім лежить безтілесна, нерухома, не обмежена ні часом ні простором, небесна сфера, властивий осідок Бога і житло янголів. Янгольська ієрархія складається з дев'яти чинів, що відповідають дев'ятьом рухливим небесам. Блаженство янголів і швидкість руху, з яким вони в нескінченній радості оточують Бога, залежить від пропорції їх віддалення від Нього. Першими є серафими, за ними йдуть херувими, за цими інші, а найдалше — архангели і янголи. Вони переносять Божий вплив до небес, а небеса до землі. Наміром Бога при створенні всесвіту було доносити про його досконалість істотам, наділеним душами, цебто людям і янголам. Метою кожної істоти є взоруватися на Божій досконалості. Чеснота кожної істоти залежить від її власної волі. Два світла дано душі для керування волею — 1) світло розуму для природних речей і для напряду волі до моральної чесноти; 2) світло ласки для надприродних речей і для напряду волі до духової чесноти. Протилежністю чесноти є гріх, або інакше вибір волі фальшивого об'єкту любови. Наслідком чесноти є благословення, наслідком гріха — прокляття.

Наріжним каменем системи Данте є свобода волі, якої він, як людина, іде шукати в подорожі через духовий світ. Об'єктом помсти Бога стало падіння людства. Римський імперії був призначений кінець. Приготовлювано шлях для встановлення римської церкви. Церковна і світська влади є Божі інституції, які мають керувати людством на землі. Данте принадували фальшиві об'єкти бажання, але Божа ласка в особі Беатріче, яка вказувала йому правильний шлях до життя на землі, посилає йому з неба на допомогу Віргілія, який, як тип людського розуму, провадить його через пекло, вказуючи йому вічний наслідок гріха, потім веде його розкаяного через чистилище, а в подорожі до неба сама Беатріче, символ божественної любови, з'являється йому ще раз і провадить його до земного раю.

Деякі інтерпретатори „Божественної комедії” (Ф. К. Фостер) твердять, що вона є продовженням „Енеїди” Віргілія, і пояснюють свою концепцію в цей спосіб: „Енеїда” є переказом шукання міста, батьківщини, обіцяної землі. Тим містом є Рим, осідок римської імперії, спільна батьківщина всього людства. І той Рим, столиця смертних людей, став в уяві Данте зображенням Божого міста, житлом безсмертних людей. Данте, як наслідник і „син” Віргілія, яким називає себе в „Комедії”, піднявся доповнити земну алегорію свого духового „батька” своєю власною — небесною. Віргілій накреслив позему лінію від дитинства до старости людини. Данте накреслив вертикальну (дозему) лінію від людей до Бога. Тому що, в понятті Данте, Віргілій накресленням своєї лінії змалював передбачену підготовку до приходу на світ Христа

і тому що він в уяві прямував до загробового життя, згідно світу („Енеїда”, VI), Данте вибрав собі його за провідника по тому світі, але тільки через пекло і чистилище, бо до раю Віргілій, як поганин, не мав доступу. Через рай могла вести його тільки Беатріче.

Акція поеми починається вночі перед Великодньою П'ятницею 1300 року, коли Данте мав 35 років. Данте блукає по темному лісі — передпеклі. Тут з наказу неба з'являється йому Віргілій, проводить його через пекло і чистилище і пояснює, хто, як і за які гріхи зносить муки.

Епікурейців називає Данте сретиками, бо їх філософія вчила, що душа вмирає разом із тілом, і тому життя на землі треба використати до дна. Таке твердження вважав Данте підлим, безглуздим і глупим. І за ту філософію Епікур і його послідовники мучаться в пеклі.

*„А в цьому гробі карається за свої діла
Епікур і його кліка, що зі смертю тіла
І смерть душі проповідувати сміла”.*
(Пекло — розділ X)

У найглибшій частині пекла в товаристві люципера караються, між іншими, Юда із Каріоту, що видав жидам Ісуса Христа, Касій і Брут, що замордували Цезаря.

*„Ось ця душа терпить найбільше, пояснює провідник,
Це Юда із Каріоту, що копає ногами
Свою огнисту бороду, встроївши голову між них”.*
(Пекло — розділ XXIII)

Про папу Боніфатія VIII згадує Данте, між іншим, у розділі XXVII, вірші 85-88, свого „Пекла” так:

*„Новий князь фарисеїв позав війну під Лятераном,
Не з турками ги жидами
Воював він, а з християнином”.*

В розділі XXIII „Пекла” — в піднаголовку „Гіпокрит” представлений головний грішник Каяфа, начальний священик жидів, який в ім'я „публічної необхідности” порадив фарисеям розп'яти Христа на хресті. Він сам мусів розп'яти себе на трьох великих палях, уміщених на долівці пекла. Кожний грішник, що проходить, мусить ступити на нього. Каяфа на своєму тілі покутує за гріхи усіх гіпокритів світу, як Христос на Своему тілі терпів за гріхи всього світу.

На іншому місці того ж розділу мова про терпіння інших грішників.

*„А там під горіюгою побазили горою,
Як кожний в безмежному болі оплакує другу смерть
Своїх душ, і погуєш ридання і биття головою”.*

Данте, втративши заскоро батьків, боляче відчував своє сирітство і не міг погодитися з ним. Навіть у дорослому віці тужив за материнськими пестощами. Для заспокоєння своєї синівської жадоби, він шукає за прибраними батьками і знаходить їх в особах, яких любив. „Сину мій!“ — каже до нього в „Комедії“ його вчитель Брунетто Лятіні, сином називає його Статій (Statius), а вже найчастіше називає його сином, а навіть дорогим сином, Вергілій, про якого Данте пише:

*„Мов мистець ніс мене, де ця руїна
Стиржить, поклавши на груди свої
Не як друга подорожі, а як сина”.*
(Пекло XXIII, вірші 49-51)

В „Комедії“ називає Данте Віргілія різно, але найкраще батьком, дорогим батьком, солодким батьком. Його почування до Віргілія є таке сильне, що бачить в ньому не тільки батька, але і матір. Коли у восьмому пекельному колі грозять поетові чорти, він каже:

*„Та в пору вхопив мене провідник,
Як мати збуджена нігним рухом,
Побазивши, що над нею стеля горить,
Бере дитину і гинимвидше втікає,
Більше про скарб свій, ніж про себе, дбає”.*

Або:

*„Як перед мамою, зброївши, дитя
Стоїть, спустивши оги в покорі,
Жаліє і каже, що його вина. Так стояв я”.*
(Чистилище XXI, 64-67)

Але найкраще заступає йому матір Беатріче. Коли вона проводить його через рай, почувши спів спасених душ, він збентежився і приляг до неї.

*„Злякавшись дуже, нахилився я раменами
До своєї пані, як дитина паде
В обійми своєї гутливої мамі”.*
(Рай XXII, 1-7)

Данте, як покутникові при вході на гору чистилища, випалює янгол на чолі сім „Р” (peccatum — гріх), знак семи головних гріхів, під якими тоді розуміли: пиху, заздрість, злість, лінивість, жадобу грошей, гульню і змислову розкіш. За кожний гріх треба було пройти один ступінь покути. Коли Данте зі своїм провідником Віргілієм пройшов один такий ступінь, перед ним кожний раз з’являвся янгол і дихнув йому в чоло. Коли пройшов він сьомий ступінь і янгол дихнув на нього останній раз, з чола його зник знак семи гріхів „Р”. Він був очищений від гріхів і досягнув земний рай.

Неба, через яке веде його Беатріче, він не описує, бо його не можна представити ані земними картинами, ані описати словами. І саме в тій мовчанці криється щось Божественне — Нескінченне.

Данте назвав свій твір комедією, а не трагедією з двох причин. В його часах майже все, що писали італійською мовою, називали комедією. Сюжет трагедії мав веселий початок, а трагічний кінець. Сюжет комедії починався трагічно, а кінчався весело. І такий сюжет має „Божественна комедія”. Час написання її сумнівний. Данте мав почати її 1295 року, скінчив перед своєю смертю, отже писав її кругло 20 років, бо в тому часі писав теж інші твори. Написання такого великого архітектонічного твору протягом такого часу можна вважати величезним успіхом поета, коли візьмемо під увагу, що Гете писав свого „Фавста” повних 60 років. „Божественна комедія” є найбільшою поемою, яку створила людина. Тільки „Одіссея” Гомера, цілість творів Шекспіра і „Фавст” Гете можуть дорівнювати їй. Як високо цінили її італійці, а в першу чергу фльорентійці, доказує факт, що 50 років після смерті Данте Фльоренція відкрила при університеті спеціальну катедру для вивчення поеми і покликала до цього геніального новеліста Джіованні Бокаччіо (Giovanni Boccaccio. 1313-75). Він зібрав матеріал від людей, які знали Данте, і на цій підставі написав книжку про життя Данте — „Vita di Dante”, в якій, між іншим, подає таку характеристику Данте: Людина середнього росту, лице довге, ніс орлиний, очі великі, щоки широкі, нижча губа висувалася понад горішню, обличчя темне, волосся на голові і бороді густе, чорне, кучеряве, говорив поамалу і меланхолійно, вдягався помірно, ходив гідно, в дорослому віці трохи похилено (мабуть від довгого сидіння при читанні і писанні). Це Бокаччіо додав до „Комедії” прикметник „Божественна” і від того часу називається вона „Божественною комедією”.

Життям і творчістю Данте займалися професори, які досліджували, що поет під написаним розумів; слідчі судді, які досліджували причини кожного епізоду, випадки кожного року, місяця, а навіть дня; ерудити, які своїм знанням і бравурою відкривали таємниці „Божественної комедії”.

Минали роки. Зацікавлення „Божественною комедією” дужчало не тільки в Італії, але й у всьому культурному світі. Про життя і творчість поета написано безліч книжок. У кожній із них можна знайти щось нове, нераз перекручене і витворене фантазією авторів. Деякі автори твердять, що прізвище Данте — це скорочення повного його прізвища — Durante (Витривалий). Дуже можливо. Тільки ніхто не знає, чи скоротив його сам поет, чи теж його батько, дід чи прадід.

„Божественну комедію” перекладено на всі культурні мови світу. Українська Академія наук у Києві спромоглася теж на її переклад 1965 року.

Італія завдячує Данте модерну італійську мову, яку він створив. Його стиль названо солодким новим стилем. Пісні Ро-

лянда (Chanson de Roland) в оригіналі не читають, бо мова її перестаріла і незрозуміла для пересічних французів. „Божественну комедію” читають італійці без жадного труду, бо її мова досі жива і зрозуміла. Ремісники старшої генерації у Фльоренції рецитують з пам'яті довгі уступи з „Божественної комедії”.

В травні 1965 року минуло 700 років від народження тієї універсальної людини, великого патріота і найбільшого італійського поета. Італійці вшанували його пам'ять у досить оригінальний спосіб: на протязі двох років від травня 1965 року кожного дня перед восьмою годиною ранку італійське радіо надавало виїмки з творів Данте. А до Равенни приїздили делегації з усього світу і складали вінки на його могилі.

Використані матеріали:

- ¹ Dante's "Inferno" translated by John Ciardi.
- ² "Tæ Purgatorio" translated by John Ciardi.
- ³ "Tæ Divine Comedy" translated by Charles E. Norton.
- ⁴ "Dante Gottliche Komodie" übersetzt von Karl Streckfuss.
- ⁵ "Dantes Dichtung" von Crose.
- ⁶ "Dante Vivo" („Живий Данте”) в перекладі на польську мову.

ЩО РИМ РОБИТЬ ІЗ СМІТТЯМ?

(ст) Представник підприємства, яке вивозить сміття з Риму річно на 750.000 тонн, заявив, що воно нічого з того сміття не викидає. Після десятків років, коли то висипали, закопували або спалювали сміття, Рим побудував дослідницьку фабрику для перерібки сміття, яка є однією з найкращих у світі. Ця фабрика переробляє більше ніж половину міського сміття. Цілком автоматична фабрика має й сортує різні роди сміття. Перетворені органічні відпадки, що творять половину всього сміття, як сподіваються, дадуть річно 2,000 тонн корму для тварин, а штучних погноїв — для 62.500 акрів землі. Перерібка інших матеріалів дасть річно стільки паперу, що завдяки цьому можна буде заощадити 400.000 дерев. Крім того перероблену велику кількість різного заліза та пластики можна буде також використовувати.

САГА ЗНАННЯ

Написав Лев Яцкевич

У тому самому часі, коли українські землі пустошили татарські напади, а в родині о. Лісовського, в Рогатинському повіті, прийшла на світ дочка Настя, яка під найменням Роксоляни ввійшла до історії як дружина турецького султана Сулеймана II, в Європі трапилися важливі події, що започаткували нову добу Відродження, або Ренесансу. Цими подіями були: упадок Царгороду та відкриття Нового світу італійським моряком Христофором Колюмбом. Обидві ці події змінили погляди середньовічних учених на космологію світу та започаткували небувальний досі розвиток науки і знання. Але минуло кілька сторіч, поки знання скерувалося на відповідні рейки та переборолися накопичені віками упередження й невігластво.

Ми завжди бачимо історичні події чіткіше з відстані часу, тому сьогодні хочемо глянути назад і подивитися зблизька на ті події, що формували історію та поступ людства в останніх двох стах роках. Немає сумніву, що найбільш важливою ділянкою поступу був розвиток природничих наук і цілий ряд блискучих винаходів, що змінили докорінно наше щоденне життя. Згадати б тільки паровий рушій Джеймса Ватта, паротяг Стівенсона, автомобіль Карла Бенца, літак братів Райтів, електричну жарівку Едісона, телеграф Морзе, радіо Марконі, телефон Белла, телебачення Зворикіна та такі наукові досягнення, як теорія релятивності Айнштейна, атомовий модель Рутерфорда, теорія квантів Нільса Бора, періодична таблиця хемічних елементів Менделєєва чи теорія імунізації Пастера. Ці прізвища говорять самі за себе та показують нам, як багато людство завдячує цим людям та які глибокі сліди вони залишили у формуванні модерного світу й історії людства.

На жаль, їх сучасники стояли заблизько до них, щоб побачити повністю їх значення та їх великий вклад у скарбницю людської цивілізації. А навіть і сьогодні, коли дивимося на них з перспективи часу, ми бачимо їх уже в „передестильованій” формі, як винахідників, фізиків, математиків, інженерів, хеміків чи біологів. Але зате ми не бачимо ні „тіла” на їх кістках, ні їх душі, а найважливіше те, що не бачимо довкілля, в якому вони працювали і яке було стимулом для їх осягів. І саме те довкілля, що дало нам цих усіх винахідників, учених і основоположників цілком нової технології, зродило і виростило нам також великих майстрів музики, малярства, різьби, архітектури, літератури та філософії. Згадати б тільки композитора Йогана Севастьяна Баха, члена німецької родини, що

постачала музиків і композиторів впродовж двох сот років і встановила стандарт для композиторів цілого світу. Якщо б він скомпонував тільки одну Пасію св. Матєя або свою Службу Божу б-моль, він запевнив би собі безсмертне місце в історії музики.

Минулі два сторіччя дали нам також неперевершених майстрів образотворчого мистецтва і різьби, таких як Тернер, Ф. Буше, Удон, Ван Гог, Сезан, Матіс, Пікассо, Роден та Архипенко. Не залишилися позаду мистці слова такої величини, як Гете, Дікенс, Гюго, Бальзак, Достоевський, Ібсен, Сінклер, Твейн, Гамінгвей, Бернард Шов, Байрон, Вергарн, Міцкевич чи Шевченко та творці наукової фантастики Жюль Верн і Герберт Джордж Велс. Поруч мистців слова останні два сторіччя збагатили людство такими філософами, як Монтеск'є, Руссо, Дідро, Вольтер, Шопенгавер, Ніцше, Гакслі, Тойнбі, Кант та Ф. Гегель, що писав про логіку, теологію, людський розум, історію та етику. Він підходив до правди, живляючи діалектики (метода запозичена від грецьких філософів), що включала поняття єдності протирич, ідеалу та дійсності, загального та особливого, скінченного та нескінченного. Цей підхід став частиною філософії К. Маркса й Енгельса, батьків комунізму.

Але найбільшим досягненням минулих двох століть слід уважати появу корифеїв модерної науки, що мали краще розуміння природи та її законів. Маю тут на увазі А. Лявуаз'є, якого вважають загально основником модерної хемії; Люїджі Гальвані, італійського фізіолога, що розкрив нам основи електричної енергії; Герца, якого вважають батьком радіотехніки; Мексвела, творця теорії електромагнетизму; А. Айнштайна, творця модерної фізики та четвертого виміру; Рутерфорда, піонера атомної енергії та спорудника моделей атома; Нільса Бора, творця теорії квантів; Люї Пастера, творця імунології; Менделя, творця спадковості рослин, і Дарвіна, творця теорії біологічної еволюції.

Впродовж цілої писаної та неписаної історії людство розподілялося на людей вільних і невільників. Могутня римська імперія була основана на інституції невольництва, м'язи якої становили джерело енергії римської технології. Як довго існували королі та інституція невольництва, що відродилася в середньовіччі у формі кріпацтва, не було властиво жадної потреби шукати нових джерел енергії та витратити час на наукові досліді. Якщо такі досліді велися, то їх висліді використовувалися для забави, вогограїв і різного роду непрактичних екстраваганцій, якими одні пани хотіли заімпонувати другим. На такі екстраваганції та фокуси пішли технічні таланти Леонарда да Вінчі, Д. Паппена та Томи Агріколі.

Та Бог не тільки створив нам чудову плянету, закосичену блакитним небом і сонцем, але сповнив її також дорожочинними скарбами мінералів і пального, що були призначені для потреб людини та її підняття на вищий щабель цивілізації. Два останні сторіччя — це доби дослідів над законами природи та використання цих усіх скарбів землі для потреб людини. У висліді постала модерна наука та її дитина — технологія, якій судилося стати найбільш революційною силою в історії людства. Коли Іванові Котляревському було сім років, а Катерина II „постригла” останнього гетьмана України Кирила Розумовського в графи, 56 делегатів американських стейтів зїхалися до Філядельфії, щоб проголосити незалежність ЗСА. Тій новій республіці, що простягалася вузьким пасмом уздовж Атлантийського океану, судилося не тільки драстично змінити долю тієї

заморської англійської колонії, але також перестрибнути в розвитку цивілізації Європу та стати носієм поступу й ідеалу свободи. Вісім років пізніше (1784 р.) англійський механік Джеймс Ватт винайшов парову машину, що стала основою Індустріальної революції. Перехід від ремесла до промислу створив тисячі нових звань і спеціалізацій, збільшив і здешевив виробництво товарів першої потреби і, у висліді, не тільки визволив людину з неволі фізичної праці, але теж збагатив її та підніс до нечуваних висот її життєвий стандарт. Індустріальна революція краще за збудження Бастилії розбила доцьогочасні соціальні барикади, започаткувала справжню демократизацію світу та піднесла притоптану середньовіччям гідність сірої людини. Індустріальна революція оперезала нашу планету густою сіткою залізничних рейок і дала людині новий, вигідний і дешевий засіб льодокомотії у формі залізниці, винахід якої зв'язаний з іменем англійського інженера Стівенсона (1825 р.). Перший поїзд урухомлено в Англії між містами Стактон і Дарлінгтон, а його швидкість дорівнювала десяти кілометрам на годину. Десять років пізніше всі більші міста Англії мали вже залізничну сполуку, а за нею пішла Європа й Америка. В 1925 році, цебто в першому сторіччі існування залізниці, довжина залізничних рейок у світі виносила 1,200,000 кілометрів, а її максимальна швидкість 120 км на годину. Сьогодні ми є свідками повільного замирання парових залізниць, що не в силі суперничати з більш економними електричними залізницями.

Вершком Індустріальної революції вважають половину XIX сторіччя, в якому ЗСА відзначили перше сторіччя своєї незалежності великою світовою виставкою у Філядельфії (1876 р.). Цей рік для нас, українців, був роком найбільшого національного упокорення та деспотизму московського великодержавства, бо в тому році т. зв. Емським указом заборонено в Україні писати й друкувати по-українськи в ім'я засади: „України нема, не було і бути не може”. Філядельфійську світову виставку, що тривала від 10 травня 1876 року до кінця літа, відвідало поверх вісім мільйонів людей з усіх закутків світу, з яких кожний заплатив півдолара вступу, щоб подивитися на останні чудеса техніки й осяги молодого американського промислу й американської технічної досконалості. Бо ця виставка була відзначенням не тільки 100-річчя народження Америки, але теж її революційного переходу з рільничої країни в індустріальну. Цю виставку відкрив у туманний травневий ранок президент ЗСА Грант спільно з бразилійським королем Дон Педром під звуки інавгураційного маршу, що його Вагнер написав спеціально для цієї мети. Темою виставки була „Потужність”, яку символізувала велетенська парова машина Корлісса на 1,600 кінських сил; її урухомленням відкрито офіційно виставку.

Статуя „Свободи”, дарунок французького народу, ще не була готова на відкриття виставки, але її скульптор, Бартольді, викінчив праву руку тієї статуї зі смолоскипом, яку вмонтовано на терені виставки і яка стала однією з її найбільших атракцій. Королівський стан на тій виставці репрезентував згадуваний уже бразилійський король Дон Педро, який, до речі, допоміг Грегемові Беллу, щоб прийнято на виставку його „звуковий телеграф”, наш сьогоднішній телефон. На жаль, цей революційний винахід уміщено в непомітному місці на виставці, в тіні інших експонатів і миготливої вікторіанської декорації.

Але ні телефон, ні телеграф, ні радіо, ні телевізія, ні електричний мотор не стали б дійсністю, якщо б люди не впали на слід прямо чудесної форми енергії, яку д-р Гілберт, приватний лікар англійської королеви Єлисавети I, назвав електрикою, від грецького слова електрон. Сьогодні ми називаємо її електромагнетною енергією, бо численні досліді виявили її зв'язок з магнетною силою. Електрика чи магнетизм були вже предметом дослідів грецького філософа Талеса з Мілету ще в 600 році перед Христом, при чому назва магнетизм виводиться від назви повіту Магнезія, в якому знайдено перший магнет. Немає сумніву, що Талес припускав існування зв'язку між електрикою та магнетизмом, але людині потрібно було 2400 років, щоб встановити природний закон цього зв'язку. Встановив його Ганс Христіан Ерстед, а поглибили та розвинули його такі уми, як Ампер, Кулон, Фарадей, Генрі Мексвел та Ом. Найважливішим електромагнетним законом був закон індукції, який казав, що коли перетинати замкненим металевим провідником лінії магнетного поля, в тім провіднику виникає електричний струм. Цей закон відкрили незалежно від себе англієць Фарадей та американець Генрі. Він став основою побудови генераторів, електричних моторів та розвитку електричного промислу.

Сьогодні важко уявити собі життя без електричного струму. Електрична жарівка, телефон, телеграф, радіо, телебачення, електричні печі, машини для прання, машини для миття посуду, вентилятори, електричні сушильники, автоматична контрола ogrівальних печей — це тільки частина речей нашого щоденного вжитку, що одержує погін від тієї чарівної енергії. Одним з найбільших винаходів для щоденних потреб людини вважають електричну жарівку. Той винахід завдячуємо американському самоукові Томі Альві Едісонові, геніальному „чародієві” з Менло Парку. В цій місцевості, недалеко Ньюарку, Едісон улаштував свою лабораторію, в якій переводив досліді та працював над своїми винаходами. Поруч електричної жарівки він винайшов фонограф, який його сучасники називали найгеніальнішою забавкою світу. Едісон має на своїм конті біля тисячі різноманітних винаходів, більшість з яких зв'язана з виробленням та розпровадженням електричного струму. Він, до речі, збудував першу електрівню а паровим погоним на вулиці Перл у Нью Йорку, винайшов електричний запобігач (стопку) та придумав основу розпровадження підземних кабелів. На терені своєї посілости в Менло Парку він збудував перший електричний трамвай і поробив низку уліпшень, які знайшли потім застосування в електричних залізницях і міських трамваях.

Піонером електричної залізниці був Вернер Сіменс, який у 1879 році збудував на Промисловій виставці в Берліні електричну залізницю, що їхала на однометрових рейках у формі кола довжиною 1000 стіп. Ця залізниця мала погін від електричного мотору, що одержував струм з генератора, гнаного п'ятикінною паровою машиною. Сьогодні електричні залізниці — це побіч авт найбільш популярний засіб льокомоції, перед яким стелиться світле майбутнє. Доказом цього — електрична залізниця Токайдо в Японії, що їде зі швидкістю 200 км на годину та перевозить щоденно до праці і з праці мільйони японців на далекі віддалі.

Рік 1800 становив перелім у розвитку культури і техніки. В 1799 році Бетговен закінчив свою першу симфонію, а в Італії побудовано оперу Ля

Скаля. Англія перейняла провід у розвитку технології, що позначився Індустріальною революцією, виявом якої був перехід сільського виробництва до фабричних міст і будівництвом механічних двигунів. Цей технологічний провід тримала Англія в своїх руках до кінця XIX століття.

Більш-менш у тому часі, коли українська поетеса Леся Українка заговорила до своїх земляків у Києві новим полум'яним словом, німецький інженер Отто в місті Дойц винайшов рушій внутрішнього згорання, який став основою розвитку автомобілів. Перший автомобіль з погоном мотору Отта збудував німецький механік Карл Бенц. Його слідами пішов Отто Даймлер, відомий як основник фірми Мерседес-Бенц. Але ні вони, ні їх французькі чи англійські конкуренти не були в спроможі зробити автомобіль засобом щоденного вжитку. Ця честь припала синові американського фермера коло Детройту Генрі Фордові. Таємницею його успіху було впровадження монтажної ленти та толеранцій, що уможливили масову продукцію авт і здешевлення їх ціни. За час від 1908-го до 1927-го року він випroduкував 15 мільйонів авт т. зв. „моделю Т“, що здобули собі велику популярність і попит своєю низькою ціною (290 дол.) та витривалістю. Сьогодні, побіч фірми Форда, ведуть перед в американській автомобільній індустрії фірми Дженерал Моторс, Крайслер та Амерікен Моторс. Вони спільно продукують річно поперх 10 мільйонів автомобілів. Цей небувалий розвиток автомобільної індустрії та розвиток інших ділянок промислу висунув Америку на передове місце в технології світу. Цей бурхливий ріст американського промислу був зумовлений не тільки великим багатством сировини та енергії (залізо, вугілля, нафта, газ, дерево, бавовна), але й особливими умовами життя, що давали можливість найбільшому емігрантові вибитися наверх і здобути славу та багатство, якщо він мав відкритий розум, добру ідею та снагу до праці. Бо Америка, не маючи шляхетських традицій, цінила найбільше успіх. Якщо хтось донився успіху — це доказувало, що він кращий і вартісніший за інших.

З важливіших винахідників і промислових піонерів слід згадати ще Семюела Морзе, винахідника телеграфу; Ч. Гудіра, винахідника вулканізації; Е. Гова та Зінгера, винахідників машини до шиття; К. МекКорміка, винахідника механічної жниварки; М. Пульмана, винахідника спального вагону; Ф. Ремінгтона, винахідника друкарської машинки, Дж. Істмана, винахідника фотографічної плівки та Дж. Вестінггава, винахідника пневматичної залізничної гальми й основника фірми парових турбін. Це тільки мала частина винахідників і промисловців, що причинилися до розвитку американського промислу та його передового місця в світі.

Наш огляд американських винахідників був би, проте, неповний, коли б не згадати ще Грегема Белла, винахідника телефону, та братів Райтів, винахідників літака. Ці обидва винаходи, зроблені аматорами, мають епохальне значення в нашому щоденному житті та далековідстаневій комунікації. Про широке застосування телефону в Америці показує статистика, зроблена в 1974 році фірмою Телефон Белл Ко. І так у 1974 році американці користувалися 190 бiльйонів разів телефоном, цебто на кожного мешканця ЗСА припадало 868 розмов. У порівнянні з 1973 роком кількість телефонічних розмов зросла на 12 бiльйонів. Кількість телефонічних апаратів, заiнстальованих у ЗСА в 1974 році дорівнювалася

138 мільйонам, з чого 37 мільйонів припадало на підприємства, а 101 мільйон — на приватні дома.

У 1903 році кількахвилинний політ літака братів Райтів у Кітті Говк, Північна Кароліна, звернув увагу світу на те, що людина може подолати далекі віддалі легше та скоріше, як перед тим. Але людині забрало поверх 50 років, щоб розвинути летунство до сьогоднішнього стану, в якому літаки струменеві типу Лакгід чи Даглес перевозять пасажирів з швидкістю, що переходить тисячу миль на годину. В останній світовій війні бомбовики виявилися найбільш нащівною зброєю, що спричинила падіння німецької потуги та перемогу альянтів.

Упродовж найбільшого розвитку науки ніхто не уявляв собі, що людина зуміє визволитися з пут земної гравітації та стане стопою на оспіванім усіма поетами світу місяці (1969 р.). Не тільки це, людина всіля надземні простори штучними сателітами, устаткованими науковими інструментами та телескопами, що передають на землю інформації про побудову нашої планетної системи і всесвіту. Вони передають нам теж цінні відомості про стан погоди, розташування мінералів та енергетичних ресурсів нашої землі, передають телевізійні програми та телефонні розмови на далекі віддалі (Телстар). У 200-річчя ЗСА інженери й науковці НАСА (Федеральна Адміністрація Аеронавтики і Простірних Полетів) випустили на планету Марс дві дослідні ракети, Вікінг I і II, устатковані біохімічними лабораторіями, які просліджують на Марсі можливості існування органічного життя в околиці його рівника і бігуна.

Америка дійшла в половині XX століття не тільки до вершин своєї технічної, але також і наукової досконалости. Доказом цього слід уважати кількість нобелівських нагород, що їх одержують американські вчені в усіх ділянках знання. Вершком успіху американських науковців було спорудження атомової бомби в рамках т. зв. Менгетенського проєкту. Людині перший раз вдалося штучно викликати ланцюгову реакцію атомних електронів і визволити потужну енергію, ув'язнену Творцем в атомній структурі матерії. Цей великий осяг Америки не був би можливим без активної співпраці трьох європейських учених світової слави — Нільса Бора, Енріка Фермі й Альберта Айнштейна, творця модерної фізики та теорії релятивності. Атомову енергію запряжено до колісниць людських потреб у формі пального, що вистачає на довгі роки.

В 1955 році слущено у воду, передбачений Жюль Верном, підводний човен „Навтілус” з атомовим погоном. За ним пішов атомний корабель „Саванна”, атомний літак та атомні електрівні. Таким способом атомовий погін, що його несміло передрікали автори фантастичних повістей на початку цього століття, став дійсністю. В 1879 році, коли Іван Франко сидів у в'язниці за свої соціалістичні переконання, а західньо-європейська інтелігенція сиділа ображена на театральних виставах Ібсена „Дім ляльки”, в Королівському інституті в Лондоні відбувалися щоп'ятниці сходуни членів і запрошених гостей. Ібсен здраматизував у своїй п'єсі пробудження жінки з кайдан вікторіанського обмеження, а доповідачі на зібранні Королівського інституту намагалися в'яснити, в який спосіб електрична комунікація визволить людство з тиранії та ізоляції їх щоденного життя. Це були передбачливі науковці, але вони не були в спроможі передбачити повністю висліди наукової праці в майбутньому. І так само як Ібсен не міг передбачити появи книжки Фрейда „Три трактати

про теорію статі”, опублікованої 25 років пізніше, ні сьогоднішнього „визволення” жінки, так само й Сер Вільям Генрі Пріс, чільний науковець Англії, електричний дослідник і винахідник, не міг передбачити радіових авдіцій, кольорового телебачення, радару чи компютора. Всі ті винаходи стали дійсністю в першій половині XX століття в країні, в якій ще 200 років тому індіани полювали луками на буйволів та оленів. Це була доба народження нової технології, що перейшла своєю важливістю все те, що досі створило людство впродовж своєї цілої історії. Це була доба світанку електронної технології, що стала переємником Індустріальної революції. Електричний струм становить русло електронів, що пливе крізь металевий провідник у висліді різниці потенціалів. Рухом електронів, що вийшли з металевого провідника, займається електроніка. Одним з перших її досягів був бездротний телеграф, що його винайшов Гульєльмо Марконі, експериментуючи електромагнетними (радіовими) хвилями Герца. В 1900 році, того самого дня, коли в опері Ля Скаля поставлено прем'єру „Тоски” Пуччіні, переслано першу радіову інформацію між двома американськими воєнними кораблями „Нью Йорк” і „Массачусетс” на відстані 36 миль.

У тому самому році, коли Іван Франко написав поему „Мойсей”, англійський науковець Джан Е. Флемінг працював над електричним приладом, що складався із скляної вакуумної грушки, в якій були вміщені анод й катод. Цей пристрій, що діяв як випрямлювач електричного струму, Флемінг назвав електричним вентилям; пізніше він одержав назву електронної лампи. Коли А. Айнштайн счинив революцію в світі фізики своєю теорією релятивності, американський науковець Лі Де Форест впровадив третій елемент до електронної лампи Флемінга, металеву решітку, та створив електронний підсилювач, назвавши його „одіон”.

У міжчасі події світу котилися лаявною вперед. У 1907 році Мирослав Січинський виконав атентан на галицького намісника, графа Потоцького; 1912 році затопився в ударі з айсбергом найбільший пасажирський корабель „Титанік”; Ігор Стравінський написав свій балет „Петрушка”, а на олімпіаді в Стокгольмі рекордували перший раз час спортових досягів електронічно. В 1913 році світ фізики був заскочений новим моделем атома Нільса Бора, в якому електрони кружляли по орбітках довкола ядра, спорудженого з нейтронів і протонів. Але ще більше були заскочені глядачі „модерним мистецтвом” сучасних французьких малярів, що виставили свої полотна в неславній ньюйоркській „Арморі Шов”. Більшість глядачів була особливо вражена образами таких мистців, як Пікассо, Матіс, Брак та Марсель Дюшамп, картина якого, „Гола жінка на сходах”, була джерелом найбільш контрверсійних коментарів.

У 1920 році сталися дві важливі події: створено Лігу Націй та урухомлено першу радіову станцію в світі КДКА в Піттсбурзі. В 1923 році Володимир Зворикін з компанії аР-Сі-Ей одержав патент на свій іконоскоп, цебто першу телевізійну тубу, а полковник американської армії Вільям Р. Блер одержав патент на радар. У 1927 році відбулася перша радіофонічна розмова між Нью Йорком і Лондоном, а в 1929 році президент АрСіЕй Давід Сарнов звернувся до Зворикіна, щоб він склав кошторис на телевізійну станцію. Кошторис Зворикіна становив 100,000 дол., але справжній кошт телевізійної станції виносив 50 мільйонів доларів. Цю першу телевізійну станцію в світі урухомлено в навечір'я

вибуху Другої світової війни (20 липня 1939 р.). Відкриваючи її в рамках Світової виставки в Нью Йорку, Д. Сарнов сказав, що „ми додали до звуку зір та покликали до життя новий рід мистецтва, що матиме великий вплив у житті людей цілого світу”.

Напередодні Другої світової війни випродуковано також геніяльний лік, пеніциліну, яку 10 років скоріше винайшов англійський бактеріолог Александер Флемінг. Після закінчення Другої світової війни починають появлятися, мов гриби по дощі, технологічні чудеса, що ставлять ЗСА в передові ряди знання. Одним з найбільших чудес слід уважати винахід компютора і транзистора, що стали поштовхом трильйонної економії багатьох держав світу та полету людини на Місяць. Перший компютор ЕНІАК, вагою понад 30 тонн, мав 18,000 електронних ламп, зуживав 130 кіловат електричної енергії та був спроможний виконувати 5000 арифметичних обчислень на секунду. В 1947 році в лабораторії Белла три американські науковці Джан Бардін, Волтер Браттен і Вільям Шаклі винайшли германієвий транзистор, що став основою розвитку модерної електронної індустрії. Заслуга транзистора — це елімінація електронних ламп, мініятюризація та здешевлення електронних продуктів.

У 1945 році засновано в Сан Франсіско світову організацію миру з найменням „Об'єднані Нації” Завдяки княжому дарові Джана Рокефеллера у висоті 8,5 мільйонів доларів на закуп площі, побудовано в Нью Йорку дім Об'єднаних Націй, що став місцем постійного осідку цієї організації. В тому часі, як Ніл Армстронг став ногою на Місяці, науковці світу намагалися розшифрувати таємницю життя живої клітини, а південно-африканський лікар-оператор Хрестіян Бернард перевів з успіхом операцію перещеплення людського серця, цим створивши надію, що шляхом трансплантації органів можна буде в майбутньому рятувати життя досі невилічимо хворих пацієнтів.

Великий технологічний поступ за останніх 200 років не має прецеденту в історії людства. Його особливістю слід уважати те, що рушійною силою цього поступу стала країна без світлого минулого та блискучих традицій. Причин цього слід шукати у виникненні нових ідей та в умінні абсорбувати нових імігрантів, і у відсутності гніту, який завжди витворює відповідну реакцію. У висліді, жадна країна світу не виявила такого росту населення, як ЗСА. Соціальне наверхствування суспільности в інших країнах не дало змоги вияву багатьом великим талантам. У ЗСА навпаки: кожний великий талант знаходив відповідне визнання й піддержку, і в тому таємниці росту й розвитку цієї країни. Від першого перепису населення, переведеного в 1790 році, населення цієї країни зросло від чотирьох до 215 мільйонів осіб. Одночасно в тому самому часі її кордони пересунулися від Атлантийського океану до Тихого та поза ним, до Гавайських островів і Аляски. Те переміщення границь було дальшим стимулом розвитку Америки, який бачимо сьогодні.

Проте багато людей ставиться з великим застереженням до поступу технології. Причин цього слід шукати в консерватизмі й страху перед незнаним. Кожний рух вперед викликає опір, але поступ був завжди здійснюваний людьми відважними та сильними духом і вірою. Коли прийшла Перша індустріальна революція на початку XIX століття, найбільш охоплені страхом були кріпаки та колишні невольники, що протиставилися технології, яка змінювала їх безпечний старий світ. Але

технологія в дійсності допомогла їм збільшити продуктивність, а це у висліді виростало незбагнене багатство та піднесло їх же доцього-часний життєвий стандарт до нечуваних досі висот. Сьогодні Друга індустріальна революція йде повним ходом. Її найпотужнішу зброю становлять компютери, що стають з кожним роком менші, мудріші та дешевші. Коли Перша індустріальна революція визволила людство від фізичної неволі, Друга індустріальна революція звільняє його поступово від монотонності праці та умового безділля.

Ми відбули спільно чудесну подорож крізь країну нашого знання на відстані двох сторіч. Тепер стоїмо на порозі нового, чарівного світу, про який нам говорили пророки, віщуни, філософи та футуристи. Цей новий світ з Божою допомогою не матиме ні бідаків, ні багатіїв, ні гноблених, ні гнобителів. Це буде світ, в якому людина зуміє загнуждати соняшну та атомну енергії для добра й щастя людства.

МАВПИ „ВИХОВУВАЛИ” ХЛОПЦЯ

Написав Н. Н.

Хлопець Джон, якому тепер вісім років, жив чотири роки в африканських джунглях із мавпами. Тепер він у притулку для сиріт в місцевості Гітега в Бурунді (Південна Африка). Туди вибралися два професори університету, яких спеціальність досліджувати ненормальних дітей. Це д-р Гарольд Лейн, професор-психолог Нортістерн університету, і д-р Річард Пілерд, психіатр Бостонського університету. Хлопець Джон, який має, як сказано, менш-більш вісім років, певно попав між мавпи сиротою. Згідно зі звітним південно-африканської газети „Сандей Таймс”, хлопця знайшли вояки 2 червня 1974 року, як він з гуртом сірих мавп лазив у джунглях.

Д-р Лейн сказав, що мабуть того хлопця вдасться привернути до нормального людського життя. В Бурунді будуть учити хлопця, щоб відвик від своїх мавп'ячих звичок, що, хоч як дуже стараються реабілітувати хлопця, він все одно досі залишився у своїй поведінці зовсім наче мавпа. Не вміє говорити, а порозумівається мавп'ячим бурчанням і клацанням зубів. Не хоче їсти нічого, крім овочів і рослин, а коли хвилюється або злякається, підскакує і кричить погрозливо у мавп'ячий спосіб. Не хоче носити вбрання, має великі мозолі на руках і колінах.

Лейн буде спочатку робити з хлопцем звичайні досліді, фільмуватиме його і слідкуватиме, як він реагує на мавпи. Можливо, що Джона пізніше привезуть у ЗСА для дальших дослідів. Південно-африканський репортер, сказав, що з тих різних фактів, які зауважені у того хлопця, виходить, що він зовсім інша людина. Лейн є автором книжки про „дикого хлопця” з Авейрону, знайдену дитину, яка жила в лісах центральної Франції в 1799 році. Досі, — каже він, — був це останній випадок про таку дитину, що жила в пущі без контакту з людьми. Ніколи не було доказаного випадку про дитину, виховувану звірами, — сказав він, — такого як Мауглі, наприклад, з відомої повісті Редьярда Кіплінга.

ЗЕМЛЕТРУСИ

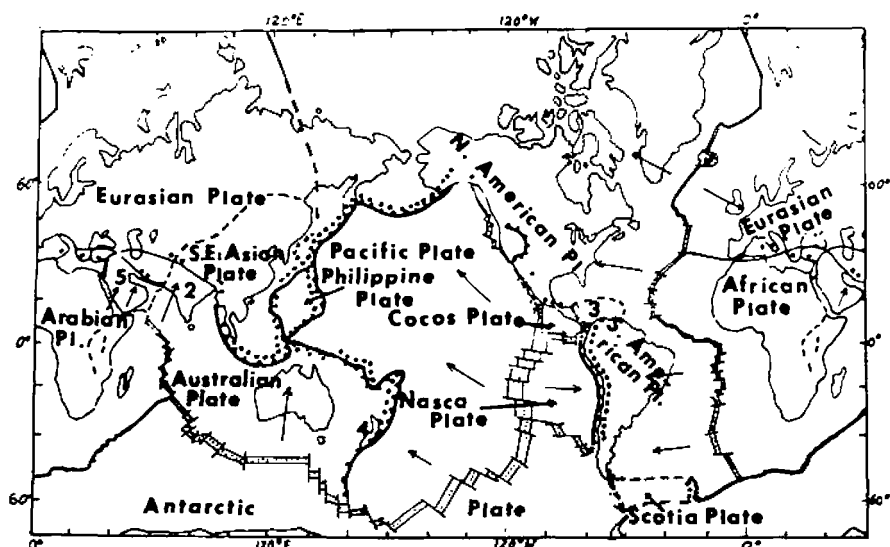
Написав д-р Іван Олексішин, професор геології, емер. Бостонський університет

Землетруси — це дрюгання земної кори на меншому або більшому просторі Землі. Залежно від сили дрюгання, що її обчислюємо т. зв. скалею Гутенберга й Ріхтера, розрізняємо легкі потрясення земної кори й дійсні землетруси, часто дуже пагубні в своїх наслідках, особливо, коли охоплять густо заселені простори. Невеликі дрюгання земної кори на її поверхні можуть бути спричинені зовнішніми чинниками, наприклад, розривом гарматних стрілен, ручних гранат, бомб, висаджуванням скель у каменоломах, тунелях і копальнях, експльозіями газів у копальнях, рухом тягарових авт, переїздом залізничних потягів, обриванням склепінь у печерах у вапнякових і гіпсових скелях, обсувами ґрунту по довготривалих дощах або під час снігового розтавання на весні, обсувами снігових лавін разом з відламками скель і т. п. Такі дрюгання земної кори охоплюють тільки малі простори. Дещо сильніші землетруси постають від вулканічних процесів, джерелом яких є рух магми в кратері вулкану, тому також охоплюють вони тільки не дуже великий простір довкола вулкану.

Дійсні, переважно пагубні в наслідках є землетруси, спричинені внутрішніми-тектонічними чинниками. Ці чинники викликають велике напруження магми, зосередження якої бувають в астеносфері, себто в горішній частині мантиї, де потенціальна енергія магми змінюється в кінетичну, яка, натискаючи на вищеозалягаючу земну кору коло 100 кілометрів, себто коло 62 милі, потужности, спричинює в ній розломи, сполучені зі сильним дрюганням, яке відчуваємо на поверхні Землі. В ці щілини земної кори відтак втискається з астеносфери магма, яка по охолодженні утворює базальтові й діабазові скелі, — наприклад, відома „палісада” на деякому відтинку вздовж ріки Гудсону біля Нью Йорку, та окремі діабазові скелі, переважно округлі копули біля Ньюарку й біля місцевости Голіок у долині ріки Коннектикат, які є виповненнями гирл і кратерів вулканів зі середньо-тріасового часу, себто з-перед приблизно двох сот мільйонів років.

Швидкий розвиток геофізики, починаючи з половини ХХ століття, як однієї з модерних ділянок геології, та застосування її методу у досліджуванні внутрішньої будови Землі, виявили, що земна кора складається з багатьох плит, які, неначе криги льоду у воді, повільно пересуваються на піввідкій масі астеносфери.

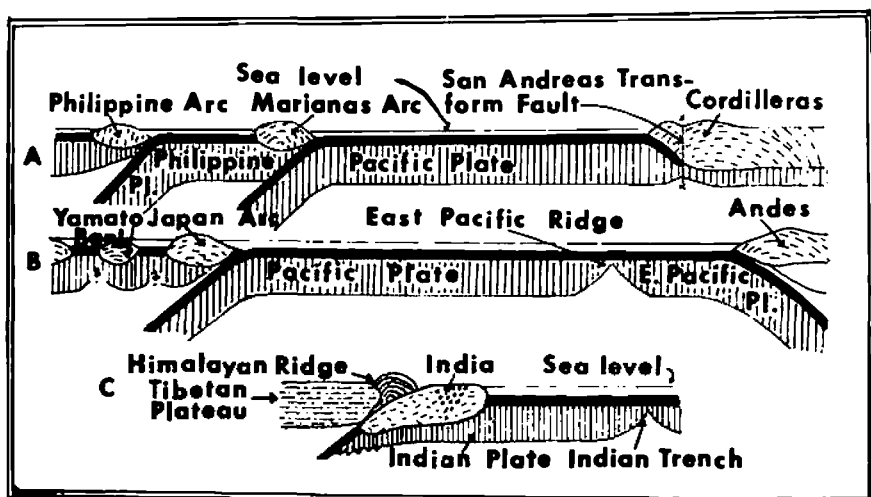
Приглядаючись фізичній карті Землі, завважуємо серед поодиноких океанів довгі підводні гірські хребти, деякі найвищі вершки яких вистають у формі островів понад рівень води. Ці підводні гірські хребти утворені магмою, яка продісталася на поверхню океанічного дна вздовж щілини в земній корі. Магма, вродіставшись щільною в земній корі на поверхню океанічного дна вже як лява, по охолодженні утворює базальтові скелі, які, постійно збільшуючись у ширину, розсувають на боки окремі плити земної кори (Рис. 1.).

(Рис. 1.)

Розміщення землетрусів і вулканічної діяльності, підводних океанічних хребтів, у яких утворюється базальтова океанічна земна кора, що розсуває на боки поодинокі плити земної кори.

Східно-тихоокеанський підводний хребет з центральною тріщиною поділяє Тихий океан на дві частини. На захід від цього підводного хребта розташована велика Техоокеанська плита (блок) і одна мала Філіппінська плита. Ця остання обрамована довкола тектонічними западинами на дні океану. На схід від Східно-тихоокеанського підводного хребта розташована Східно-тихоокеанська, або Наска плита, а на північ від неї — невелика Кокосова плита. Нова базальтова океанічна земна кора, яка повстає в центральній тріщині Східно-тихоокеанського підводного хребта, збільшуючись у ширину, розсуває вищезгадані океанічні плити земної кори на боки, поширюючи дно Тихого океану. Тихоокеанська плита обнижується в Алеутській, Курильській, Японській, Маріанській і Тонга-Кермадек тектонічних западинах на дні Тихого океану, а Філіппінська плита — переважно в Філіппінській і Формозькій тектонічних западинах, де ці плити поступово проковтує астеносфера (Рис. 2).

(Рис. 2.)

Схематичні перекрої кількох океанічних плит земної кори, які, пересуваючись на боки від підводних океанічних хребтів, де твориться нова океанічна земна кора, обнижуються в тектонічних западинах біля берегів суші і спричинюють горотворчі рухи, розломи земної кори, вулканічну діяльність і землетруси.

Східньо-тихоокеанська, або Наска плита обнижується в Перу-Чилійській тектонічній западині, яка творить західню межу легшої континентальної плити Південної Америки. Невелика Кокосова плита на своєму східньому краї частинно прикрита насуненими двома малими континентальними плитами Юкатану й Гондурас-Нікарагви. Далше на півночі континентальна плита Північної Америки, пересуваючись у західньому й північно-західньому напрямках, прикрила не тільки продовження Східньо-тихоокеанського підводного хребта, але також східню частину Тихоокеанської океанічної плити, доказом чого є численні розломи в земній корі, наприклад, скид св. Андрія та інші на просторі Каліфорнії.

Океанічні плити, збудовані переважно з тяжких базальтових скель, обнижуються — як це представлено на рисунку 2 — у тектонічних западинах, розташованих рівнобіжно до гористих східніх берегів Азії, деяких островів Океанії і західніх гористих берегів Південної і Середньої Америки, яка в дійсності є південною частиною Північної Америки. Ці океанічні плити в цих западинах, обнижуючись під легші континентальні плити, спричинюють велике тертя, горотворчі рухи й розломи в земній корі на суші вздовж морських берегів. У ці щілини в земній корі відтак втискається магна з астеносфери, яка спричинює вулканічну діяльність, сполучену з інтенсивними землетрусами вздовж східніх берегів Азії: на півострові Камчатка, на Курильських, Японських і Філіппінських островах, а відтак на островах Нової Гвінеї, Нових Гебрід, Нової Каледонії і Нової Зеландії в Океанії, та вздовж західніх берегів Південної і Північної Америки, включно з Алеутськими островами, замикаючи великий Тихоокеанський вулканічний перстень.

Вулканічна діяльність і часті землетруси появляються також вздовж розломів у земній корі в полосі молодих складчастих гір Альпійсько-Гімалайської системи на просторах Португалії, південної Іспанії, південної Італії, Югославії, Албанії, Греції, Туреччини, Ірану, Афганістану, Пакистану, Індії і на островах Суматра та Ява. Ця вулканічна діяльність і часті землетруси на цих просторах спричинені обниженням у тектонічних западинах кількох малих плит земної кори на просторі давнього морського басейну т. зв. „Тетида”, решткою якого є сучасне Середземне море, та великої Індійської плити, які пересуваючись у північнім напрямі спричинили вигнення у складки гір Альпійсько-Гімалайської системи й численні розломи земної кори на цих просторах.

Ще інша вулканічна полоса і зв'язані з нею землетруси простягаються в розломах земної кори на просторі тектонічного обниження в східній Африці, починаючись від Замбезі на півдні до Етіопії (Абесінії) на півночі, де відтак ці розломи розгалужуються на два рамена: одно рам'я простягається через Червоне море, Акабську затоку, Мертве озеро, в долину річки Йордан, а друге рам'я з Аденської затоки простягається вздовж ріки Інд у Пакистані, перетинає гірське пасмо Каракорум і простягається далше в північносхідньому напрямі на Байкальське озеро, де звертає на схід у напрямі Тихого океану.

Література

Coleman, R. G., 1971, Plate Tectonic Emplacement of Upper Mantle Peridotites along Continental Edges. *Journ. of Geophys. Res.*, vol. 76, no.5, pp. 1212-1222.

Dewey, J. F. and J. M. Bird., 1970, Mountain Belts and the New Global Tectonics. *Journ. of Geophys. Res.*, vol. 175, pp. 2625-2647.

Dewey, J. F. and B. Horsfield, 1970, Plate Tectonics. Orogeny and Continental Growth. *Nature*, vol. 225, pp. 521- 525.

Dietz, R. S., 1961, Continent and Ocean Basin Evolution by Spreading of the Sea Floor. *Nature*, vol. 190, pp. 854-857.

Gutenberg, b. and C. F. Richter, 1954, Seismicity of the Earth. Princeton University Press.

McConnell, R. B., 1967, The East African Rift System. *Nature*, vol. 215, pp. 578-581.

Morgan, W. J., 1968, Rises, Trenches, Great Faults and Crustal Blocks. *Journ. of Geophys. Res.*, 73, pp.1959-1982.

Oleksyshyn, I., 1973, The Instability in the Distrubution of Continents on the Earth. *Proceed. Sect. of Chem. Biol. and Medic., Shevchenko Sci. Soc.*, vol. 7, pp. 60-76. (Докладніший список літератури).

Vine, G. J., 1966, Spreading of the Ocean Floor, New Evidence, *Science*, vol. 154, no. 3755, pp.1405-1415.

Wilson, J. T., 1963, Continental Drift. *Scientific American*, 208, pp. 86-100.

Wilson, J. T., 1968, Static and Mobile Earth. The Current Scientific Revolution. *Proceed. of Amer. Philos. Soc.*, vol. 112, no. 5, pp. 309-320.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Написав Микола Шпитко

Соціальна опіка така стара, як і людство. Завжди були бідні, сироти, вдови, старі, які потребували допомоги. Знаємо, що вже за часів Ісуса Христа апостол Юда збирав гроші для бідних, сиріт та немічних. Опісля цю саму функцію виконували діакони. В інших країнах звичайно роди опікувалися своїми бідними. Наприклад, у Спарті старих, немічних, нездібних до праці кидали в провалля, що звалось Тайгет. Обов'язок держави опікуватися бідними заведено перший раз у Німеччині в 1884 році за часів Бісмарка всупереч Марксові, який твердив, що робітник капіталістові потрібний доти, доки він може працювати а опісля його викидають на сміття, як старий ходак. Бісмарк видав закон про охорону старих, охорону робітників. У ЗСА проблема охорони робітників, старих, сиріт і вдів досить нова, бо почалася щойно в 1904 році; тоді американці розпочали студіювати проблему охорони бідних, а закон впроваджено аж 1937 року. Спочатку потребуючим давали харчі, вбрання та мешкання, і вони були відділені від інших, бо мешкали в бараках, носили спеціально для них приготовану одягу, щоб їх можна було завжди пізнати. Майже до 1939 року вони діставали не гроші, а зобов'язання, на які вони діставали всі потрібні речі для життя. Сьогодні в Америці є 20 мільйонів осіб на публічному утриманні, з того майже половина дітей. До 1974 року всі старі, хворі і нездібні до праці діставали допомогу суспільної опіки, а в квітні 1974 року вилучено всіх, що досягнули 65 життя, та калік і створено новий фонд, так званий додатковий, або ССАЙ, з якого користають і ті, що працювали, але заробляли мало і не можуть покривати всі свої видатки і потреби чеками соціального забезпечення ССА.

Право на пенсію від соціального забезпечення мають особи, що працювали, платили вкладку до соціального забезпечення. Щоб дістати пенсію, треба внести писемне прохання. Вік 65 років управнює до цілої пенсії, в 62 роки можна дістати знижену пенсію. Працюючий, що став нездібним до праці через випадок, управнений до пенсії, коли він працював один і пів року в останніх трьох роках перед випадком. Після смерті працюючого мають право на пенсію: дружина, малолітні діти або його батьки, якщо вони були на його утриманні. Навіть розведена жінка має право на чоловікову пенсію, якщо з ним жила протягом 10 років або вона опікується його малолітніми дітьми. По смерті працюючого той, хто платив за його похорон, дістане від соціального забезпечення 255 дол., як частинне покриття коштів похорону. Працюючий не потребує бути

американським громадянином. Висота пенсії працюючого залежить від віку, суми заробітку і часу праці. Одержавши пенсію, особа може даліше працювати і не втрачати пенсії, якщо вона заробить 3,480 річно, не маючи 65 літ життя, або 4,500 в 1979 році, коли їй 65 років або більше. В 1980 вона зможе заробити 5,000, не втративши нічого з її пенсії. Після досягнення 72 року життя пенсія підлягає скороченню, а в році 1982-му вже в 70 років не підлягатиме скороченню. Тепер маємо в Америці 34 мільйони людей, що дістають пенсію з тієї або іншої причини. Подання треба подати три місяці перед виходом на пенсію. Коли хто чекає на визначення пенсії і не має іншого доходу, може вдатися до Відділу суспільної опіки і дістати допомогу аж поки не дістане чек від соціального забезпечення. У випадку хвороби, якщо хто не має де, або не в силі варити, можна дістати від Велфару додаткову грошову допомогу. Так само у випадку пожежі або грабунку можна жадати і дістати додаткову допомогу від Уряду суспільної опіки.

Додатковий чек суспільної опіки, так званий ССАЙ, може дістати американський громадянин або той, що має право на постійний побут у ЗСА, коли має 65 років, або сліпий, або каліка, який не має іншого доходу. Така особа, що живе сама, дістане 270.75 дол. місячно; якщо з другою особою, то дістане 217 дол. місячно; особа дістане 154.45 дол., коли живе при родині та має даром харчі і помешкання. Подружжя, де обоє управлені діставати допомогу, мешкаючи окремо, дістануть 386 дол. місячно. Якщо мешкають разом з другими і платять частину чиншу, та дістануть 311 дол. місячно; а коли мешкають з другими і мають даром харч і мешкання, то дістануть 236 дол. місячно.

Особи, що дістають ССАЙ чек, можуть мати готівки 1,500 дол. Подружжя — 3,000 дол. і крім того — дім ід авто вартости 1,200 дол.

Подання про допомогу треба бносити до Уряду соціального забезпечення; відповідь повинна прийти від чотирьох до шести тижнів. Особи, що дістають чеки ССАЙ, хоча б тільки одного доляра, користаються автоматично багатьма іншими привілеями: вони автоматично користаються безкоштовною і повною лікарською опікою, а також дістають безплатно харчові купони. Далі, вони можуть користати в деяких випадках з допомоги Велфару, коли їх чек пропав, або коли вони не можуть варити, або не мають де, тоді дістають гроші на харчування в готелі. Коли помешкання знищене вогнем або ограбоване, все те покриє уряд суспільної опіки Велфар. Суспільна опіка в Нью Йорку видає одній особі на харчі 94 дол. на місяць; двом — 150 дол.; трьом особам — 200 дол.; чотирьом — 258 дол. тощо. До того доходить ще чинш: для однієї особи — 150 дол. місячно, для двох — 183 дол.; для трьох — 194, для чотирьох — 218 дол. місячно. Подання про допомогу вносити до Уряду суспільної опіки. У всіх наглих потребах треба звертатися про допомогу до Уряду суспільної опіки.

Харчові купони дістають автоматично всі особи, що є на Велфарі або дістають ССАЙ чеки; також особи, що їх місячний дохід не переходить суму 279 дол. для однієї особи, 367 дол. для двох осіб, 507 дол. для трьох, або 640 дол. для чотирьох. Окрім того особа може мати готівкою 1,750 дол.; дві особи — 3,000 дол.; три особи — 4,000 дол. Власність дому чи мешкання не враховується.

Медицина опіка. Особи 65 років віку і ті, що на протязі двох років діставали допомогу від суспільної опіки ССА, мають права на медичну опіку, п.н. Медікер, якщо вони працювали потрібний час і платили до соціального забезпечення.

Хто не платить до соціального забезпечення, може купити шпитальне покриття; воно коштує місячно 65 дол. Так само можна купити лікарську опіку Медікер, однак, це право надане тільки американським громадянам.

Перша частина Медікер, так звана А, платить за шпиталь і всяке шпитальне піклування та перебування в домі хворих — nursing home. Медікер не платить за окуляри, лікування зубів та інше. Частина Б. Медікеру платить за лікаря й інше лікарське пікування. Особи, що дістають допомогу від Уряду суспільної опіки, мають право на безплатну лікарську опіку, звану „Медікейд”. На допомогу від „Медікейд” мають право особи, річний дохід яких не перевищує суму 3,100 дол.; для двох осіб — 4,400 дол.; для трьох — 5,000 доларів. У Нью Йорку особи, дохід яких не високий, можуть користатися допомогою статті 8 для затримання й оплачування мешкання. Це відноситься до старших осіб і нездібних до праці; їх чинш бути знижений до 25% їхнього річного доходу. Прохання на визначення чиншу можна одержати в мешканевім відділі P.O. Box 44, Church Street Station, N.Y., N.Y. 10046. В інших стейтах ЗСА є різні можливості дістати допомогу в разі потреби; в деяких стейтах ця допомога вища ніж у Нью Йорку. Всюди про допомогу слід звертатися до Уряду соціальної опіки, до уряду суспільної опіки Велфару або до мешканевого відділу.

СМІХ — ЦЕ ЗДОРОВ'Я

ОСВІЧЕНА ЛЮДИНА

У совєтському сільському клубі закінчилась доповідь заїжджого лектора. Двоє дідів виходять на подвір'я, вигаюють люльки.

— Оце лектор так лектор... Учений одне слово... І як говорить, — зітхає один.

— То так... — згоджується другий. — Не те, що у нас в селі. Що не скажуть — все ясно. А тут — дві години слухав, аж употів, але нічого-сінько не второпав. Відразу видно освічену людину.

ШОФЕР

Іде машиною шофер. Однією рукою тримається за кермо, а другою обнімає дівчину. Міліціонер помітив це і кричить:

— Товаришу шофер! Двома руками треба!

А шофер йому:

— Сам знаю, не маленький. Але як же я тоді машиною керуватиму?

У ЛІКАРНІ

Лікар до пацієнтки:

— Скажіть, будь ласка, в якому місці ви вперше почули біль?

— Пацієнтка: в міському парку, прошу лікаря, як вийшла на побачення зі знайомим.

ВІДВАЖНИЙ

Жерлися вночі пси на дворі, а чоловік лежить в хаті на ліжку й каже: „Гузя, гузя!”

— Йой, — повідає жінка, — який ти, чоловіче, відважний!

— І-і-і, — каже чоловік, — я би ще й до вікна пішов!

СКЛЯНА ГОРА

(ЗІ ЗБІРКИ „КАЛИНОВИЙ МІСТ”)

Написав Володимир Барагура

Легше було казковому княженкові чи мандрівному лицареві на крилатому коні виїхати на скляну гору й зняти персня з пальчика золотоволосої князівни в заклятому лихим чорнокнижником замку, ніж учневі яворівської гімназії дістатися на самотню зустріч з семінаристками, що проживали в мурах монастиря Сестер Василянок.

Заснований у 1621 році монастир мав усі позначки ізольованості й екстериторіальності. Це була велика посілість у спокійному, затишному закутку містечка. Стояли тут приміщення для монахинь, церква, будинок семінарії, господарські забудовання, помешкання для прислуги. Кругом монастирських будівель були заведені травники, квітники, фонтан, город, сад, пасіка, а далі простягалися левади. Від вулиці монастир був відгороджений високим дерев'яним парканом з засіками з колючого дроту вгорі. Тут була дебела вхідна брама з гонтовим дашком і з кольоровою плоскорізьбою „Божого ока” в трикутнику. Поруч на грубом дроті звисала ручка дзвінка. Далі відгороджувала монастир від зовнішнього світу грубезна камінна стіна, що оточувала одночасно й старовинну дерев'яну т. зв. „Гірну” церкву, побудовану в 1515 році, та її дзвіницю-фортецю. З двох боків монастирська посілість була клином обмита двома рукавами річки Скло, з четвертого боку захищали її мокляки, баговиння й драговина, почерез які проходила огорожа з дротяної сітки.

За моїх гімназійних часів при монастирі діяла дівоча вчительська семінарія з інтернатом. Решта учениць — це „доходячі”, які жили у батьків або на „станції”. „Інституток” ми бачили інколи на їхніх проходах у місті, але вони завжди ходили гуртами під наглядом сестер-монахинь, виховательок чи інструкторок. Деколи вони приходили на імпрези, але тоді мали зарезервовані місця в залі і за ними зорили чуйні очі вчительок, настоятельки, інструкторок і монахинь.

Раз у рік дирекція семінарії запрошувала нас офіційно на „фестин”, але тоді йшов з нами директор, професори, настоятелі бурси. Заля була перегороджена грубою линовою на дві половини — по одній стороні були дівчата та їхня охорона, по другій юрмилися ми — гімназійні учні. Одного разу ми збунтувалися і покинули залю, співаючи на мотив „Гей, не дивуйтесь, добрії люди”:

*Гроші забрали,
Бавитись не дали,
Фестин нічого не варта...*

Крім природних і штучних перешкод та внутрішньої охорони — монахинь, учительок, виховательок, настоятельки й інструкторок — „інтернаток” стерегли ще назовні здорові, дебели наймити, злющі ланцюгові собаки і... чорний баран.

Цей баран був пострахом усіх, хто незаповіджений ступив на територію монастиря. Зокрема не любив він чоловічої статі, бо крім отців, що обслуговували церкву, заспокоювали душевні потреби монахинь й інтернаток та вчили семінаристок релігії, і крім кількох наймитів, яких він знав, чоловічим духом тут навіть не пахло і баран звик виключно до гарної статі. А так він бігав свobodно або скривався в кущах порічок і агресту чи в малиннику. Побачивши людину в штанах — тоді ще жінки в штанах не ходили — баран навшипиньки підкрадався ззаду і несподівано „туцкав” інтруза під коліна. Зваливши свою жертву на землю, баран скривався в кущі. Погано, коли свідками були дівчата, тоді розлягався регіт по цілій монастирській посіlostі. Найкраще було забратися з терену монастиря, а то баран повторював свою атаку, але вже фронтову. Горе було неobачному, який хотів боронитися. Тоді баран ще частував його штурханцями кручених рогів.

Отже самі бачите, що дістатися на терен монастиря і зустрітися сам-на-сам не то з бараном, а й з семінаристкою було нелегко...

* *
*

Хоч ми мали змогу ходити на „рандки” з семінаристками-приватницями, то заборонений овоч смакує краще, і якась дивна, непоборна сила манила й тягнула нас на терен монастиря, не зважаючи не тільки на монахинь і виховательок, але й на батожилна наймитів, гострі зуби злющих псів і круті баранячі роги... Визов, поборювання перешкод, протиставлення небезпеці кликали нас здобувати склянку гору...

І ми таки знаходили спосіб порозумітися й домовитися про зустріч з „інтернатками”. Проходячи вулицею повз семінаристок-інтернаток у дні й години їхнього „вихідного”, ми непомітно втирали їм у руки записки. Те саме робили на імпрезах або через „линвову куртину” на забавовій залі під час фестину. Дехто влаштовував собі легальне побачення з інститутками, прикидаючись братом чи кузеном котроїсь семінаристки або симулюючи передання якоїсь наглої чи важливої вістки. Але потіхи з такої зустрічі було небагато. Треба було дзвонити до вхідних воріт, які після довгого чекання відчинялися невидимою силою. Тоді треба було дзвонити до входових дверей і ждати, поки не почуєте дзвеніння ключів і чалапання старечих кроків та поки в отворі маленького віконця не з’явиться гоморщене лице й споловілі засльознені очі сестри-„фуртіяни”. Ви мусіли себе докладно відрекомендувати і з’ясувати ціль свого прибуття. Інколи ваша аргументація була незадовільна і сестра „фуртіяна” рішала, що вона сама може передати вашу вістку чи вузлика. Коли ж трапилася великодушна, поблажлива й виrozumіла на учнівське горе монахиня, в якій може збудився приборканий власний спогад дівочих переживань і несповнених чи розвіяних мрій, тоді вас впускала до „розмовниці”. Ви сідали на дебелий дубовій лаві і ждали. За якийсь час з’являлася викликана сестрою семінаристка й ви могли розмовляти з нею крізь бар’єр з дерев’яними ґратами. І то при свідку. Бо в кутку „розмовниці” засідала монахиня. Вона начебто перебирала пальцями чотки і шепотіла молитви,

але косим оком пильно стежила за вашою поведінкою й ловила нашорошеним вухом вашу розмову. Але, щоб потиснути дівчині руку, погладити кучері, пригорнути чи поцілувати — не було й мови. Ви могли тільки на віддаль намилюватися її личком, волоссячком, очима, налюбуватися звуком її голосу і передати обережно пошту від себе й товаришів до інтернаток. Така зустріч пригадувала мені пригоду з дитячих років, коли громадка нас знайшла на вулиці „Грейцара“. Ми пішли до крамниці купити шоколадку. Крамар-жидок сказав, що замало грошей, але пожалів нас: „Нате, за грейцара понюхайте шоколадку!“

Одного разу Зердик ухитрився передати від кількох нас записки: в умовлений вечір продістанемося на терен монастиря під мури інтернату, а дівчата впустять нас бічним входом у середину закладу. Ми довго придумували, як дістатися на терен обителі. Від вулиці небезпечно, бо й паркан високий і колючий дріт вгорі й занадто на людських очах. Від річки незручно, бо треба діставатися на берег човном, при тому якраз над річкою примістилися господарські забудовання з наймитами й собаками. Нещодавно учні восьмої класи зробили невдалу висадку, бо пси зняли гавкіт, наймити вибігли з вилами, ціпами, люшнями, орчиками й батогами. Треба було втікати. В паніці лицарі ночі не могли потрапити до човнів, деякі мусіли плигати у воду, інші перекинулися з човном у течію.

Тому ми вирішили продіставитися від мокляків. Тут безлюдно, бо бічна доріжка далеко за горбками. Щоб не грузнути у дряговину, ми з вечора проклали дошки. Зердик приніс кліщі й ножиці перерізувати дріт, і ми в кількох місцях поробили отвори в сітковій огорожі. Ми забезпечилися „сліпими“ лампами, що освічують тільки одне місце, не кидаючи проміння навколо. Терен монастиря топографічно ми знали докладно, собак з цього боку немає, парубки теж аж ген далеко над річкою, монахині в чернечих рясах не поженуться за нами.

Увечері ми без труднощів дісталися під стіни інтернату. Дівчата вже чекали нас. Тут і там у задніх вікнах блимнуло непевне світло, відкрилися віконниці, вихилилися дівочі голівки і на довгих шнурках білі ручки почали спускати до нас записки з інструкціями, де, хто і з ким зустрініться. Я підвівся на пальцях, щоб скоріше вхопити записку, коли раптом зчинився на коридорах рух, почувися швидкі кроки, залунали голоси, знялася метушня, заясніли ярко світла, а з другого боку монастиря розляглися неспівзвучні з святою обителлю вигуки чоловічих голосів, виск і брехіт собак, тупіт людських ніг.

Ще заки Зердик дав знак до відступу, ми почали в паніці втікати. Погоня наближалася. Ми розпучливо стали в темноті шукати прорізів у дротяній сітці, але дарма. Вони наче кудись пропали чи затулилися. Врешті один-другий із нас попав в отвір і з трудом протиснувся назовні. Час від часу чути було шаркнення роздертої об дріт одежі або зойк подряпаного.

Нарешті всі ми опинилися на трясовинні, поки собаки допали огорожі. Один тільки „Гефест“, який шкутильгав на ногу, не зміг потрапити у проріз. Він з переляку бив головою в дротяну мережу й раз-у-раз, наче м'яч, відбивався від неї. Вкінці видерся по дротяній стіні наверх, але один пес

Будинок української гімназії „Рідної Школи” ім. Осипа Маковея, в Яворові, до якої ходив в 1922-28 рр. і в якій учив в 1938/39 рр. автор спомину-розповідки „Скляна гора”.

пошматував йому полу піджака. „Гефест” перевалився через огорожу й гепнув у руде баговиння, розприскуючи кругом липкі бризки грязюки. Погоня зупинилася під огорожею і далі нас не переслідувала. За нами неслися тільки погрози наймитів і побожно-благальні зідхання монахинь. Все те заглушував ляскіт собачого скавуління і бреху.

Попастися поночі на прокладені вдень дошки на трясовинні було нелегко й дехто з нас загруз по коліна в баговинні. Вирвавшись на сушу, ми шпарко розбіглися, благаючи Бога, щоб не допустив попасти в лабета дижурного бельфера. На щастя я без пригод прибіг додому, не звернувши на себе навіть уваги моєї господині.

* *
*

На другий день ми прийшли до школи, мов би нічого не сталося. Першу лекцію мав наш опікун кляси. Звичайно усміхнений і привітний, мав сьогодні поважну міну. Мені здавалося, що час від часу його погляд спочиває на мені і на інших учасниках учорашньої неfortunної нічної ескапади, яка почалася так романтично й успішно, а скінчилася так невдало й більш чим прозаїчно.

На другій лекції увійшов у класу терціян, якого по-доброму ми називали „вуйко”, а по-злому „гуляш”, із запискою в руці, яку подав професорові. Він відчитав кілька прізвиськ: Зердик, „Гефест”, Северко,

Мудрагелик, і додав: „Зголоситися негайно до pana директора”. Названі підвелися з лавок і з похнюпленими головами подалися до канцелярії. Ледве волочили ногами. Ми знали, що пахне недобрим.

— Тебе, Чіпко, не викликали, — подумав я про себе і в мене ввійшла надія, що мене лихо обминуло. Але радість моя була коротка. На третій лекції ввійшов знову „вуйко”. Професор, глянувши на картку, тицьнув пальцем на мене і скомандував: „До pana директора! Я пішов ні в сих ні в тих. З канцелярії вже виходили вчорашні лицарі ночі з червоними, мов жар вухами, Зердик навіть тримав руку коло хвостового відростка.

Я лишився сам-на-сам з директором д-ром Маркіяном Терлецьким, який вчив нас історії.

— Де учень був вчора ввечорі? — спитав він коротко.

— Я-а-а вчився, приготував лекції, писав задачі, читав лектуру, вивчав „партію” з історії — вигикав я непевно, вп’яливши очі в підлогу.

— А під інтернатом семінаристок хто був?

— Та я не знаю... мені невідомо, прошу pana директора.

— Ти, пташку, не знаєш? — підніс голос директор. Я відчув, що голос його затремтів, його великі очі стали ще більшими, досить помітний ніс ще видовжився. А це зла познака.

— А то хто? — і директор показав мені шматок паперу, на якому каліграфічно були виписані за абеткою всі прізвища вчорашніх шукачів любовних пригод, а внизу підпис матері настоятельки й печатка семінарії.

Я вже не пробував обороняти втраченої позиції. Директор Терлецький своїм звичаєм підніс у півтіла зігнуту праву руку і, підтримуючи її лікоть лівою долонею, почав кивати мені пальцем перед самим носом:

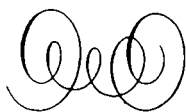
— То князів і гетьманів вичислити не вмієш, то різниці між УСС і київськими Січовими Стрільцями не знаєш, а за дівчатами бігати вмієш? Марш мені до кляси, щоб це останній раз мені було, бо і шкіру злуплю, як Зердикові, і батькові напишу.

Не було ради. Я зіщулив вуха, підібгав хвіст під себе і висунувся з директорської канцелярії.

* *
*

Незабаром наша розвідка провідала, що монахині й настоятелька інтернату задалегідь знали про нашу виправу від однієї інтернатської інструкторки. Вони влаштували засідку й змобілізували погоню. Зердик казав, що наших партнерок взяли на моральні „тортури” й вони виявили прізвища їхніх обожателів. Вся наша любовна кореспонденція попала у ворожі руки.

Це була остання наша романтична виправа, бо швидким кроком наближалася до нас переломова хвилина в житті гімназійного учня вищої кляси — матура.

БЛАКИТНА СТИХІЯ

(Нарис)

Написала Валентина Юрченко

Пані Марта навідалася до своїх приятелів не в слушний час — подружжя якраз сперечалося з приводу літніх вакацій. Може й дивно, але наближення літа завжди захитувало спокій професорової родини. Якщо пані Марія, професорова дружина, хотіла їхати в гори, то професор заперечував, мотивуючи ослабленням серця, а коли вона обирала оселю в смерекових лісах із смачною кухнею, то професор волів бонгало біля самісінького озера, де він замріяно, але безуспішно рибалив.

Пані Марта також вибиралася разом з чоловіком на літній відпочинок і, як звичайно, це була чергова хвилююча „зустріч з океаном”. Вона була не абиякою звеличницею улюбленої водяної стихії.

— Невже ви байдужі до океану? Як можна не любити цього велетня, що владно підкорює усе єство і наснажує чудодійною силою, — захоплено говорила вона до приятелів, підбираючи найкращі слова, а очі їй блищали, наче йшлося про уосіблення коханої істоти.

Пані Марія, навпаки, ніколи не була поклонницею зрадливої океанської потуги. В неї ще й досі жевріли спогади про морську хворобу з часів діпівської подорожі до землі Вашингтона, хоч, може, й не годилося б так довго пам'ятати океанові старі кривди.

— Знаєте що, — радісно вигукнула пані Марта, — у мене щаслива думка! Приїдьте якогось дня до нас, на океан, і самі побачите, що це — ідеальний відпочинок. Пляжі — чудові, океан — розкішний, простір — безмежний, а повітря таке, хоч пий його на здоров'я. Головне, їхати з думкою, що відмолоджуєш себе і скріплюєш сили на роки!

Цей останній аргумент подіяв на пані Марію найсильніше, бо років за плечима було вже ого-го! За якийсь час вона уклала всі пляни і здійснила задуми, хоч і довелося перемагати хатню опозицію власного чоловіка.

— Ну й чого б я їхав на ті пляжі? Хіба показувати на старість свою кошацу статуру? Чи смажитися отам на піску? — пробував чинити опір професор.

— Нічого, нічого, сухорлявому краще бути, як ось мені, — наполягала дружина, приміряючи новий купальний костюм екзотичної барви. Вона докладала чималих зусиль, щоб убгати пишні форми в ту химерну екзотику. — Інші люди й артрит лікують і легені перевітрюють на океанському повітрі. Хіба ж тільки опалюватися та статурою хизуватися? — переконливо додала вона, задоволено оглядаючи себе в люстрі.

Як звичайно, у хатній конфронтації сил вигравала жіноча половина, і тому незабаром подружжя вибралося у двогодинну подорож із запасами українських харчів і погідного гумору. Цей гумор дедалі ставав тривкішим, бо все укладалося, наче на замовлення: сонце пражило по-липневому, на небі ні хмаринки, в автобусі приємна прохолода, а з очей геть зникли остогидлі камінні мішки ньюйоркських вулиць з патлатими, обшарпаними страхолюдями, брудом і газоліновим чадом. Натомість назустріч бігли привітні гайки, травнички й умиті хатки-чепурушки. Аж ось вдалині замайорили й пляжі, і океан принадно виблискував сріблястою блакиттю.

Пані Марта з чоловіком, не діждавшись гостей, пішли пляжитися. Шкода, мовляв, часу гаяти в такий гарний день, а приятелі знайдуть нас і там, якщо надумують приїхати. Аякже, знайди голку в сіні! Скільки око сягне, то все море майже голих тіл, суміш кольорів, статей, різних калібрів і форм. Та де вже ті форми й розрізнити, як там і яблукові нема де власти! Наші ньюйоркчани обережно переступали через напівпритомні, розманіжені сонцем тіла, сотні розкиданих рук і ніг, дисонуючи своїм святковим виглядом із голизною довкілля. Втративши надію знайти на цьому ярмаркові пані Марту з чоловіком, вони ладні були приземлитися на першому-ліпшому клаптикові, щоб передихнути, коли раптом поблизу радісно залунала рідна мова. У темношкірій наяді в крислатому капелюсі подорожні ледве впізнали усміхнену пані Марту, яка енергійно махала до них рукою.

— От і добре, що ви приїхали, а я й не надіялася, думала, що не наважитесь! Швиденько роздягайтеся, я закрию вас простиралом від чужих очей, — цокотіла вона, даючи місце гостям на своїй території під парасолею. — Ми тут цілі дні й сидимо, живемо на канапках та овочах, я нічого й не варю — шкода часу на кухню, коли ось така розкіш: сонце, пісок, океан, усе для здоров'я. Та ви й самі це зараз відчуєте. Влаштовуйтеся якнайвигідніше, дихайте глибоко і почувайте себе дітьми природи!...

Захоплену тираду пані Марти перервав її чоловік: „Краще перше посмаруйтеся цем кремом, бо спечетеся так, як я, — вже третя шкіра на мені злазить, спати не міг днів зо три.”

— А що там твоя шкіра, — кинула на нього гострим поглядом дружина, — тут повітря, як нектар, ви просто впираєтесь ним! А океан який лагідний сьогодні! Ходімо до води, відчуєте таку свіжість і легкість, наче вам десять років з плечей спало! Тільки не бійтеся, сміливо боком розтинайте хвилі і кидайтеся в них ось так! І вона, не дочекавшись товариства, метнулася у схвильовану океанську блакить.

Старенький професор, згадавши молодість, прожогом ускочив у воду і хотів попливти, але велика хвиля накрила його з головою, підкинула, як легеньку мушлю, і з силою жбурнула на берег. Не встиг він звестися на ноги, як друга хвиля підхопила його знову і, вдаривши, потягнула за собою у пінястий вир. Пані Марія, яка нерішуче мочила ноги на мілкому, кинулася рятувати чоловіка і сама попала в халепу. Вона безпорадно підсакувала на дошкульній ріні, вимахувала руками, поки грайлива хвиля не захлиснула і її й вона, незграбно виринаючи, розпачливо ухопилася за плечі якогось чорного молодця.

— Вибачте, — розгублено залебеділа вона, але чорний лицар підхопив її, як гумову ляльку, і привітно усміхнувся:

— Мені дуже приємно допомогти такій гарній міс, коли завгодно!
Змагання з океанськими хвилями скоро вичерпало сили обох гостей докраю і вони знесилено попадали на пісок.

— А хай йому грець, цьому океанові, мало душу з мене не витряс, — жартував професор.

— Перешкоди вчать і гартують для дальших змагань, — сміялася пані Марта.

— Ось підкріпіться трохи канапкою, чи пак перекусничком, та й вигрівайте свій артрит. А вам, пані Марійко, не зашкодить трохи поборюкатися з хвилями, корисно для вашої фігури, — докинула вона ушіпливу заввагу.

— Ви вже ось два тижні борюкаєтеся з океаном, а на вас це й не позначилося! — з милою усмішкою зривалася гостя. Далі жінки заговорили про діти, моди й сенсаційні родинні справи своїх знайомих, а чоловіки перейшли до поважнішої тематики.

— Щось я давно у пресі про вас нічого не чув, професоре, — озвався господар до гостя, — наче ви в сон запалися?

— Та ні, ще рухаюся, ворущуся, Богу дякувати...

— Це добре! Треба жити, серцем жити і людей любити, як поет сказав, — похизувався господар знанням поезії.

— Тільки біда, що ти хочеш жити, а серце — ні. Ти його просиш — не завмирай, не дай спати ходячому, а воно погрожує тебе гнилою колодою зробити, — в тон господареві відповів професор.

— Ну до того ще вам далеко, — підбадьорив гостя господар, — є ще порох у порохівниціях! Я колись читав вашу войовничу статтю в журналі...

Тут чоловіки заговорили про українські справи і скоро римова їхня зійшла на слизке. Різниця в поглядах увиразнювалася все більше, розмова перейшла в дискусію із небезпекою перейти в конфлікт.

— Вже крайня пора змінити вашу орієнтацію, — гарчався гість, — ми вже не раз попеклися, стоячи на таких хибних позиціях...

— Дивіться, щоб ви не попекли собі ноги й плечі, вони вже аж червоні! Та й лишіть свою гарячу полеміку на зимовий час! — злагіднювала пані Марта гостроту дискусії. А сонце й справді робило своє. Воно, ніби на злість, віддавало гостям зосереджену увагу, непомітно підсмажувало, а морський пустун-вітрець приємно обвівав і творив ілюзію свіжості й бадьорості. А втім, гості вже мріяли про відпочинок десь у холодку, під тінистими деревами, хоч це не входило до регламенту пані Марти, яка непохитно дотримувалася своїх вакаційно-пляжових правил.

Господарі нарешті полегшено зідхнули, коли час проминув з усіми приємностями і гості вибралися додому. Вже в автобусі відчули вони, що дотик одягу пече їх, як кропива. Трохи пекли професорові й недвозначні епітети, сказані на його адресу в дискусії. Але чи до того звикати? Розмова без дискусії, — все одно, що ковбаса без перцю.

— А що в тебе за синці по тілі? Ой-ой-ой! — почула вже вдома пані Марія чоловікову заувагу. — Це, певно, чи не хвиля збила тебе так об каміння, або... Я ж казав, що не треба шукати пригод і давати себе на сміх! — з огірченням додав професор, обережно намащуючи оливкою свою геть попечену шкіру. Пані Марія мовчала і не захищала своєї позиції про відмолодження і здоров'я. Цей аргумент випарувався від подиху

блакитної стихії, бо й для неї спання мало перетворитися на справжній тортур.

А проте, за кілька днів вона сказала чоловікові:

— Знаєш, а все таки було так небуденно! Може ми змінимо наші вакаційні пляни цього року?...

Професор глянув на дружину і усміхнувся: „Хтось мудро сказав, що вакації трохи подібні до кохання — їх нетерпеливо прагнуть, переживають із труднощами, але згадують із тугою”...

СМІХ — ЦЕ ЗДОРОВ'Я

Для перевірки

— Гей, сусіде! Навіщо це ти папу-гу купив?

— Так, задля цікавості: хочу перевірити, чи правда, що вона аж двісті років живе.

Чи глибоко?..

— Якиме! Допоможи витягти Левка з багнюки!

— А чи глибоко він загруз?

— По кісточки

— Нічого, сам вилізе!

— Але ж він донизу головою!..

Дірку сховала

П'яниця вернувся додому, хотів відімкнути двері, та ніяк не втрапить ключем у дірку замка. Тоді знервувався й каже:

— Якої хоч капости міг чекати від своєї дружини, але щоб дірку від замка сховала — такого не сподівався...

Між жінками

— Знаєш, сусідо, по останній війні на дві жінки припадає один з половиною чоловіка.

— Ой, так-так, люба! Мені випала якраз ота половина.

Велике діло наука

— Колись, — мовить жінка чоловікові по кількох роках шлюбу, — ти

казав, що я для тебе цілий світ, а тепер?..

— Так! Але відтоді я краще вивчив географію.

Три Івани

Мала молодиця трьох синів, різних за віком, і всі троє звалися Іванами.

— Як же, — питають молодицю, — ви їх кличете?

— А дуже просто, — відказує, — по-батькові кличу.

Неощадлива

Степан. Моя жінка дуже оощадлива.

Петро. А моя — ні. Щодня дай і дай їй то двадцять карбованців, то тридцять.

Степан. Що ж вона з тими грошима робить?

Петро. Або я знаю? Ніколи стільки їй не даю.

Глухий

Іде дядько підводою. Ззаду доганяє жінка й гукає:

— Дядьку Гнате, підвезіть!

А той:

— Гей, бички, гей!

Тоді жінка:

— Дядьку Гнате, гроші нате!

— Тпр-р, бички, щось молодиця ка-
же.

В ЧУДОВОМУ МІСЦІ, ЧУДОВОГО ДНЯ

(Майже автентичне)

Написав А. Юрияк

Одного чудового дня в чудовому місці абсолютно вільного світу (бо „на землі Вашингтона”) лежали на пляжі п'ятеро мужчин, українських інтелігентів, здається всі „новоприбулі”.

Сонечко пражило в міру, каліфорнійський вітрець (а втім — може це був ньюйоркський?) повівав лагідно і грався чуприною наймолодшого пляжника (всі інші світили лисинами). Я лежав поблизу і ніби читав книжку, а в дійсності обсервував компанію. Після декількох анекдот і „дискретних” балачок про жінок (очевидно не своїх, а „взагалі”) компанія стала розмовляти на теми політики.

„Ну, — думаю собі — зараз почнеться катавасія: п'ять учасників репрезентуватимуть шість різних поглядів!” — Помилився. Компанія почала не з „національної політики” — нашої, української, а з міжнародної. Розходжень же тут, якихось „індивідуальних задивлень” у пляжної компанії не було.

Першою точкою була Куба, точніше ракетні споруди Москви на Кубі. Вистачило якоїсь хвилини більш чи менш „сильних реплік” і запала одностайна ухвала:

— Відразу слід було трахнути згори по тих хрущовських цяцках — і справі кінець!

Так само блискавично вирішено було проблему конфлікту Індії з Червоним Китаєм. Формула вирішення була така:

— Шкода, що китайці замало всипали отому Неру! Може надалі не бавився б у неутралізм!

Мені вже ставало нудно в ролі обсерватора. Я поклав долі книжку і рушив до води — освіжитися. Тут враз уздрів свого приятеля Л., що наближався до пляжної п'ятірки. Оцей — гадаю — зараз наробить „шурум-буруму!” — Річ у тім, що Л. писав книжку „Психологічні студії української еміграції” і не минав нагоди підносити в гурті „нашого брата” найбільш дразливі теми.

Ніби роздумавши і відмовившись наміру купатися, я знову сів і почав гортати сторінки книжки. „Шурум-бурум” не забарився. Отож тут слід назвати членів п'ятірки бодай вигаданими прізвищами. Та після того, як я мав клопіт з одним „перечуленцем”, що дорікав мені за „непоетичне псевдо” (під яким він пізнав якраз себе), волю тепер позначити персонажів

просто літерами голосівок (за приголосні міг би ще хтось образитися!); А, Е, Є, І, Ї. Літеру Й пропускаю, бо з неї починати українські слова правопис забороняє.

Чую голос Л.:

— Яку Україну волів би кожен із вас: самостійну комуністичну, а чи несамостійну демократичну? — Відразу аж три руки метнулись вгору:

— У справі формальній!

— Обрати треба голову!

— Це хвильовизм!

Я не витримав і бігцем до гурту. А що був „свіжий збоку” і в політиці ляїк, то мене обрали на голову, а хтось навіть всунув до рук олівець і клапоть паперу. Мовляв, не плутай — чия черга висловитись.

Перший промовив „А”. Він був за Україну самостійну, „хоч би й комуністичну”, але з Кубанню, „свентуально” також з південною Курщиною і Вороніжчиною. „де жив Панько Куліш і Аркадій Животько”.

„Є” з цим рішучо не погоджувався.

— А де ж Засяння? Де Лемківщина?

„Е” сказав, що він за Україну самостійну — „може навіть демократичну”, — але без соціалістів: вони нам завалили державу!

„І” темпераментно прорік, що „без гетьмана в ніякій Україні пуття не буде”.

„Ї” був того погляду, „що можна погодитися” й на комунізм, але без москалів”. До України прилучив ще Зелений Клин.

Слово попросив Л.: „Я ставив питання ясно: якби кожному з вас довелось вибирати між Україною самостійною, але з комуністичним режимом, і Україною несамостійною — скажімо, з кимсь зфедерованою, — але з режимом народоправним, з усіма належними демократичними вольностями, — то що ви воліли б?”

— Самостійна комуністична — це нонсенс!

— А Тітова Югославія? А Червоний Китай?!

— Ми не китайці!

— Насамперед треба прогнати москалів!

— Ні, українських комуністів: це яничари!

Тут мій олівець зламався і я зрікся головування. Врешті, й так було ясно: ніхто ні з ким не погоджувався.

(З книжки „Камікадзе падає сам”)

**Енциклопедія — НЕОБХІДНА КНИЖКА
ДОМА І В ШКОЛІ!**

- Подбайте, щоби в кожній публічній бібліотеці була повна і стисла двотомова

Енциклопедія України

В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA

Том 1-ий \$45.00 ← «ИНА» → Том 2-ий \$60.00

Хто замовить ОБА ТОМИ платить \$94.50

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М.О.) слати:

**To: UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302**

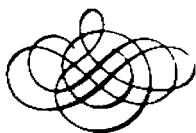
УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

вітає

найстаршу братську установу

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

в рядах якого є десятки тисяч українців трьох поколінь.

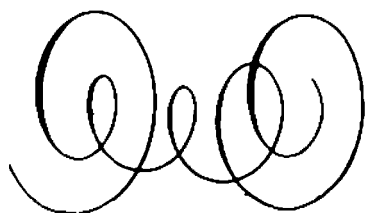
УНСоюз створили в минулому столітті українські поселенці в Америці. Їхні нащадки розбудували і зміцнили цю братську установу, і дали почин в 1940-му році до оснування Українського Конгресового Комітету Америки.

Вітаємо все Членство Українського Народного Союзу, Головному Урядові бажаємо йти шляхом наміченим піонерами, — для збереження української національної ідентичности в ЗСА і ширення правди про землю наших дідів і батьків — Україну.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА в ЗСА

найстарша й довший час самотня українська наукова установа,
яка тепер разом з іншими нашими науковими установами
створить і репрезентує вільну українську науку, якої не існує в
окупованій ворогом Україні з його русифікаторською
політикою і режимом терору

пересилає сердечний привіт Українському Народному Союзові

як тій найвидатнішій українській братській установі у вільному
світі, яка гуртує в своїх рядах найбільше число вільних україн-
ських людей та поклала великі заслуги для української
культури, зокрема науки, як фундатор-видавець 2-томової
англомовної Енциклопедії Українознавства, яку приготувало
НТШ, й багатьох інших важливих і вартісних творів.

НТШ А бажає УНСоюзові дальшого блискучого розвитку для
добра всієї української спільноти і всім нам дорогої української
справи.

УПРАВА

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! • ЧИТАЙТЕ! • ПОШИРЮЙТЕ!

СВІТЛО THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО
ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬ-
КОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 8.00 ДОЛ. РІЧНО.

Адреса :

The Basilian Press

286 Lisgar Street ■ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ■ Tel.: 535-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь
рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для
них „СВІТЛО”

• • •

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі
друкарські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ,
КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФІШІ, ЛЕТЮЧКИ,
КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИ-
ТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ
У ДВОХ АБО Й БІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЦЮ.

The Basilian Press

286 Lisgar Street ■ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ■ Tel.: 535-6483

КУРАТОРІЯ ФОНДУ ДЛЯ ВИДАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ

БОГДАНА КРАВЦЕВА

ПРИЙМАЄ ПЕРЕДПЛАТУ
І ПОЖЕРТВИ

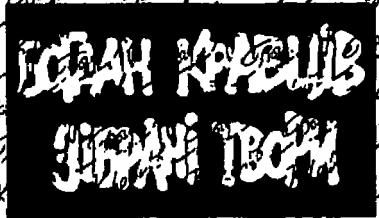
на продовження публікації поетичної, лі-
тературної і публіцистичної спадщини

БОГДАНА КРАВЦЕВА

ПЕРШИЙ ТОМ — повна збірка поетич-
ної творчості — вже появилася дру-
ком і є в продажу.

ДРУГИЙ ТОМ — наукові й літературо-
знавчі праці — готовий до друку.

ТРЕТІЙ ТОМ — публіцистична твор-
чість в обороні української культури
і літератури перед нищенням і фаль-
сифікацією в поневоленій Батьків-
щині — у підготові до друку.

Ціна	у передплаті	Після появи друком
За всі ТРИ ТОМИ	\$ 35.00	\$ 45.00
ЗА ПООДИНОКІ ТОМИ		
I ТОМ (Поезія)		\$ 15.00
II ТОМ (Наукові й літературознавчі праці)	\$ 12.00	\$ 15.00
III ТОМ (Переклади поезій)	\$ 12.00	\$ 15.00

ЗАМОВЛЕННЯ

Замовляю:

Всі ТРИ ТОМИ	\$ 35.00
I ТОМ	\$ 15.00
II ТОМ	\$ 12.00
III ТОМ	\$ 12.00

МОЯ ПОЖЕРТВА НА ВИДАННЯ ТВОРІВ .....

Залучую чеком суму .....

Ім'я і прізвище .....

Адреса: .....

Чек виставляти на: B. KRAWCIW PUBLISHING FUND

Замовлення, передплату і пожертви висилати:

B. KRAWCIW PUBLISHING FUND

c/o Ulana M. Diachuk

Ukr. Natl. Assn. Inc.

30 Montgomery Street, 3rd Floor

Jersey City, N.J. 07302

„ЧЕРЕЗ ОЩАДНІСТЬ ДО КРАЩОГО ЗАВТРА”

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЦЯ „ПЕВНІСТЬ”

Security Savings &

Loan Association

932-936 NORTH WESTERN AVENUE

CHICAGO, IL 60622 • 312/772-4500

Філія:

2166 PLUM GROVE ROAD • ROLLING MEADOWS, IL 60008 • 312/991-9393

-----
*Найбільша українська фінансова
установа у вільному світі.*

- На протязі свого 15-літнього існування, „Певність” виплатила Українським Церквам, науковим, культурним, молодечим і громадсько-політичним установам дотацій на суму понад 500 ТИСЯЧ ДОЛЯРІВ.
- Щадіть і позичайте в українській фінансовій установі — Українській Щадниці „Певність”, бо з ПРИБУТКІВ „Певності” ЩЕДРО КОРИСТАЄ УКРАЇНСЬКА СПІЛЬНОТА.

Щадити можна поштою.

YOUR ACCOUNT INSURED BY FEDERAL SAVINGS AND LOAN INSURANCE CORPORATION

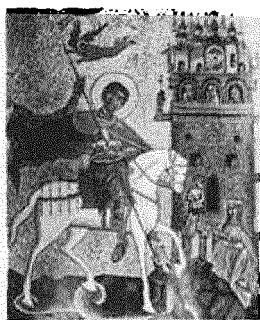
NO UKRAINIAN HOME SHOULD BE WITHOUT THIS SET OF HISTORY. THAT REPRESENT US SO WELL (REPRODUCTION ON WOODEN PLAQUE WITH HIGH GLOSS FINISH IN COLOR). DECORATE THE WALL WITH THIS SET OF 5 PICTURES FOR ONLY \$65.00 OR ORDER ON INDIVIDUAL BASIS. HANG THEM IN THIS ORDER IT WILL MAKE AN IMPRESSIVE WALL THAT SPEAKS OF YOUR HERITAGE & CULTURE. AVAILABLE ARE TWO LARGE CANVASES — B. KHMELNYTSKY ENTERING KIEV & PORTRAIT OF TARAS SHEVCHENKO. HAND STRETCHED IN A CUSTOM FRAME, CHRISTMAS & REGULAR POSTCARD.

St. Nicholas (11" x 14")

Our Lady of Vladimir (11" x 14")

St. George (11" x 14")

Bohdan Khmelnytsky Entering Kiev on Christmas Eve (12" x 18")

Kozaks Writing Letter to Sultan (12" x 18")

SEND ME:

T.P. NATIONAL ART TREASURE REPRODUCTION

360 E. Main Street, Amsterdam, N.Y. 12010. (518) 842-7400

☐ Group of 5	\$65.00	☐ St. George	\$14.95	☐ Postage \$1.00 per picture
☐ St. Nicholas	\$14.95	☐ B. Khmelnytsky	\$18.95	☐ N.Y. residence add state & local tax
☐ Our Lady of Vladimir	\$14.95	☐ Kozaks Letter	\$18.95	☐ Copyrights reserved
				☐ Retailers welcome

Bohdan Khmelnytsky Entering Kiev Christmas Eve ■ Christmas Card with either Ukrainian or English Christmas Greeting ■ Portrait of Taras Shevchenko c. 1860 ■ All occasion greeting cards ■ ANY 10 FOR \$5.00 ■ POST CARDS (4" by 6") of either painting ■ ANY 10 FOR \$3.00 ■ The back of each card describes the importance of each personage & event.

☐ Bohdan Khmelnytsky Entering Kiev	
(Gold Frame, maroon trim)	\$ 98.00
(Black Frame, Ukrainian trim)	\$118.00
☐ Portrait of Taras Shevchenko	
(Gold Frame, green trim)	\$ 98.00
(Black Frame, Ukrainian trim)	\$118.00
with double picture light add	\$ 8.00
☐ Greeting Cards (5" by 7") specify	any 10 for \$5.00
☐ Post Cards (4" by 6") specify	any 10 for \$3.00
■ Handling & Shipping included ■	

Name _____

Address _____

- ☐ Money Order ☐ COD ☐ Check ☐ American Exp., Master Charge, Visa ■ Number & Date. 2 wks. delivery.

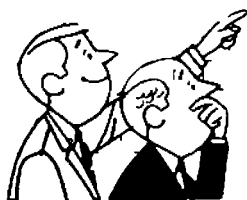
Money back guaranty.

ЯК СКОРО РОСТУТЬ ГРОШІ У “САМОПОМОЧІ”

ЧІКАГО

ЯК СКЛАДАЄТЕ НА КОНТО:

	\$5 тижнево	\$10 тижнево	\$25 тижнево	\$50 тижнево	\$100 тижнево
за 1 рік	267.87	535.70	1,339.28	2,678.50	5,357.05
за 2 роки	552.18	1,104.28	2,760.74	5,521.40	11,042.80
за 3 роки	853.94	1,707.75	4,269.43	8,538.75	17,077.45
за 4 роки	1,174.21	2,348.28	5,870.70	11,741.20	23,482.45
за 5 років	1,514.14	3,028.04	7,570.23	15,140.20	30,280.45
за 10 років	3,553.46	7,106.38	17,766.22	35,531.90	71,063.80
за 15 років	6,300.14	12,599.31	31,498.76	62,996.55	125,993.10
за 20 років	9,999.51	19,997.49	49,994.48	99,987.45	199,974.85

ПРОЦЕНТИ ЗА СЕРТИФІКАТИ

СУМА	ВЛОЖЕНА НА	ЗАРОБЛЯЄ
1,000	8 років	8%
1,000	5 або 6 років	7.75%
5,000	4 роки	7.50%
4,000	3 роки	7.00%
2,000	2 роки	6.75%
500	1 рік	6.50%
10,000	6 місяців	*

* Проценти шість місячних сертифікатів залежать від курсу 6 місячних облігацій федерального банку.

“САМОПОМІЧ” — ЧІКАГО

2351 W. Chicago Ave., Chicago, Ill. 60622

Tel.: (312) 489-0520

Товариство ім. Тараса Шевченка — 42-ий Відділ УНСоюзу в Пассейку, Н. Дж.

УПРАВА ВІДДІЛУ на 1979 РІК

Перший ряд, сидять (зліва): Анастасія Марущак — опікунка хворих, Петро Головачук — фінансовий секретар, Іван Хомко — президент, Ростислав Гапурда — заступник президента, Варвара Тижбір — член Контрольної Комісії. Другий ряд (зліва): Василь Марущак — рекордовий секретар, Володимир Оліярник — опікун хворих, Степан Андрусишин — прапорщик, Назар Михайлишин — касир.

Немає на світлині: прапорщика Станислава Ковалю; мужів довіря: Василя Мочули і Франка Мартіна; господаря Гарасима Романова; голови Контрольної Комісії Івана Бліхи і члена Контрольної Комісії Юліяна Котляра.

SCOPE TRAVEL, INC.

1980

SPECIAL UKRAINE TOURS

Українське подорожнє бюро SCOPE TRAVEL, INC. має чудесні подорожі в Україну. По точніші інформації та повне листування наших тур, телефонуйте або пишіть до Дмитра чи Марії Горбай, власники.

SCOPE TRAVEL, Inc.

192-12 Northern Boulevard
FLUSHING, N.Y. 11358
Phone: (212) 357-5400
(New York City)

Please send additional information ☐

Name

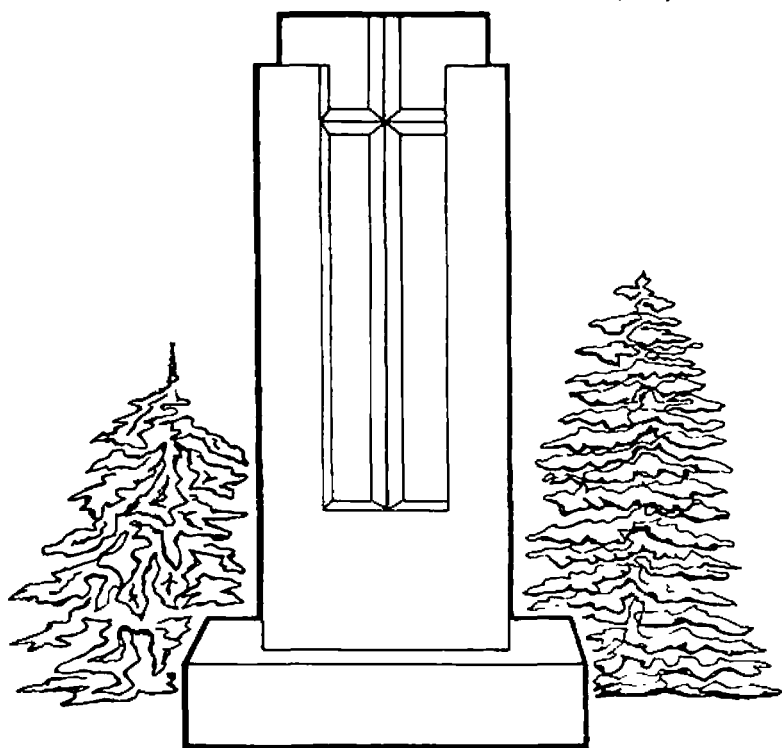
Address

City State Zip

Tel.: (201) 246-0549

Tel.: (201) 469-6288

SOUTH BOUND BROOK MONUMENT CO.

Власник Ю. БЕЗСОНІВ

- Авторизовані репрезентанти виконавців гранітних робіт пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні.
- Приймаємо замовлення й ставимо гранітні й мармурові пам'ятники мавзолеї, статуї, рівнож у бронзі, огорожі й лави на всіх цвинтарях.

Office and Residence:

Box 445 A, Cedar Grove Rd., Somerset, N.J. 08873

(напроти „Українського Села”, у віддалі 3-ох хвилин від Церкви-Пам'ятника)

Mailing Address:

P.O. Box 316, So. Bound Brook, N.J. 08880

Displays:

127 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

В

**BRONX — BROOKLYN — NEW YORK — QUEENS
і ОКОЛИЦЯХ**

**КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ**

Phone OR 4-2568

Established 1906

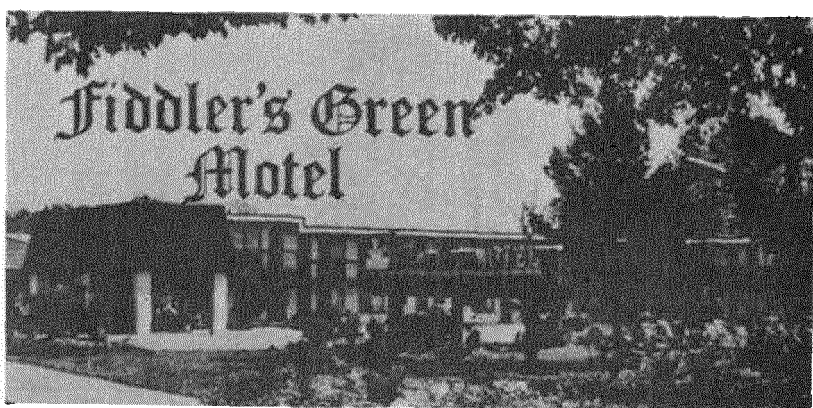
PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

AIR CONDITIONED CHAPELS

CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCATION

129 East 7th Street

New York City, N.Y. 10009

7720 Lundy's Lane, Niagara Falls, Ontario L2H 1H1

KOBASNIUK TRAVEL INC.

*Your leading Ukrainian-American Travel Agency
Established 1920*

**WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS ■ CRUISES ■ HOTELS
FOREIGN & DOMESTIC TOURS ■ CAR RENTALS**

**Immigration and Visitor Documentation
Ukraine and Eastern Europe Tour Specialists**

*Vera Kowbasniuk Shumeyko
President*

*Anthony Shumeyko
Insurance Broker*

157 Second Avenue

(212) 254-8779

New York, N.Y. 10003

УКРАЇНСЬКА ШАДНИЦЯ UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

1321 W. Lindley Avenue

Philadelphia, Pa. 19141

Тел.: (215) 329-7080 або 329-7277

- ПЛАТИТЬ ВИСОКІ ВІДСОТКИ, А SAME: 5½% від біжучих ощадноствених конт. 6½% — 8% від сертифікатів, залежно від суми і часу на який вкладається.
- НОВІ 4-РІЧНІ, ВИСОКО-ВІДСОТКОВІ СЕРТИФІКАТИ — мінімум 1,000.00 дол. — висота дивіденди залежить від U.S. Treasury Bills та змінюється кожного місяця.
- "MONEY MARKET" СЕРТИФІКАТИ — мінімум 10,000.00 дол. на 6 місяців приносить понад 10% дивіденди.
- ГОДИНИ УРЯДУВАННЯ: Кожного дня, крім суботи, від 9-ої год. рано до 3-ої год. по пол.; в п'ятницю від 9-ої год. рано до 7-ої вечора.
- Всі наші ощадності мають державне забезпечення — F.S.L.I.C. — до 40,000.00 дол.
- Згідно з вимогами Федерального Банку, передчасне згровевлення Сертифікатів підлягає частинному обтягненню дивіденди.

EDITION BOOKS PAPER CORP.

419 Lafayette Street • New York, N.Y. 10003

Tel. (212) 777-1300

ДРУКАРНЯ

*Виконує сумлінно друкарські роботи:
книжки, журнали, тощо.*

В-ВО „КИРИЛО-МЕТОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА”

Між іншими видало такі літературно й науково-історичні праці:

1. Гр. Домашовець: ПРАВДА Й ВОЛЯ, 1970. 207 ст. Статті, опов. й повість. \$2.50.
2. Його ж: НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКОЇ ЦЕРКВИ, 1969. 596 ст. \$7.00.
3. Проф. Т. Пасічник: ПСАЛЬМИ ДАВИДОВІ, Їх значення у збірці Т. Шевченка: „Три літа”, 1969. 92 ст. Вичерпано.
4. Гр. Домашовець: НАРОДНА СВІДОМІСТЬ — ПІДСТАВА НАШОЇ ВІРИ Й Й БУТТЯ, 1974. 108 ст. \$2.00.
5. Його ж: НА ПРОСТІ ДОРОГИ (Статті), 1972. 204 ст. \$3.00.
6. Його ж: ОДНЕ ПІВІСТОРИЧЧЯ, (Біографічне), 1973. \$5.00.
7. Його ж: ТЕРНИСТИМИ ШЛЯХАМИ ДО ВОЛІ, 1973. (Ілюстроване). 268 ст. \$3.00.
8. МИХАЙЛО ДРАГОМАНІВ І ДРАГОМАНІВЦІ, 1975. Окремі видання в одній книзі. \$6.50.
9. Видання „КМБ”: БОГ, ВСЕСВІТ І ЛЮДИНА, 1978. 126 ст. \$3.00.
10. Видання „КМБ”: ДВА ПРОТИЛЕЖНІ СВІТИ, збірні праці, 1978. 160 ст. \$4.00.
11. Л. Забіренко: З РЕАЛЬНОГО СВІТУ. (Оповідання), 1979. 168 ст. \$4.00.

Pastor G. DOMASHOVETZ, 34 Park Place, Morris Plains, N.J. 07950

ДОБРЕ ВІДОМА ФІРМА

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION

(ЛІЦЕНЗІЯ В/О „ВНЕШПОСИЛТОРГ”)

ПРОТЯГОМ БАГАТЬОХ ЛІТ СКОРО І АКУРАТНО ОБСЛУГОВУЄ СВОЇХ КЛІЄНТІВ ПРИ ОФОРМЛЕННІ

ПОСИЛОК-ПОДАРУНКІВ В УКРАЇНУ Й ІНШИХ ЧАСТИН СССР.

Відборець нічого не платить • Всі посилки забезпечені
Гарантована скоро і точна доставка.

За докладнішими інформаціями звертайтеся до Головної Контори

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION

488 Madison Avenue, 21st Floor ■ New York, N.Y. 10022

Tel.: (212) 758-1150, 758-1151

або до всіх наших відділів на терені США.

TRIDENT SAVINGS

Р
И
З
У
Б

760 CLINTON AVE., NEWARK, N. J. 07108

**Всестороння
фінансова
обслуга**

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇХ УСТАНОВІ

760 Clinton Ave., Newark, N.J.
Tel.: 371-1120

Філія: 700 Sanford Ave., Newark, N.J.
Tel.: 372-0303

Bulldozer & Shovel Service • Excavating • Top Soil
• Driveways Installed •

George & Bill Dworetzky, Inc.

LANDSCAPING AND GRADING

8-01 Lake Street — Fair Lawn, N.J. 07410
(201) 796-5134

ВЕСЕЛКА

*журнал
для
української
дитвори.*

КОЛЬОРОВІ ІЛЮСТРАЦІЇ

ВИХОДИТЬ КОЖНОГО МІСЯЦЯ У
У ВИДАВНИЦТВІ „СВОБОДА” ЗА-
ХОДАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОД-
НОГО СОЮЗУ.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Річна передплата становить у ЗСА — 8.00 доларів, у інших країнах — рівновар-
тість цієї суми. Для членів УНС — 5.00 доларів. Ціна окремого числа 75 центів.
Ціна подвійного числа — 1.00 долар.

Адреса:

“SVOBODA” — “VESELKA”

P. O. Box 346 • JERSEY CITY, N. J. 07303 •

U. S. A.

SELF RELIANCE (NEWARK, N. J.)

FEDERAL CREDIT UNION

734 Sanford Avenue ■ Newark, N.J. 07106

Tel.: (201) 373-7839 or 373-4494

**Українська Федеральна Кооператива
„САМОПОМІЧ” в Ньюарку, Н. Дж.**

ІСНУЄ ДЛЯ ДОБРА І КОРИСТЕЙ СВОЇХ ЧЛЕНІВ:

- Платить 6.5% дивіденди, начислюваної квартално;
- Ощадністеві конта кожного члена забезпечені Федеральною Агенцією до висоти \$40,000.00;
- Видає сертифікати від 2-ох річних до 6 річних на високі відсотки;
- Уділює позички на їхні потреби за низькими відсотками;
- Дає безплатне забезпечення життєве до висоти \$2,000.00 — відповідно до віку вкладчика;
- Забезпечення на позичках до висоти \$10,000.00;
- Уділює студентські позички;
- Державні пенсійні чеки вписує автоматично на конта пенсіонерів;
- Провадить дрібну, шкільну ощадність.

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ „САМОПОМІЧ”, НЬЮАРК, Н. ДЖ.

201-391-2172

20 Blueberry Dr.
Woodcliff Lake, N.J.
07675

SAN-GRAPHICS INC.

Printing Inks & Supplies

Eugene Santoli

PRESIDENT

LYTWYN & LYTWYN

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTORS

ESsex 5-5555

801 Springfield Avenue
Irvington-Newark, N.J.

AIR CONDITIONED • ОБСЛУГА ШИРА і ЧЕСНА

- Our Services Are Available Anywhere in New Jersey.
- Також займаємося похоронами на цвинтарі в Бавд Бруку і перенесенням Тлінних Останків з різних країн світу.

TEL. 384-3153

POLONAISE
LOUNGE & RESTAURANT
1001-05 N. WESTERN AVE., CHICAGO

DANCING FRI., SAT., SUN 8:30 P.M. TO 2 A.M.
RESTAURANT OPEN 6 A.M. TO 10 P.M.

POLISH CUISINE - CATERING
Live Music

GROCERLAND FINER FOODS

AMERICAN AND SPANISH FOODS

CALL 227-0033

1025 N. WESTERN AVE.
CHICAGO, ILL. 60622

(312) 276-3747
(312) 777-1700

Ukrainian Program

1240 AM - WSBC
FRIDAY 8:30 P.M. - SATURDAY 8:00 P.M.

MARIA CHYCHULA
DIRECTOR

2224 WEST CHICAGO AVE
CHICAGO, ILLINOIS 60622

(312) 342-6818
(312) 276-3747

M. CHYCHULA & ASSOCIATES
MARKETING CONSULTANTS - SALES PROMOTION
MANUFACTURERS REPRESENTATIVE

2224 W. CHICAGO AVENUE
CHICAGO, ILL. 60622

MARIA CHYCHULA

BEST Florist

2224 W. CHICAGO AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60622

(312) 276-3747

(312) 486-5967

РОДИНА ЧИЧУЛА

Established 1920

Phone: 276-8100

Walter Papciak

2125-27 W. CHICAGO AVE.
CHICAGO, ILL. 60622

BOHDAN HOLOWID

Registered Real Estate Broker

501 - 90th AVE. N.

ST. PETERSBURG, FLORIDA 33702

(813) 577-3848

HASYN FUNERAL HOME

ІВАН ГАСИН

ПОГРЕБНИК

4244-48 Old York Road

Phila., Pa. 19140

GL 5-1400

ROBERT PAUL KEYBIDA, D.M.D.

FAMILY DENTISTRY

1855 Springfield Avenue ■ Maplewood, N.J. 07040

РОДИННИЙ ДЕНТИСТ

Приймає за попереднім домовленням.

Tel.: (201) 761-4831

Call for appointment

(201) 761-4831

Phones: AR 6-1414-1415

FREE DELIVERY

OAKLEY

Rexall PHARMACY Inc.

I. CHASEN, R.Ph. ■ B. KRAMER, R.Ph.

2252 W. Chicago Avenue

Near Oakley

Chicago, Ill.

DEA. AO 3874268

200-ий ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
Товариство „ВІЛЬНА УКРАЇНА” в Озон Парку, Н. Й.

сердечно вітає

*Членство УНСоюзу, Головний Уряд УНСоюзу
та Читачів „Свободи”.*

ПРОФ. ТИМІШ БІЛОСТОЦЬКИЙ
предсідник

ІВАН ПРИГОДА
секретар

OVER **64** YEARS
of Faithful Service

MUZYKA & SON
FUNERAL DIRECTORS

2151-57 W. Chicago Ave.

Chicago, Ill.

CA 7-1222 — BR 8-7767

ОЛЯ І МИКОЛА АНДРУЩИШИН

ZIRKA DEPT. STORE

2310 West Chicago Avenue ■ Chicago, Ill. 60622
Phone 772-8235

STEVE'S LOUNGE & FAMILY RESTAURANT

2301 West Chicago Avenue ■ Chicago, Ill. 60622

AMERICAN AND EUROPEAN FOOD

Tel.: EV 4-9892

From LEWKOWYCH FAMILY

Tel.: EVerglade 4-9475

Vera and Walter JAWORSKYJ

V & W RESTAURANT

DELICIOUS FOOD ■ HOME COOKING

ПРИВІТ „СВОБОДІ”!

2358 W. Chicago Avenue

Chicago, Ill. 60622

KAPPA FUNERAL HOME

2321 W. Chicago Avenue ■ Chicago, Ill. 60622

Tel.: 276-4575

Peter Kappa, Director

Inquire of: **ADRIAN HAWRYLIW** at 208 N. Broad Street

Liberty Federal Savings

AND LOAN ASSOCIATION

202 N. Broad
1625 Wadsworth
205 Second St. Pike, Southampton, Pa.

128 W. Chelton
7918 Bustleton

Stenton & Duval
Dreshertown Rd., Dresher, Pa.
259 S. Easton Rd., Glenside, Pa.

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР у ЛОНДОНІ, Онт., Канада

Об'єднує українців міста Лондону • Дає приміщення у власному домі, побудованому силами та працею своїх членів: Відділові Комітету Українців Канади — Курсам Українознавства — Українській Кредитовій Спілці та іншим організаціям • Вдержує велику українську бібліотеку та дівочий хор „БАРВІНОК” • Виплачує стипендії та справляє дарунки з різних нагод учням українознавства • Влаштовує культурні та товариські імпрези • Піддержує матеріально й морально всі почини, спрямовані на добро української справи.

Якщо будете в Лондоні, Онт., просимо відвідати УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР!

Адреса:

LONDON UKRAINIAN CENTER

247 Adelaide Street South, London, Ontario, Canada N5Z 3K7 ■ Tel.: (519) 686-9811

Branch 113 — Derry, Pa. 15627

*76 years of loyalty
to the*

Ukrainian National Association.

Officers of 1979

Тел.: 384-4030

CHICAGO AVE. AUTO CENTER

ВСІ НАПРАВИ • НАПРАВА ЗОВНІШНІХ ЧАСТИН • КОШТОРИСИ
БАЛАНСУВАННЯ ПЕРЕДНІХ КОЛІС • ПЕРЕВІЗ УШКОДЖЕНИХ АВТ

УЖИВАНІ АВТА — КУПНО — ПРОДАЖ — ВИМІНА

БОГДАН МИСЬКО

**2246-54 W. Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622**

Phone: 384-5562

10% DISCOUNT

ANN'S BAKERY

Masters in

*Fine Pastries — Decorated Cakes
Birthday & Wedding Cakes*

**2158 W. Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622**

MYRON J. TELUK

ATTORNEY-AT-LAW
(Member of Va. Bar)

*"Serving the Community
in Northern Virginia"*

**Suite 401
10560 Main Street ■ Fairfax, Va. 22030
(703) 385-8710**

HLADUN FAMILY

Pyrohy ■ Holubtsi ■ Klusky ■ Salads
made fresh daily

**130 First Ave.
(212) 224-1402**

**New York, N.Y.
(212) 677-2850**

**GRamercy 5-5052
(Area Code 212)**

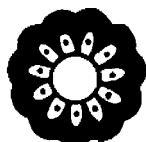

**BRODY MEAT
PRODUCTS Inc.**

**CHOICE MEATS, POULTRY AND PROVISIONS
HOME MADE BOLOGNAS AND SAUSAGES**

96 Second Ave., New York, N.Y. 10003

ІГОР І ІРИНА МЯКУШ

**Flowers by
IRENA**

Floral arrangements & hand crafted gifts
**939 N. Western Ave., Chicago, Ill. 60622
278-7890**

Нова книга.

Гаврило Гордієнко

**„ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ.
МОНОГРАФІЯ ПРО ХЛІБ”**

**З ілюстраціями. Тверда оправа. Ціна
10.00 дол. Набувати в автора:**

**G. Hordienko, 577 Geneva Avenue
Philadelphia, Pa. 19120. U.S.A.**

**За гарними домами в престижєвих
околицях повітів ESSEX, MORRIS
або UNION звертайтеся до**

**MR. J. HALIY
LIVINGSTON
REALTY**

**155 S. Livingston Ave., Livingston, N.J. 07039
Tel.: (201) 994-1510**

*Best Wishes
from*

UNA BRANCH 248

**Coatesville, Pa.
IRENE PASHESNIK,
Secretary**

НАЙСТАРШЕ УКРАЇНСЬКЕ
ВИСИЛКОВЕ БЮРО в НЬЮ ЙОРКУ

ROMAN PARCELS SERVICE
324 East 9th Street, New York, N.Y. 10003
Tel. 475-7430

Привіт від

EUROPA

Meat & Provision

527 Jersey Avenue
JERSEY CITY, N.J. 07302
HE 5-2221

P. O. BOX 547
ROUTE 209
ELLENVILLE • NEW YORK
12428

NU-WAY STORE

"Clothes for the whole family"

Phone (306) 549-2322
Hafford, Sask., Canada
Prop. JOHN H. HERMAN

**Т-во „СВОБОДА”,
25-ий ВІДДІЛ УНС**

*шле привіт
Українському Народному
Союзові і „Свободі”.
УРЯД І ЧЛЕНИ*

Tel.: (212) GR 3-8784

Привіт УНСоюзів і „Свободі”

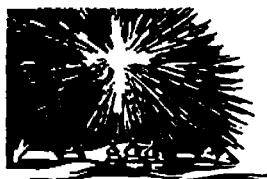
ORCHIDIA RESTAURANT
COCKTAIL LOUNGE

145 Second Avenue
New York, N.Y. 10003
Марія Підгородецька

N-J SPIVAK LTD.

READY MIXED CONCRETE, CORRECTLY PROPORTIONED, DELIVERED
Plant: R.R. #1, London, Ontario, Canada ■ Tel. (519) 652-3276

WASHED AND CRUSHED STONE, SAND & GRAVEL, GRAVEL PIT
Tel.: (519) 472-1530

Счень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 В	Боніфатія, мч.	НАЙМЕН. ХР. ВАС. ВЕЛ. Сильвестра, папи Малахії пр., Гордія Собор 70 Апостолів Навечір'я Богоявлення
2 20 С	Ігнатія священомученика	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОД. Собор Ів. Хрестителя Юрія, Омеляна, Домніки Полієвкта, мч. Григорія з Нісси, Домет. † Теодосія, пр. Тетяни, мч.
3 21 Ч	Юліани, мч.	
4 22 П	Анастасії, мч.	
5 23 С	10 мучеників у Крети	
6 24 Н	НЕД. ОТЦІВ. Навеч. Різдва	
7 25 П	РІЗДВО ХРИСТОВЕ	
8 26 В	Собор Пресв. Богородиці	
9 27 С	Степана, первомуч.	
10 28 Ч	Мучеників у Нікомидії	
11 29 П	Дітей убитих у Вифлеємі	
12 30 С	Анісії, мч., Зотіка, пр.	
13 31 Н	НЕДІЛЯ ПО РІЗДВІ	Н. по ПРОСВІЧ. Єрм., Дом.
14 1 П	НАЙМЕНУВАННЯ ХР. ВАС.	Отців із Синаю і Раїфи Павла і Івана, пр. Поклін оковам, Ап. Петра † Антонія Вел., пр. Атанасія і Кирила, св. Макарія з Єгипту, пр.
15 2 В	Сильвестра, папи	
16 3 С	Малахії пр., Гордія, мч.	
17 4 Ч	Собор 70 Апостолів	
18 5 П	Навечір'я Богоявлення	
19 6 С	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЄ	
20 7 Н	По ПРОСВІЧЕННІ , Соб. І. Хр.	32 Н. п. ЗШЕСТЯ , † Євтимія Максима, ісповідника Тимотея, ап., Анастасія Климента, свщм. Ксєні Римлянки, пр. † Григорія Богослова Ксєнофонта і Марії, пр.
21 8 П	Юрія, Омеляна, Домніки, пр.	
22 9 В	Полієвкта, мч.	
23 10 С	Григорія з Нісси, Дометіяна	
24 11 Ч	† Теодосія Вел., пр.	
25 12 П	Тетяни, мч.	
26 13 С	Єрмила і Стратоніка, мч.	
27 14 Н	про МИТАРЯ І ФАРИСЕЯ	Н. про МИТАРЯ І ФАРИС. Єфрема із Сирії, пр. Перен. мощів Ігнатія Бог. Трьох Святителів Кира й Івана, чуд.
28 15 П	Павла і Івана, пр.	
29 16 В	Поклін оковам Ап. Петра	
30 17 С	† Антонія Вел., пр.	
31 18 Ч	Атанасія і Кирила, Олекс.	

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Макарія преподобного	Трифона, мч.
2 20 С	† Євтимія Вел., пр.	Стрітєння Господнє
3 21 Н	про БЛУДНОГО СИНА	Н. про БЛУДНОГО СИНА
4 22 П	Тимотея, ап., Анастасія, прмч.	Ісидора, пр.
5 23 В	Климентя, свщ., Агатангела	Агафії, мч.
6 24 С	Ксені Римлянки пр.	Вукола, пр.
7 25 Ч	† Григорія Богослова	Партенія, пр.
8 26 П	Ксенофонта і Марії, пр.	Теодора Тирона, вч.
9 27 С	† Перен. мощів Ів. Золот.	Никифора, мч.
10 28 Н	М'ЯСОПУСНА , Єфрема	М'ЯСОПУСНА , Харлампія
11 29 П	Перен. мощів Ігнатія Б.	Власія, свщ.
12 30 В	Трьох Святителів	Мелетія з Антіохії, свт.
13 31 С	Кира й Івана, чуд.	Мартиніяна, пр.
14 1 Ч	Трифона, мч.	† Кирила, ап. Слов'ян
15 2 П	Стрітєння Господнє	Онисима, ап.
16 3 С	Симеона й Анни, прор.	Памфила і Порфірія, мч.
17 4 Н	СИРОПУСНА , Ісидора	Н. СИРОПУСНА , Теодора
18 5 П	Агафії, мч.	Льва, папи
19 6 В	Впкола, пр.	Архипа, ап.
20 7 С	Партенія, пр.	Льва Катанського, свт.
21 8 Ч	Теодора Тирона, вч.	Тимотея, пр. Євстахія
22 9 П	Никифора, мч.	Відн. мощів у Євгенії
23 10 С	Хараламія, мч.	Полікарпа із Смирни, свщ.
24 11 Н	1 ПОСТУ , Власія	Н. 1 ПОСТУ , 1 і 2 н. Г.І. Хр.
25 12 П	Мелетія з Антіохії, свт.	Тарасія, свт.
26 13 В	Мартиніяна, пр.	Порфірія з Гази, свт.
27 14 С	† Кирила, ап., Слов'ян	Прокопія Декаполіта, ісп.
28 15 Ч	Онисима, ап.	Василія, пр.
29 16 П	Памфила і Порфірія, мч.	Касіяна, пр.

Перезень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 17 С	Теодора Тирона, вч.	Євдокії, прпмч.
2 18 Н	2 ПОСТУ, Льва	Н. 2 ПОСТУ, Теодота
3 19 П	Архипа, ап.	Євтропія, Клеоніка і Вас.
4 20 В	Льва Катанського, Свт.	Герасима, пр.
5 21 С	Тимотея, пр., Євстахія, свт.	Конона, мч.
6 22 Ч	Відн. моцїв у Євгенії	42 мучеників з Аморії
7 23 П	Полікарпа із Смирни, свщ.	Василія й інших муч.
8 24 С	† 1 і 2 Найд. Голови Ів. Хр.	Теофилакта, ісп.
9 25 Н	ХРЕСТОПОКЛІННА	ХРЕСТОПОКЛІННА
10 26 П	Порфірія з Гази, свт.	Кодрата й інших муч.
11 27 В	Прокопія Декаполіта, ісп.	Софронія з Єрусалиму
12 28 С	Василія, пр.	Теофана, пр., Григорія
13 29 Ч	Касіяна, пр.	Перен моцїв Никифора
14 1 П	Євдокії, прпмч.	Венедикта, пр.
15 2 С	Теодота, свщ.	Агапія й інших муч.
16 3 Н	4 ПОСТУ, Євтропія	Н. 4 ПОСТУ, Савина
17 4 П	Герасима, пр.	Олексія, пр.
18 5 В	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.
19 6 С	42 мучен. з Амор. Поклони	Хризанта і Дарії, Поклони
20 7 Ч	Василія й інших муч. в Х.	Отців, уб. у ман. св. Сави
21 8 П	Теофилакта, ісп.	Якова, ісп.
22 9 С	† 40 мучеників із Севасти	Василія, свщ.
23 10 Н	5 ПОСТУ, Кодрата	Н. 5 ПОСТУ, Никона
24 11 П	Софронія з Єрусалиму, свт.	Захарії, пр., Артемона
25 12 В	Теофана, пр. Григорія	БЛАГОВ. ПР. БОГОРОД.
26 13 С	Перен. моцїв Никифора, свт.	Собор Арх. Гавриїла
27 14 Ч	Венедикта, пр.	Матрони, мч.
28 15 П	Агапія ю інших муч.	Іларіона, пр.
29 16 С	Савина і Папи, муч.	Марка пр., Кирила, мч.
30 17 Н	КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ	КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ
31 18 П	Кирила з Єрусалиму, свт.	Іпатія, пр.

Квітень - April

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 В	Хризанта і Дарії, мч.	Марії Єгиптянки, пр.
2 20 С	Отців вбитих у ман. св. Сави	Тита, чуд.
3 21 Ч	ВЕЛИКИЙ ЧЕТВЕР (Страсти)	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсти)
4 22 П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
5 23 С	ВЕЛИКА СУБОТА	ВЕЛИКА СУБОТА
6 24 Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
7 25 П	СВІТ. ПОНЕД. БЛАГ. ПР. БОГ.	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК
8 26 В	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК
9 27 С	Матрони, мч.	Євпсихія, мч.
10 28 Ч	Іларіона, пр. Стефана, чуд.	Терентія й ін. муч.
11 29 П	Марка, пр. Кирила, мч.	Антипи, свщ.
12 30 С	Івана Ліствичника, пр.	Василія, ісп.
13 31 Н	НЕДІЛЯ ТОМИНА	НЕДІЛЯ ТОМИНА
14 1 П	Марії Єгиптянки, пр.	Мартина, папи рим., ісп.
15 2 В	Тита, чуд.	Аристарха й інших ап.
16 3 С	Никити, ісп.	Агапії й Ірини, мч.
17 4 Ч	Йосифа і Юрія пр.	Симеона, пр., Акакія, еп.
18 5 П	Теодула й Афгатопода, мч.	Івана, Віктора, пр.
19 6 С	Євтихія, свт., Методія, ап. Сл.	Івана Староп, пр.
20 7 Н	НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ	НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ
21 8 П	Іродіона, Агава й ін. апост.	Януарія, свщ.
22 9 В	Євпсихія, мученика	Теодора, пр. Віталія
23 10 С	Терентія, Зенона, Харит., мч.	† Юрія, великомученика
24 11 Ч	Антипи, свщ.	Сави Стратилата, мч.
25 12 П	Василія, ісп.	† Марка, ап. і еван.
26 13 С	Артемона, свщ.	Василія, свмч.
27 14 Н	НЕД. про РОЗСЛАВЛЕНОГО	Н. про РОЗСЛАВЛЕНОГО
28 15 П	Аристарха, Пуда, Троф., ап.	Язова і Сосипатра, ап.
29 16 В	Агапії й Ірини, муч.	9 мучеників з Кизики
30 17 С	Симеона, пр. Акакія, еп.	† Якова ап., брата І. Бого.

Травень - Мау

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 17 Ч	Івана, Віктора, пр.	Єремії, прор.
2 19 П	Івана Староп., пр.	Атанасія В., свт.
3 20 С	Теодора Трихини, пр.	† Теодора печ., пр.
4 21 Н	НЕДІЛЯ про САМАРЯНКУ	НЕД. про САМАРЯНКУ
5 22 П	Теодора Сикеота, пр.	Ірини, мч., Никифора, пр.
6 23 В	† Юрія Великомученика	Іова Многострадального
7 24 С	Єави Стратилата, мч.	Поява Чес. Хр., Акакія
8 25 Ч	† Марка, ап. і єван.	† Івана Бог., ап. Арсенія
9 26 П	Василія, священикомученика	† Перен. м. св. Миколая
10 27 С	Симеона, свояка Христа	† Симеона Зилота, ап.
11 28 Н	Н. про СЛІПОНАРОДЖЕН.	Н. про СЛІПОНАРОДЖ.
12 29 П	9 мучеників з Кизики	Єпіфанія і Германа, свт.
13 30 В	† Якова, ап., брата Івана В.	Глікерії, мч.
14 1 С	Єремії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 Ч	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
16 3 П	† Теодора Печ., пр.	Теодора Осв., пр.
17 4 С	Пелагії, мч., Славомира	Андроніка й ін. апост.
18 5 Н	НЕДІЛЯ ОТЦІВ , Ірини, мч.	НЕД. ОТЦІВ , Теодота, мч.
19 6 П	Іова Многострадального	Патрикія, сп. й ін. муч.
20 7 В	Поява Чес. Хреста, Акакія	Талалея, мч.
21 8 С	† Івана Бог. ап., Арсенія	† Константина й Олени
22 9 Ч	† Перен. мощів св. Миколая	Василиска, мч.
23 10 П	† Симеона Зилота, ап.	Михайла, ісп.
24 11 С	† Кирила і Методія, ап. Сл.	Симеона Дивногогорця, пр.
25 12 Н	ЗШЕСТЯ СВЯТ. ДУХА	ЗШЕСТЯ СЯТОГО ДУХА
26 13 П	Пресвятої Тройці	Пресвятої Тройці
27 14 В	Ісидора, мч.	Терапонта, свщ.
28 15 С	Пахомія Великого, пр.	Никити. пр.
29 16 Ч	Теодора Осв., пр.	Теодосії, препмч.
30 17 П	Андроніка й ін. апост.	Ісаакія, пр.
31 18 С	Теодота, Петра, Дениса, мч.	Єрмія, ап., Єрмея, мч.

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Н	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ
2 20 П	Талалея, мч.	Никифора, ісп.
3 21 В	† Константина й Олени	Лукиліяна й ін. муч.
4 22 С	Гасилиска, мч.	Митрофана, свт.
5 23 Ч	Пресвята Євхаристія	Пресвята Євхаристія
6 24 П	Симеона Дивногорця, пр.	Висаріона, Іларіона, пр.
7 25 С	† 3 Найд. голови Івана Хр.	Теодота, свщ. Богдана
8 26 Н	2 після ЗШЕСТЯ, Карпа	2 п. ЗШЕСТЯ, Теод. Тирона
9 27 П	Терапонта, свщ.	Кирила Олександрійськ.
10 28 В	Никити, пр.	Тимотея, свщ.
11 29 С	Теодосії, прмч.	† Вартоломея і Варнави, ап.
12 30 Ч	Ісаакія, пр.	Онуфрія, пр., Петра. Ат.
13 31 П	Христа Чоловіколюбця	Христа Чоловіколюбця
14 1 С	СОСТРАД. ПР. БОГОРОД.	СОСТРАД, ПР. БОГОРОД.
15 2 Н	3 після ЗШЕСТЯ, Никифора	3 після ЗШЕСТЯ, Амоса
16 3 П	Лукиліяна й ін. муч.	Тихона з Аматауни, свт.
17 4 В	Митрофона, свт.	Мануїла й інші муч.
18 5 С	Доротей, свщ.	Леонтія мч.
19 6 Ч	Висаріона, Іларіона, пр.	† Юди Тадея, ап.
20 7 П	Теодота, свщ. Богдана	Методія Патар, свщ.
21 8 С	Теодора Тирона, вмч.	Юліяна з Тарсу, мч.
22 9 Н	4 після ЗШЕСТЯ, Кирила	4 після ЗШЕСТЯ, Євсевія
23 10 П	Тимотея, свщ.	Агрипини, мч.
24 11 В	† Вартоломея і Варнави, ап.	Різдво Івана Хрестителя
25 12 С	Акилини, мч.	Февронії, прмч.
26 13 Ч	Онуфрія і Петра Атонського	Давида, пр.
27 14 П	Єнисея, прор., Методія, свт.	Самсона, пр.
28 15 С	Амоса, прор., Єроніма, пр.	Перек. м. Кира й Івана
29 16 Н	5 після ЗШЕСТЯ, Тихона	5 п. ЗШЕСТЯ, Петра і Павла
30 17 П	Мануїла й ін. мучеників	† Собор 12 Апостолів

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 В	Леонтія, мч.	Косми і Дам'яна, чуд.
2 19 С	† Юди Тадея, ап.	† Полож. Ризи Пр. Богор.
3 20 Ч	Методія Патар., свщ.	Якinta, мч.
4 21 П	Юліяна з Тарсу, мч.	Андрея з Крети, свт.
5 22 С	Євсевія, свщ.	† Атанасія Атонського, пр.
6 23 Н	6 після ЗШЕСТЯ , Агрипини	6 після ЗШЕСТЯ 6, Сісоя
7 24 П	Різдво Івана Хрестителя	Томи й Акакія, пр.
8 25 В	Февронії, прмч.	Прокопія, вмч.
9 26 С	Давида, пр.	Панкратія, свщ.
10 27 Ч	Самсона, пр.	† Антонія Печерського
11 28 П	Перен. мощів Кира й Івана	Ольги, укр. кн., Евфимії
12 29 С	Петра і Павла, Верх. Ап.	Прокла і Іларія, мч.
13 30 Н	7 після ЗШЕСТЯ , † Со. 12 ап.	7 п. ЗШЕСТЯ , Соб. Ар. Гав.
14 1 П	Косми і Дам'яна, чуд.	Акили, ап.
15 2 В	† Полож. Ризи Пр. Богор.	† Волод. Вел., кн. України
16 3 С	Якinta, мч.	Атиногена, свщ.
17 4 Ч	Андрея з Крити, свт.	Марини, мч., Богдана
18 5 П	† Атанасія Атонського, пр.	Якinta, Омеляна, мч.
19 6 С	Сісоя Великого, пр.	Макрини пр., Дія, чуд.
20 1 Н	8 після ЗШЕСТЯ , Томи, пр.	8 п. ЗШЕСТЯ , † Іллі прор.
21 8 П	Прокопія, Вмч.	Симеона й Івана, пр.
22 9 В	Панкратія, свщ.	Марії Магдалини, мирон.
23 10 С	† Антонія Печерського, пр.	Трофима, Теофіли, мч.
24 11 Ч	Ольги, кн. Київ, Евфимії	† Бориса і Гліба, кн.
25 12 П	Прокла й Іларія, мч.	† Успення св. Анни
26 13 С	Собор Архангела Гавриїла	Єрмолая, свщ., Параскевії
27 14 Н	9 після ЗШЕСТЯ , Акили	9 п. ЗШЕСТЯ , † Панталеим.
28 15 П	† Володимира В., кн. Укр.	Прохора, Никанора й ін.
30 17 С	Марини, мч., Богдана	Калініка, мч.
29 16 В	Атиногена, свщ. і його уч.	Сили, Силуана й ін. ап.
31 18 Ч	Якinta, Омеляна, мч.	Явдокима, прав.

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Макрини, пр.	7 Макавейських мучен.
2 20 С	† Іллі пророка	Перен. мощів Стефана
3 21 Н ¹⁰	після ЗШЕСТЯ, Симеона	10 після ЗШЕСТЯ, Ісаака
4 22 П	Марії Магдалини, Фоки	7 молодців з Ефезу, мч.
5 23 В	Трофима, Теофіла й ін. мч.	Євсигнія, мч.
6 24 С	† Бориса і Гліба, Христ., мч.	Преображення Господне
7 25 Ч	† Успіння св. Анни	Дометія, прмч.
8 26 П	Єрмолая, свщ. Параскевії	Омеляна, ісп.
9 27 С	† Пантелеймона, влмч.	† Матія, ап.
10 28 Н	11 після ЗШЕСТЯ, Прохора	11 п. ЗШЕСТЯ, Лаврентія
1 29 П	Калініка, мч.	Євпла, мч.
12 30 В	Сили, Силуана й ін. ап.	Фотія й Аникити, мч.
13 31 С	Євдокима, прав.	Максима, ісп.
14 1 Ч	7 Макавейських муч.	Міхея, прор.
15 2 П	Перен. мощів Стефана	УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ
16 3 С	Ісаакія, Далмата, Фавста, пр.	Діоміда, мч.
17 4 Н	12 після ЗШЕСТЯ, Євдокії	12 після ЗШЕСТЯ, Мирона
18 5 П	Євсигнія, мч.	Флора і Лавра, мч.
19 6 В	Преображення Господне	Андрія Страт. й ін. муч.
20 7 С	Дометія, прмч.	Самуїла, прор.
21 8 Ч	Омеляна, ісп.	Таддея, ап., Васси, муч.
22 9 П	† Матія, апост.	Агатоніка, мч.
23 10 С	Лаврентія, архид., і мч.	Луппа, мч., Іринія, свщ.
24 11 Н	13 після ЗШЕСТЯ, Євпла, мч.	13 після ЗШЕСТЯ, Євтиха
25 12 П	Фотія й Аникити, мч.	Вартоломея і Тита, ап.
26 13 В	Максима, ісп.	Адріана і Наталії, мч.
27 14 С	Міхея, прор.	Пімена, пр.
28 15 Ч	УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ	Мойсея, пр., Августина
29 16 П	Діоміда, мч.	† Усік. Гол. Івана Хрест.
30 17 С	Мирона, мч.	Олександра, Івана і Павла
31 18 Н	14 після ЗШЕСТЯ, Флора	14 п. ЗШЕСТЯ, Пол. По. Б.

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Андрея Страт. й ін. з ним	† Початок церк. року
2 20 В	Самуїла, прор.	Маманта, мч., Івана Пост.
3 21 С	Таддея, ап., Васси, мч.	Антима, свщ., Теоктиста
4 22 Ч	Агатоніка, мч.	Вавили, свщ., Мойсея, пр.
5 23 П	Іриней, свщ.	Захарії, прор.
6 24 С	Свтиха, свщ.	Чудо арх. Михаїла
7 25 Н	15 після ЗШЕСТЯ, Вартолом.	15 п. ЗШЕСТЯ, Созонта, мч.
8 26 П	Адріана і Наталії, мч.	Різдво Пр. Богородиці
9 27 В	Пімена, пр.	Якими й Анни, прав.
10 28 С	Мойсея, пр., Августина, свт.	Минодори, Митродори ін.
11 29 Ч	† Усіх. Голови Івана Хр.	Теодори, пр.
12 30 П	Олександра, Івана і Павла	Автонома, свт.
13 31 С	† Полож. Пояса Богородиці	Корнилія, свщ.
14 1 Н	16 п. ЗШЕСТЯ, †Поч. цер. р.	16 п. ЗШЕСТЯ, Во. Чес. Хр.
15 2 П	Маманта, мч., Івана Пост.	Никити, вимч.
16 3 В	Антима, свщ., Теоктиста, пр.	Євфимії, влмч.
17 4 С	Вавили, свщ., Мойсея, прор.	Софії, Віри, Надії, Любови
18 5 Ч	Захарії, прор.	Євменія, еп. і чуд.
19 6 П	Чудо арх. Михаїла, Євдоксія	Трофима й ін. муч.
20 7 С	Созонта, мч.	Євстатія, влмч. й ін. муч.
21 8 Н	17 п. ЗШЕСТЯ, Різд. Пр. Бог.	17 після ЗШЕСТЯ, Кодрата
22 9 П	Якими й Анни, Севиріяна	Фоки, свщ., Йони, прор.
23 10 В	Минодори, Митрод., Німфод.	Зачаття Івана Хрест.
24 11 С	Теодора, пр.	Теклі, первмч.
25 12 Ч	Автонома, свт.	Євфрозини, пр.
26 13 П	Корнилія, свщ.	† Івана Богослова, ап.
27 14 С	Воздвиж. Чесн. Хреста	Каллістрата і друж. його
28 15 Н	18 після ЗШЕСТЯ, Никити	18 п. ЗШЕСТЯ, Харитона
29 16 П	Євфимії, влмч.	Кіріяка, пр.
30 17 В	Софії, Віри, Надії і Любови	Григорія еп. Вірменії свщ.

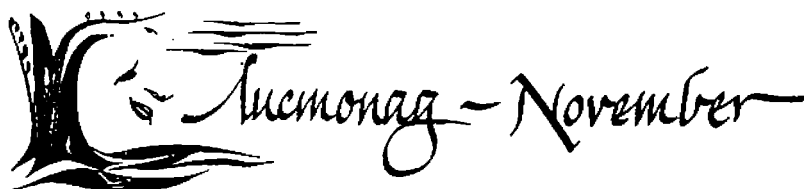
Жовтень ~ October

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 С	Єменія, еп. і чуд.	Покров Пресв. Богородиці
2 19 Ч	Трофима, й ін. муч.	Кипріяна, свщ., Юстина
3 20 П	Євстатія, вмч., й ін. з ним	Діонісія Ареоп. свщ.
4 21 С	Кодрата, ап.	Єротея, свщ., Франциска
5 22 Н	19 після ЗШЕСТЯ, Фоки	19 п. ЗШЕСТЯ, Харитини
6 23 П	Зачаття Івана Хр.	† Томи, апостола
7 24 В	Теклі первомучениці	Сергія і Вакха, мч.
8 25 С	Євфрозини, пр.	Пелагії, пр.
9 26 Ч	† Івана Богослова, ап.	† Якова Алфея, ап.
10 27 П	Каллістрата і друж., Ніла	Євлампія і Євламπίї, мч.
11 28 С	† Харитона, пр.	Филча, діяк. Теофана, пр.
12 29 Н	20 після ЗШЕСТЯ, Кіріяка	20 після ЗШЕСТЯ, Прова
13 30 П	Григорія. еп.. Вірменії. свщ.	Карпа й ін. муч.
14 1 В	Покров Пр. Богородиці	Параскевії з Тернова, пр.
15 2 С	Кипріяна, свщ., Юстина, мч.	Євтимія, пр., Лукіяна, мч.
16 3 Ч	Діонісія Ареоп., свщ.	Лонгина сотника, мч.
17 4 П	Єротея, свщ., Франциска	Осії, прор., Андрія, прмч.
18 5 С	Харитини, мч.	† Луки, ап. і еван.
19 6 Н	21 після ЗШЕСТЯ, † Томи	21 після ЗШЕСТЯ, Йоїла
20 7 П	Сергія і Вакха, мч.	Артемія, вмч.
21 8 В	Пелагії, пр.	Іларіона Вел., пр.
22 9 С	† Якова Алфея, ап.	Аверкія, чуд., Прибислава
23 10 Ч	Євлампія і Євламπίї, мч.	Якова, ап.
24 11 П	Филипа, діяк. Теофана, пр.	Арети, мч., Теофіла, мч.
25 12 С	Прова й ін. муч., Косми, пр.	Маркіяна і Мартирія, мч.
26 13 Н	22 після ЗШЕСТЯ, Карпа	22 п. ЗШЕСТЯ, Димитрія
27 14 П	Параскевії з Тернова, пр.	Нестора, мч.
28 15 В	Євтимія, пр., Лукіяна, прмч.	Параскевії, муч.
29 16 С	Лонгина сотника, мч.	Анастасії, прмч., Артемія
30 17 Ч	Осії, прор., Андрія, прмч.	Зиновія і Зиновії, мч.
31 18 П	† Луки, ап. і еванг.	Стахія й ін. ап.

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріянський:
1 19 С	Йоїла, прор., Ів., Риль.	Косми і Дам'яна, чуд.
2 20 Н	23 після ЗШЕСТЯ, Артемія	23 п. ЗШЕСТЯ, Акиндина
3 21 П	Іларіона Вел., пр.	Акемпсина, й ін. муч.
4 22 В	Аверкія, чуд. Прибислава	Йоаннікія Вел., пр.
5 23 С	Якова, ап.	Галактіона, мч.
6 24 Ч	Арети, мч., Теофіла, мч.	Павла, свт.
7 25 П	Маркіана і Мартирія, мч.	Лазаря, пр.
8 26 С	† Димитрія Великомуч.	† Собор Михаїла Арх.
9 27 Н	24 після ЗШЕСТЯ, Нестора	24 п. ЗШЕСТЯ, Матрони
10 28 П	Параскевії, мч.	Ераста, Олімпа, Родіона
11 29 В	Анастасії, прмч., Артемія	Теодора Студ., Віктора, мч.
12 30 С	Зиновія і Зиновії, мч.	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.
13 31 Ч	Стахія й ін. ап.	† Івана Золотоустого, свт.
14 1 П	Косми і Дам'яна, чуд.	† Филипа, апост.
15 2 С	Акиндина й ін. муч.	Гурія, Самона й Авів, ісп.
16 3 Н	25 після ЗШЕСТЯ, Акемпсима	25 після ЗШЕСТЯ, † Матея
17 4 П	Йоаннікія Вел., пр.	Григорія Неокес., чуд.
18 5 В	Галактіона й Єпистимії, мч.	Платона і Романа, мч.
19 6 С	Павла, свт.	Авдія, прор., Варлаама м.
20 7 Ч	Лазаря, пр.	Григорія, пр., Прокла, свт.
21 8 П	† Собор Михаїла, Арх.	Введ. в Храм Пр. Богор.
22 9 С	Матрони, пр.	Филимона й ін. апост.
23 10 Н	26 після ЗШЕСТЯ, Ераста	26 п. ЗШЕСТЯ, Амфілохія
24 11 П	Віктора, мч., Теодора Студ.	Катерини, влмч.
25 12 В	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.	Климент, папи і свщ.
26 13 С	† Івана Золотоустого, свт.	Алипія Стояпника, пр.
27 14 Ч	† Филипа, апост.	Якова, мч., Палладія, пр.
28 15 П	Гурія, Самона й Авів, ісп.	Стефана, прмч.
29 16 С	† Матея, ап. і сванг.	Парамона, мч.
30 17 Н	27 після ЗШЕСТЯ, Григорія	27 п. ЗШЕСТЯ, † Андрія

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 П	Платона і Романа, мч.	Наума, прор.
2 19 В	Авдія, прор., Варлаама, мч.	Авакума, прор.
3 20 С	Григорія, пр., Прокла, свт.	Софонії, прор.
4 21 Ч	Введ. в Храм Пр. Богородиці	Варвари, влмч., Івана Д.
5 22 П	Филімона й ін. апост.	† Сави Осв., пр.
6 23 С	Амфілохія і Григорія, еп.	Миколая Чудотв. свт.
7 24 Н	28 після ЗШЕСТЯ , Катерини	29 п. ЗШЕСТЯ , Амвросія
8 25 П	Климентя, папи, Петра, еп.	Патапія, пр.
9 26 В	Аліпія стовпника, пр.	† Непор. Зач. Богородиці
10 27 С	Якова, мч., Палладія, пр.	Мини й ін. муч.
11 28 Ч	Стефана, прмч.	Даниїла стовпника, пр.
12 29 П	Парамона, мч.	Спиридона, пр.
13 30 С	† Андрія, ап.	† Ореста, Євгенія й ін. мч.
14 1 Н	29 після ЗШЕСТЯ , Наума	НЕДІЛЯ ПРАОТЦВ
15 2 П	Авакума, прор.	Селвтерія, свщ., Павла
16 3 В	Софонії, прор.	Аггея, прор.
17 4 С	Варвари, влмч., Івана Дам.	Даниїла, прор.
18 5 Ч	Савви Осв., пр.	Севастіяна, мч., й ін.
19 6 П	Миколая Чудотворця, свт.	Боніфатія, мч.
20 7 С	Амвросія, свт.	Ігнатія Богоносця, свт.
21 8 Н	30 після ЗШЕСТЯ , Патапія	Пер. Різдвом, Отців
22 9 П	Непор. Зач. Богородиці	Анастасії, влмч.
23 10 В	Мини й ін. мучеників	10 мучеників у Креті
24 11 С	Даниїла стовпника, пр.	Навеч. Різдва. Євгенії
25 12 Ч	Спиридона, пр.	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
26 13 П	† Ореста, Євгена, й ін. муч.	Собор Пр. Богородиці
27 14 С	Тирса, Левкія, й інші муч.	Степана Первомученика
28 15 Н	НЕД. ПРАОТЦВ , Єлвтерія	Н. по РІЗДВІ , Муч. у Нік.
29 16 П	Аггея, прор.	Дітей у Вифлєсмі вбитих
30 17 В	Даниїла, прор.	Анісії, мч., Зотіка, пр.
31 18 С	Севастіяна, мч. й інших	Меланії Римлянки, пр.

З М І С Т

<i>Богдан Лепкий: З Новим Роком (вірш)</i>	5
МАТИ ВИГНАНЦІВ (Статуя Свободи)	6
<i>До історії Українського Народного Союзу</i>	8
<i>А. Драган: На переломі двох десятиріч</i>	16
<i>о. д-р Юрій Шумовський: Часи міняються</i>	20
<i>Богдан Гуцал: Два світи</i>	24
<i>Валерій Бойченко: Україні (вірш)</i>	25
<i>Теодор Мацьків: Гетьман Мазепа — князь Римської імперії</i>	26
<i>М. Волосевич: Яка краса відродження країни</i>	30
<i>Олександр Палаташ: „Ми хочемо до Києва”</i>	38
<i>В. Гренджа-Донський: Нема-немає кращої землі (вірш)</i>	42
<i>Гаврило Стріляний: І чого оце я ляпаю?</i>	44
<i>Василь Симоненко: Народ мій є! (вірш)</i>	70
<i>М. Мельник: Чи можна їх виправдати?</i>	71
<i>Генріх Шахнович: Право нації</i>	74
<i>Володимир Сосюра: Слово (вірш)</i>	78
<i>Лука Луців: Дещо про самвидавну літературу в Україні</i>	79
<i>Максим Рильський: Так, ми пролог (вірш)</i>	96
<i>Юрій Григорійв: Поет-новатор-воєк-підпільник</i>	97
<i>Walter Dushnyck: In Ukraine</i>	106
<i>Vasyl Symonenko: Where are you now</i>	116
<i>Володимир Барагура: Чверть сторіччя „Веселки”</i>	117
<i>Остап Тарнавський: Українська родина</i>	134
<i>Микола Щербак: Любов (вірш)</i>	148
<i>Мирон Утриско: Значення земляцьких організацій</i>	149
<i>Андрій Роспутько: Весілля колись і тепер</i>	152
<i>Ольга Кузьмович: Коли зустрічається молодь</i>	156
<i>Любов Коленська: Етюд про любов</i>	163
<i>Микола М. Палій: Далекий передзвін</i>	167
<i>Василь Онуфрієнко: Ви не забули (вірш)</i>	170
<i>Т. Сокира: Це був лиш сон (вірш)</i>	171
<i>М. Данилишин: Країни Південної Америки</i>	173
<i>А. Власенко-Бойцун: Із кругосвітньої подорожі</i>	183
<i>І. Світ: Втікачі-українці в Манджурії</i>	198
<i>Франц Липецький: Данте і його „Божественна комедія”</i>	208
<i>Лев Яцкевич: Сага знання</i>	223
<i>Іван Олексин: Землетруси</i>	232
<i>Микола Шпитко: Соціальне забезпечення</i>	236
<i>Володимир Барагура: Складна гора</i>	239
<i>Валентина Юрченко: Блакитна стихія</i>	244
<i>А. Юриняк: У чудовому місці, чудового дня</i>	249
ОГОЛОШЕННЯ	250-274
КАЛЕНДАР (місяці)	275-286

Керівник друкарні: Анатоль Домарацький

Складачі: Тамара Кардашинець, Оля Петрінчик, Ярослав Сидоряк,
Богданна Симчик, Іда Фукс

Верстальник: Богданна Симчик

Друкарня „Свободи”, 30 Montgomery St., Jersey City, N.J. 07302, USA.

Наклад 20,000 примірників — 1980

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, Інк.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

P.O. Box 17a • 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07303

Telephones: (201) 451-2200, N.Y. Line (212) 227-5250

CANADIAN OFFICE
2323 Bloor Street West
Windermere Court — Suite 210
Toronto, Ontario M6S 4W1
Tel.: (416) 767-3817

УКРАЇНСЬКИЙ
НАРОДНИЙ
СОЮЗ

UKRAINIAN
NATIONAL
ASSOCIATION

- Має 16 клас модерного забезпечення;
- Забезпечує членів до 100,000 доларів;
- Виплачує найвищу дивіденду;
- Видає щоденник „Свободу”, „Український Тижневик” і журнал для дітей „Веселка”;
- Уділяє стипендії студіючій молоді;
- Удержує вакаційну оселю „Союзівку”.

- Offers 16 types of life insurance protection;
- Insures members for up to \$100,000;
- Pays out high dividends on certificates;
- Publishes the "Svoboda" daily, the English language "The Ukrainian Weekly" and the children's magazine "Veselka" ("The Rainbow");
- Provides scholarships for students;
- Owns the beautiful estate "Soyuzivka"

Українська Будівля — Ukrainian Building
Headquarters of the Ukrainian National Association

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ
УНС!
ЗАБЕЗПЕЧИТЬСЯ
І БУДЬТЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕНІ!

JOIN THE UNA —
INSURE YOURSELF
AND BE SAFE!